

सत्यमेव जयते

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांचा
31 मार्च 2013 रोजी संपलेल्या वर्षाचा अहवाल (स्थानिक संस्था)

Report of the Comptroller and Auditor General of India
on Local Bodies for the year ended 31 March 2013

English

Marathi

महाराष्ट्र शासन
Government of Maharashtra

वर्ष 2014 चा अहवाल क्रमांक 6
Report No. 6 of the year 2014

सत्यमेव जयते

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांचा
31 मार्च 2013 रोजी संपलेल्या वर्षाचा
अहवाल
(स्थानिक संस्था)

महाराष्ट्र शासन
वर्ष 2014 चा अहवाल क्रमांक 6

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक
यांचा 31 मार्च 2013 रोजी संपलेल्या वर्षाचा
अहवाल

(स्थानिक संस्था)

महाराष्ट्र शासन
वर्ष 2014 चा अहवाल क्रमांक 6

अनुक्रमणिका

	संदर्भ	
	परिच्छेद	पृष्ठ क्र.
प्रास्ताविक		vii
संक्षिप्त आढावा		ix
विभाग अ		
प्रकरण I		
पंचायती राज संस्थांचे लेखे आणि वित्त व्यवस्था		
प्रस्तावना	1.1	1
संघटनात्मक संरचना	1.2	1
अधिकार आणि कार्ये	1.3	2
पंचायत राज संस्थांचे निधी व्यवस्थापन	1.4	3
निधीचे हस्तांतरण	1.5	3
कार्ये व कार्याधिकाऱ्यांचे हस्तांतरण	1.6	4
पंचायती राज संस्थांचा जमा व खर्च	1.7	5
लेख्यांची व्यवस्था	1.8	6
तेराव्या वित्त आयोगाची अनुदाने	1.9	8
लेखापरीक्षण व्यवस्था	1.10	9
निष्कर्ष	1.11	10
विभाग ब		
प्रकरण II		
नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांचे लेखे व वित्त व्यवस्था		
प्रस्तावना	2.1	11
संघटनात्मक संरचना	2.2	11
संघटनात्मक रचना	2.3	12
वित्तीय रुपरेषा	2.4	12
तेराव्या वित्त आयोगाची अनुदाने	2.5	14
लेखा व्यवस्था	2.6	14
लेखापरीक्षण व्यवस्था	2.7	15
लेखापरीक्षा अभीक्षणांना प्रतिसादाचा अभाव	2.8	16
निष्कर्ष	2.9	16

प्रकरण III		
कार्यसिध्दी लेखापरिक्षण		
नगर विकास विभाग		
JNNURM अंतर्गत स्वस्त गृहनिर्माण प्रकल्पांचे शहरी गरीबांना मुलभूत सेवा व एकात्मिक गृहनिर्माण व झोपडपट्टी विकास कार्यक्रम यांवरील उप अभियानांचे कार्यान्वयन	3.1	17
प्रकरण IV		
व्यवहारांचे लेखापरिक्षण		
नगर विकास विभाग		
बृहन्मुंबई महानगरपालिका		
बृहन्मुंबई पर्जन्य जलवाहिनी प्रकल्पाची बृहन्मुंबई महानगरपालिकेकडून अंमलबजावणी	4.1	39
नांदेड वाघाळा शहर महानगर पालिका		
नांदेड वाघाळा शहर महानगर पालिका द्वारे विकास प्रकल्प व योजनांचे कार्यान्वयन	4.2	46
मिरा भायंदर महानगरपालिका		
महसूलाची हानी	4.3	54
बृहन्मुंबई महानगरपालिका		
सल्लागार शुल्काचे नियमबाह्य प्रदान	4.4	56
नागपूर सुधार प्रन्यास		
निष्फळ खर्च	4.5	57
निधीची अडवणूक आणि किंमतीतील टाळता येण्याजोगी वाढ	4.6	59
नवी मुंबई महानगरपालिका		
निविदेतील अटींची सक्ती न केल्यामुळे प्रकल्पावरील खर्चात झालेली वाढ जी टाळणे शक्य होते	4.7	60
पिंपरी-चिंचवड महानगरपालिका		
व्यापारी संकुलाच्या बांधकामाच्या वेळ आणि खर्चात वाढ आणि महसूली हानी	4.8	62
पुणे महानगरपालिका		
मालमत्ता कराची कमी आकारणी	4.9	64

परिशिष्टे	परिशिष्ट	पृष्ठ क्र.
निधी ओघ तक्ता	I	67
हस्तांतरीत योजना, अभिकरण योजना आणि जिल्हा परिषदांच्या स्वतःच्या योजनांवरील वर्ष 2012-13 च्या खर्चाचा तपशील	II	68
संचालक, स्थानिक निधी लेखापरीक्षण अहवालातील प्रलंबित मुद्दे	III	69
संघटनात्मक संरचना	IV	70
महानगरपालिकांची आर्थिक स्थिती	V	71
31 मार्च 2013 रोजी असलेली मिळकत कराची थकबाकी	VI	72
31 मार्च 2013 रोजी असणारी पाणीपट्टीची थकबाकी	VII	73
सर्व महानगरपालिकांचे वर्ष 2008-09 ते 2012-13 या कालावधीतील बाबनिहाय खर्चाचे विवरणपत्र	VIII	74
2012-13 या वर्षाकरिता जमा खर्च व मिळकत कर व पाणी पट्टीची थकबाकी दर्शविणारी नगरपरिषदांची आर्थिक स्थिती	IX	75
रद्द झालेल्या/कमी केलेल्या प्रकल्पांवरील व्याजाचा परतावा न देणे/कमी परतावा देणे दर्शविणारे विवरणपत्र	X	81
BSUP/IHSDP अनुदानावरील जमा व्याजाचा परतावा न देणे दर्शविणारे विवरणपत्र	XI	82
रद्द झालेले/कमी केलेले BSUP-IHSDP प्रकल्प दर्शविणारे विवरणपत्र	XII	83
कामांना प्रारंभ न झाल्याने दर्शविणारे विवरणपत्र	XIII	86
मुदत व किंमतीतील वाढीस कारणीभूत असलेला चाचणी तपासणी केलेल्या प्रकल्पांतील कामे देण्यातील विलंब दर्शविणारे विवरणपत्र	XIV	90
गुरु-ता-गद्दी अंतर्गत मंजूर करण्यात आलेल्या बाबी	XV	91
जलतरणिकेच्या निरनिराळ्या घटकांचा कंत्राटातील सविस्तर तपशिल आणि त्यांची स्थिती दर्शविणारे विवरण	XVI	92
स्पष्टिकरण कोष		93

प्रास्ताविक

1. 31 मार्च 2013 ला संपलेल्या वर्षासाठीचा हा अहवाल संविधानाच्या अनुच्छेद 151 नुसार, महाराष्ट्राच्या माननीय राज्यपाल महोदयांना सादर करण्यासाठी तयार करण्यात आला आहे.
2. या अहवालात, महाराष्ट्र शासनाच्या ग्राम विकास आणि नगर विकास विभागाच्या अंतर्भूत असलेल्या पंचायती राज संस्था व नागरी स्थानिक संस्थांच्या कार्यसिध्दी व अनुपालन लेखापरीक्षणाचे महत्वपूर्ण निष्कर्ष दिले आहेत.
3. सन 2012-13 या कालावधीच्या चाचणी लेखापरीक्षणात निदर्शनास आलेली प्रकरणे तसेच, या आधीच्या वर्षात निदर्शनास आलेली परंतु ज्यांचा समावेश आधीच्या लेखापरीक्षण अहवालांत करण्यात आला नव्हता, अशा प्रकरणांचा समावेश ह्या अहवालात करण्यात आला आहे. 2012-13 नंतरच्या कालावधीशी संबंधित बाबींचा समावेशही आवश्यक त्या ठिकाणी करण्यात आला आहे.
4. भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षकांनी जारी केलेल्या लेखापरीक्षण मानकांना अनुसरून लेखापरीक्षणाचे आयोजन केले आहे.

टिप :- मूळ इंग्रजी अहवालावरून अनुवादित : शंका समाधानासाठी कृपया इंग्रजी अहवाल पहावा.

संक्षिप्त आढावा

संक्षिप्त आढावा

या अहवालातील दोन विभागात एकूण चार प्रकरणे आहेत. विभाग "अ" मध्ये एक प्रकरण असून त्यामध्ये पंचायती राज संस्थांच्या लेखे आणि वित्त व्यवस्थेवरील अभिक्षणे समाविष्ट आहेत. विभाग "ब" मध्ये तीन प्रकरणे असून त्यामध्ये नागरी स्थानिक संस्थांच्या लेखे आणि वित्त व्यवस्थेवरील अभिक्षणे, शहरातील गरीब जनतेला मुलभूत सेवा पुरविण्याचे दुय्यम उद्दिष्ट असणाऱ्या JNNURM च्या तसेच एकात्मिक गृहनिर्माण आणि गलिच्छ वस्ती सुधार कार्यक्रम अंतर्गत अल्प किंमतीच्या गृहनिर्माण प्रकल्पांच्या कार्यान्वयनावरील संपादनूक लेखापरिक्षण आणि व्यवहारांच्या लेखापरिक्षणावरील नऊ अनुपालनांचा समावेश आहे. लेखापरिक्षणातील प्रमुख निष्पत्तींचा गोषवारा या संक्षिप्त आढाव्यात दिलेला आहे.

1. पंचायती राज संस्थांचे लेखे आणि वित्त व्यवस्था

दुसऱ्या महाराष्ट्र राज्य वित्त आयोगाने राज्याच्या एकूण महसूलापैकी 40 टक्के महसूल पंचायती राज संस्थांसाठी राखीव ठेवण्याविषयी शिफारस करूनही वर्ष 2008-09 मध्ये वाटप केलेल्या 16.99 टक्के एवढ्या हिश्यामध्ये अगदी अल्प घट होऊन 2012-13 मध्ये 14.50 टक्के हिस्सा देण्यात आल्याचे दिसून आले.

जरी सर्व जिल्हा परिषदांचे वर्ष 2011-12 व 2012-13 चे लेखे अंतिम झाले होते परंतु हे लेखे DLFA कडून प्रमाणित झाले नव्हते व शासकीय राजपत्रात प्रसिध्द झाले नव्हते.

भारताच्या नियंत्रक व महालेखापरिक्षक यांनी विहित केलेल्या नमुन्यात वार्षिक लेखे तयार करण्यासंबंधी राज्य शासनाने अदयापही महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा आणि पंचायत समितींची लेखा संहिता व बॉम्बे ग्राम पंचायत (अंदाजपत्रक आणि लेखे) नियम यामध्ये दुरुस्त्या केलेल्या नव्हत्या (डिसेंबर 2013).

(परिच्छेद 1.5, 1.8.4 आणि 1.8.5)

2. नागरी स्थानिक संस्थांचे लेखे आणि वित्त व्यवस्था

राज्यातील 26 महानगरपालिकांची वर्ष 2012-13 मधील एकूण जमा ₹ 37,046 कोटी होती जी मागील वर्षाच्या तुलनेत 14.92 टक्क्यांनी अधिक होती. एकूण जमेमध्ये भाडे व कर (51.92 टक्के) आणि इतर उत्पन्न (41.66 टक्के) यांचा हिस्सा अधिक होता.

राज्य शासनाने सर्व नगर परिषदांच्या जमा व संवितरणांचे लेखे ठेवण्याची पद्धत विहित करणारी महाराष्ट्र महानगरपालिका लेखा संहिता, 2013 प्रसिध्द केली (जानेवारी 2013). परंतु, तिचा अवलंब करण्यात येत नाही (फेब्रुवारी 2014).

26 पैकी ज्या 17 महानगरपालिकांनी त्यांचे वार्षिक लेखे तयार केले होते त्यापैकी चार महानगरपालिकांचे 2012-13 पर्यंतचे आणि तीन महानगरपालिकांचे 2011-12 पर्यंतचे लेखापरिक्षण महानगरपालिका मुख्य लेखापरिक्षकांनी पूर्ण केले होते आणि त्यासंबंधीचे अहवाल संबंधित स्थायी समित्यांना सादर करण्यात आले होते; उर्वरीत 10 महानगरपालिकांचे MCA कडून करावयाचे लेखापरिक्षण दोन ते 10 वर्षे केले गेले नव्हते.

(परिच्छेद 2.4.5, 2.4.6, 2.6.2 आणि 2.7.3)

3. कार्यसिध्दी लेखापरिक्षण - नागरी स्थानिक संस्था

शहरातील गरीब जनतेला मुलभूत सेवा पुरविण्याची दुय्यम-उद्दीष्टे असणाऱ्या JNNURM तसेच एकात्मिक गृहनिर्माण आणि गलिच्छ वस्ती सुधार कार्यक्रम यांच्या अंतर्गत अल्प किंमतीच्या गृहनिर्माण प्रकल्पांचे कार्यान्वयन.

JNNURM ची दुय्यम उद्दीष्टे असलेल्या BSUP-IHSDP अंतर्गत हाती घेतलेल्या अल्प किंमतीच्या गृहनिर्माण प्रकल्पांच्या 2008-09 ते 2012-13 या कालावधीमधील कार्यान्वयनावर केलेल्या संपादनूक लेखापरिक्षणातून, शहरातील गरीब जनतेसाठी मंजूरीप्राप्त संख्येत घरकुले (DUs) बांधण्यात लक्षणीय तूट असल्याचे निदर्शनास आले. ULB/नोडल संस्थेने जागेच्या उपलब्धतेची खात्री न करता केंद्र शासनाला सविस्तर प्रकल्प अहवाल (DPR) सादर केले ज्यामुळे मोठ्या प्रमाणात प्रकल्प रद्द करावे लागले/संख्येत कपात करावी लागली आणि केंद्र शासनाच्या अनुदानाचा वापर होऊ शकला नाही. प्रकल्प सल्लागारांना सल्लागार शुल्क प्रदान करण्याच्या निकषांमध्ये एकसमानता/पारदर्शकता नव्हती. करारातील अटींचा भंग करून कंत्राटदारांना सुसज्जता अग्रीमे देण्यात आली होती. JNNURM च्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार आवश्यक असूनही बायोमेट्रीक प्रणालीचा वापर न करता लाभार्थ्यांची निवड करण्यात आली होती व त्यांना घरकुले देण्यात आली होती. घरकुले बांधण्यात आलेला परिसर निवासयोग्य नसल्यामुळे अथवा इतर प्रयोजनासाठी राखीव ठेवलेल्या भूखंडावर घरकुले बांधण्यात आल्यामुळे बांधकाम पूर्ण होऊनही घरकुलांचे वाटप होऊ शकले नव्हते. मंजूरी प्राप्त होऊनही कंत्राटदारांकडे कामे सोपविण्यात विलंब झाल्यामुळे खर्च वाढला. JNNURM च्या मार्गदर्शक तत्वांमध्ये विहित केले असतानाही 36 पैकी एकाही ULB ने चाचणी तपासणी झालेल्या 51 पैकी एकाही प्रकल्पाचे पदनिर्देशित संस्थेकडून सामाजिक लेखापरिक्षण केले नव्हते.

(परिच्छेद 3.1)

4. व्यवहारांच्या लेखापरिक्षणातील निष्कर्ष - नागरी स्थानिक संस्था

प्रकल्प पूर्ण करण्यातील विलंब आणि खर्चातील वाढ यामुळे MCGM च्या बृहन्मुंबई पर्जन्य जलवाहिन्या प्रकल्पाचे कार्यान्वयन प्रभावित होत होते. प्रकल्पाचे व्यवस्थापन आणि कार्यान्वयन कमकुवत होते आणि अंतर्गत नियंत्रण व्यवस्थेतही त्रुटी होत्या. प्रकल्पाच्या अंतर्गत कामांचे कार्यान्वयन सात वर्षांपर्यंत विलंबाने झाले होते. ₹ 1,175.72 कोटी इतक्या मंजूर DPR खर्चापैकी सप्टेंबर 2013 पर्यंत प्रकल्पावर प्रत्यक्षात झालेला खर्च ₹ 1,764.55 कोटी होता, परंतु, प्रकल्पाखालील फक्त 27.6 टक्के एवढेच काम कार्यान्वीत होऊ शकले होते. प्रकल्पामध्ये बदल केला जात आहे आणि प्रकल्पाचा सुधारित खर्च ₹ 3,884.61 कोटी होण्याचे अपेक्षित आहे म्हणजेच प्रकल्पावरील खर्च ₹ 2,708.89 कोटीने वाढणार आहे. प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीतील विलंबामुळे मुंबई शहर तसेच उपनगरात पूराची समस्या अद्याप कायम आहे.

(परिच्छेद 4.1)

JNNURM च्या UIG अंतर्गत नांदेड वाघाला नगर पालिकेने हाती घेतलेल्या तीन प्रकल्पांच्या कार्यान्वयनात लक्षणीय प्रमाणात विलंब आणि खर्च झाला होता. कामांचे कार्यान्वयन करताना करारातील अटी/शासकीय आदेश अंमलात आणले गेले नव्हते, ज्यामुळे अतिरिक्त प्रमाणात खर्च अथवा तोटा झाला. वर्ष 2010 ते 2013 दरम्यान मागास प्रदेश अनुदान निधी अंतर्गत मंजूरी प्राप्त झालेल्या 44 कामांपैकी फक्त 25 कामे पूर्ण झाली होती आणि 11 कामांच्या निविदा काढण्यात आल्या नव्हत्या. उर्वरीत आठ कामांपैकी तीन कामे प्रगतीपथावर होती, एक काम रद्द करण्यात आले होते आणि अधिकृत जागेच्या अभावी चार कामे सुरु

करता येऊ शकली नव्हती. गुर-ता-गड्डी योजने अंतर्गत प्राप्त झालेल्या अनुदानाचे उपयोगिता प्रमाणपत्र नगरपालिकेने सादरही केले नाही किंवा लेखे अंतिम करून अखर्चित शिल्लक प्रत्यार्पितही केली नाही.

(परिच्छेद 4.2)

बाह्य स्रोतांचा वापर करून खाजगी संस्थांच्या मदतीने संरक्षक शुल्क वसूलीचे कंत्राट 22 महिन्यांच्या प्रदीर्घ काळात अंमलात न आणल्यामुळे मिरा भायंदर महानगर पालिकेला ₹ 39.62 कोटी इतकी महसूली हानी झाली.

(परिच्छेद 4.3)

एप्रिल 2015 पर्यंत प्रस्तावित 4,26,024 सर्टिफाइड एमिशन रिडक्शनच्या (CER) निर्मिती ऐवजी प्रत्यक्षात निर्मिलेल्या 14,477 CERs करीता बृहन्मुंबई महानगरपालिकेने सल्लागाराला नियमबाह्यपणे ₹ 1.19 कोटी सल्लागार शुल्काचे प्रदान केले.

(परिच्छेद 4.4)

नागपूर सुधार प्रन्यासने माहिती तंत्रज्ञान इमारतीचे सार्वजनिक खाजगी भागीदारी पध्दतीने योग्य नियोजन न केल्यामुळे ₹ 1.83 कोटीचा निष्फळ खर्च झाला.

(परिच्छेद 4.5)

नागपूर सुधार प्रन्यासद्वारे जलतरणिकेच्या बांधकामाचे योग्य नियोजन न केल्यामुळे सहा वर्षा पेक्षा जास्त कालावधीसाठी ₹ एक कोटी एवढ्या निधीची अडवणूकच झाली नाही तर प्रकल्पाच्या किंमतीत ₹ 1.72 कोटीची वाढ झाली.

(परिच्छेद 4.6)

निविदेतील अटींची सक्ती करण्यात नवी मुंबई महानगरपालिकेला अपयश आल्यामुळे ऐरोली व नेरुळ येथील रुग्णालयांच्या दोन प्रकल्पांच्या अंमलबजावणीत ₹ 4.86 कोटी इतका वाढीव खर्च झाला, जो टाळता येऊ शकला असता.

(परिच्छेद 4.7)

व्यापारी संकुलाच्या बांधकामावर, ₹ 85 लाख खर्च केल्यानंतर निधीच्या कमतरतेमुळे पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेने जानेवारी 2008 मध्ये हे काम थांबविले. हे काम मार्च 2014 पर्यंत देखिल पूर्ण झाले नव्हते, परिणामी त्याच्या मुल्यात ₹ 3.19 कोटीची वाढ झाली, तर ₹ 85 लाखाचा निधी हा सात वर्षापेक्षा जास्त काळापासून अडकून पडला आणि भाडेपट्टी भाड्यापोटी ₹ 1.52 कोटी प्रतिवर्ष इतका आवर्ती महसूली हानी झाली.

(परिच्छेद 4.8)

मालमत्तेचे पट्टीयोग्य मुल्य ठरवितांना, मुंबई प्रांतिक महानगरपालिका अधिनियम, 1949 च्या तरतुदींचे अनुपालन न केल्यामुळे ₹ 43.96 कोटीच्या मालमत्ता कराची कमी आकारणी झाली परिणामी पुणे महानगरपालिकेला महसूली हानी झाली.

(परिच्छेद 4.9)

प्रकरण ।

**पंचायती राज संस्थांचे लेखे
आणि वित्त व्यवस्था**

विभाग अ

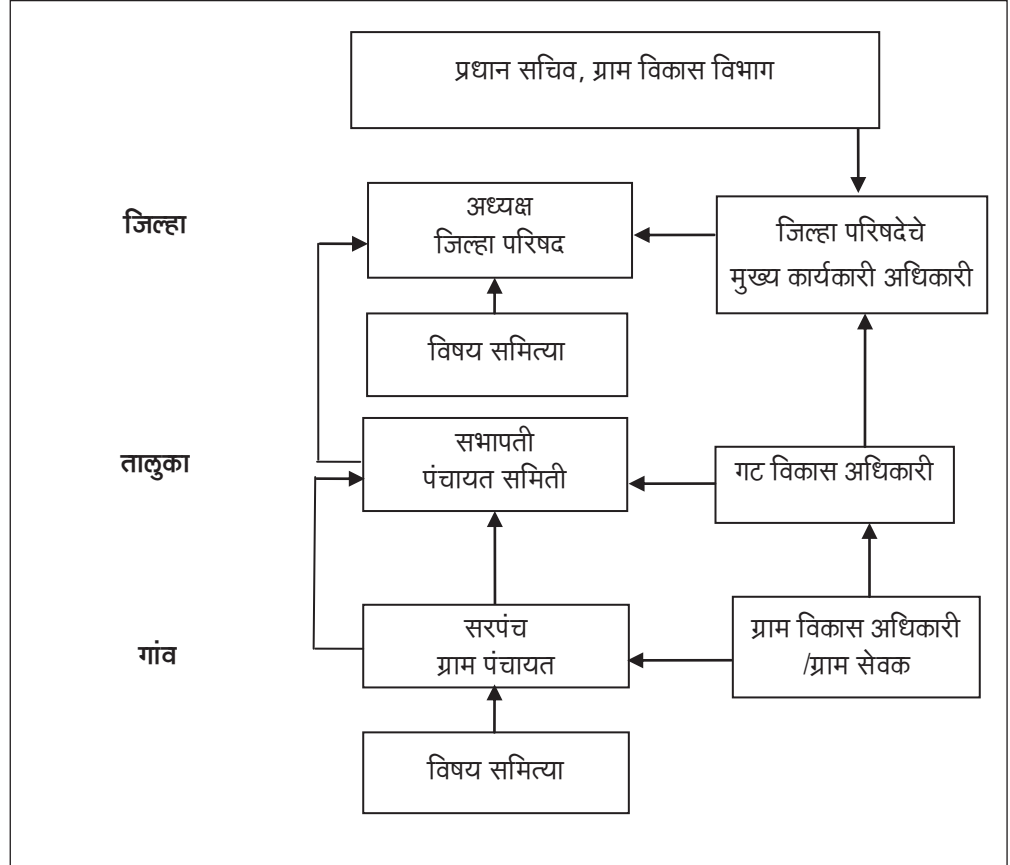
प्रकरण I पंचायती राज संस्थांचे लेखे आणि वित्त व्यवस्था

1.1 प्रस्तावना

त्र्याहत्तराव्या घटना दुरुस्ती तरतुदींना अनुरूप, महाराष्ट्र जिल्हा परिषद आणि पंचायत समिती अधिनियम, 1961 (जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम) व महाराष्ट्र ग्रामपंचायत अधिनियम, 1958 (ग्रामपंचायत अधिनियम) यांमध्ये 1994 मध्ये दुरुस्ती करण्यात आली. जिल्हा स्तरावर जिल्हा परिषदा (ZPs); गट स्तरावर पंचायत समित्या (PSSs) आणि गाव स्तरावर ग्राम पंचायती (GPs) यांचा समावेश असलेली पंचायत राज संस्थांची (PRIs) त्रिस्तरीय व्यवस्था राज्यात प्रस्थापित करण्यात आली. 2011 च्या जनगणनेनुसार राज्याची एकूण लोकसंख्या 11.24 कोटी होती, ज्यापैकी 55 टक्के लोकसंख्या ग्रामीण भागाची होती.

1.2 संघटनात्मक संरचना

महाराष्ट्रातील PRIs ची संघटनात्मक संरचना खाली चित्रित केली आहे:

ZP चे मुख्य कार्यकारी अधिकारी (CEO), पंचायत समितीचे गटविकास अधिकारी (BDO) व ग्रामपंचायतीचे ग्राम विकास अधिकारी (VDO)/ ग्रामसेवक, संबंधित निर्वाचित पदाधिकाऱ्यांना

कामकाजाचा आणि राज्य शासनाच्या पदश्रेणीतील त्यांच्या निकटच्या वरिष्ठ अधिकाऱ्यांना प्रशासकीय कामकाजाचा अहवाल सादर करतात.

महाराष्ट्रात 43,663 गावांकरिता 27,906¹ ग्रामपंचायती होत्या. ग्राम स्तरावर कार्यरत असलेला VDO/ग्राम सेवक हा ग्रामपंचायत सचिव म्हणून काम पाहतो व तो ग्राम पंचायत स्तरावर लेखे व दफ्तर ठेवण्यासाठी देखील जबाबदार असतो. तथापि, VDO/ग्राम सेवक यांच्या मंजूर पदांच्या 22,684 इतक्या संख्येवरून असे दिसून येते की, प्रत्येक ग्राम पंचायतीसाठी किमान एक देखील VDO/ग्राम सेवकाचे पद मंजूर केले नव्हते. नियुक्त केलेले कर्मचारी फक्त 21,091 असून जानेवारी 2013 रोजी 1,593 पदांचा अनुशेष होता. VDO's/ग्राम सेवकांच्या 1,593 पदांना मंजुरी न देणे आणि त्यांचा अनुशेष न भरणे या विषयीची कोणतीही कारणे अभिलेख्यांमध्ये उपलब्ध नव्हती.

1.3 अधिकार आणि कार्ये

1.3.1 महाराष्ट्रात 35 जिल्हे आहेत. दोन जिल्ह्यात (मुंबई व मुंबई उपनगर) ग्रामीण क्षेत्र नाही आणि त्यामुळे राज्यात फक्त 33 जिल्हा परिषदा आहेत. ZPs मध्ये शिक्षण, सार्वजनिक बांधकाम, आरोग्य, लघु पाटबंधारे, ग्रामीण पाणी पुरवठा, समाज कल्याण, पशुसंवर्धन, कृषी, महिला व बाल कल्याण, एकात्मिक बाल विकास, वित्त, सामान्य प्रशासन आणि ग्राम पंचायत यांकरिता निरनिराळे विभाग आहेत.

1.3.2 जिल्ह्याचा नियोजित विकास करण्यासाठी आणि स्रोताचा वापर करण्यासाठी जिल्हापरिषदांना अंदाजपत्रक तयार करावे लागते. जिल्हा ग्रामीण विकास यंत्रणेमार्फत (DRDA) केंद्रीय योजनांना निधी पुरविला जातो व राज्य शासनाच्या योजना देखील जिल्हा परिषदा मार्फत कार्यान्वित होतात. पाणीपट्टी, यात्रा कर आणि जमीन व इमारतींवरील विशेष कराची आकारणी करण्यात जिल्हा परिषदांना प्राधिकृत करण्यात आले आहे.

1.3.3 महाराष्ट्रातील तालुका पातळीवरील पंचायतीच्या मध्यम स्तराला पंचायत समिती म्हणून ओळखले जाते. राज्यात 351 पंचायत समित्या आहेत. PS ना महसुलाचा स्वतःचा स्रोत नसतो व त्या ZP कडून मिळणाऱ्या गट अनुदानावर पूर्णतः अवलंबून असतात. गट स्तरावरील विकास कामे PS करतात.

1.3.4 ग्रामपंचायत क्षेत्रातील गावांच्या निवडणूक याद्यांत नोंद असलेल्या व्यक्तींचा समावेश असलेल्यांची ग्राम सभा स्थापन करण्याची तरतूद ग्राम पंचायत अधिनियमात आहे. इमारतींवरील कर, सुधारणा कर, यात्रा कर, जत्रा/उत्सव/करमणूक यांवरील कर, सायकली, वाहने, दुकाने, उपाहारगृहे इ. वरील कर आकारण्यास GP ना प्राधिकृत करण्यात आले आहे.

1.3.5 ग्राम सभांनी नियमित बैठका घेणे आवश्यक आहे. ग्राम सभा राज्य/केन्द्र शासनाच्या योजनांसाठी लाभार्थीची निवड करतात, ग्राम पंचायतींनी राबवावयाच्या विकास योजना व प्रकल्प तयार करून मंजूर करतात, विकास योजनांवर ग्राम पंचायतींनी केलेल्या खर्चास मंजुरी देतात. GP च्या जमीन अधिग्रहित करावयाच्या प्रस्तावावर ते आपले अभिप्राय देतात.

¹ स्रोत : महाराष्ट्र शासनाची 2014 ची शासन दैनंदिनी (Desk Diary)

1.3.6 PRIs मधील जबाबदाऱ्यांचे स्वरूप खालील प्रमाणे आहे :

पंचायत राज संस्था	नेमून दिलेली कार्ये
जिल्हा परिषद CEO	1. निधीचे आहरण व संवितरण 2. वार्षिक अंदाजपत्रक व लेखे तयार करणे 3. जिल्हा परिषदेच्या अधिकाऱ्यांवर पर्यवेक्षण व नियंत्रण 4. कंत्राटांना अंतिम रूप देणे 5. ZPs च्या लेख्यांची विवरणपत्रे शासन राजपत्रांत प्रसिध्द करणे
ZP चे मुख्य लेखा व वित्त अधिकारी (CAFO)	1. ZP च्या लेख्यांचे संकलन 2. वित्तीय सल्ला देणे
ZP मधील विभाग प्रमुख (HODs)	1. कामांना तांत्रिक मंजूरी देणे 2. वर्ग II अधिकाऱ्यांच्या कामाचे पर्यवेक्षण करणे
पंचायत समिती, BDO	1. निधीचे आहरण व संवितरण 2. योजनांचे कार्यान्वयन आणि संनियंत्रण व लेखे ठेवणे
ग्राम पंचायत, ग्राम सेवक	1. ग्राम सभेचा सचिव 2. योजनांचे कार्यान्वयन व संनियंत्रण आणि लेखे व अभिलेखे ठेवणे

1.4 पंचायत राज संस्थांचे निधी व्यवस्थापन

1.4.1 योजना व योजनेतर राज्य योजनांसाठी राज्य अंदाजपत्रकीय निधी, अभिहस्तांकित कर व करेतर महसुली जमा, ZP च्या जमा, गुंतवणुकीवरील व्याज इ.चा समावेश जिल्हा निधी मध्ये होतो.

1.4.2 15 ऑक्टोबर 2008 च्या शासन निर्णयानुसार संबंधित प्रशासकीय विभाग अंदाजपत्रक वितरण प्रणाली (BDs) द्वारे ZPs ना रोख अनुदाने वितरीत करतात.

1.4.3 अनुदानांचे रोखीने वितरण करण्याची पद्धत जरी अवलंबिली असली तरी प्रशासकीय विभागांकडून ZP तील वेगवेगळ्या विभागांच्या अनुदानाचे निर्धारण करण्याची पद्धत खंडीत केलेली नाही.

1.4.4 पंचायत राज संस्थांना दिलेल्या निधीचा ओघ चित्रित करणारे निधी ओघ विवरण पत्र परिशिष्ट I मध्ये दर्शविले आहे.

1.5 निधीचे हस्तांतरण

निधीचे वाटप

राजघटनेच्या कलम 243-(I) नुसार दर पाच वर्षांनी राज्य वित्त आयोग (SFC) नियुक्त करण्यात यावा.

महाराष्ट्र राज्याच्या दुसऱ्या वित्त आयोगाने (SFC) राज्याच्या महसुलाच्या 40 टक्के महसुलाचे वाटप स्थानिक संस्थांना (LBs) करण्याची शिफारस केली (मार्च 2002). राज्य विधिमंडळापुढे दुसऱ्या SFC च्या शिफारशीवरील कृतीची नोंद मांडताना (मार्च 2006), राज्य शासनाने वरील शिफारशी स्वीकारण्यास ते अगोदरच नैसर्गिक आपत्ती, शेतकऱ्यांचे पुनर्वसन, शेतकऱ्यांना वाढीव वीज देयकासाठी सहाय्य यांसाठी विविध अनुदाने देत होतेच या कारणास्तव असमर्थता दर्शविली. खाली दिलेला तक्ता 2008-09 ते 2012-13 दरम्यान राज्याचा एकूण महसूल (कर व करेतर) व तुलनेत PRIs ना तसेच नागरी LBs ना केलेले वाटप दर्शवितो.

(₹ कोटीत)

शीर्ष	2008-09	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13
राज्याचा एकूण महसूल (STR) (कर व करेतर महसूल)	61,819.88	67,458.95	83,252.14	95,776.16	1,13,432.98
दुसऱ्या SFC नुसार LBs ना वाटप करावयाची रक्कम (40 टक्के)	24,727.95	26,983.58	33,300.86	38,310.46	45,373.19
PRIs ना प्रत्यक्ष केलेले वाटप	10,501.98	11,726.62	13,260.93	14,294.73	16,444.42
राज्याच्या एकूण महसुलाच्या टक्केवारीत PRIs ना प्रत्यक्ष वाटप	16.99	17.38	15.93	14.93	14.50
ULBs ना प्रत्यक्ष केलेले वाटप	1,651.47	1,708.89	4,350.04*	4,871.33	4,401.93
राज्याच्या एकूण महसुलाच्या टक्केवारीत ULBs ना प्रत्यक्ष वाटप	2.67	2.53	5.23	5.08	3.88
PRIs आणि ULBs ना केलेले एकूण वाटप	12,153.45	13,435.51	17,610.97	19,166.06	20,846.35
राज्याच्या एकूण महसुलाच्या टक्केवारीत PRIs व ULBs ना प्रत्यक्ष वाटप	19.66	19.92	21.16	20.01	18.38

(स्रोत : महाराष्ट्र शासनाच्या राज्य वित्त व्यवस्था आणि वित्त लेखांवरील CAG च्या वर्ष 2012-13 च्या अहवालावरून घेतलेली आकडेवारी)

*महाराष्ट्र शासनाच्या वित्त व्यवस्थेवरील भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक च्या वर्ष 2010-11 च्या अहवालात नमूद केल्यानुसार मागील वर्षातील चुकीच्या वर्गीकरणामुळे मोठी तफावत होती.

अशा प्रकारे असे दिसून येते की, 2012-13 मध्ये राज्याच्या एकूण महसुलाच्या फक्त 18.38 टक्के महसूल, LBs ना वाटण्यात आला होता.

जानेवारी 2005 मध्ये 2006-07 ते 2010-11 या कालावधीकरिता तिसरा राज्य वित्त आयोग गठित करण्यात आला ज्याचा अहवाल जून 2006 मध्ये सादर करण्यात आला. तथापि, राज्य विधीमंडळाला हा अहवाल डिसेंबर 2013 ला सादर करण्यात आला. 2011-12 ते 2015-16 या कालावधीकरिता चौथ्या वित्त आयोगाचे गठन फेब्रुवारी 2011 मध्ये करण्यात आले आणि या आयोगाला आपला अहवाल राज्य शासनाला सप्टेंबर 2012 पर्यंत सादर करावयाचा होता. तथापि, हा अहवाल सादर करण्याची तारीख राज्य शासनाकडून 30 जून 2014 पर्यंत वाढविण्यात आली होती.

1.6 कार्ये व कार्याधिकाऱ्यांचे हस्तांतरण

1.6.1 73 व्या घटना दुरुस्तीने आखून दिल्याप्रमाणे भारतीय राज्यघटनेच्या XI व्या सूचीतील 29 कार्ये, निधी व कार्याधिकाऱ्यांसह राज्य शासनाच्या यथायोग्य विधिविधानाने अखेरीस PRI ना हस्तांतरीत करावयाची होती.

1.6.2 राज्य शासनाने 11 कार्ये व 15,480 कार्याधिकारी PRIs ना हस्तांतरित केले. कार्ये व कार्याधिकाऱ्यांचे हस्तांतरण न करण्यावर याआधीच्या लेखापरीक्षण अहवालात अभिप्रायदेखील दिले आहेत.

1.7 पंचायती राज संस्थांचा जमा व खर्च

(अ) जिल्हा परिषदा

1.7.1 33 ZPs पैकी 31 ZPs² नी दिलेल्या माहितीनुसार, ZP व PS च्या 2008-09 ते 2012-13 या कालावधीकरिता महसुली/भांडवली जमा, महसुली/ भांडवली खर्च यांची स्थिती खालील प्रमाणे होती (PS चे लेखे ZP च्या लेख्यांमध्ये समाविष्ट केले होते).

(₹ कोटीत)

वर्ष	जमा						खर्च		
	स्वतःचा महसूल ³	शासकीय अनुदाने	इतर महसूल	एकूण महसूल	एकूण भांडवली जमा	एकूण जमा	महसुली	भांडवली	एकूण
2008-09	542	11,825	443	12,810	3,066	15,876	11,661	3,118	14,779
2009-10	481	15,240	278	15,999	3,573	19,572	15,309	3,365	18,674
2010-11	627	17,721	307	18,655	3,939	22,594	20,847	4,981	25,828
2011-12	703	19,762	376	20,841	5,105	25,946	20,507	4,114	24,621
2012-13	1,014	21,630	692	23,336	10,290	33,626	21,835	8,168	30,003

(स्रोत : ZP नी सादर केलेली आकडेवारी)

(ब) ग्राम पंचायती

33 ZPs पैकी 29 ZPs⁴ नी वर्ष 2008-09 ते 2012-13 या कालावधीचा GPs च्या जमा आणि खर्चाचा दिलेला तपशील खालील प्रमाणे होता :

(₹ कोटीत)

वर्ष	एकूण जमा					एकूण खर्च
	शासकीय अनुदाने	कर	अंशदान	इतर जमा	एकूण जमा	
2008-09	524	506	115	162	1,307	1,252
2009-10	627	525	155	285	1,592	1,359
2010-11	618	745	158	193	1,714	1,560
2011-12	1,163	1,376	336	331	3,206	3,047
2012-13	1,235	832	189	628	2,884	2,350

(स्रोत : ZP नी सादर केलेली आकडेवारी)

1.7.2 2010-11 ते 2012-13 पर्यंत PS सह GP आणि ZP च्या महसुली / भांडवली खर्चाचा घटक निहाय तपशील खाली दिला आहे.

² भंडारा व वर्धा वगळून

³ सुरुवातीची शिल्लक वगळून

⁴ अमरावती, भंडारा, बीड आणि यवतमाळ वगळून

(₹ कोटीत)

अ. क्र.	घटक	ग्राम पंचायतीचा खर्च			ZP व PS चा खर्च		
		2010-11	2011-12	2012-13	2010-11	2011-12	2012-13
1.	शिक्षण	64	122	60	8,434	9,705	10,894
2.	आरोग्य व स्वच्छता	399	708	457	1,949	1,627	1,547
3.	सार्वजनिक बांधकाम	523	1,180	843	1,626	1,351	1404
4.	समाज कल्याण	145	223	127	935	954	776
5.	पाटबंधारे	29	65	5	823	451	778
6.	पशु संवर्धन	6	9	5	256	286	321
7.	कृषि	6	12	7	277	193	345
8.	सार्वजनिक दिवा बत्ती	39	70	47	47	36	25
9.	वने	8	1	1	21	27	0
10.	प्रशासन	262	507	323	1,368	1,649	2,004
11.	ग्रामीण पाणी पुरवठा	*	*	54	*	*	348
12.	महिला आणि बाल	*	*	1	*	*	573
13.	इतर खर्च	74	146	76	5,111	4,228	2,820
14.	भांडवली खर्च	5	4	344	4,981	4,114	8,168
एकूण		1,560	3,047	2,350	25,828	24,621	30,003

(स्रोत :- ZP नी सादर केलेली आकडेवारी)

*GPs, ZPs आणि PSs नी स्वतंत्रपणे माहिती सादर केली नाही

2012-13 मध्ये GP चा खर्च मागील वर्षाच्या तुलनेत 22.87 टक्के घटला होता तर, ZPs च्या खर्चात गतवर्षीपेक्षा 21.86 टक्के वाढ झाली होती.

1.7.3 ZP द्वारे करण्यात येणाऱ्या कामांचे खालील प्रमाण वर्गीकरण केले आहे (i) जिल्हा परिषदेच्या स्वतःच्या योजना, आणि (ii) राज्य शासनाने हस्तांतरित / वित्त पुरवठा केलेल्या योजना (iii) इतर यंत्रणांनी वित्त पुरवठा केलेल्या योजना. वर्ष 2012-13 या वर्षाकरिता 33 पैकी 31 ZPs² कडून प्राप्त झालेल्या माहितीनुसार या ZPs नी ₹ 26,523.37 कोटी खर्च केला (हस्तांतरित योजनांवर ₹ 22,852.84 कोटी, अभिकरण योजनांवर ₹ 2,016.27 कोटी व ZP च्या स्वतःच्या योजनांवर ₹ 1,654.26 कोटी). वर्ष 2012-13 मध्ये हस्तांतरित योजना, अभिकरण योजना व ZP च्या स्वतःच्या योजना यावर केलेल्या खर्चाची जिल्हानिहाय विभागणी परिशिष्ट II मध्ये दिली आहे.

1.8 लेखांची व्यवस्था

1.8.1 जिल्हा परिषद/पंचायत समिती अधिनियमाच्या कलम 136(2) मधील तरतुदीन्वये, PS नी मंजूर केलेले लेखे गटविकास अधिकारी ZP कडे पाठवितात व हे ZP च्या लेखांचा भाग बनून जातात. ग्राम पंचायत अधिनियमाच्या कलम 62(4) मधील तरतुदीन्वये, GP च्या सचिवांनी GP चे वार्षिक लेखे तयार करणे आवश्यक आहे. महाराष्ट्र राज्यातील PRIs च्या लेखे ठेवण्याच्या गुणवत्तेचे कार्यसिध्दी लेखापरीक्षण देखील केले गेले व 31 मार्च 2008 रोजी संपलेल्या वर्षाकरिता भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक (स्थानिक संस्था), महाराष्ट्र शासन, यांच्या अहवालाच्या प्रकरण II मध्ये यावर अभिप्राय दिले गेले होते.

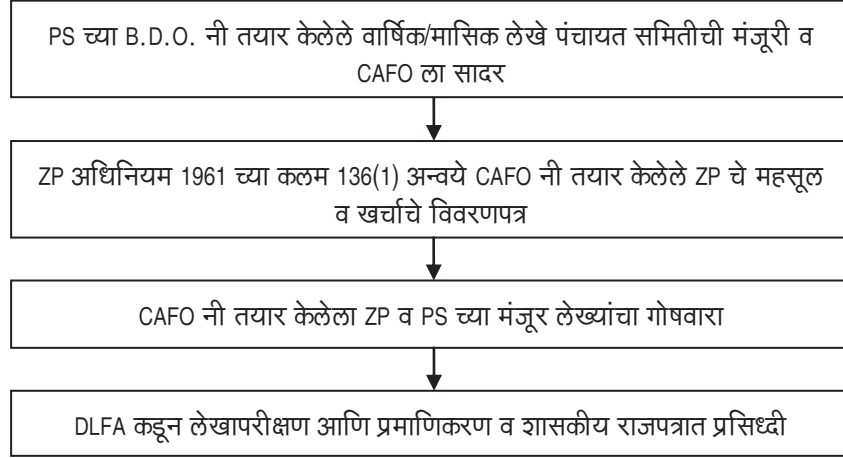
1.8.2 जिल्हा परिषद/पंचायत समिती अधिनियमाच्या कलम 136(1) मधील तरतुदीनुसार आणि महाराष्ट्र जिल्हा परिषद आणि पंचायत समिती (MZP & PS) लेखा संहिता, 1968 च्या नियम 66 अ नुसार ZP च्या CEO नी दरवर्षी अंतिम सुधारित अनुदानापेक्षा खर्चामधे आढळलेल्या तफावतीच्या विवरणपत्रासह जिल्हा परिषदेच्या महसूल आणि खर्चाच्या

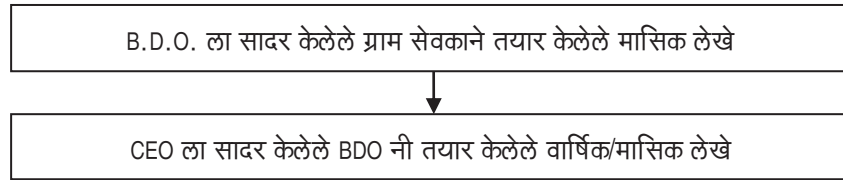
लेख्यांची विवरणपत्रे, ती विवरणपत्रे ज्या वित्तीय वर्षाशी संबंधीत आहेत त्या पुढील आर्थिक वर्षाच्या 10 जुलै किंवा त्यापूर्वी करणे आवश्यक आहे. त्यानंतर ती वित्त समितीस सादर करणे आवश्यक आहे व वित्त समितीच्या अहवालासह ती अखेरीस जिल्हा परिषदेस मंजुरी करीता सादर करणे आवश्यक आहे.

1.8.3 ZP / PS मंजूर लेख्यांचे गोषवारे CAFO तयार करतात आणि ते संचालक, स्थानिक निधी लेखापरीक्षण (DLFA) यांच्याकडे लेखापरीक्षण, प्रमाणिकरण व शासकीय राजपत्रात प्रसिध्द करण्याकरिता पाठवितात.

PRI च्या लेखा संकलनाचा ओघ तक्ता

GP च्या लेखा संकलनाचा ओघ तक्ता

1.8.4 ZP अधिनियमाच्या कलम 136 नुसार आणि MZP & PS लेखा संहिता, 1968 च्या नियम 66 नुसार एखाद्या वित्तीय वर्षाकरिता ZP चे वार्षिक लेखे तयार करून ते मंजूर करण्यासाठीची नियत तारीख ही त्यानंतरच्या वर्षाची 30 सप्टेंबर ही असते आणि त्या वर्षाच्या 15 नोव्हेंबर पर्यंत ZP चे लेखे शासकीय राजपत्रात प्रसिध्द होणे आवश्यक असते. अशाप्रकारे, 2012-13 चे लेखे सप्टेंबर 2013 पर्यंत पूर्ण होऊन ते नोव्हेंबर 2013 पर्यंत प्रसिध्द व्हावयास हवे होते. तथापि, विभागाने सादर केलेल्या माहितीवरून (डिसेंबर 2013) असे निदर्शनास आले की फक्त 2010-11 या वर्षापर्यंतचे लेखे शासकीय राजपत्रात प्रसिध्द करण्यात आले होते आणि राज्य विधीमंडळाला सादर करण्यात आले होते. सर्व 33 जिल्हा परिषदांचे 2011-12 व 2012-13 चे वार्षिक लेखे अंतिम करून DLFA ला प्रमाणित करण्यासाठी पाठवण्यात आले. DLFA कडून प्रमाणित झाल्यावर लेखे शासकीय राजपत्रात प्रसिध्द करण्यात येतील.

1.8.5 भारताचे नियंत्रक आणि महालेखापरीक्षक यांनी विहित केलेल्या लेख्यांच्या रुपरेखेचा अवलंब न करणे

LBs चे लेखे सुयोग्य प्रकारे ठेवण्यासाठी नियंत्रण व पर्यवेक्षणाची जबाबदारी भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षकांनी पार पाडावी अशी शिफारस अकराव्या वित्त आयोगाने (EFC)

केली होती. त्यानुसार, भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांनी 2002 मध्ये PRI चे लेखे ठेवण्यासाठी नमुने विहित केले होते. यानंतर 2007 व 2009 मध्ये सुलभ नमुने तयार केले गेले. भारताचे नियंत्रक आणि महालेखापरीक्षक ह्यांनी विहित केलेल्या नमुन्यात लेखे ठेवण्यासाठी राज्य शासनाला MZP & PS लेखा संहिता, 1968 आणि मुंबई ग्रामपंचायत (अंदाजपत्रक व लेखे) नियम, 1959 ह्यात सुधारणा करणे आवश्यक होते. तथापि, असे आढळून आले की, राज्य शासनाने डिसेंबर 2013 पर्यंत MZP & PS च्या लेखा संहितेमध्ये सुधारणा केली नव्हती, ज्यामुळे एकाही ZP मध्ये विहित नमुन्यात लेखे ठेवले नव्हते. ग्राम विकास व जल संधारण विभागाने नमूद केले की, महाराष्ट्रातील सर्व जिल्हापरिषद, पंचायत समिती व ग्रामपंचायतीमध्ये माडल अकाऊंटिंग सिस्टीन/MAS प्रमाणे लेखे ठेवण्याचे काम प्रगतीत आहे. संबंधीत नियमात दुरुस्तीचा प्रस्ताव न्याय व विधी विभागात मंजूरी साठी पाठविला आहे.

1.8.6 अनुदानांचे प्रलंबित निर्धारण

शासकीय आदेशानुसार (मे 2000) प्रत्येक वर्षी जुलै पर्यंत प्रशासकीय विभागाच्या प्रमुखांनी शासनाकडून ZPs ना वितरित केलेल्या अनुदानाचे निर्धारण करणे आवश्यक होते. पुढील अनुदान वितरित करण्यासाठी ZP कडून वसूल करावयाच्या/ZP ना प्रदान करावयाच्या रकमेच्या समायोजनासंबंधी त्यांनी ग्राम विकास आणि जल संधारण विभागाला माहिती द्यावयाची होती.

तथापि, 33 ZPs पैकी 23 ZPs⁵ मध्ये खाली दर्शविल्याप्रमाणे 10 विभागांच्या बाबतीत अनुदानाची निर्धारणा थकीत असल्याचे निदर्शनास आले :

अ. क्र.	विभागाचे नांव	थकबाकीचा कालावधी
1	शिक्षण	2000-2013
2	कृषी	1998-2013
3	समाजकल्याण	1998-2013
4	पशु संवर्धन	1999-2013
5	सार्वजनिक आरोग्य	2000-2013
6	कुटुंब कल्याण	1998-2013
7	पाणी पुरवठा व स्वच्छता	1998-2013
8	महिला व बाल कल्याण	1993-2013
9	लघु पाटबंधारे	1998-2013
10	सार्वजनिक बांधकाम	2001-2013

(स्रोत : ZP नी सादर केलेली आकडेवारी)

विभागाने नमूद केले (डिसेंबर 2013) की, संबंधित प्रशासकीय विभागांकडून अंदाजपत्रकीय वितरण प्रणाली (BDs) द्वारे ZP ना रोख अनुदाने मुक्त केली गेली आणि अनुदानाच्या निर्धारणातील थकबाकीचा निपटारा करण्यासंबंधी सर्व प्रशासकीय विभागांना निर्देश देण्यात आले.

1.9 तेराव्या वित्त आयोगाची अनुदाने

तेराव्या वित्त आयोगाच्या शिफारशीनुसार राज्य शासनाने ₹ 2,711.70 कोटी रक्कम वितरित केली, ज्यापैकी मार्च 2013 पर्यंत ₹ 1,582.29 कोटी (58 टक्के) खर्च करण्यात आले.

⁵ औरंगाबाद, भंडारा, बीड, बुलढाणा, चंद्रपूर, जालना, लातूर, परभणी, वाशिम व यवतमाळ या ZPs नी काहीही माहिती सादर केली नव्हती

1.10 लेखापरीक्षण व्यवस्था

1.10.1 संचालक, स्थानिक निधी लेखापरीक्षण यांच्याकडून लेखापरीक्षण

मुंबई स्थानिक निधी अधिनियम, 1930, महाराष्ट्र ग्रामपंचायत (लेख्यांचे लेखापरीक्षण) नियम, 1961 व ग्राम पंचायत अधिनियम 1958, यांतील तरतुदीनुसार PRIs चे लेखापरीक्षण DLFA कडून केले जाते. DLFA, PRIs च्या आर्थिक कारभारावरील वार्षिक लेखापरीक्षण आढावा अहवाल राज्य विधानमंडळाला सादर करण्यासाठी तयार करतात.

2012-13 वर्षासाठी सर्व ZPs व PSs चे स्थानिक निधी (व्यवहार) लेखापरीक्षण केल्याचे निदर्शनास आले. DLFA ने 2010-11 वर्षाचा एकत्रित लेखापरीक्षण आढावा अहवाल तयार केला आणि जुलै 2013 मध्ये तो राज्य विधी मंडळाला सादर केला.

1.10.2 भारताच्या नियंत्रक व महालेखापरीक्षकांद्वारे लेखापरीक्षण

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक (CAG) हे भारताचे नियंत्रक आणि महालेखापरीक्षक (कर्तव्ये, अधिकार आणि सेवा शर्ती) अधिनियम, 1971 च्या कलम 14 अन्वये ZP व Ps चे लेखापरीक्षण करतात. तसेच, भारताचे CAG यांनी लेखापरीक्षण करावे अशी तरतूद ZP अधिनियम, 1961 च्या कलम 142-A मध्ये सुध्दा समाविष्ट आहे.

भारताचे नियंत्रक आणि महालेखापरीक्षक (DPC) अधिनियमाच्या कलम 20(1) अन्वये महाराष्ट्र शासनाच्या तांत्रिक मार्गदर्शन व पर्यवेक्षणाखाली GP चे लेखापरीक्षण सुध्दा भारताचे नियंत्रक आणि महालेखापरीक्षकांकडे सोपविलेले आहे (मार्च 2011).

1.10.3 जिल्हा स्तरावरील लेखापरीक्षण समित्यांची स्थापना

DLFA आणि प्रधान महालेखाकार/महालेखाकारांनी घेतलेल्या प्रलंबित लेखापरीक्षण आक्षेपांवर चर्चा करून त्यांचा निपटारा करण्यासाठी जिल्हास्तरीय लेखापरीक्षण समित्यांची (DLAC) स्थापना करण्याचे निर्देश शासनाने ZP ना दिले (मार्च 2001). विभागाने नमूद केले (डिसेंबर 2013) की एकूण 2,24,127 प्रलंबित परिच्छेदांपैकी 2012-13 दरम्यान 12,334⁶ परिच्छेदांचा निपटारा करण्यात आला होता.

1.10.4 DLFA च्या अहवालातील प्रलंबित परिच्छेद

DLFA च्या 2010-11 वर्षाच्या वार्षिक लेखापरीक्षण आढावा अहवालानुसार, 1962 ते 2011 या कालावधीचे ₹ 6,016.04 कोटी शासकीय निधी गुंतलेले 1,09,178 परिच्छेद व ZP चा स्वतःचा ₹ 804.02 कोटी निधी गुंतलेले 27,154 परिच्छेद परिशिष्ट III मधील तपशीलाप्रमाणे निपटार्यासाठी प्रलंबित होते.

1.10.5 महालेखाकारांचे प्रलंबित निरीक्षण अहवाल आणि परिच्छेद

महालेखाकारांना स्थानिक लेखापरीक्षणात निदर्शनास आलेल्या परंतु समक्ष निपटारा न झालेल्या आर्थिक अनियमितता व प्राथमिक लेखे/अभिलेख्यांतील त्रुटींवरील लेखापरीक्षण अभिक्षणे कार्यालय प्रमुख व विभागीय अधिकाऱ्यांना, निरीक्षण अहवालाद्वारे कळविण्यांत येतात. अतिमहत्वाच्या व गंभीर स्वरूपाच्या अनियमितता शासनास कळविण्यात येतात. सहा महिन्यांपेक्षा जास्त काळ प्रलंबित असलेल्या अभिक्षणांची संख्या दर्शविणारी विवरणपत्रेदेखील त्यांच्या जलद निपटार्यासाठी शासनाकडे पाठविण्यात येतात.

⁶ महालेखाकार : 981 स्थानिक निधी लेखा : 10,492 व पंचायत राज समिती : 861

PRIs ना हस्तांतरित केलेल्या योजनांच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी आणि जबाबदारी निश्चित करण्यासाठी प्रधान महालेखाकारांनी/महालेखाकारांनी निदर्शनास आणून दिलेल्या उणीवांचे अनुपालन त्वरीत होणे आवश्यक असते.

2012-13 मध्ये चार लेखापरीक्षा समिती बैठका घेऊनही मार्च 2013 अखेरीस, लेखापरीक्षणाने निर्गमित केलेले, ZP, PS व GP यांच्या 12,809 परिच्छेदांचा समावेश असलेले 3,842 निरीक्षण अहवाल निपटार्याविना प्रलंबित होते.

वर्ष	निरीक्षण अहवाल	परिच्छेद
2009-10 पर्यंत	3030	8,819
2010-11	364	1,490
2011-12	244	1,156
2012-13	204	1,344
एकूण	3,842	12,809

प्रलंबित निरीक्षण अहवाल व परिच्छेद यांची PRI मधील थकबाकी कमकुवत अंतर्गत नियंत्रण व्यवस्था दर्शविते.

1.11 निष्कर्ष

राज्यातील पंचायत राज संस्थांच्या कामकाजात असे आढळून आले की:

- दुसऱ्या महाराष्ट्र राज्य वित्त आयोगाने केलेल्या राज्याच्या एकूण महसुलाच्या 40 टक्के एवढ्या शिफारशीपेक्षा स्थानिक स्वराज्य संस्थाना केलेले वाटप खूपच कमी म्हणजेच 18.38 टक्के होते (पंचायत राज संस्था : 14.50 टक्के आणि नागरी स्थानिक संस्था : 3.88 टक्के);
- भारतीय राज्य घटनेच्या XI व्या अनुसूचीतील 29 कार्यांपैकी फक्त 11 कार्ये PRIs ना हस्तांतरित केली होती;
- जरी सर्व जिल्हा परिषदांचे वर्ष 2011-12 व 2012-13 चे लेखे अंतिम झाले होते परंतु हे लेखे DLFA कडून प्रमाणित झाले नव्हते व शासकीय राजपत्रात प्रसिध्द झाले नव्हते; आणि
- महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा आणि पंचायत समिती लेखा संहिता आणि मुंबई ग्राम पंचायत (अंदाजपत्रक आणि लेखे) नियम यामध्ये सुधारणा करण्यात आली नव्हती. परिणामी, एकाही ZP मध्ये भारताचे नियंत्रक आणि महालेखापरीक्षक यांनी विहित केलेल्या नमुन्याप्रमाणे लेखे ठेवण्यात आले नव्हते.

ही बाब एप्रिल 2014 मध्ये शासनास कळविण्यात आली; त्यांचे उत्तर प्राप्त झाले नव्हते.

प्रकरण ॥

नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांचे
लेखे व वित्त व्यवस्था

विभाग ब

प्रकरण ॥

नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांचे लेखे व वित्त व्यवस्था

2.1 प्रस्तावना

2.1.1 74 व्या घटना दुरुस्ती नुसार (1992), महाराष्ट्र शासनाने (GoM), प्रचलित मुंबई महानगरपालिका (MMC) अधिनियम, 1888, मुंबई प्रांतीय महानगर पालिका (BPMC) अधिनियम, 1949, नागपूर शहर महानगरपालिका (NCMC) अधिनियम, 1948 आणि महाराष्ट्र नगर परिषदा, नगर पंचायत आणि औद्योगिक वसाहत (MMC, NP&IT) अधिनियम, 1965 यात दुरुस्त्या केल्या (डिसेंबर 1994). स्वतःचे अधिनियम असलेल्या बृहनमुंबई महानगरपालिका (MCGM) व नागपूर शहर महानगरपालिका वगळून इतर सर्व महानगरपालिका, दुरुस्त केलेल्या BPMC अधिनियमाने शासित आहेत. महाराष्ट्रात 13 नगर पंचायतीसह¹ (NP) 26 महानगरपालिका आणि 233 नगर परिषदा होत्या. वर्ष 2008 ते 2013 दरम्यान महानगरपालिकांच्या निवडणुका घेण्यात आल्या होत्या.

2.1.2 घटनेच्या XII व्या सूचीत नमूद केलेल्या 18 कार्यापैकी, 12 कार्ये, 74 व्या दुरुस्तीपूर्वी MMC अधिनियमाच्या कलम 61 आणि 63 अंतर्गत आणि BPMC अधिनियमाच्या कलम 63 अंतर्गत नागरी स्थानिक संस्थांकडे सोपविलेली होती. उर्वरित सहा कार्ये सुध्दा वर्ष 1994 नंतर नागरी स्थानिक संस्थांना हस्तांतरित केली गेली/सोपविली होती.

2.2 संघटनात्मक संरचना

2.2.1 वर्ष 2011 च्या जनगणनेप्रमाणे महाराष्ट्राची एकूण लोकसंख्या 11.24 कोटी होती, ज्यापैकी 45 टक्के शहरी भागातील होती. राज्यात एक लाखापेक्षा जास्त लोकवस्तीची 45 शहरे/नगर समुदाय आहेत.

2.2.2 राज्यात तीन लाखापेक्षा जास्त लोकसंख्येच्या नगर समुदायांसाठी 26 महानगरपालिका निर्माण करण्यात आल्या आहेत. त्यांचे, लोकसंख्या, दरडोई उत्पन्न आणि दरडोई क्षेत्रफळाच्या आधारावर चार प्रवर्गात म्हणजे अ, ब, क आणि ड असे वर्गीकरण करण्यात आले आहे. सध्या अ प्रवर्गात असलेल्या MCGM व्यतिरिक्त, ब प्रवर्गात दोन महानगरपालिका² आणि क आणि ड प्रवर्गात अनुक्रमे चार³ आणि 19⁴ महानगरपालिका आहेत.

2.2.3 त्याच प्रमाणे लहान नागरी क्षेत्रासाठी 233 नगर परिषदा निर्माण केल्या गेल्या आहेत आणि लोकसंख्येच्या आधारावर त्यांचे वर्गीकरण करण्यात आले आहे. सध्या 12 'अ' वर्गीय (एक लाखापेक्षा अधिक लोकवस्ती असलेल्या), 61 'ब' वर्गीय (40,000 पेक्षा जास्त पण एक लाखापेक्षा कमी लोकसंख्येच्या) आणि 160 'क' वर्गीय (लोकसंख्या 40,000 किंवा

¹ दापोली, देवरुख, गुहागर, लांजा (रत्नागिरी), कणकवली (सिंधुदूर्ग), शिर्डी (अहमदनगर), मलकापूर (सातारा), केज (बीड), अर्धापूर, माहूर (नांदेड), सिंदखेडा (धुळे), मधुळा आणि मूधा (नागपूर)

² नागपूर आणि पुणे

³ नाशिक, नवी मुंबई, पिंपरी-चिंचवड आणि ठाणे

⁴ अहमदनगर, अकोला, अमरावती, औरंगाबाद, भिवंडी-निजामपूर, धुळे, जळगांव, कल्याण-डोंबिवली, कोल्हापूर, मालेगाव, मिरा-भाईंदर, नांदेड-वाघाला, सांगली-मिरज-कुपवाड, सोलापूर, उल्हासनगर वसई-विरार, परभणी शहर, लातूर आणि चंद्रपूर

त्यापेक्षा कमी असलेल्या) नगर परिषदा आहेत, ज्यात राज्यातील 15,000 ते 25,000 लोकवस्तीच्या शहरांसाठी 13 नगर पंचायतींचा समावेश आहे.

2.3 संघटनात्मक रचना

2.3.1 नागरी स्थानिक संस्थांची (ULBs) संघटनात्मक रचना परिशिष्ट IV मध्ये चित्रित केली आहे.

2.3.2 महानगरपालिकेच्या जबाबदारीची रचना पुढीलप्रमाणे आहे :

अ. क्र.	प्राधिकाऱ्याचे नांव	जबाबदाऱ्या
1	सर्वसाधारण सभा	महापालिकेच्या नगरपालिका निधीतून होणारे खर्च, विविध प्रकल्पांची व योजनांची अंमलबजावणी इ. शी संबंधित धोरणात्मक निर्णय
2	स्थायी समिती	अधिकार प्रदानानुसार, अंदाजपत्रकास मंजूरी देणे व खर्चास मंजूरी देणे यांच्याशी संबंधित सर्व कार्ये (उपसमिती/समित्यांना ती आपले अधिकार सुपूर्द करू शकते)
3	महापालिका आयुक्त	सर्वसाधारण सभेने घातलेल्या अटींच्या अधीन राहून सर्व योजना व प्रकल्पांचे कार्यान्वयन व प्रशासन
4	महापालिका मुख्य लेखापाल	वार्षिक अंदाजपत्रक तयार करून लेखे पूर्ण करणे व अंतर्गत लेखापरीक्षण करणे
5	महापालिका मुख्य लेखापरीक्षक	पालिका लेखांचे लेखापरीक्षण, लेखापरीक्षण अहवाल तयार करून तो स्थायी समितीस सादर करणे

2.4 वित्तीय रुपरेषा

2.4.1 महापालिका निधी, MMC अधिनियम, 1888, NCMC अधिनियम, 1948 व BPMC अधिनियम, 1949 आणि MMC, NP&IT अधिनियम, 1965 यातील तरतुदीनुसार तयार होतो. संबंधित अधिनियमांच्या तरतुदीनुसार महापालिकेने व नगर परिषदेने किंवा त्यांच्या वतीने प्राप्त झालेल्या सर्व रकमा, कर, शुल्क, दंड व शास्ति या द्वारे उभारलेल्या रकमा, महापालिकेला व नगर परिषदेला किंवा त्यांच्या वतीने शासन, सार्वजनिक किंवा खाजगी संस्था, खाजगी व्यक्तीकडून, अनुदाने, देणग्या किंवा ठेवी आणि सर्व व्याज व नफा यांच्या रूपात प्राप्त झालेल्या रकमा पालिका निधीमध्ये जमा होतात.

2.4.2 राज्य शासन व केंद्र शासन, अनुक्रमे राज्य क्षेत्रातील योजना व केंद्र पुरस्कृत योजना यांच्या कार्यान्वयनासाठी महानगर पालिका आणि नगर परिषदांना अनुदाने देतात. या शिवाय राज्य वित्त आयोग व केंद्रीय वित्त आयोग यांच्या शिफारशीनुसार, विकास कार्यासाठी अनुदाने देण्यात येतात.

2.4.3 प्रत्येक योजना/प्रकल्प यांचे स्वतंत्र लेखे ठेवणे आवश्यक आहे. केंद्रीय पुरस्कृत योजनांसाठी केंद्र शासनाला व राज्य योजनांसाठी राज्य शासनाला उपयोगिता प्रमाणपत्रे पाठवावी लागतात.

2.4.4 BPMC अधिनियम, MMC अधिनियम व NCMC अधिनियम या अन्वये महापालिकांनी विशेष हेतू निधी उभारणे आवश्यक आहे. उदाहरणार्थ, पाणी व मलनिःसारण निधी, घसारा निधी, कर्जनिवारण निधी इ. पाणी पुरवठा योजना व मलःनिःसारण प्रकल्प यांची भांडवली कामे, पाणी व मलःनिःसारण निधीतून कार्यान्वित करणे आवश्यक आहे. घसारा निधी भांडवली मत्ता पुनःस्थापनेसाठी निर्माण करण्यात येतो. कर्जनिवारण निधी दीर्घ मुदतीच्या कर्जाच्या विमोचनासाठी निर्माण करण्यात येतो.

2.4.5 नागरी स्थानिक संस्थांच्या जमा व खर्चाची एकत्रित माहिती राज्य स्तरावर ठेवली जात नाही. महानगरपालिकांनी दिलेल्या माहितीवरून 2008-09 ते 2012-13 या वर्षासाठी एकंदर जमा व खर्च पुढे दिल्या प्रमाणे होता :

(₹ कोटीत)

बाब	2008-09	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13
जमा	23,973	28,860	30,137	32,235	37,046
खर्च	24,278	28,308	27,558	28,647	34,568

26 महानगरपालिकांची वर्ष 2012-13 ची एकूण जमा आणि खर्च अनुक्रमे ₹ 37,046 कोटी आणि ₹ 34,568 कोटी होता ज्यामध्ये MCGM ची एकूण जमा (₹ 22,461 कोटी) आणि खर्च (₹ 21,275 कोटी) सम्मिलित होते, जे परिशिष्ट V मध्ये दाखविले आहे.

2.4.6 जमा

महानगरपालिकांची विविध स्रोतांकडून 31 मार्च 2013 ला संपलेल्या मागील पाच वर्षातील एकूण जमा पुढे दिल्याप्रमाणे होती :

(₹ कोटीत)

बाब	2008-09	एकूण जमेशी टक्के वारी	2009-10	एकूण जमेशी टक्के वारी	2010-11	एकूण जमेशी टक्के वारी	2011-12	एकूण जमेशी टक्के वारी	2012-13	एकूण जमेशी टक्के वारी
जकात, मालमत्ता कर व पाणीपट्टी सह भाडे, कर इ.	12,253	51.11	12,712	44.04	15,989	53.05	17,800	55.22	19,233	51.92
शासकीय अनुदाने	1,084	4.52	1,217	4.22	972	3.23	1,198	3.72	1,867	5.04
व्यावसायिक संस्था	2,387	9.96	2,650	9.18	13	0.04	82	0.25	17	0.05
ठेवी, कर्जे इ.	4,111	17.15	6,242	21.63	1,280	4.25	1,853	5.75	496	1.33
इतर उत्पन्न	4,138	17.26	6,039	20.93	11,883	39.43	11,302	35.06	15,433	41.66
एकूण जमा	23,973	100	28,860	100	30,137	100	32,235	100	37,046	100

एकंदरीत, महापालिकांची एकूण जमा या पाच वर्षांच्या कालावधीत चढता कल दर्शवित 2008-09 मधील ₹ 23,973 कोटीवरून 2012-13 मध्ये ₹ 37,046 कोटीपर्यंत गेली. महापालिकांच्या एकूण जमेत शासकीय अनुदानाचा हिस्सा 2008-13 या कालावधीत 3.23 टक्के ते 5.04 टक्के या दरम्यान होता.

महसुली करामध्ये 2012-13 मध्ये ₹ 1,433 कोटी इतकी वाढ झाली, ती मागील वर्षाच्या (2011-12) 8.05 टक्के जास्त होती, तर एकूण महसुली जमेत ₹ 4,811 कोटी इतकी वाढ झाली, ती मागील वर्षाच्या (2011-12) 14.92 टक्के जास्त होती.

कर संकलनातील थकबाकी

मालमत्ता कर : सर्व महानगरपालिकांनी सादर केलेल्या माहितीवरून असे दिसून येते की, वर्ष 2012-13 दरम्यान ₹ 16,956 कोटी एकूण मागणीच्या तुलनेत महानगरपालिकांनी ₹ 4,259 कोटी म्हणजेच 25.12 टक्के मालमत्ता कर वसूल केला होता (परिशिष्ट VI).

पाणीपट्टी : 26 पैकी 23 महानगरपालिकांनी सादर केलेल्या माहितीवरून असे दिसून येते की, वर्ष 2012-13 दरम्यान ₹ 2,826 कोटी एकूण मागणीच्या तुलनेत महानगरपालिकांनी ₹ 1,183 कोटी म्हणजेच 41.87 टक्के पाणीपट्टी वसूल केली होती (परिशिष्ट VIII).

2.4.7 खर्च

महानगरपालिकांनी सादर केलेल्या माहिती प्रमाणे राज्यातील सर्व महापालिकांचा गेल्या पाच (2008-13) वर्षाकरीता बाब निहाय खर्च **परिशिष्ट VIII** मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे होता.

2012-13 या वर्षात प्रशासनावरील खर्च 2011-12 या वर्षातील ₹ 7,929 कोटीच्या तुलनेत ₹ 10,487 कोटी पर्यंत वाढला. MCGM च्या बाबतीत, 2012-13 या वर्षाकरीता त्यांच्या ₹ 21,275 कोटी एकूण खर्चापैकी, प्रशासनावरील खर्चाचा हिस्सा ₹ 7,392 कोटी होता जो एकूण खर्चाच्या 34.75 टक्के होता. आणखी पाच⁵ महापालिकांच्या बाबतीत, एकूण खर्चामधील प्रशासनावरील खर्चाचा हिस्सा 35 टक्क्यांपेक्षा जास्त होता आणि तो 35.88 आणि 55.81 टक्के या दरम्यान होता. आस्थापनेवरील जास्त खर्चामुळे, महापालिकांनी पुरविण्याच्या इतर सेवांसाठी निधीच्या उपलब्धतेवर मर्यादा आली.

2.4.8 नगरपरिषदांचा जमा आणि खर्च

वर्ष 2012-13 दरम्यान, 233 पैकी 217 नगरपरिषदांनी एकूण जमा ₹ 3,702 कोटीच्या तुलनेत ₹ 3,297 कोटी खर्च केला होता. तसेच 233 पैकी 215 नगर परिषदांकडे एकूण ₹ 411 कोटी मागणीच्या तुलनेत ₹ 157 कोटी मालमत्ता कराची थकबाकी होती. तसेच 233 पैकी 209 नगर परिषदांमध्ये एकूण मागणी ₹ 216 कोटीच्या तुलनेत ₹ 92 कोटी पाणीपट्टीची थकबाकी होती (परिशिष्ट IX).

2.5 तेराव्या वित्त आयोगाची अनुदाने

तेराव्या वित्त आयोगाच्या शिफारशीनुसार विविध महानगरपालिकांना, नगरपरिषदांना आणि नगरपंचायतींना ₹ 421.29 कोटी मूळ अनुदान आणि ₹ 248.42 कोटी कार्यसिध्दी अनुदान देण्यात आले होते, ज्यापैकी अनुक्रमे ₹ 144.59 कोटी (34.32 टक्के) आणि ₹ 41.78 कोटी (16.82 टक्के) वापरण्यात आले (नोव्हेंबर 2013).

2.6 लेखा व्यवस्था

2.6.1 BPMC अधिनियम, 1949 च्या कलम 93 आणि MMC अधिनियम, 1888 च्या कलम 123 मध्ये स्थायी समित्यांनी विहित केलेल्या नमुन्यात महानगरपालिकांचे लेखे तयार करण्याची तरतूद आहे. अकराव्या वित्त आयोगाच्या शिफारशींचा पाठपुरावा करतांना भारत सरकारच्या, नगर विकास मंत्रालयाने, भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्या सल्ल्याने नोव्हेंबर 2004 मध्ये उपार्जन आधारित लेखा व्यवस्थेचे कार्यान्वयन करण्यासाठी राष्ट्रीय नगरपालिका लेखा नियमपुस्तिका (NMAM) निश्चित केली होती.

2.6.2 महाराष्ट्र शासनाने 2005-06 पासून NMAM चा कार्यान्वयनाकरीता स्वीकार केला (जुलै 2005). NMAM शी मिळती जुळती राज्य लेखा नियम पुस्तिका तयार करण्याचे काम चालू होते. नियम पुस्तिकेला अंतिम रूप देईपर्यंत सर्व महानगरपालिकांना, NMAM च्या मार्गदर्शक तत्वांप्रमाणे, 2005-06 पासून लेखे उपार्जन आधारावर ठेवण्याचे आदेश दिले होते. राज्य शासनाने स्थापन केलेल्या सुकाणू समितीने सुध्दा ULBs मध्ये लेखांच्या उपांजन

⁵ अहमदनगर (35.94 टक्के), अमरावती (55.81 टक्के), औरंगाबाद (35.88 टक्के), भिवंडी-निझामपूर (38.28 टक्के) आणि सांगली-मिरज-कुपवाड (41.65 टक्के)

पध्दतीच्या कार्यान्वयनाची शिफारस केली (जानेवारी 2007). संचालक, नगरपालिका प्रशासन (DMA) यांनी नेमलेल्या प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागारांनी ULBs करीता तयार केलेली प्रारूप राज्य लेखा संहिता सुकाणू समितीला फेब्रुवारी 2008 मध्ये सादर केली होती. महाराष्ट्र शासनाने, सर्व नगर परिषदांच्या जमा आणि सवितरण लेखे ठेवण्याबाबतची विहित पध्दती, महाराष्ट्र नगरपालिका लेखा संहिता, 2013 द्वारे प्रसिध्द (जानेवारी 2013) केली होती. तथापि, या संहितेचे पालन केले जात नाही (फेब्रुवारी 2014).

2.7 लेखापरीक्षण व्यवस्था

2.7.1 ज्यांच्या लेखापरीक्षेचे काम संचालक स्थानिक निधी लेखा (DLFA) यांचेकडे सोपविलेले आहे अशा NCMC व्यतिरिक्त, प्रत्येक महानगरपालिका MMC अधिनियम, 1888 च्या कलम 78(अ) आणि BPMC अधिनियम, 1949 च्या कलम 45 (i) अंतर्गत, नगरपालिका मुख्य लेखापरीक्षकाची (MCA) नेमणूक करते. तेराव्या वित्त आयोगाच्या शिफारशीनुसार, महाराष्ट्र शासनाने सर्व ULBs चे लेखापरीक्षण DLFA कडे सोपविले (मार्च 2011) आहे. सर्व स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या लेखांचे प्रमाणनही DLFA कडून करायचे होते. DLFA ने असे नमूद केले की (मार्च 2014) वर्ष 2011-12 चे 23 महानगरपालिकांचे लेखापरीक्षण पूर्ण झाले असून वार्षिक लेखांचे प्रमाणन महानगरपालिकांकडून लेखांचे सादरीकरण केल्यावर केले जाईल. नगर परिषदांबाबत DLFA ने असे नमूद केले की, त्यांच्याकडून लेखांचे वेगळे प्रमाणन केले जात नाही.

2.7.2 BPMC अधिनियम, 1949 च्या कलम 105 व MMC अधिनियम, 1888 च्या कलम 135 मध्ये अशी तरतूद आहे की, MCA ने नगरपालिका लेखांचे लेखापरीक्षण करणे आणि त्यावरील अहवाल स्थायी समितीला सादर करणे आवश्यक आहे. महानगरपालिकेला देय असलेल्या रकमेच्या वसुलीत किंवा खर्चात MCA ना केव्हाही विशेष अनुचितपणा किंवा नियमबाह्यता यांच्या घटना आढळल्यास त्यांनी या अहवालात त्यावर भाष्य करणे आवश्यक आहे. MMC अधिनियम, 1888 च्या कलम 136 मध्ये अशीही तरतूद आहे की, MCA लेखा विवरणपत्रे तपासतील व त्यांचे लेखापरीक्षण करून प्रमाणित करतील व या लेखांवर अहवाल तयार करतील.

2.7.3 26 महानगरपालिकांपैकी ज्या 17 महानगरपालिकांनी त्यांचे वार्षिक लेखे तयार केले होते त्यांनी सादर केलेल्या माहितीनुसार. चार⁶ महानगरपालिकांचे लेखापरीक्षण MCA कडून 2012-13 पर्यंत पूर्ण झाले होते आणि तीन⁷ महानगरपालिकांचे वर्ष 2011-12 पर्यंत पूर्ण झाले होते आणि संबंधित स्थायी समित्यांना अहवाल सादर केले होते. उर्वरीत 10⁸ महानगरपालिकांमध्ये MCA कडून केल्या जाणाऱ्या लेखापरीक्षणाची प्रलंबितता दोन ते 10 वर्षे इतकी होती.

MCA कडून महानगरपालिकेच्या केल्या जाणाऱ्या लेखापरीक्षणाची प्रलंबितता ही महानगरपालिकेतील अंतर्गत नियंत्रण व्यवस्थेच्या कमकुवतपणाचे निदर्शक होती.

2.7.4 भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक (कर्तव्ये, अधिकार व सेवाशर्ती) अधिनियम, 1971 च्या कलम 14 (2) अन्वये राज्य शासनाने ऑक्टोबर 2002 मध्ये महानगरपालिकांचे लेखापरीक्षण भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांचेकडे सोपविण्याचे

⁶ कोल्हापूर, मालेगाव, मिरा-भाईंदर आणि उल्हासनगर

⁷ अहमदनगर, भिवंडी-निजामपूर आणि वसई-विरार

⁸ धुळे, जळगांव, कल्याण-डोंबिवली, MCGM, नाशिक, नवी मुंबई, पिंपरी-चिंचवड, पुणे, सांगली-मिरज-कुपवाड आणि सोलापूर

आदेश निर्गमित केले. महाराष्ट्र शासनाने नगरपरिषदा व नगरपंचायती यांचे लेखापरिक्षण भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक यांच्याकडे तांत्रिक मार्गदर्शन व पर्यवेक्षण यांसह सोपविलेले होते (मार्च 2011).

स्थानिक लेखापरिक्षण करतांना प्रारंभिक लेखे/अभिलेख यामध्ये आढळलेल्या वित्तीय नियमबाह्यता आणि दोष, यांवरील तत्काळ निपटारा न झालेली लेखापरीक्षण अभिक्षणे निरीक्षण अहवालांद्वारे कार्यालय प्रमुख व विभागीय प्राधिकाऱ्यांना कळविली जातात. सहा महिन्यांपेक्षा जास्त काळासाठी प्रलंबित अभिक्षणांची संख्या दर्शविणारी विवरणपत्रे देखील कार्यवाहीसाठी शासनाकडे पाठविली जातात.

2.8 लेखापरीक्षा अभिक्षणांना प्रतिसादाचा अभाव

महापालिका आयुक्त, मुख्य अधिकारी व निर्वाचित संस्था/स्थायी समित्या या मुख्यत्वेकरून महानगरपालिकांच्या अंतर्गत नियंत्रणासाठी जबाबदार आहेत. ULBs ना हस्तांतरित केलेल्या कार्याच्या कार्यक्षम अंमलबजावणीसाठी प्रधान महालेखाकारांच्या/महालेखाकारांच्या लेखापरीक्षेत निदर्शनास आणून दिलेल्या सर्व उणीवांचे अनुपालन शक्य तितक्या लवकर करावयास हवे जे नागरी जनतेला सेवा देण्याचे उद्दिष्ट साध्य करण्यास सहाय्यभूत होऊ शकेल. तथापि, प्रधान महालेखाकार/महालेखाकार, महाराष्ट्र, यांनी महानगरपालिकांना जारी केलेले निरीक्षण अहवाल आणि परिच्छेद मार्च 2013 अखेरीस मोठ्या संख्येत प्रलंबित होते जे अपुऱ्या अंतर्गत नियंत्रणाचे निदर्शक आहेत.

वर्ष	निरीक्षण अहवाल	परिच्छेद
2009-10 पर्यंत	355	1396
2010-11	128	598
2011-12	152	1052
2012-13	98	613
एकूण	733	3659

2.9 निष्कर्ष

राज्याच्या नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थेच्या कामकाजातून खालील गोष्टी उघडकीस आल्या :

- तेराव्या वित्त आयोगाच्या शिफारशीनुसार महानगरपालिका, नगरपरिषदा आणि नगरपंचायती यांना जी मूळ अनुदाने आणि कार्यसिध्दी अनुदाने देण्यात आली होती, त्यापैकी अनुक्रमे फक्त 34.32 टक्के आणि 16.82 टक्के अनुदानांचा वापर करण्यात आला होता.
- महाराष्ट्र शासनाने, सर्व नगर परिषदांच्या जमा आणि संवितरणे यांचे लेखे ठेवण्याची पध्दती विहित करणारी "महाराष्ट्र महानगर पालिका लेखा संहिता, 2013" प्रसिध्द केली होती (जानेवारी 2013). तथापि, तिचे पालन केले जात नाही.
- महानगरपालिकांचे लेखे तयार करणे आणि त्यांचे महापालिका मुख्य लेखापरीक्षकाद्वारे लेखापरीक्षण करणे ह्याबाबत प्रलंबितता होती.
- प्रधान महालेखाकार/महालेखाकार, महाराष्ट्र, यांनी निर्गमित केलेल्या निरीक्षण अहवालांना देण्यात आलेला प्रतिसाद पुरेसा नव्हता.

एप्रिल 2014 मध्ये हे प्रकरण शासनाला कळविण्यात आले होते, त्यांचे उत्तर प्राप्त झाले नव्हते.

प्रकरण ॥

कार्यसिध्दी लेखापरीक्षण

प्रकरण III
कार्यसिध्दी लेखापरीक्षण

नगर विकास विभाग

3.1 JNNURM अंतर्गत स्वस्त गृहनिर्माण प्रकल्पांचे शहरी गरीबांना मुलभूत सेवा व एकात्मिक गृहनिर्माण व झोपडपट्टी विकास कार्यक्रम यांवरील उप अभियानांचे कार्यान्वयन

निवडक शहरातील शहरी गरीबांना ULBs व वैधानिक संस्थांमार्फत परवडणारी व स्वस्त घरे, मूलभूत सेवा व इतर संबंधित नागरी सुविधा पुरविण्याकरिता जवाहरलाल नेहरु राष्ट्रीय नागरी पुनरुत्थान अभियानाची (JNNURM), "शहरी गरीबांना मूलभूत सेवा" (BSUP) व "एकात्मिक गृहनिर्माण व झोपडपट्टी विकास कार्यक्रम" (IHSDP) ही दोन उप-अभियाने आहेत. या दोन उप अभियानांकरिता राज्यातील नोडल एजन्सी महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्र विकास प्राधिकरण ही होती.

या दोन उपअभियानांतर्गत सुरु केलेल्या स्वस्त गृहनिर्माण प्रकल्पांच्या कार्यान्वयनावरील 2008-09 ते 2012-13 या कालावधीकरिता केलेल्या कार्यसिध्दी लेखापरीक्षणात, शहरी गरीबांकरिता मंजूर घरकुलांच्या (DU) बांधकामाच्या साध्यात लक्षणीय उणीवा आढळल्या. ULBs/नोडल एजन्सीने जागेच्या उपलब्धतेची खात्री करून न घेताच तपशीलवार प्रकल्प अहवाल (DPR) केंद्र शासनास प्रस्तुत केले ज्यामुळे मोठ्या संख्येने प्रकल्प रद्द/कमी झाले व केंद्रीय अनुदानाचा वापर झाला नाही. प्रकल्प सल्लागारांना सल्लासेवा शुल्काच्या प्रदानाकरिता एकसमान/पारदर्शी निकष नव्हता. कराराच्या शर्तीच्या विरुद्ध कंत्राटदारांना सुसज्जता अग्रिमे देण्यात आली होती. JNNURM च्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार आवश्यक असणारी जैविक माहिती हस्तगत न करता लाभार्थी निवडून DU चे वाटप केले गेले. अव्यवहार्य जागेमुळे किंवा इतर प्रयोजनांसाठी राखीव भूखंडावर DUs च्या बांधकामामुळे पूर्ण झालेली DUs विनावाटप पडून राहिली. मंजूर कामे बहाल करण्यातील दिरंगाईमुळे खर्चात वाढ झाली. JNNURM मार्गदर्शक तत्वांमध्ये ठरवून दिल्याप्रमाणे 36 पैकी एकाही ULB ने चाचणी तपासणी केलेल्या 51 पैकी एकाही प्रकल्पात सामाजिक लेखापरीक्षण ठरवून दिलेल्या संस्थेमार्फत केले नव्हते. मुख्य निरीक्षणांवर खाली चित्तवेध केला आहे.

ठळक वैशिष्ट्ये

2006-07 ते 2012-13 दरम्यान BSUP-IHSDP अंतर्गत मंजूर केलेल्या 3.36 लाख DUs पैकी ULBs नी केवळ 2.51 लाख DU चे बांधकाम सुरु केले ज्यांपैकी 0.78 लाख DU पूर्ण झाली. 0.44 लाख DU चे बांधकाम प्रगतीपथावर होते (मार्च 2013) व उर्वरित 1.29 लाख DUs चे बांधकाम, जागेची अनुपलब्धता, जागेवरील अतिक्रमण, निविदा प्रक्रियेतील दिरंगाई, अनुदान उशीरा प्राप्त होणे, दाटीवाटीने घरबांधणीच्या प्रकाराबद्दल लाभार्थ्यांची नाराजी इ. मुळे सुरु झाले नव्हते.

(परिच्छेद 3.1.7)

BSUP अंतर्गत 0.56 लाख DU बांधून ₹ 3,166.96 कोटींची मालमत्ता निर्माण केली तरी महाराष्ट्र शासनाने अशा निर्माण केलेल्या मालमत्तेचा कार्यचालन व परिरक्षण खर्च भागविण्याकरिता वापरण्यासाठी फिरता निधी स्थापित केला नव्हता जे JNNURM च्या मार्गदर्शक तत्वांच्या विरुद्ध होते. तसेच, IHSDP अंतर्गत ₹ 584.08 कोटीच्या किंमतीस

बांधलेल्या 0.22 लाख घरांच्या कार्यचालन व परिरक्षण यांकरिता कोणतेही धोरण आखले नव्हते किंवा कोणतीही मार्गदर्शक तत्वे जारी केली नव्हती.

(परिच्छेद 3.2.3)

ULBs नी जागेच्या उपलब्धतेची सुनिश्चिती न करताच तपशीलवार प्रकल्प अहवाल तयार केल्यामुळे अंदाजे ₹ 1,839.56 कोटी किंमतीच्या 73,149 DU चे बांधकाम अंतर्भूत असलेले अठठावीस BSUP-IHSDP प्रकल्प केंद्र शासनाने एकतर रद्द केले किंवा कमी केले. परिणामी, ULB ना ₹ 865.10 कोटींचे भारत सरकारचे अनुदान वापरणे शक्य झाले नाही. चाचणी तपासणी केलेल्या 51 प्रकल्पांपैकी 46 मध्ये जागेवरील अतिक्रमणे, भाववाढ, न्यायालयीन प्रकरणे, लाभार्थ्यांचे अंशदान प्राप्त न होणे इ. मुळे ₹ 1,432.06 कोटी किंमतीस मंजूर केलेले 40,329 DUs चे बांधकाम दोन ते सात वर्षांनंतरही सुरु झाले नव्हते.

(परिच्छेद 3.3.1 आणि 3.3.2)

ULBs नी अव्यवहार्य ठिकाणी किंवा ज्या जमिनीचे मालकीहक्क त्यांच्या नावे नव्हते अशा जमिनींवर किंवा इतर प्रयोजनांसाठी राखीव असलेल्या भूखंडावर DUs चे बांधकाम सुरु केले त्यामुळे 1,960 पूर्ण DUs तर 720 चालू DUs मध्ये ₹ 55.81 कोटी अडकून पडले.

(परिच्छेद 3.3.5)

प्रकल्प सल्लागारांना सल्ला सेवा शुल्काचे प्रदान करण्याकरिता ULBs नी एकसमान/पारदर्शी निकष अंगिकारला नव्हता व कंत्राटदारांना सुसज्जता अग्रिमे देणे व त्यांची वसुली कराराच्या शर्तीनुसार नियंत्रित केली नव्हती. लाभार्थ्यांच्या निवडीत उणीव होती कारण JNNURM च्या मार्गदर्शक तत्वांच्या विरुद्ध, जैविक माहिती हस्तगत न करता मोठ्या संख्येने लाभार्थ्यांची निवड करून DUs चे वाटप केले गेले. 36 पैकी एकाही ULB ने चाचणी तपासणी केलेल्या 51 पैकी एकाही प्रकल्पात ठरवून दिलेल्या संस्थेमार्फत सामाजिक लेखापरीक्षण केले नव्हते.

(परिच्छेद 3.3.3, 3.4.3, 3.3.4.1 व 3.5.1)

3.1.1 प्रस्तावना

नागरी मूलभूत सुविधा/सेवा देण्याच्या व्यवस्थेतील कार्यक्षमता, सामाजिक सहभाग व नागरी स्थानिक संस्थांची (ULB) जनतेप्रति जबाबदारी यांवर लक्ष केंद्रित करून, निवडक शहरांचा द्रुतगतीने नियोजित विकास करण्याकरिता डिसेंबर 2005 मध्ये भारत सरकारने जवाहरलाल नेहरु राष्ट्रीय नागरी पुनरुत्थान अभियान (JNNURM) सुरु केले. हे अभियान प्रारंभी 2005-06 पासून सात वर्षांच्या कालावधीकरिता सुरु केले जे 2014-15 पर्यंत वाढविले.

इतर घटकांबरोबरच, JNNURM मध्ये निवडक शहरांमध्ये शहरी गरीबांना परवडणारी व स्वस्त घरे, मूलभूत सेवा व इतर संबंधित नागरी सुविधा पुरविण्याकरिता केंद्र सरकारच्या गृहनिर्माण व शहरी गरीबी हटाव (MOHUPA) मंत्रालय यांनी प्रशासित केलेल्या शहरी गरीबांसाठी मूलभूत सेवा (BSUP) नावाच्या उप-अभियानाचा समावेश होता. महाराष्ट्रात, 14 ULB कडून (11 महापालिका व तीन नगर परिषदा) BSUP ची अंमलबजावणी होते. JNNURM चे दुसरे उपअभियान म्हणजे एकात्मिक गृहनिर्माण व झोपडपट्टी विकास कार्यक्रमांमध्ये (IHSDP) अशाच प्रकारची उद्दिष्टे स्पष्ट असून, BSUP मध्ये अंतर्भूत असलेली वगळून सर्व शहरे/गांवे यांना लागू आहेत. 93 ULB (11 महापालिका व 82 नगरपरिषदा) IHSDP ची राज्यात अंमलबजावणी करतात. BSUP अंतर्गत घराच्या एकक किंमतीवर मर्यादा नाही; तर IHSDP अंतर्गत प्रत्येक घरकुलावर सुरुवातीस घालून दिलेली ₹ 80,000 ची मर्यादा फेब्रुवारी 2009 मध्ये ₹ 1,00,000 पर्यंत वाढविली.

3.1.2 संघटनात्मक संरचना

BSUP व IHSDP अंतर्गत प्रकल्पांच्या मान्यतेसाठी भारत सरकारने सचिव, MoHUPA प्रमुखपदी असलेली केंद्रीय मंजूरी व संनियंत्रण समिती (CSMC) स्थापन केली (जानेवारी 2006). राज्य स्तरावरील प्रकल्पांच्या मान्यतेकरिता महाराष्ट्रात मुख्यमंत्री प्रमुख असलेली राज्य स्तरीय सुकाणू समिती (SLSC) स्थापन केली गेली (जानेवारी 2006). SLSC ला सहाय्य करण्यास, महाराष्ट्र शासनाने महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्र विकास प्राधिकरण (MHADA) यांची राज्यस्तरीय Nodal संस्था (SLNA) म्हणून नियुक्ती केली (सप्टेंबर 2006). SLNA निरनिराळ्या ULB कडून प्रक्रियेसाठी व CSMC कडून मान्यतेकरिता प्रस्ताव मागविते. या दोन उप-अभियानांतर्गत सुरु केलेल्या प्रकल्पांचे कार्यान्वयन व संनियंत्रण यांचा आढावा SLNA घेते.

3.1.3 लेखापरीक्षणाची उद्दिष्टे

कार्यसिध्दी लेखापरीक्षण खालील गोष्टी तपासण्यासाठी केले गेले :

- प्रकल्पांच्या निवडीकरिता केलेले नियोजन प्रभावी होते;
- निधी पुरवठा पुरेसा व तत्पर होता;
- तपशीलवार प्रकल्प अहवालांनुसार (DPRs) प्रकल्प सुरु केले होते व त्यांचे कार्यान्वयन काटकसरीने, कार्यक्षमतेने व प्रभावीपणे झाले होते; आणि
- प्रकल्पांच्या अंमलबजावणीचा आढावा घेण्यासाठी संनियंत्रण व्यवस्था प्रभावी होती.

3.1.4 लेखापरीक्षणाचे निकष

खालील कागदपत्रांवरून लेखा परीक्षणाचे निकष ठरविले गेले :

- JNNURM अंतर्गत BSUP व IHSDP करिता डिसेंबर 2005 व फेब्रुवारी 2009 मध्ये निर्गमित केलेली मार्गदर्शक/सुधारित मार्गदर्शक तत्वे आणि केंद्र शासन व महाराष्ट्र शासनाने दिलेल्या संबंधित सूचना/आदेश;
- DPRs आणि केंद्र शासन, महाराष्ट्र शासन आणि ULB यांच्यातील करारपत्र (MoA);
- CSMC/ SLSC च्या बैठकींचे इतिवृत्त;
- SLNA ने दिलेल्या सूचना; आणि
- महाराष्ट्र सार्वजनिक बांधकाम लेखा संहिता, 1967, झोपडपट्टी पुनर्वसन अधिनियम, 1971 व त्या अंतर्गत नियम.

3.1.5 लेखापरीक्षणाची व्याप्ती व पध्दतिमीमांसा

2008-09 ते 2012-13 या कालावधीचा अंतर्भाव करून मार्च 2013 ते जून 2013 दरम्यान कार्यसिध्दी लेखापरीक्षण केले गेले. या कारणास्तव SLNA (MHADA) च्या कार्यालयातील अभिलेख, CSMC ने सप्टेंबर 2006 ते मार्च 2012 दरम्यान मंजूर केलेले BSUP अंतर्गत 71 पैकी 19 प्रकल्प आणि IHSDP अंतर्गत 130 पैकी 32 प्रकल्पांचे दस्ताऐवज यांची 14 महापालिका¹, तीन वैधानिक संस्था² व 19 नगर परिषदा³ यांमधून चाचणी तपासणी केली

¹ ठाणे, कल्याण डोंबिवली, मिरा-भाईंदर, नाशिक, पिंपरी-चिंचवड, पुणे, नांदेड, कोल्हापूर, सांगली, मालेगाव, धुळे, अमरावती, औरंगाबाद आणि लातूर

² MHADA चे मुंबई मंडळ; झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण, नागपूर; नागपूर सुधार न्यास

³ वाई, आष्टा, दोंडाइचा, जामनेर, अमळनेर, नळदुर्ग, अंजनगाव सुर्जी, चांदूर रेल्वे, मुर्तिजापूर, बुलढाणा, खामगाव, लोणार, काटोल, नरखेड, भंडारा, वर्धा, पुलगाव, सावंतवाडी आणि कुळगांव बदलापूर

गेली. प्रधान सचिव, गृहनिर्माण (महाराष्ट्र शासन) व उपाध्यक्ष म्हाडा यांचेबरोबर मे 2013 मध्ये प्रवेश परिषद घेण्यात आली ज्यात लेखा परीक्षणाची उद्दिष्टे, लेखापरीक्षणाचे निकष व लेखा परीक्षणाची व्याप्ती यांवर चर्चा झाली. नोव्हेंबर 2013 मध्ये निर्गम परिषद घेण्यात आली.

नगर विकास विभाग, म्हाडा व ULBs च्या अधिकाऱ्यांनी कार्यसिध्दी लेखापरीक्षणादरम्यान केलेल्या सहकार्याबद्दल भारतीय लेखा व लेखापरीक्षा विभाग आभारी आहे.

3.1.6 निधी पुरवठ्याचा आकृतिबंध

BSUP व IHSDP या घटकांचा निधी पुरवठ्याचा आकृतिबंध तक्ता 1 मध्ये दर्शविला आहे.

तक्ता 1 : शहरांचे प्रवर्ग व निधी पुरवठ्याचा आकृतिबंध

योजनेचे नाव	शहरांचे प्रवर्ग ⁴	निधी वाटपाचा टक्केवारीत आकृतिबंध			
		केंद्र	राज्य	ULBs	लाभार्थ्यांची ⁵ सरासरी हिस्सा
BSUP	अ व ब प्रवर्गातील शहरे	50	30	9	11
	क प्रवर्गातील शहरे	80	9	0	11
IHSDP	सर्व शहरे (BSUP उप अभियानात अंतर्भूत असलेली शहरे सोडून इतर)	80	9	0	11

स्त्रोत : BSUP-IHSDP मार्गदर्शक तत्वे (डिसेंबर 2005)

BSUP व IHSDP प्रकल्पांच्या पात्र घटकांकरिता ULB ना केंद्रिय सहाय्य अनुक्रमे चार व दोन हप्त्यांत दिले जाते. राज्य शासन व ULB यांनी अनुदानाचा त्यांचा हिस्सा त्याच वेळी देणे आवश्यक आहे.

या शिवाय, मुंबई व पुणे यासारख्या शहरांसाठी CSMC ने काही विशेष प्रकल्प देखील मंजूर केले ज्यांत, घराच्या एकक किंमतीच्या आधारे, केंद्रीय सहाय्याची एक ठराविक रक्कम दिली जात होती. ही घरे मुंबईच्या कापड गिरणी कामगारांसाठी, आर्थिक दृष्ट्या दुर्बल घटकांना (EWS) अल्प उत्पन्न गटाच्या (LIG) गृहनिर्माणासाठी, संक्रमण निवारा (TS) इत्यादींसाठी होती.

3.1.7 भौतिक व आर्थिक प्रगती

2006-07 ते 2012-13 दरम्यान BSUP व IHSDP उप अभियानांतर्गत सुरु केलेल्या प्रकल्पांकरिता SLNA मार्फत दिलेल्या व प्राप्त झालेल्या अनुदानाची स्थिती तक्ता 2 मध्ये दर्शविली आहे.

⁴ अ प्रवर्ग : 2001 च्या जनगणनेनुसार, 40 लाखांपेक्षा अधिक लोकसंख्या असलेली शहरे; ब प्रवर्ग : 10 लाखांपेक्षा अधिक परंतु 40 लाखांपेक्षा कमी लोकसंख्या असलेली शहरे; क प्रवर्ग : धार्मिक/ऐतिहासिक व पर्यटन महत्वाची निवडक शहरे

⁵ खुल्या प्रवर्गातील लाभार्थ्यांकडून 12 टक्के व अजा/अज/माव/इमाव/शाअ व इतर दुर्बल घटकातील लाभार्थ्यांकडून 10 टक्के

तक्ता 2 : अनुदानाची प्राप्ती व मुक्तता

(₹ कोटीत)

वर्ष	BSUP						IHSDP						एकूण मुक्त अनुदान
	SLNA ला प्राप्त झालेले अनुदान			मुक्त केलेले अनुदान			SLNA ला प्राप्त झालेले अनुदान			मुक्त केलेले अनुदान			
	महाराष्ट्र शासन	केंद्र शासन	एकूण	महाराष्ट्र शासन	केंद्र शासन	एकूण	महाराष्ट्र शासन	केंद्र शासन	एकूण	महाराष्ट्र शासन	केंद्र शासन	एकूण	
2006-07	78.00	0	78.00	55.49	00	55.49	50.00	0	50.00	16.59	0	16.59	
2007-08	95.44	473.17	568.61	00	230.21	230.21	0	53.76	53.76	33.11	45.31	78.42	
2008-09	0	186.91	186.91	46.36	332.90	379.26	0	242.93	242.93	0	7.94	7.94	
2009-10	0	484.45	484.45	107.92	205.18	313.10	0	293.30	293.30	23.96	297.56	321.52	
2010-11	193.27	277.28	470.55	243.97	315.68	559.65	12.24	11.30	23.54	10.91	35.70	46.61	
2011-12	209.60	329.98	539.58	227.04	229.14	456.18	107.96	89.49	197.45	84.22	383.82	468.04	
2012-13	30.53	90.09	120.62	10.84	296.17	307.01	4.38	287.79	292.17	75.79	172.39	248.18	
एकूण	606.84	1841.88	2448.72	691.62	1609.28	2300.90	174.58	978.57	1153.15 ⁶	244.58	942.72	1187.30	

स्रोत : SLNA ने दिलेली माहिती

SLNA ने भारत सरकारला कळविल्याप्रमाणे 2006-07 ते 2012-13 दरम्यान BSUP व IHSDP उप-अभियानांतर्गत सुरु केलेल्या प्रकल्पांची भौतिक व आर्थिक प्रगती तक्ता 3 व तक्ता 4 मध्ये निर्देशित केली आहे.

तक्ता 3 : मार्च 2013 अखेरीस घरकुलांची भौतिक प्रगती

प्रकल्पांची संख्या	मंजूर केलेल्या घरकुलांची संख्या	कार्यान्वय नासाठी हाती घेतलेल्या घरकुलांची संख्या	पूर्ण झालेल्या घरकुलांची संख्या	प्रगतीपथा वरील घरकुले	सुरु न केलेली घरकुले	पूर्ण घरकुलांची टक्केवारी	प्रगतीपथावरील घरकुलांची टक्केवारी
BSUP-71	216690	143287	55738	23384	64165	38.90	16.32
IHSDP-130	119719	108167	22541	20897	64729	20.84	19.32
एकूण	336409 ⁷	251454	78279	44281	128894		

स्रोत : CSMC इतिवृत्त व मासिक प्रगती अहवाल

तक्ता 4 : मार्च 2013 अखेरीस घरकुलांची आर्थिक प्रगती

(₹ कोटीत)

मंजूर प्रकल्पांची संख्या	मान्य DPR खर्च	ULB ना दिलेले अनुदान (केंद्र शासन व महाराष्ट्र शासन)	ULB व लाभार्थ्यांचे अंशदान	ULBs कडील एकूण उपलब्ध अनुदाने	ULB ने वापरलेले अनुदान	मान्य DPR खर्चा पैकी वापराची टक्केवारी	उपलब्ध अनुदाना पैकी वापराची टक्केवारी
BSUP- 71	7245.58	2300.90	866.41	3167.38	3166.96	43.71	99.99
IHSDP-130	2717.36	1187.30	541.68	1728.97	584.08	21.49	33.78
एकूण	9962.94	3488.20	1408.09	4896.35	3751.04		

स्रोत : CSMC इतिवृत्त व SLNA ने दिलेली माहिती

⁶ राज्य शासनाने फेब्रुवारी 2009 पासून पुढे IHSDP अंतर्गत ULBs ना ₹ 25,000 प्रति DU या दराने अतिरिक्त निधी दिला

⁷ 3,36,409 DUs मध्ये 10,750 संक्रमण निवारे, 10,265 पथविक्रेत्यांसाठी पुनर्वसन घरे आणि 6,160 वसतीगृहे यांचा समावेश होता

तक्ता 3 व तक्ता 4 असे दर्शवितात की :

- BSUP अंतर्गत 2.17 लाख घरकुलांच्या बांधकामाकरिता ₹ 7,245.58 कोटी मंजूर खर्चापैकी मार्च 2013 अखेरपर्यंत 55,738 DUs पूर्ण झाली होती आणि ₹ 3,166.96 कोटी किंमतीच्या 23,384 DUs चे बांधकाम चालू होते. तर जागेची अनुपलब्धता, एकत्र⁸ गृहबांधणीच्या दृष्टीकोनाबाबत लाभार्थ्यांची अनिच्छा यांमुळे 64,165 DUs चे (44.78 टक्के) काम मार्च 2013 पर्यंत सुरु करण्यात आले नव्हते.
- IHSDP अंतर्गत 1.20 लाख DUs च्या बांधकामाकरिता मंजूर केलेल्या ₹ 2,717.36 कोटी खर्चापैकी, मार्च 2013 अखेरपर्यंत 22,541 DUs पूर्ण झाली आणि ₹ 584.08 कोटी किंमतीच्या 20,897 DUs चे बांधकाम चालू होते. शासकीय जमिनीचे ULB ना हस्तांतरण न करणे, जागेवरील अतिक्रमण, जागेची अनुपलब्धता, निविदा प्रक्रियेतील दिरंगाई, अनुदानाच्या प्राप्तीतील विलंब इत्यादी कारणांमुळे उर्वरित 64,729 DUs (59.84 टक्के) चे काम सुरु झाले नव्हते.

चाचणी तपासणी केलेल्या 51 प्रकल्पांतील (BSUP अंतर्गत 19 प्रकल्प व IHSDP अंतर्गत 32 प्रकल्प) घरकुलांचे बांधकाम व वाटप यांची फेब्रुवारी 2014 अखेरची भौतिक व आर्थिक स्थिती तक्ता 5 मध्ये दर्शविली आहे.

तक्ता 5 : चाचणी तपासणी केलेल्या प्रकल्पांतील घरकुलांच्या बांधकाम व वाटपाची भौतिक व आर्थिक स्थिती

(₹ कोटीत)

उप अभियान	मूळ मंजूर घरकुले	रद्द केलेली/ कमी केलेली घरकुले	कार्यान्वयन सुरु केलेली घरकुले	पूर्ण झालेली घरकुले (स्तंभ 4 च्या संदर्भात टक्केवारी)	प्रगतीपथा वरील घरकुले (स्तंभ 4 च्या संदर्भात टक्केवारी)	प्रारंभ न केलेली घरकुले (स्तंभ 4 च्या संदर्भात टक्केवारी)	वाटप केलेली घरकुले (स्तंभ 5 च्या संदर्भात टक्केवारी)	फेब्रुवारी 2014 च्या मासिक प्रगती अहवालानुसार खर्च
1	2	3	4	5	6	7	8	9
BSUP	110787	25141	85646	41289 (48.21)	16333 (19.07)	28024 (33.72)	25851 (62.61)	2490.34
IHSDP	32591	2197	30394	12678 (41.71)	5411 (17.80)	12305 (40.48)	5559 (43.85)	327.42
एकूण	143378	27338	116040	53967 (46.52)	21744 (18.74)	40329 (34.74)	31410 (58.20)	

स्रोत : CSMC इतिवृत्त, मासिक प्रगती अहवाल व ULBs/वैधानिक संस्थांनी दिलेली उत्तरे

वरील तक्ता 5 वरून निदर्शनास आल्याप्रमाणे सात वर्षांचा कालावधी उलटून देखील (2006-07 ते फेब्रुवारी 2014) केवळ 62.61 टक्के व 43.85 टक्के लाभार्थ्यांनाच अनुक्रमे BSUP व IHSDP अंतर्गत घरकुलांचे वाटप झाले होते.

⁸ विकासाकरिता विचाराधीन असलेल्या एकाच जागेवरील निवासी वसाहतींचा समूह

3.2 वित्तीय व्यवस्थापन

3.2.1 राज्याचा हिस्सा मुक्त न करणे

CSMC ने मुंबई येथे ₹ 1,146.47 कोटी इतक्या एकूण खर्चात BSUP अंतर्गत 23,011 DUsचे⁹ बांधकाम अंतर्भूत असलेले तीन विशेष प्रकल्प मंजूर केले (डिसेंबर 2006). हे प्रकल्प MHADA च्या मुंबई मंडळाकडून कार्यान्वित करावयाचे होते. DPRs नुसार, 12,832 संक्रमण निवाऱ्यांचा (6,000 + 6,832) मंजूर खर्च ₹ 614.43 कोटी हा भारत सरकार (₹ 237.93 कोटी) व महाराष्ट्र शासन (₹ 376.50 कोटी) यांनी वाटून घ्यावयाचा होता. सप्टेंबर 2008 मध्ये, महाराष्ट्र शासनाने SLNA च्या शिफारशीवरून, घरांची संख्या 12,832 वरून 10,750 पर्यंत कमी केली ज्यास CSMC ने, बांधावयाच्या घरांची एकूण संख्या 23,011 कायम राहिल (कापड गिरणी कामगारांसाठी LIG गृहनिर्माणांतर्गत घरांची संख्या 6,000 वरून 8,082 पर्यंत वाढविली) या अटीवर, मान्यता दिली.

लेखापरीक्षा छाननीत असे आढळले की, बांधावयाच्या संक्रमण निवाऱ्यांच्या संख्येतील कपात लक्षात घेऊन महाराष्ट्र शासनाचा हिस्सा ₹ 376.50 कोटींवरून ₹ 291.43 कोटींपर्यंत कमी केला ज्यापैकी महाराष्ट्र शासनाने 2006-08 दरम्यान केवळ ₹ 58.44 कोटी मुक्त केले. महाराष्ट्र शासनाने ₹ 232.99 कोटी रकमेचा उर्वरित निधी मुक्त केला नव्हता (फेब्रुवारी 2014) व ही तूट म्हाडाच्या मुंबई मंडळाने सोसली. बांधावयाच्या 10,750 घरांपैकी म्हाडाच्या मुंबई मंडळाने 9,753 घरे बांधली व 72 घरांचे बांधकाम प्रगतीपथावर होते. उर्वरित 925 घरांचे बांधकाम सुरु केले नव्हते (फेब्रुवारी 2014).

3.2.2 अनुदानावरील व्याज

अखर्चित निधीवर व्याज मिळत राहण्याची सुनिश्चिती करण्यासाठी तो व्याज देणाऱ्या खात्यामध्ये ठेवणे आवश्यक आहे. रद्द करण्यासाठी/कमी करण्यासाठी प्रस्तावित केलेल्या प्रकल्पांचा आढावा घेताना CSMC ने राज्यांना सल्ला दिला होता की, प्रकल्प रद्द केल्यामुळे/कमी केल्यामुळे विनावापर राहिलेले केंद्रीय सहाय्य, सर्वसाधारण वित्तीय नियम, 2005 मधील तरतुदीनुसार लागू होणाऱ्या व्याजासह परत करणे आवश्यक आहे. प्रकल्पांच्या कपाती/रद्द करण्याच्या वेळी ULBs नी भारत सरकार/महाराष्ट्र शासनाला घावयाच्या व्याजाचा दर मूलभूत कर्जाऊ दराइतका (12.50 टक्के) SLNA ने मे 2012 मध्ये निश्चित केला. तसेच, जानेवारी 2013 च्या भारत सरकारच्या निर्देशांच्या आधारे, SLNA ने सर्व ULBs ना JNNURM अंतर्गत मंजूर झालेल्या चालू प्रकल्पांकरिता प्राप्त झालेल्या अनुदानावर मिळालेले व्याज त्यांच्या अंशदानाच्या हिश्याप्रमाणे परत करण्याचे निर्देश दिले (मार्च 2013).

लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की, ULBs ने वरील निर्देशांचे पालन केले नाही त्यामुळे खाली चर्चित्याप्रमाणे व्याजाची हानी, व्याजाचा परतावा न होणे, व्याजाचे कमी प्रदान इत्यादी झाले.

3.2.2.1 जमा व्याजाचा परतावा न करणे

पाच महापालिका व एक वैधानिक संस्था यांनी 11 रद्द व सहा कमी केलेल्या प्रकल्पांच्या बाबतीत परिशिष्ट X मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे ₹ 41.01 कोटींचे व्याज परत केले नव्हते. 14 ULBs नी परिशिष्ट XI मधील तपशीलाप्रमाणे प्राप्त अनुदानावरील (जून 2013) ₹ 39.12 कोटी

⁹ कापड गिरणी कामगारांसाठी LIG गृहनिर्माण व संक्रमण निवार (6,000 DUs + 6,000 Ts), शहरी गरीबांसाठी संक्रमणे निवार (6,832 Ts); EWS करिता LIG गृहनिर्माण/LIG योजना (4,179 DUs)

जमा व्याज परत केले नव्हते. तसेच, यासंबंधी केलेली कार्यवाही प्रतीक्षेत होती (फेब्रुवारी 2014).

3.2.2.2 चालू खात्यात ठेवलेल्या निधीवरील व्याजाची हानी

महानगरपालिका पुणे व नांदेड वाघाला शहर महापालिका (NWCMC) यांनी BSUP अनुदान¹⁰ व्याज देणाऱ्या खात्यात ठेवले नव्हते तर चालू खात्यात ठेवले होते ज्यामुळे ₹ 11.58 कोटी व्याजाची हानी झाली.

3.2.2.3 प्राप्त झालेले व्याज अनियमितपणे वळविणे

CSMC ने महापालिका मालेगाव यांना IHSDP अंतर्गत ₹ 170.36 कोटी किंमतीचे सात DPRs जानेवारी 2009 मध्ये मंजूर केले ज्यात, जमीन सपाटीकरणासाठी महाराष्ट्र शासनाने त्यांच्या हिश्यातून भरावयाच्या ₹ 6.20 कोटींच्या घटकाचा समावेश होता. लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की, महाराष्ट्र शासनाने/SLNA ने मुक्त केलेल्या अनुदानावर व कंत्राटदारास दिलेल्या सुसज्जता अग्रिमावर प्राप्त झालेले व्याज जमा करावे, जेणेकरून जमीन सपाटीकरणासाठी राज्य हिश्याच्या बदली ते पालिकेला परत देणे शक्य होईल, अशा सूचना पालिकेला दिल्या (फेब्रुवारी व जुलै 2012). मालेगांव महापालिकेने ₹ 5.71 कोटी रकमेचे व्याज (सुसज्जता अग्रिमावर ₹ 1.20 कोटी व प्राप्त झालेल्या अनुदानावर ₹ 4.51 कोटी) SLNA कडे ऑगस्ट 2011 ते ऑगस्ट 2012 दरम्यान जमा केले व SLNA ने ऑगस्ट 2011 ते मे 2013 दरम्यान जमीन सपाटीकरण खर्चाकरिता महापालिकेला ₹ 5.43 कोटी (₹ 5.71 कोटीपैकी) दिले. SLNA ची ही कार्यवाही अनियमित होती कारण महापालिकेला प्राप्त झालेल्या अनुदानावरील जमा व्याज भारत सरकार व महाराष्ट्र शासन यांना (त्यांनी दिलेल्या हिश्याच्या प्रमाणात) परत करणे आवश्यक होते व जमीन सपाटीकरणासाठी खर्च हा संपूर्णपणे महाराष्ट्र शासनाने भागविणे आवश्यक होते.

3.2.3 फिरता निधी स्थापन न करणे

डिसेंबर 2005 व फेब्रुवारी 2009 च्या JNNURM मार्गदर्शक तत्वांनुसार मालमत्तेचे सुयोग्य परिरक्षण व BSUP व IHSDP अंतर्गत विकसित केलेल्या संकुले/वसाहतींमध्ये स्वच्छता व आरोग्याची जोपासना यांना सर्वाधिक महत्व देणे आवश्यक आहे. BSUP वरील उप अभियानांतर्गत, ज्या ठिकाणी SLNA केंद्र व राज्य निधी कार्यान्वयन संस्थांना देते त्या ठिकाणी, दिलेल्या निधीच्या कमीत कमी 10 टक्के परत मिळवून, BSUP अंतर्गत निर्माण केलेल्या मालमत्तेच्या कार्यचालन व परिरक्षण यांवरील खर्च भागविण्यासाठी वापरण्याकरिता एका फिरत्या निधीत भरला जाण्याची खात्री करणे आवश्यक आहे. IHSDP अंतर्गत निर्माण केलेल्या मालमत्तेसाठी निर्मित मालमत्तेचा संग्रह ठेवणे व अशा निर्माण केलेल्या मालमत्ता व सुविधांची देखभाल व कार्यचालन ही ULB/कार्यान्वयन संस्थांची जबाबदारी होती.

लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की, 2006-07 ते 2012-13 दरम्यान BSUP अंतर्गत 55,738 घरांच्या बांधकामाद्वारे ₹ 3,166.96 कोटी किंमतीची मालमत्ता महाराष्ट्र शासनाने निर्माण केली असली तरी त्यांनी या निर्मित मालमत्तेचा कार्यचालन व परिरक्षण खर्च भागविण्यासाठी फिरता निधी मार्च 2014 अखेरपर्यंत निर्माण केला नव्हता. तसेच, याच कालावधीत IHSDP अंतर्गत ₹ 584.08 कोटी खर्चात 22,541 घरे बांधली तरी महाराष्ट्र शासनाने निर्माण केलेल्या

¹⁰ (i) मनपा, पुणे : पाच BSUP प्रकल्पांकरिता ₹ 33.22 कोटींचे अनुदान एप्रिल 2007 ते फेब्रुवारी 2012 पर्यंत चालू खात्यात ठेवले

(ii) NWCMC : 11 BSUP प्रकल्पांकरिता ₹ 10 लाख ते ₹ 24.45 कोटी दरम्यान अनुदान एप्रिल 2007 ते जून 2011 पर्यंत चालू खात्यात ठेवले

या मालमत्तेच्या कार्यचालन व परिरक्षणासाठी कोणतेही धोरण आखले नव्हते किंवा काहीही मार्गदर्शक तत्वे जारी केली नव्हती.

निर्गम परिषदेत प्रधान सचिवांनी वस्तुस्थिती मान्य करीत नमूद केले की हे अभियान मार्च 2015 पर्यंत वाढविले असल्याने भारत सरकारच्या मार्गदर्शक तत्वांच्या संदर्भात फिरता निधी त्याच्या वापराच्या पध्दतीचे स्वरूप लक्षांत घेऊन निर्माण करण्यात येईल. SLNA ने नमूद केले की या सामाईक मालमत्तेच्या परिरक्षणासाठी ULB कडे जबाबदारी सोपविलेली आहे.

3.3 नियोजन

BSUP व IHSDP अंतर्गत ULBs/SLNA ने जागेच्या उपलब्धतेची खात्री न करताच CSMC ला DPRs प्रस्तावित केले ज्यामुळे मोठ्या संख्येने प्रकल्प रद्द झाले/कमी झाले. परिणामी, मार्च 2013 अखेरीस मंजूर केलेल्या 3,36,409 DUs ऐवजी महाराष्ट्र शासनास BSUP व IHSDP अंतर्गत केवळ 78,279 DUs (23.27 टक्के) बांधणे शक्य झाले. आढळलेल्या त्रुटींवर पुढील परिच्छेदांत चर्चा केली आहे.

3.3.1 प्रकल्प रद्द होणे/कमी होणे यांमुळे केंद्रीय अनुदानाचा वापर न होणे

SLNA तसेच सात ULBs¹¹ (ज्यांत नवी मुंबईचा देखील समावेश होता) व एक वैधानिक संस्था¹² यांमध्ये उपलब्ध असलेल्या मासिक प्रगती अहवालांच्या छाननीत आढळले की ₹ 1,733.25 कोटी किंमतीस मंजूर केलेले 23 BSUP प्रकल्प व ₹ 106.31 कोटी किंमतीस मंजूर केलेले पाच IHSDP प्रकल्प, जागेची उपलब्धता न पाहताच DPRs तयार केल्यामुळे CSMC ने महाराष्ट्र शासनाच्या शिफारशीवरून रद्द केले/कमी केले (परिशिष्ट XIII) परिणामी, भारत सरकारने मंजूर केलेले ₹ 865.10 कोटींचे अनुदान ULB ना वापरणे शक्य झाले नाही.

3.3.2 कामांना प्रारंभ न करणे

लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की सप्टेंबर 2006 ते मार्च 2012 दरम्यान मंजूर झालेल्या चाचणी तपासणी केलेल्या 51 प्रकल्पांत, ULBs नी एकूण ₹ 3,980.38 कोटी खर्चासह 1,16,040 DUs चे बांधकाम हाती घेतले. परंतु, 46 प्रकल्पांतील ₹ 1,432.06 कोटी मंजूर खर्चाच्या 40,329 DUs चे (34.75 टक्के) बांधकाम परिशिष्ट XIII मधील तपशीलानुसार दोन ते सात वर्षांचा कालावधी उलटून देखील (फेब्रुवारी 2014) सुरु झाले नव्हते. कामे सुरु न होण्यासाठी ULBs नी मोकळ्या जागेची अनुपलब्धता, शासकीय जमिनीचे हस्तांतरण न होणे, लाभार्थ्यांचे अंशदान प्राप्त न होणे, न्यायालयीन प्रकरणे इत्यादींना कारणीभूत ठरविले. काही प्रकरणांत, कंत्राटदारांना ठराविक दराने कामे करणे मान्य नव्हते. म्हणून, निश्चित केलेल्या लाभार्थ्यांना स्वस्त घरांचा लाभ मिळाला नाही.

3.3.3 DPRs तयार करण्यासाठी सल्लागारांची नेमणूक

CSMC ने त्यांच्या 13 सप्टेंबर 2007 च्या बैठकीत, DPRs तयार करण्यासाठी सल्ला सेवा शुल्काच्या प्रतिपूर्तीसाठी BSUP व IHSDP अंतर्गत हाती घेतलेल्या प्रकल्पांकरिता जास्तीत जास्त ₹ 75 लाख व ₹ 40 लाख अनुक्रमे इतक्या मर्यादेच्या अधीन राहून मंजूर प्रकल्प खर्चाच्या दोन टक्के व एक टक्का (अनुक्रमे) दराने शुल्क निश्चित केले. ज्या ठिकाणी DPRs स्पर्धात्मक निविदांखेरीज किंवा विभागीय अधिकाऱ्यांकडून विभागातच तयार केले जातात, त्या ठिकाणी, BSUP व IHSDP प्रकल्पांकरिता अनुक्रमे ₹ 10 लाख व पाच लाख इतक्या

¹¹ महापालिका : नवी मुंबई, पुणे, पिंपरी चिंचवड, नाशिक व अमरावती
नगरपरिषदा : काटोल व नरखेड

¹² वैधानिक संस्था : झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण, नागपूर

जास्तीत जास्त मर्यादेच्या अधीन राहून मंजूर प्रकल्प खर्चाच्या दोन टक्के व एक टक्का शुल्काची ULB ना प्रतिपूर्ती करावयाची होती. शिवाय, CSMC ने कामाच्या निविदा खर्चाच्या 2.5 टक्के इतक्या शुल्कासह प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार (PMC) नेमण्याकरिता तपशीलवार मार्गदर्शक तत्वे देखील जारी केली (जानेवारी 2010). तथापि, सल्लागार/PMCs च्या नेमणुकीसाठी महाराष्ट्र शासनाने कोणतीही मार्गदर्शक तत्वे किंवा नमुना करार पत्र तयार केले नव्हते आणि त्यामुळे, ULBs नी सल्लासेवा शुल्काच्या प्रदानाकरिता एकसमान/पारदर्शी निकष अंगिकारला नव्हता. नऊ ULBs मधील चाचणी तपासणी केलेल्या 51 पैकी 17 प्रकल्पांत सल्लागारांना 2008 ते 2013 दरम्यान केलेले प्रदान एक टक्का ते 4.90 टक्के झाल्याचे लेखा परीक्षणात आढळले. निर्गम परिषदेत प्रधान सचिवांनी वस्तुस्थिती मान्य केली आणि नमूद केले की, सल्लागाराच्या शोधासाठी कार्यपध्दतीचा विचार केला जाईल ज्यायोगे पारदर्शकतेची व एकसमानतेची सुनिश्चिती होईल.

लेखापरीक्षणात, PMC ना करावयाच्या प्रदानात खालील बाबी आढळल्या :

- चार¹³ ULBs नी नोव्हेंबर 2006 ते मे 2008 दरम्यान BSUP अंतर्गत 29 DPRs तयार करण्यासाठी व मूल्यांकनासाठी निविदा न मागविता ₹ 60.04 कोटी शुल्क देऊन सल्लागार नेमले. या चार ULBs पैकी, NWCMC ने 10 DPRs तयार करण्यापोटी ₹ 6.70 कोटीचा दावा CSMC ला सादर केला. स्पर्धात्मक निविदा न मागविता सल्लागाराची नेमणूक केली असल्याने CSMC ने विभागांतर्गत तयार केलेल्या DPRs ला लागू होणाऱ्या दराइतका दावा मर्यादित केला व आठ DPRs साठी केवळ ₹ 0.80 कोटींची प्रतिपूर्ती केली, तर दोन DPRs करिता उर्वरित दाव्याचा निपटारा केला नाही (फेब्रुवारी 2014). लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की, इतर तीन ULBs नी स्पर्धात्मक निविदा प्रक्रियेशिवाय सल्लागार नेमले असल्याने त्यांनी जरी 19 DPRs तयार करण्यासाठी ₹ 12.95 कोटी प्रतिपूर्तीचे दावे सादर केले तरी ते केवळ ₹ 1.90 कोटी (19 DPRs x ₹ 10 लाख) इतक्या प्रतिपूर्तीसाठी पात्र होते. हे दावे CSMC कडे फेब्रुवारी 2014 अखेरीस प्रलंबित होते.
- बांधकामासाठी जागा उपलब्ध नसल्याने तीन ULBs व एक वैधानिक संस्था यांनी मे 2011 ते डिसेंबर 2013 दरम्यान 40,892 DUs¹⁴ रद्द केली. DPRs तयार करण्यापूर्वी ULBs/सल्लागारांनी जागेची उपलब्धता पाहिली नसल्याने 13 DPRs च्या तयारीप्रति सल्लासेवा शुल्कांवर केलेला ₹ 5.79 कोटींचा¹⁵ खर्च निष्फळ ठरला. शहरी गरीबांना परवडणाऱ्या घरांचा लाभ देखील मिळाला नाही.
- मिरा-भाईंदर महापालिकेने (MBMC) जनता नगर व काशी चर्च येथील शासकीय जमिनीवरील झोपडपट्टीवासियांसाठी त्याच जागी¹⁶ 4,136 DUs बांधण्याकरिता (मंजूर DPR खर्च ₹ 279.55 कोटी) प्रकल्प हाती घेतला (नोव्हेंबर 2009). चार कंत्राटदारांना ₹ 330.55 कोटींच्या एकूण किंमतीस डिसेंबर 2012 (काशी चर्च) व जानेवारी 2013 (जनता नगर) पर्यंत पूर्ण करण्याच्या अटीवर डिसेंबर 2010 व

¹³ नांदेड वाघाला शहर महापालिका (NWCMC), पुणे महानगरपालिका (PMC), पिंपरी-चिंचवड महापालिका (PCMC) आणि कल्याण-डोंबिवली महापालिका (KDMC)

¹⁴ महानगरपालिका : पुणे (26,650 DUs), पिंपरी-चिंचवड (6,530 DUs) व अमरावती (4,251 DUs); वैधानिक संस्था : झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण, नागपूर (3,461 DUs)

¹⁵ PMC ₹ 1.23 कोटी (सात DPRs), PCMC ₹ 3.88 कोटी (एक DPR), नागपूर SRA ₹ 0.56 कोटी, (दोन DPRs) व अमरावती ₹ 0.12 कोटी (तीन DPRs)

¹⁶ त्याच जागी झोपडपट्टीचा पुनर्विकास म्हणजे सध्याच्या झोपडपट्टी पाडून त्याच जागी DUs चे बांधकाम

जानेवारी 2011 मध्ये कामाचे आदेश दिले. DUs चे त्याच जागी बांधकाम करण्यामुळे विस्थापित झालेल्या सर्व 4,136 लाभार्थ्यांना इतर ठिकाणी सामावण्यासाठी ₹ 29.78 कोटींचा¹⁷ भाडेपट्टीचा घटक या मंजूर DPR खर्चात समाविष्ट होता. मंजूर DPR खर्चात बाकीचे 2,068 लाभार्थी भाडेपट्टीची भरपाई स्वीकारतील हे गृहीत धरून 2,068 संक्रमण निवासांचे (TSs) बांधकाम स्पष्ट केले होते. MBMC ने सर्वेक्षण, DPR आराखडे, अंदाजपत्रके इत्यादि तयार करणे यांसाठी ₹ 5.17 कोटी (₹ 279.55 कोटीच्या 1.85 टक्के) खर्चासह प्रकल्पाकरिता सल्लागाराची नियुक्ती केली (फेब्रुवारी 2009).

लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की, 4,136 DUs च्या बांधकामाबरोबर त्याच कंत्राटदारांस 2,068 पैकी 2,067 TS चे काम (TS च्या खर्चाचा घटक ₹ 29 कोटी होता) डिसेंबर 2012/ जानेवारी 2013 पर्यंत पूर्ण करण्यासाठी देण्यात आले (डिसेंबर 2010 ते जानेवारी 2011). परंतु, काम करतेवेळी TS ची जागा योग्य वाटली नाही व MBMC ला दुसऱ्या ठिकाणी जागा बदलावी लागली. जागेच्या बदलामुळे 2,067 TS पैकी केवळ 781 बांधणे शक्य झाले (फेब्रुवारी 2014). तसेच, जानेवारी 2013 पर्यंत पूर्ण करावयाच्या 4,136 DUs पैकी 1,082 चे बांधकाम नोव्हेंबर 2013 मध्ये केवळ सुरु झाले. यावरून स्पष्टपणे निदर्शनास आले की प्रकल्पाच्या TS घटकाकरिता सल्लागारांनी केलेले सर्वेक्षण, आराखडे व प्रारंभी तयार केलेले DPR त्रोटक असून ऑक्टोबर 2013 पर्यंत सल्लागारांना केलेले ₹ 45.86 लाखांचे¹⁸ प्रदान वाया गेले, शिवाय प्रकल्पास लक्षणीय विलंब झाला.

3.3.4 लाभार्थ्यांची निवड करण्यातील त्रुटी

भारत सरकारने लाभार्थ्यांची निवड व BSUP व IHSDP अंतर्गत स्वस्त घरांकरिता त्यांनी भरावयाचा हिस्सा यासंबंधी वेळोवेळी विविध मार्गदर्शक तत्वे जारी केली आहेत. ती खालील प्रमाणे आहेत :

- सर्वसाधारण प्रवर्गातील लाभार्थ्यांकडून प्रकल्प खर्चाच्या 12 टक्के अंशदान (डिसेंबर 2005 ची JNNURM मार्गदर्शक तत्वे).
- अजा/अज/माव/इमाव/अपंग व इतर दुर्बल घटकांतील लाभार्थ्यांकडून प्रकल्प खर्चाच्या 10 टक्के अंशदान (डिसेंबर 2005 ची JNNURM मार्गदर्शक तत्वे).
- गरीबांतील सर्वात गरीब लाभार्थ्यांकडून प्रकल्प खर्चाच्या पाच टक्के इतके नाममात्र अंशदान (28 नोव्हेंबर 2006 रोजी झालेल्या CSMC ची 6 वी बैठक)
- कर्जाचा समावेश करून लाभार्थ्यांचे अंशदान प्रति DU ₹ 40,000 या कमाल मर्यादेपर्यंत सीमित करावे. तसेच, BSUP/IHSDP च्या उद्देश व खऱ्या हेतूला अनुसरून संबंधित राज्याने अर्थसहाय्य पुरवावे ज्यायोगे गरीब EWS किंवा LIG कुटूंबावरील कर्जाचे ओझे EWS किंवा LIG, DU च्या एकूण किंमतीच्या 12 ते 25 टक्क्यांदरम्यान पेक्षा अधिक होणार नाही (20 डिसेंबर 2007 रोजी झालेली CSMC ची 26 वी बैठक).

¹⁷ ₹ 3,000 दरमहा भाडेपट्टी भरपाई x 24 महिने x 4,136 लाभार्थी = ₹ 29.78 कोटी

¹⁸ ₹ 29.78 कोटी x केवळ TS घटकाकरिता DPR तयार करण्यासाठी 1.85 टक्के सल्लासेवा शुल्क = ₹ 55.09 लाख ज्यापैकी ऑक्टोबर 2013 पर्यंत, ₹ 45.86 लाख दिले होते

- एक बहुद्देशीय खोली व एक शयनकक्ष अधिक स्वयंपाक खोली आणि न्हाणीघर या तरतुदींसह प्रत्येक DU कमीत कमी 25 चौ.मी. क्षेत्रफळाचे असावे (28 नोव्हेंबर 2006 रोजी झालेली CSMC ची 6 वी बैठक)
- प्रकल्पाच्या मान्यतेच्या दिनांकापासून एक महिन्याच्या आत, लाभार्थ्यांचा जैविक तपशील संकेतस्थळावर भरणे आवश्यक आहे (20 डिसेंबर 2007 रोजी झालेली CSMC ची 26 वी बैठक).

लेखापरीक्षण छाननीत खालीलप्रमाणे आढळले :

3.3.4.1 लाभार्थ्यांची यादी अंतिम करण्यात दिरंगाई आणि पारदर्शीपणाचा अभाव

25 ULBs व एक वैधानिक संस्था (चाचणी तपासणी केलेल्या 33 ULBs व तीन वैधानिक संस्थांपैकी) यांनी 2006-07 ते 2012-13 दरम्यान CSMC ने मंजूर केलेल्या 31 प्रकल्पाच्या संदर्भात 1,07,421 DUs चे बांधकाम तितक्याच लाभार्थ्यांच्या पुनर्वसनासाठी प्रस्तावित केले. तथापि, ULBs व वैधानिक संस्था यांनी फेब्रुवारी 2014 अखेरपर्यंत 1,07,421 लाभार्थ्यांपैकी केवळ 82,505 लोकांची नावे अंतिम केली.

लेखापरीक्षणाच्या आणखी निरीक्षणास आले की :

- 82,505 लाभार्थ्यांपैकी केवळ 27,688 बाबतीत जैविक माहिती गोळा केली होती. या 27,688 लाभार्थ्यांपैकी केवळ 6,074 लाभार्थ्यांच्या बाबतीत जैविक माहिती प्रकल्प मंजुरीच्या दिनांकापासून एक महिन्याच्या आत गोळा केली होती व उर्वरित 21,614 लाभार्थ्यांच्या बाबतीत जैविक माहिती एक महिन्यापेक्षा अधिक काळ उलटून गेल्यावर गोळा केली होती.
- ज्या लाभार्थ्यांची जैविक माहिती गोळा केली होती त्या 27,688 लाभार्थ्यांपैकी केवळ 10,927 लाभार्थ्यांना फेब्रुवारी 2014 पर्यंत DUs चे वाटप झाले होते (39.46 टक्के).
- 54,817 लाभार्थ्यांच्या बाबतीत जैविक माहिती गोळा झाली नव्हती (फेब्रुवारी 2014). तथापि, 25 पैकी 14 ULBs नी 54,817 पैकी 19,334 लाभार्थ्यांची नावे निश्चित करून भारत सरकार मार्गदर्शक तत्वांच्या विरोधात 7,358 DUs चे (38 टक्के) वाटप केले.
- 25 ULBs व वैधानिक संस्था यांपैकी कोणीही लाभार्थ्यांचा जैविक तपशील देऊन त्यांची यादी त्यांच्या अधिकृत संकेतस्थळावर किंवा राज्य शासनाच्या संकेत स्थळावर मागदर्शक तत्वांमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे भरली नव्हती.

3.3.4.2 लाभार्थ्यांच्या निवडीकरिता चुकीचा निकष लावणे

पुणे महापालिकेत आठ झोपडपट्ट्या अंतर्भूत असलेला जागेच्या जागी उभारण्याचा प्रकल्प म्हणून BSUP अंतर्गत 4,000 DUs मंजूर झाली होती. (फेब्रुवारी 2009). रहिवासी पट्ट्यातील शासकीय जमिनीवर या झोपडपट्ट्या असल्याने त्यांच्या पुनर्विकासास प्राधान्य दिले गेले होते. बांधण्यासाठी प्रस्तावित DUs ही स्वतंत्र DUs असून 25 चौ.मी. चटईक्षेत्राच्या तळ मजला किंवा तळमजला अधिक एक मजला असलेल्या इमारती होत्या. सर्व DUs करिता कार्यादेश जून 2009 मध्ये दिले होते.

लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की :

- मंजूर झालेल्या 4,000 DUs पैकी 1,677 DUs, आठ झोपडपट्ट्यांत कच्च्या झोपड्यांत राहणाऱ्या लाभार्थींसाठी निश्चित केली होती आणि उर्वरित 2,323 घरे कच्च्या झोपड्यांत न राहणाऱ्या इतर झोपडपट्टीवासियांसाठी होती. ज्या झोपडपट्टीवासियांकडे 10 चौ.मी. पेक्षा अधिक चटई क्षेत्र असलेल्या झोपड्या होत्या त्यांना DUs पुरविण्याकरिता महापालिकेने ठराव संमत केला. परिणामी, 1,677 घरांपैकी (कच्च्या झोपड्या), 568 झोपड्यांची, या झोपड्यांचे क्षेत्रफळ 10 चौ.मी. पेक्षा कमी असल्याने, पुनर्विकासाकरिता निवडक झाली नव्हती. लाभार्थी शोधण्याकरिता महापालिकेने स्वीकारलेला निकष यामुळे विवादास्पद होता कारण त्यामुळे गरीबातला गरीब वगळला गेला.
- 568 झोपड्या पुनर्विकसित होणे राहिल्याने, सर्व आठ झोपडपट्ट्या डी-नोटीफाइड होऊ शकल्या नव्हत्या.

3.3.4.3 गिरणी कामगारांतून लाभार्थ्यांची निवड

महाराष्ट्र शासनाने 58 कापड गिरण्या बंद झाल्यामुळे बाधित झालेल्या गिरणी कामगारांसाठी मंडळाला हस्तांतरित केलेल्या गिरणीच्या मोकळ्या जागेवर 6,000 LIG घरे बांधण्यासाठी BSUP अंतर्गत म्हाडाच्या मुंबई मंडळाला प्राधिकृत केले (ऑक्टोबर 2006). बांधावयाच्या घरांची संख्या ऑगस्ट 2009 मध्ये 6,000 वरून 8,082 पर्यंत वाढली. सप्टेंबर 2010 ते डिसेंबर 2011 दरम्यान मंडळाने दिलेल्या जाहिरातीच्या प्रतिसादात, गिरणी कामगारांकडून 1.49 लाख अर्ज प्राप्त झाले. 58 कापड गिरण्यांपैकी केवळ 18 गिरण्यांची जागा मंडळाला हस्तांतरित झाली असल्याने 1.49 लाख अर्जांपैकी मंडळाने 46,099 अर्जांची संक्षिप्त यादी केली. जानेवारी 2014 अखेरीस मंडळाने 8,082 पैकी 6,948 घरे बांधली, ज्यांपैकी 2,683 चे सोडत पध्दतीने गिरणी कामगारांना वाटप झाले. उर्वरित 4,265 घरांचे वाटप झालेले नाही.

लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की :

- प्रत्येक लाभार्थ्यास घरासाठी ₹ 7.50 लाख (₹ 10.34 लाख बांधकाम खर्चापैकी) भरावे लागले जे भारत सरकारने विनिर्दिष्ट केलेल्या 25 टक्के (₹ 2.59 लाख)¹⁹ च्या अधिकतम मर्यादेपेक्षा लक्षणीयरित्या जास्त होते.
- ₹ 100 प्रति घरकुल इतक्या मुद्रांक शुल्काच्या प्रदानावर विक्रीकरार करण्याच्या ऑक्टोबर 2007 च्या महाराष्ट्र शासनाच्या सवलतीच्या आदेशांचे पालन केले नव्हते. त्याऐवजी म्हाडाने ₹ 37,500 प्रति घरकुल (पूर्ण दराने) मुद्रांक शुल्काचा आग्रह धरला होता.
- भारत सरकारने निश्चित केलेले LIG गृहनिर्माणाकरिताचे निकष व उपलब्ध मुद्रांक शुल्क सवलत विचारात घेता या प्रकल्पात घरकुल वाटप झालेल्या प्रत्येक गिरणी कामगारास ₹ 5.28 लाखाचा²⁰ अतिरिक्त आर्थिक बोजा सहन करावा लागला.

¹⁹ बांधकाम खर्चाच्या (₹ 10.34 लाख) 25 टक्के

²⁰ प्रत्येक गिरणीकामगाराकडून घेतलेले ₹ 4.91 लाखाचे अतिरिक्त अंशदान = (₹ 7.50 लाख - ₹ 2.59 लाख) अधिक प्रति घरकुल आकारलेले ₹ 37,400 अतिरिक्त मुद्रांक शुल्क = (₹ 37500 - ₹ 100)

3.3.4.4 लाभार्थ्यांच्या निवडक यादीतून नावे वगळणे

धुळे महापालिकेत फेब्रुवारी 2009 मध्ये DPR च्या मान्यतेच्या वेळी 966 लाभार्थी शोधून काढले होते. यांपैकी 670 लाभार्थी त्यांच्या अंशदानाचा हिस्सा भरण्यास समर्थ नव्हते. म्हणून त्यांची नावे मार्च 2011 मध्ये वगळण्यात आली.

लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की महापालिकेने या लाभार्थ्यांना पाच टक्के नाममात्र अंशदान देण्याची मुभा देऊन गरीबातल्या गरीब प्रवर्गात बसविण्याचे कोणतेही प्रत्यन केले नाहीत किंवा त्यांना ठेवून घेण्यासाठी गृहनिर्माण व शहर विकास महामंडळ मर्यादित (HUDCO) कडून त्यांच्यासाठी स्वस्त कर्जाची व्यवस्था केली नव्हती.

3.3.5 घरकुलांचे वाटप झाले नाही त्यामुळे निधी अडकून पडला

ULBs नी मोकळ्या जागेवर DUs चे बांधकाम करण्याची व विकास नियममाचे अनुपालन करण्याची सुनिश्चिती केली नाही, परिणामी, DUs चे वाटप झाले नाही व खाली चर्चित्याप्रमाणे निधी अडकून पडला.

3.3.5.1 ना हरकत प्रमाण पत्र प्राप्त न केल्याने निधी अडकून पडला

धोकादायक ठिकाणी²¹ असलेल्या झोपडपट्ट्यांतून राहणाऱ्या लाभार्थ्यांच्या पुनर्वसनाकरिता पिंपरी चिंचवड महापालिकेने (PCMC) अंमलबजावणी करावयाच्या 11,760 DUs चे जागच्या जागी बांधकाम करण्यासाठी ₹ 225.17 कोटींच्या एकूण खर्चाचे तीन DPRs CSMC ने मंजूर केले (सप्टेंबर 2006). 11,760 पैकी 4,160 DUs चे काम डिसेंबर 2007 मध्ये सुरु झाले. या 4,160 DUs पैकी, 2,800 DUs चे वाटप एप्रिल 2013 अखेरपर्यंत झाले होते, 640 DUs जानेवारी 2012 मध्ये वाटपाकरिता तयार असूनही फेब्रुवारी 2014 पर्यंत त्यांचे वाटप झाले नव्हते व 720 DUs चे काम चालू होते (फेब्रुवारी 2014).

लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की, या प्रकल्पाकरिता ही जागा झोपडपट्टीवासियांच्या पुनर्वसनाकरिता 1976 मध्ये पिंपरी चिंचवड नवनगर विकास प्राधिकरणाने (PCNTDA) PCMC ला दिली असून ही संपूर्ण जागा रेड झोन म्हणजे संरक्षण खात्याच्या प्रतिबंधित क्षेत्रातील होती. PCMC कडे या जागेचे मालकी हक्क नसल्याने, एका व्यक्तीने सादर केलेली रीट याचिका मान्य करताना मुंबई उच्च न्यायालयाने, संरक्षण अधिकाऱ्यांकडून ना हरकत प्रमाणपत्र (NOC) प्राप्त केले नसल्यामुळे एप्रिल 2012 मध्ये बांधकामास स्थगिती आदेश दिले. स्थगिती आदेश फेब्रुवारी 2014 पर्यंत राहिले आणि संरक्षण अधिकाऱ्यांनी NOC देण्यास नकार दिला (फेब्रुवारी 2014). परिणामी, 640 पूर्ण DUs व 720 चालू DUs वर केलेला ₹ 23.23 कोटींचा खर्च अडकून पडला.

3.3.5.2 इतर प्रयोजनांसाठी राखीव असलेल्या भूखंडावर घरकुले बांधण्यामुळे निधी अडकून पडला

PCMC ने अंमलबजावणी करावयाच्या लिंक रोड, पत्रा शेड येथील 672 DUs च्या बांधकामाकरिता CSMC ने, एकूण ₹ 28.37 कोटी खर्चास BSUP अंतर्गत DPR मंजूर केला (फेब्रुवारी 2009). बांधकाम करण्यासाठी PCMC ने, महाराष्ट्र प्रादेशिक नगर रचना अधिनियम 1966 अंतर्गत आवश्यक असल्याप्रमाणे भूखंड अनारक्षित न करताच, सांडपाणी प्रक्रीया प्रकल्प व भाजी मंडई यांसाठी राखीव असलेल्या दोन भूखंडावरील बांधकाम आराखडा मंजूर केला (मे 2010). एप्रिल 2013 अखेरीस, ₹ 25.27 कोटी खर्चात, 672 पैकी 560 DUs पूर्ण झाली.

²¹ नदी पात्र, नाले, रेल्वे मार्ग, टेकडीचा उतार इत्यादि जवळ असलेल्या झोपडपट्ट्या

दरम्यान, आरक्षणाचे स्वरूप न बदलता PCMC ने आरंभ प्रमाणपत्र दिल्याविरुद्ध मुंबई उच्च न्यायालयात एक रीट याचिका दाखल करण्यात आली (ऑक्टोबर 2012).

परिणामी, PCMC च्या नगर रचना विभागाकडून फेब्रुवारी 2014 पर्यंत भोगवटा प्रमाणपत्र देणे शक्य झाले नाही व ₹ 25.27 कोटी खर्च करून पूर्ण केलेली 560 DUs लाभार्थ्यांना देता आली नाहीत.

3.3.5.3 अव्यवहार्य जागी घरकुले बांधण्यामुळे निधी अडकून पडला

खामगाव नगर परिषदेत पाच झोपडपट्ट्यांतील 1,430 DUs चे ₹ 27.37 कोटी खर्चात जागच्या जागी बांधकाम अंतर्भूत असलेला IHS DP अंतर्गत एक प्रकल्प CSMC ने मंजूर केला (फेब्रुवारी 2008). 15 महिन्यांच्या पूर्णत्वाच्या कालावधीसह जानेवारी 2009 ते जानेवारी 2010 दरम्यान कार्यादेश दिले गेले.

तथापि, ठरविलेल्या पाच पैकी दोन झोपडपट्ट्यांत, इतर योजनांमधील पक्या घरांत पूर्वीच जागा मिळालेल्या इतर लाभार्थ्यांकडून विरोधास नगर परिषदेला तोंड द्यावे लागले. परिणामी, परिषदेस 1,430 पैकी 922 DUs इतर दूरच्या ठिकाणी बांधावी लागली (एप्रिल 2013).

लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की, 922 पूर्ण DUs पैकी 162 DUs लाभार्थ्यांना दिली होती व निश्चित केलेल्या लाभार्थ्यांच्या, त्यांची सध्याची वस्ती सोडून लांबच्या ठिकाणी बांधलेली DUs स्वीकारण्यास अनिच्छेमुळे ₹ 7.31 कोटी किंमतीस बांधलेल्या 760 DUs चे फेब्रुवारी 2014 पर्यंत वाटप होऊ शकले नाही. उर्वरित 508 DUs चे (1,430 DUs - 922 DUs) बांधकाम चालू होते.

परिषदेने नमूद केले (मार्च 2014) की DPR तयार करतेवेळी लाभार्थ्यांची संमती घेतली होती, परंतु तरीही, ते पूर्ण झालेल्या DUs मध्ये स्थलांतर करावयास तयार नव्हते. आता परिषद या पूर्ण झालेल्या DUs मध्ये स्थलांतर करण्यास तयार असणाऱ्या इतर झोपडपट्ट्यांतील लाभार्थ्यांचा विचार करित आहे.

हे उत्तर स्वीकाराई नाही कारण बदलत्या रुपरेषेत, परिषदेने लांबच्या ठिकाणी 922 DUs बांधण्यापूर्वी निश्चित केलेल्या लाभार्थ्यांची संमती घेतली नव्हती. जर लाभार्थ्यांची पूर्वसंमती घेतली असली तर बदललेल्या जागी बांधलेल्या DUs ची संख्या सुधारणे शक्य झाले असते.

3.3.6 BSUP अंतर्गत बांधलेल्या संक्रमण सदनिका खुल्या बाजारात विकल्या

मुंबईतील मोडकळीस आलेल्या करपात्र इमारतीत²² राहणाऱ्या लाभार्थ्यांना सामावून घेण्यासाठी, म्हाडाच्या मुंबई मंडळाने कार्यान्वित करावयाचे ₹ 245.53 कोटी किंमतीच्या मुंबईतील 6,832 कायमस्वरूपी संक्रमण सदनिकांचे (PTT) बांधकाम CSMC ने मंजूर केले (डिसेंबर 2006). या करपात्र इमारतींच्या नूतनीकरणानंतर, त्यांनी PTT मधून त्यांच्या नूतनीकरण केलेल्या घरांत पुन्हा स्थलांतरित व्हावयाचे होते. 6,832 PTT पैकी म्हाडाच्या मुंबई मंडळाने ₹ 25.01 कोटी किंमतीस मालवणी येथे 682 PTT बांधले.

लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की, करपात्र इमारतींच्या नूतनीकरणामुळे बाधित झालेल्या लाभार्थ्यांना सामावण्याऐवजी म्हाडाच्या मुंबई मंडळाने 682 पैकी 423 PTT 2010-11 मध्ये, मालवणी येथे PTT ची आवश्यकता नसल्याच्या कारणाने ₹ 23.09 कोटी इतक्या एकूण

²² मुंबईतील करपात्र इमारत म्हणजे जी 1 सप्टेंबर 1940 पूर्वी बांधून 30 सप्टेंबर 1969 पर्यंत होती. मुंबई दुरुस्ती व पुनर्रचना उपकर या नावाने ओळखला जाणारा उपकर हा या इमारतींमधील रहिवाशांनी या इमारतींच्या परिरक्षणासाठी द्यावयाचा असतो

किंमतीस खुल्या बाजारात विकले. उर्वरित 259 PTT ची विक्री प्रक्रिया मार्च 2014 अखेरीस चालू होती. ऑक्टोबर 2011 व ऑक्टोबर 2012 मध्ये SLNA ने तीन ठिकाणी 739 PTT च्या बांधकामाकरिता MHADA च्या मुंबई मंडळाचा आणखी एक प्रस्ताव मान्य केला.

यावरून स्पष्ट दिसून आले की मालवणी येथे ₹ 25.01 कोटी किंमतीच्या 682 PTT चे बांधकाम गरजांचे योग्य निर्धारण न केल्यामुळे समर्थनीय नव्हते. बांधून झालेले 682 PTT खुल्या बाजारात विकल्यामुळे/विकणे चालू असल्यामुळे 739 PTT च्या बांधकामाचा पुढील प्रस्ताव समर्थनीय होईल किंवा कसे हे देखील स्पष्ट नव्हते.

3.4 प्रकल्पांचे कार्यान्वयन

BSUP-IHSDP अंतर्गत चाचणी तपासणी केलेल्या 51 प्रकल्पांच्या कार्यान्वयनात लेखापरीक्षणाला विविध त्रुटी जशा, मुदत व खर्चातील वाढ, मोकळ्या जागेची अनुपलब्धता, सुसज्जता अग्रिमे देण्यातील अनियमितता, निकृष्ट दर्जाच्या कामावरील निष्फळ खर्च इत्यादी, यापुढील परिच्छेदांत चर्चित्याप्रमाणे दिसून आल्या.

3.4.1 मंजूर केलेली कामे देण्यातील दिरंगाईमुळे खर्चातील वाढ

CSMC ने BSUP व IHSDP अंतर्गत मंजूर केलेल्या कामाच्या पूर्ततेसाठी 12 ते 18 महिन्यांची मुदत निश्चित केली होती. तथापि, लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की, चाचणी तपासणी केलेल्या 33 पैकी सहा²³ ULBs मध्ये 31,592 कामे देण्यात सहा ते 17 महिन्यांचा विलंब झाला ज्यामुळे परिशिष्ट XIV मधील तपशीलाप्रमाणे किंमतीत ₹ 460.95 कोटीची वाढ झाली. ULBs नी कामाचे ठिकाण निश्चित करण्यातील विलंब, उंचसखल भूप्रदेशामुळे बांधकामासाठी जागेची अयोग्यता, पुनर्निविदा इत्यादींना कामे देण्यातील विलंबासाठी कारणीभूत ठरविले.

3.4.2 मोकळ्या जागेच्या अनुपलब्धतेमुळे किंमतीतील वाढ

CSMC ने BSUP अंतर्गत कल्याण-डोंबिवली महापालिकेत (KDMC) डिसेंबर 2009 पर्यंत पूर्ण करावयाचे ठरविलेले एकूण ₹ 322.74 कोटी किंमतीचे 8,142 DUs अंतर्भूत असलेला DPR मंजूर केला (डिसेंबर 2007). हे काम 12 भागात विभागून ₹ 400.60 कोटीच्या निविदा किंमतीस जून 2008 मध्ये कार्यादेश देण्यात आले. DPR मध्ये सर्व 8,142 DUs च्या बांधकामाकरिता मोकळी जागा मालकीची असल्याचे KDMC ने मान्य केले होते. फेब्रुवारी 2013 पर्यंत कंत्राटदारांनी 307 DUs पूर्ण केली, 3,650 DUs प्रगतीपथावर होती आणि 4,185 DUs चे बांधकाम अतिक्रमण व मोकळ्या जागेची अनुपलब्धता यामुळे सुरु झाले नव्हते (फेब्रुवारी 2014) ज्यामुळे चालू व स्थगित कामांकरिता कंत्राटदारांकडून भाववाढीची मागणी झाली.

भाववाढीमुळे KDMC ने 8,142 DUs ची किंमत ₹ 514.02 कोटींना पुन्हा प्रगणित केली (जुलै 2012) आणि SLNA व MoHUPA, भारत सरकार यांना ₹ 113.42 कोटी²⁴ च्या अतिरिक्त निधीसाठी सुधारित प्रस्ताव सादर केला (जुलै 2012) जो मंजूर झाला नाही. KDMC ने मुदत व खर्चातील वाढ आणि जागेच्या समस्या या कारणांस्तव 3,551 DUs रद्द करण्यासाठी महाराष्ट्र शासनास प्रस्ताव पाठविला (फेब्रुवारी 2014).

²³ महापालिका : कल्याण-डोंबिवली; मिरा-भाईंदर; पिंपरी-चिंचवड; नाशिक आणि लातूर नगर परिषद : कुळगाव-बदलापूर

²⁴ ₹ 514.02 कोटी - ₹ 400.60 कोटी

अशा रितीने, मुदत व खर्चातील वाढ आणि जागेच्या समस्या यांमुळे महापालिकेला बांधावयाच्या DUs ची संख्या 8,142 वरून 4,591²⁵ वर उतरवावी लागली, एवढेच नाही तर, चार वर्षांच्या²⁶ विलंबानंतर आणि ₹ 146.66 कोटी²⁷ खर्चात केवळ 3,957 DUs चे (48.60 टक्के)²⁸ बांधकाम करणे शक्य झाले (फेब्रुवारी 2014). याशिवाय, उर्वरित 634 DUs²⁹ चे बांधकाम 2014 मध्ये केले तर त्याचा अंदाजित खर्च (प्रतिवर्षी नऊ टक्के भाववाढ विचारात घेऊन) 2008 मधील त्यांच्या ₹ 21.30 कोटी³⁰ इतक्या मूळ किंमतीऐवजी ₹ 35.76 कोटी³⁰ इतका होईल.

3.4.3 सुसज्जता अग्रिमाचे नियमन

महाराष्ट्र शासनाने जारी केलेल्या (फेब्रुवारी 1996) GR नुसार सुसज्जता अग्रिम (MA) निविदा किंमतीच्या पाच टक्क्यांपर्यंत मर्यादित करून बँकेच्या प्रचलित कर्जाच्या दराने व्याजासह ठराविक कालमर्यादित वसूल करणे आवश्यक आहे. लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की खाली दर्शविल्याप्रमाणे MA चे प्रदान नियमित करण्याकरिता निविदा शर्तीमध्ये पारदर्शकता व एकसमानता नव्हती.

- नाशिक महापालिकेत एका कंत्राटदारास BSUP अंतर्गत 6,000 DUs च्या बांधकामाकरिता ₹ 15.60 कोटीचा MA दिला गेला. कंत्राटदाराने केवळ 1,280 DUs पूर्ण केली, 2,480 चे बांधकाम चालू होते आणि उर्वरित 2,240 DUs चे बांधकाम सुरु झाले नव्हते (फेब्रुवारी 2014). 2,240 DUs ने बांधकाम सुरु झाले नसल्याने कंत्राटदारास ₹ 5.82 कोटी³¹ अतिरिक्त MA दिला गेला. मार्च 2014 अखेरपर्यंत, ₹ 15.60 कोटींच्या MA पैकी महापालिकेने कंत्राटदाराकडून ₹ 10.25 कोटींचा MA वसूल केला.
- मालेगाव महापालिकेने ऑगस्ट 2009/मार्च 2012 मध्ये एकूण ₹ 443.85 कोटी किंमतीस 15,840 DUs चे बांधकाम IHSDP अंतर्गत कंत्राटदारास दिले आणि करारात ठरवून दिल्यानुसार एकूण किंमतीच्या पाच टक्के दराने ₹ 22.19 कोटींच्या ग्राह्य अग्रिमाऐवजी एकूण ₹ 36.94 कोटींचा MA नोव्हेंबर 2009 ते मार्च 2012 दरम्यान दिला. यामुळे कंत्राटदारास ₹ 12.69 कोटींच्या (₹ 2.06 कोटींच्या समायोजनानंतर) MA चे अतिप्रदान झाले. कराराच्या शर्तीच्या बाहेर ज्यादा MA देणे अनियमित होते.

²⁵ 8,142 DUs - 3,551 DUs

²⁶ जानेवारी 2010 पासून डिसेंबर 2013 पर्यंत

²⁷ 307 पूर्ण DUs वर केलेला खर्च = ₹ 11.26 कोटी

फेब्रुवारी 2014 पर्यंत 3,650 चालू DUs वर केलेला खर्च = ₹ 135.40 कोटी

²⁸ 307 पूर्ण DUs + 3,650 चालू DUs = 3,957 DUs

(3,957 DUs ÷ 8,142 DUs) x 100 = 48.60 टक्के

²⁹ 4,591 DUs - 3,957 DUs

³⁰ अनुभवावर आधारित नियम म्हणून, एखाद्या विशिष्ट वर्षासाठी बांधकामाचा खर्च काढण्याकरिता महापालिका प्रतिवर्षी नऊ टक्के भाववाढ विचारात घेते. 2008 मध्ये एका DUs ची मूळ किंमत ₹ 3.36 लाख होती आणि नऊ टक्के वार्षिक भाववाढ विचारात घेऊन, एका DUs ची 2014 मधील (सहा वर्षांनंतर) किंमत ₹ 5.64 लाख होईल. अशा रितीने, 634 DUs ची 2008 मधील किंमत ₹ 21.30 कोटी (₹ 3.36 लाख x 634) होती तर 2014 मध्ये नऊ टक्के भाववाढीनंतर त्यांची किंमत ₹ 35.76 कोटी (₹ 5.64 लाख x 634) होईल.

³¹ (₹ 15.60 कोटी ÷ 6,000 DUs) x 2,240 DUs

- तीन ULBs³² नी ऑगस्ट 2008 ते ऑगस्ट 2010 दरम्यान IHSDP अंतर्गत 3,806 DUs च्या कामासाठी तीन कंत्राटदारांना ₹ 8.96 कोटींचा MA, करारात अशी तरतूद नसूनही दिला. या ULBs ना कंत्राटदारांकडून ₹ 64.01 लाख³³ व्याजाची देखील कमी वसुली केली.
- मिरा भाईंदर महापालिकेने (MBMC) BSUP अंतर्गत 4,136 DUs च्या बांधकामासाठी तीन कंत्राटदारांना मे 2011 मध्ये ₹ 5.73 कोटींचा MA दिला. हा MA कंत्राटदारांच्या प्रथम चार चालू खाते देयकांतून वसूल करावयाचा होता. काम पूर्ण करण्याचा अपेक्षित दिनांक डिसेंबर 2012 व जानेवारी 2013 ठरवून डिसेंबर 2010 व जानेवारी 2011 मध्ये कार्यादेश दिले गेले. लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की सर्व 4,136 DUs च्या पूर्ततेचा लक्ष्य दिनांक जानेवारी 2013 असूनही कंत्राटदारांनी केवळ 1,082 DUs चे काम नोव्हेंबर 2013 मध्ये सुरु केले. परिणामी, ₹ 5.73 कोटींचा MA अडकून राहिला व ज्या कारणास्तव MA दिला होता, म्हणजे कामाला गती देणे, ते देखील साध्य झाले नाही.

वरील सर्व प्रकरणांत कंत्राटदारांना आर्थिक लाभ दिला गेला जो अनियमित होता.

3.4.4 सार्वजनिक खाजगी भागीदारीतून प्रकल्पाचे कार्यान्वयन

नागपूर शहरातील झोपडपट्ट्यांची नवीन जागी स्थापना करून पुनर्वसन करण्यासाठी BSUP अंतर्गत सार्वजनिक खाजगी भागीदारीतून (PPP) ₹ 402.29 कोटी किंमतीच्या 6,357 DUs च्या बांधकामास CSMC ने मंजुरी दिली (फेब्रुवारी 2009). PPP नमुन्यांतर्गत, खाजगी भागीदारांनी त्यांच्याजवळ प्रकल्पाकरिता उपलब्ध असलेल्या जमिनीच्या मालकी हक्का सोबत प्रस्ताव सादर करणे आवश्यक होते. त्या बदल्यात खाजगी भागीदारांना विकसन हक्काचे हस्तांतरण (TDR) या स्वरूपात प्रोत्साहनाने भरपाई मिळणे आवश्यक होते. तथापि, झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण (SRA), नागपूर यांना खाजगी उद्योजकांकडून प्रतिसादा अभावी प्रकल्प कार्यान्वित करणे शक्य झाले नाही आणि CSMC ने जुलै 2012 मध्ये लक्ष्य 1,694 DUs पर्यंत उतरविले (सुधारित खर्च ₹ 116.72 कोटी).

लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की चार उद्योजकांची त्यांचा कल व्यक्त करण्यास सांगून, 1,694 DUs च्या सुधारित कामासाठी संक्षिप्त यादी करण्यात आली आणि SRA नागपूर यांच्या नावावर जमीन हस्तांतरीत केल्यावर लागू होणाऱ्या TDR चा एक तृतीयांश भाग त्यांना देण्यात आला. तथापि, 1,694 पैकी केवळ 544 DUs च्या बांधकामाचे कार्यादेश जून 2014 पर्यंत पूर्ण करण्यासाठी उद्योजकाला देण्यात आले (जून 2012). या 544 DUs पैकी 160 DUs चे काम चालू होते (फेब्रुवारी 2014). इतर उद्योजकांकडून प्रतिसादाचा अभाव आणि महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळाकडून (MPCB) पर्यावरण विषयक मान्यता व नागपूर महानगरपालिका (NMC) यांच्याकडून योजना आराखड्यास संमती मिळविण्यात SRA चे अपयश यांमुळे उर्वरित 1,150 DUs चे कार्यादेश दिले गेले नव्हते. परंतु इतर उद्योजकांना दिलेले TDRs रद्द केले गेले नव्हते.

SRA नागपूरच्या अधिकाऱ्यांसह लेखापरीक्षणाने केलेल्या जागेच्या संयुक्त पाहणीत (एप्रिल 2013), असे निरीक्षणास आले की ही जागा शहरापासून खूप लांब असून रस्त्याने जोडलेली

³² महापालिका धुळे, नगरपरिषदा कुळगाव बदलापूर आणि नळदुर्ग

³³ महापालिका, धुळे : ₹ 33.38 लाख; नगरपरिषद कुळगाव-बदलापूर : ₹ 17.33 लाख; नगरपरिषद, नळदुर्ग : ₹ 13.30 लाख

नव्हती. शिक्षण, आरोग्य, पाणी पुरवठा, गटारे व वीज यांसारख्या पायाभूत सुविधांचा देखील तेथे अभाव होता. MPCB व NMC कडून मान्यता मिळविण्यातील असाधारण दिरंगाई व लांब असलेली जागा यामुळे उर्वरित 1,150 DUs चे काम रद्द होण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. तसेच मूलभूत पायाभूत सुविधा नसताना लाभार्थी 544 DUs चे बांधकाम पूर्ण झाल्यावर नवीन लांबच्या ठिकाणी स्थलांतर करतील किंवा कसे हे स्पष्ट होत नाही.

3.4.5 सुमार दर्जाच्या कामांवरील निष्फळ खर्च

अंजनगाव सुरजी नगरपरिषदेने दोन ठिकाणी IHSDP (19.92 कोटी) अंतर्गत 816 DUs चे बांधकाम हाती घेतले. 15 महिन्यांचा पूर्ततेचा कालावधी (मार्च 2011) निश्चित करून मे. कृष्णा बिल्डकॉन (कंत्राटदार) यांना काम बहाल करण्यात आले (डिसेंबर 2009).

DUs ची मोडकळीस आलेली स्थिती

कंत्राटदारास 816 पैकी 124 DUs बांधण्याकरिता जुलै 2010 पर्यंत ₹ 71.76 लाख दिले. कंत्राटदाराने केलेल्या कामाच्या दर्जाबद्दल स्थानिक पुढाऱ्यांकडून तक्रारी प्राप्त झाल्यावर परिषदेने सप्टेंबर 2010 मध्ये काम थांबविले. MHADA (सप्टेंबर 2010), उपविभागीय अधिकारी, दर्यापूर (ऑक्टोबर 2010) आणि TPIMA³⁴ (नोव्हेंबर 2010) यांनी देखील कामाचा दर्जा सुमार असल्याचे मान्य केले. परिषदेने कंत्राटदारास त्रुटी दूर करण्यास सांगितले (नोव्हेंबर 2010).

लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की कंत्राटदाराने केलेल्या कामाचा दर्जा सुमार असूनदेखील परिषदेने नोव्हेंबर 2010 पर्यंत वैध असलेल्या ₹ 19.93 लाखाच्या बँक गॅरंटीचे रोखीकरण किंवा नूतनीकरण केले नव्हते. परिषदेच्या अधिकाऱ्यांसह लेखापरीक्षणाच्या संयुक्त जागा पाहणीच्या वेळी (मे 2013) DUs मोडकळीस आलेल्या स्थितीत आढळून आली.

अशा प्रकारे, 124 DUs च्या बांधकामावर परिषदेने केलेला ₹ 71.76 लाखांचा खर्च निष्फळ ठरला. फेब्रुवारी 2009 मध्ये प्रकल्पाच्या पर्यवेक्षणासाठी नियुक्त केलेली PMC देखील प्रकल्पाचे प्रभावी संनियंत्रण करण्यात अपयशी ठरली.

परिषदेने नमूद केले (एप्रिल 2014) की कामाच्या सुमार दर्जाबद्दल कंत्राटदार व PMC यांच्याविरुद्ध FIR दाखल केला होता.

3.4.6 रॅम्पस् च्या बांधकामावरील टाळता येण्याजोगा अनावश्यक खर्च

कल्याण-डोंबिवली महापालिकेच्या अंतर्गत (KDMC), सातव्या मजल्यापर्यंत उद्वाहन (लिफ्ट) आणि जिना यांचा समावेश असलेल्या 33 "अ" प्रकारच्या इमारती ₹ 338.88 कोटी एवढ्या एकूण खर्चात CSMC ने मंजूर केल्या (डिसेंबर 2007). लेखा परिक्षणाच्या निरीक्षणास आले की BSUP अंतर्गत इमारतीच्या प्रमाणभूत संकल्पचित्रात त्याची तरतूद केलेली नसताना 33

³⁴ त्रयस्थ निरीक्षण व संनियंत्रण संस्था

पैकी 11 इमारतींमध्ये उद्वाहन व जिऱ्यांबरोबरच सातव्या मजल्यापर्यंत 3,321 चौ.मी. क्षेत्रफळाचे रॅम्पदेखील बांधले होते.

उद्वाहन व जिऱ्यां व्यतिरिक्त रॅम्प दर्शविणारे छायाचित्र

KDMC ने नमूद केले (जून 2013) की DPR बरोबर रॅम्प ची तरतूद प्रारंभी सादर केली नव्हती. परंतु, CSMC च्या बैठकीतील चर्चेदरम्यान इमारतींना रॅम्प पुरविण्याबाबत सुचविले गेले आणि त्यानुसार, आराखडे सादर केले गेले व CSMC ने ते मंजूर केले.

उद्वाहने आणि जिने बांधलेले असल्याने रॅम्पसुचे बांधकाम समर्थनीय नव्हते. 11 इमारतींत रॅम्पच्या बांधकामावर केलेला ₹ 4.09 कोटींचा खर्च टाळता येण्याजोगा होता.

3.5 संनियंत्रण

3.5.1 प्रकल्पांचे सामाजिक लेखापरीक्षण

प्रकल्पांच्या कार्यान्वयनात पारदर्शीपणा व जबाबदारी यांची सुनिश्चिती, समाजाला त्यांचे हक्क व अधिकारांची जाणीव होण्यास मदत व्हावी, म्हणून त्यांच्यासह सर्व हितैषींचा सहभाग असावा या हेतूने व गैरव्यवस्थापनावर अंकुश ठेवण्याच्या दृष्टीने उणीवा शोधून त्या दूर करण्याच्या हेतूने BSUP-IHSDP उपअभियानांमध्ये सामाजिक लेखापरीक्षणाची तरतूद केली होती. महाराष्ट्र शासनाने ULBs ना, टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सायन्सेस् (TISS), यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन अकादमी (YASHDA)³⁵ किंवा इतर कोणतीही अशासकीय संस्था (NGO) यांच्यामार्फत सामाजिक लेखापरीक्षण करून घेण्याच्या सूचना दिल्या (जून 2007).

लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की 36 पैकी एकाही ULBs ने चाचणी तपासणी केलेल्या 51 पैकी एकाही प्रकल्पात ठरवून दिलेल्या संस्थांमार्फत (TISS व YASHDA) किंवा कोणत्याही NGO मार्फत सामाजिक लेखा परीक्षण करून घेतले नव्हते.

3.5.2 इमारतींचे रचनाविषयक स्थैर्य

एखाद्या इमारतीच्या अंदाजपत्रकाची व्याप्ती व संकल्पचित्र यांत साधारण वापर व सुरक्षेच्या सुयोग्य मात्रेसह देखभाल या स्थितीत इमारतींची भावी आयुर्मर्यादा निश्चित केलेली असते. नॅशनल बिल्डिंग कोड ऑफ इंडिया, 2005 मध्ये सर्वसाधारण इमारती व बांधकामांची संभाव्य संकल्पचित्रित सरासरी आयुर्मर्यादा 50 वर्षे विहित केली आहे.

लेखापरीक्षणाच्या निरीक्षणास आले की, केवळ कापड गिरणी कामगारांसाठी बांधलेली DUs व अभियांत्रिकी संस्थांकडून RCC संकल्पचित्र तपासलेल्या TS च्या बाबतीत MHADA च्या मुंबई मंडळाने इमारतींची भावी आयुर्मर्यादा 50 वर्षे असल्याचे नमूद केले होते. चाचणी तपासणी केलेल्या 36 पैकी 15 ULBs नी अभियांत्रिकी महाविद्यालये, बांधकाम अभियंते, किंवा सल्लागार संस्था इत्यादी कडून इमारतीची अपेक्षित आयुर्मर्यादा 75 वर्षांपर्यंत असल्याचे

³⁵ पुणे, महाराष्ट्र येथील राज्य प्रशिक्षण संस्था

दर्शविणारी बांधकाम स्थैर्य प्रमाणपत्रे (SSC) मिळविली होती. बारा ULBs नी SSC मिळविले नव्हते आणि उर्वरित नऊ ULBs नी लेखापरीक्षणास काहीही माहिती सादर केली नव्हती.

3.6 निष्कर्ष

2006-07 ते 2012-13 दरम्यान BSUP-IHSDP अंतर्गत मंजूर केलेल्या 3.36 लाख DUs पैकी केवळ 2.51 लाख DUs चे बांधकाम सुरु झाले ज्यांपैकी 0.78 लाख DUs मार्च 2013 अखेरीस पूर्ण झाली, 0.44 लाख DUs चे बांधकाम चालू होते व उर्वरित 1.29 लाख DUs चे बांधकाम जागेची अनुपलब्धता, जागेवरील अतिक्रमण, निविदाप्रक्रियेतील दिरंगाई, अनुदान उशीरा प्राप्त होणे, घरांच्या दाटीवाटीस लाभार्थ्यांची अनिच्छा इत्यादी मुळे सुरु झाले नव्हते. ULBs नी प्राप्त झालेल्या अनुदानावरील जमा व्याज भारत सरकार/महाराष्ट्र शासनाला परत केले नव्हते. BSUP अंतर्गत निर्मित मालमत्तेच्या कार्यचालन व परिरक्षणाचा खर्च भागविण्यासाठी ठरविलेला फिरता निधी महाराष्ट्र शासनाने निर्माण केला नव्हता. प्रकल्प सल्लागारांना सल्ला सेवा शुल्काचे प्रदान आणि कंत्राटदारांना दिलेले सुसज्जता अग्रिम यांकरिता ULBs नी एक समान/पारदर्शी निकष अंगिकारले नव्हते व त्यांची वसुली करारांतील शर्तीनुसार नियमित केली नव्हती. बऱ्याच लाभार्थ्यांना जैविक माहिती गोळा न करताच निवडून DUs चे वाटप झाले, त्या अर्थी लाभार्थ्यांच्या निवडीत उणीवा होत्या. अव्यवहार्य ठिकाणी किंवा मालकीहक्क ULBs कडे नसलेल्या जागेवर किंवा इतर प्रयोजनांसाठी आरक्षित भूखंडांवर DUs चे बांधकाम सुरु केले गेले ज्यामुळे निधी अडकून पडला. कामे देण्यातील दिरंगाई किंवा मोकळ्या जागेची अनुपलब्धता यांमुळे किंमतीत वाढ झाली. 36 पैकी एकाही ULB ने चाचणी तपासणी केलेल्या 51 पैकी एकाही प्रकल्पात ठरवून दिलेल्या संस्थांमार्फत सामाजिक लेखा परीक्षण करून घेतले नव्हते.

3.7 शिफारशी

- प्रकल्पांच्या प्रभावी व कार्यक्षम अंमलबजावणीकरिता मोकळ्या जागांची उपलब्धता पाहूनच ULBs नी तपशीलवार प्रकल्प अहवाल तयार करावेत;
- शासनाने प्रकल्प सल्लागारांची नेमणूक नियमित करणारी मार्गदर्शक तत्वे आखणे आवश्यक आहे.
- लाभार्थ्यांचे सर्वेक्षण/निवड व सुसज्जता अग्रिमाचे प्रदान यांविषयीच्या शासनाच्या निर्देशांच्या पालनाची सुनिश्चिती ULBs नी करणे आवश्यक आहे;
- BSUP अंतर्गत निर्माण केलेल्या मालमत्तेच्या कार्यचालन व परिरक्षणाचा खर्च भागविण्याकरिता शासनाने फिरता निधी उभारणे आवश्यक आहे ;
- कामांच्या किंमतीत होणारी वाढ व त्यांचे नंतर संभाव्य रद्द होणे/कमी होणे टाळण्यासाठी मंजूर कामे बहाल करण्याकरिता मुदत निश्चित करावी;
- प्रकल्पांच्या कार्यान्वयनात पारदर्शकता व जबाबदारीची सुनिश्चिती करण्याच्या दृष्टीने ULBs नी सामाजिक लेखापरीक्षण करावे; आणि
- 31 मार्च 2013 पर्यंत मंजूर झालेल्या 3.36 लाख DUs चे बांधकाम पूर्ण करण्यासाठी कृति आराखडा तयार करावा जेणेकरून या दोन उप-अभियानांतर्गत निश्चित ठरविलेल्या गरीब लाभार्थ्यांना फायदा मिळेल.

ही बाब शासनास सप्टेंबर 2013 मध्ये कळविली; त्यांचे उत्तर मार्च 2014 अखेरपर्यंत प्राप्त झाले नव्हते.

प्रकरण IV

व्यवहारांचे लेखापरिक्षण

प्रकरण IV
व्यवहारांचे लेखापरिक्षण

नगर विकास विभाग

बृहन्मुंबई महानगरपालिका

4.1 बृहन्मुंबई पर्जन्य जलवाहिनी प्रकल्पाची बृहन्मुंबई महानगरपालिकेकडून अंमलबजावणी

4.1.1 प्रस्तावना

बृहन्मुंबई महानगरपालिका (MCGM) ही मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, 1888 अनुसार अधिशासीत आहे. मुंबई शहर अरबी समुद्राने वेढलेले असून वार्षिक सरासरी पर्जन्यमान 2,400 मी.मी. आहे. मुंबईतील पर्जन्य जलवाहिनी (SWD) प्रणाली 100 वर्षे जुनी असून प्रतीतास 25 मी.मी. एवढ्या पावसाच्या तीव्रतेसाठी तिची रचना करण्यात आली होती आणि तिचा पर्जन्य वहन (run-off) गुणांक¹ 0.50 एकक एवढा होता.

जून 1985 मध्ये अतिवृष्टीमुळे प्रचंड प्रमाणात झालेल्या मालमत्ता व जिवीतहानी नंतर MCGM ने शहरातील पर्जन्य जलवाहिनी प्रणालीचा अभ्यास करण्याचे ठरविले आणि त्यासाठी मे. वॅटसन हॉक्सले इंटरनॅशनल यांची सल्लागार म्हणून नेमणूक केली (1989). त्यांनी 1993 मध्ये बृहन्मुंबई पर्जन्य जलवाहिनी (ब्रिमस्टोवॅड) या नावाचा अहवाल सादर केला व पर्जन्य जलवाहिनीची क्षमता प्रतीतास 50 मी.मी. तीव्रतेच्या पावसाचे पाणी वाहून नेण्याएवढी करणे व गुणांक 1.00 एकक करण्याबाबत शिफारस केली, तसेच पर्जन्य जलवाहिनी प्रणाली (SWD) मध्ये ₹ 616.30 कोटी खर्चाच्या अनेक सुधारणा सुचविल्या, जो खर्च वर्ष 1992 मधील किंमतीच्या आधारे निश्चित करण्यात आला होता.

बृहन्मुंबई क्षेत्रात जुलै 2005 मध्ये, अचानक झालेल्या अतिवृष्टीमुळे मुंबई शहर आणि उपनगर क्षेत्रातील अनेक भागात पूर आला. रस्ते व रेल्वे वाहतूक खालील फोटोमध्ये दाखविल्याप्रमाणे ठप्प झाली.

माहीम रेल्वे स्थानक

लाल बहादुर शास्त्री मार्ग, कुर्ला

¹ Run-off हा पावसाच्या पाण्याचा असा भाग असतो जो भूपृष्ठावरून वाहत जाऊन ओढे आणि नद्यांना जाऊन मिळतो. एकूण पावसापैकी जो भाग भूपृष्ठावरून वाहत जातो त्याची एकूण पावसाशी असणारी टक्केवारी म्हणजे पर्जन्य वहन गुणांक

महाराष्ट्र शासनाने पूर येण्यासाठी कारणीभूत घटकांचे विश्लेषण आणि भविष्यातील अशा घटनांची पुनरावृत्ती टाळण्यासाठी करावयाच्या उपाययोजना सुचविण्यासाठी सत्यशोधन समितीची (FFC) नेमणूक केली (ऑगस्ट 2005). MCGM ने सुध्दा 1993 साली केलेला ब्रिमस्टोवॅड अहवाल अद्ययावत करणे आणि शहर, पूर्व आणि पश्चिम उपनगरासाठी बृहद् आराखडा² तयार करणे यासाठी मे. माँगोमेरी वॅटसन हाझरा (MWH) इंडीया प्रायव्हेट लिमिटेड यांची सल्लागार म्हणून नेमणूक केली (जुलै 2006). FFC च्या शिफारशी (मार्च 2006) नुसार MWH नी फेब्रुवारी 2007 मध्ये तयार केलेल्या सविस्तर प्रकल्प अहवालानुसार (DPR) ब्रिमस्टोवॅड प्रकल्पातील पर्जन्य जलवाहीन्या (SWD) प्रणालीतील सुधारणांची ₹ 1200 कोटी किंमतीची शिल्लक कामे MCGM ने हाती घेतली (मार्च 2007). भारत सरकारने (GOI) जुलै 2007 मध्ये DPR ला मान्यता दिली. महत्वाचा प्रकल्प असल्यामुळे भारत सरकारने (GOI) 100 टक्के एवढ्या म्हणजे ₹ 1200 कोटी प्रकल्प किंमतीस मंजुरी दिली व ₹ 1000 कोटी ऑगस्ट 2007 ते मार्च 2013 या कालावधीत MCGM ला वितरीत केले. प्रकल्पातील प्रस्तावित व पूर्ण झालेल्या कामांचा तपशील तक्ता 1 मध्ये दिलेला आहे.

तक्ता 1 - प्रस्तावित व पूर्ण झालेल्या कामांची वर्गवारी (टप्पा-I व टप्पा II)

(लांबी - मीटरमध्ये; ₹ कोटीत)

कामांची वर्गवारी	कामांची संख्या	DPR नुसार एकूण लांबी	निविदे नुसार लांबी	प्रत्यक्ष केलेल्या कामांची लांबी	DPR किंमत	सप्टेंबर 2013 पर्यंत झालेला प्रत्यक्ष खर्च
जुन्या पर्जन्य जल वाहिन्यांचे पुनर्वसन	7	24380	25157	14785	191.61	262.51
नाल्यांचे रुंदीकरण, सरळीकरण व पुर्नरचना	47	85986	85776	58078.50	700.11	1322.31
पर्जन्य जल उदंचन केंद्रे	4 ³	--	--	--	284.00	179.73
एकूण	58	110366	110933	72863.50	1175.72	1764.55

स्रोत : सप्टेंबर 2013 च्या मासिक प्रगती अहवालातील आकडेवारीच्या आधारे तक्ता तयार करण्यात आला आहे

मंजूर DPR नुसार (जुलै 2007), संपूर्ण ब्रिमस्टोवॅड प्रकल्पातील 58 कामे दोन टप्प्यात विभागली होती. टप्पा -I मध्ये ₹ 356.55 कोटी मुल्यांची तातडीने करावयाची 20 कामे समाविष्ट होती आणि टप्पा - II मध्ये ₹ 819.17 कोटी मुल्यांची उर्वरित 38 कामे समाविष्ट होती. ब्रिमस्टोवॅड प्रकल्पातील कामे डिसेंबर 2006 मध्ये सुरु केली होती व ती नोव्हेंबर 2014 पर्यंत पूर्ण करावयाची होती. सप्टेंबर 2013 पर्यंत MCGM ने कामांवर ₹ 1,764.55 कोटी⁴ खर्च केले, परंतु, 58 पैकी फक्त 16 च कामे (27.6 टक्के) पूर्ण केली.

4.1.2 प्रकल्पाची अंमलबजावणी

टप्पा-I मधील प्राधान्याने करावयाच्या 20 कामांपैकी MCGM ने सप्टेंबर 2013 पर्यंत 14 कामे पूर्ण केली होती आणि सहा कामे प्रगतीपथावर होती. टप्पा - I मधील कामे पूर्ण करण्यासाठी नेमुन दिलेल्या तारखेपेक्षा तीन महिने ते सात वर्षे इतका विलंब झाला होता. त्याचप्रमाणे, टप्पा-II मधील 38 कामांपैकी, फक्त दोन कामे पूर्ण झाली होती, 32 कामे प्रगतीपथावर होती

² प्रकल्पाचे तपशीलवार नियोजन म्हणजे त्याचा बृहद् आराखडा, ज्यामध्ये संरेखन व बाह्यरेखा नकाशांचा समावेश असतो

³ आठ पर्जन्य जल उदंचन केंद्रांना चार कामांमध्ये गठीत करण्यात आले

⁴ टप्पा-II अंतर्गत खर्च : ₹ 663.81 कोटी; टप्पा-I अंतर्गत खर्च : ₹ 1,100.74 कोटी

आणि उरलेल्या चार कामांच्या निविदा मागविण्यात आल्या नव्हत्या (सप्टेंबर 2013). टप्पा - II मधील कामांच्या कार्यान्वयनातील विलंब तीन वर्षांपर्यंत होता. लेखापरिक्षणात प्रकल्प अंमलबजावणीतील खालील महत्वपूर्ण कमतरता आढळल्या.

- 24,380 मीटर लांबीच्या जुन्या पर्जन्य जलवाहिनी प्रणालीच्या पुनर्वसनाच्या सात कामांपैकी 1,912 मीटर अंतराचे एकच काम ₹ 48.74 कोटी खर्च होऊन पूर्ण झाले होते (सप्टेंबर 2013), ज्यासाठी मंजूर करण्यात आलेला DPR खर्च ₹ 20.54 कोटी होता. त्याचवेळी, 12,873 मीटर अंतरातील उरलेली सहा कामे, ₹ 213.77 कोटी खर्च होऊनही अपूर्ण होती, ज्यासाठी निर्धारित DPR खर्च ₹ 171.07 कोटी होता.
- नाला रुंदीकरण, सरळीकरण व पुनर्रचनेच्या 85,986 मीटर लांबीतील (अंदाजीत DPR मुल्य : ₹ 700.11 कोटी) 47 कामांपैकी, MCGM ने 15,508 मीटर लांबीची फक्त 15 नाल्यांची कामे ₹ 201.49 कोटी खर्च करून पूर्ण केली होती, ज्यासाठी ₹ 83.42 कोटी DPR खर्च मंजूर करण्यात आला होता. तसेच अतिक्रमणे न हटविल्यामुळे, उरलेल्या 32 नालाकामांपैकी 42,570.50 मीटर अंतराच्या 29 कामांवर सप्टेंबर 2013 पर्यंत ₹ 1,120.82 कोटी खर्च झाला होता, ज्यावरील मंजूर DPR खर्च ₹ 570.17 कोटी होता. एका कामाच्या निविदा मागविल्या नव्हत्या. तसेच दोन कामे सुरु झाली नव्हती.
- आठ पर्जन्य जल उदंचन केंद्रांपैकी (चार कामात गठीत केले), दोन उदंचन केंद्राच्या उभारणीचे काम मार्च 2010 आणि एप्रिल 2010 मध्ये पूर्ण झाले होते (झालेला खर्च ₹ 140.42 कोटी). सप्टेंबर 2013 पर्यंत दोन उदंचन केंद्राचे काम ₹ 39.31 कोटी खर्च होऊन प्रगती पथावर होते. उरलेल्या चार उदंचन केंद्राच्या उभारणीचे काम जागा निश्चीत केली नसल्याने हाती घेतले नव्हते.

प्रकल्प अंमलबजावणीतील लक्षणीय दिरंगाईमुळे किंमतीत वाढ होऊन लक्ष्य साध्य करण्यात त्रुटी निर्माण झाल्या. परिणामी, मार्च 2012 मध्ये MCGM ने टप्पा-I व टप्पा-II च्या अंमलबजावणीसाठी ₹ 3,884.61 कोटी भांडवली किंमतीचा सुधारीत DPR तयार करून भारत सरकारला सादर केला, जो सप्टेंबर 2013 पर्यंत भारत सरकारने मंजूर केला नव्हता. MCGM ने प्रकल्प पुर्ततेसाठीचा कालावधी सुध्दा नोव्हेंबर 2014 ते मे 2015 पर्यंत सुधारीत केला. सुधारीत DPR नुसार प्रकल्पावरील खर्च वाढून तो ₹ 2,708.89 कोटी⁵ झाला म्हणजेच मूळ अंदाजित खर्चामध्ये 230.40 टक्के वाढ झाली. प्रकल्प किंमतीत पुढील कारणांमुळे वाढ झाली.

(i) मुळ DPR 2004-05 च्या दरसूचीनुसार बनवण्यात आले होते, मात्र वर्ष 2007-08 आणि 2008-09 च्या दरसूचीनुसार निविदा मागविण्यात आल्या होत्या, (ii) प्रत्यक्ष काम करताना जागेवरील परिस्थितीनुसार कामाच्या व्याप्तीत बदल करण्यात आले, (iii) मुळ DPR ला मान्यता मिळाल्यानंतर कामांचे सविस्तर अभियांत्रिकी सर्वेक्षण करण्यात आले, आणि (iv) जमिनीचा ताबा मिळविण्यातील विलंब, अतिक्रमणे न हटविणे आणि प्रकल्प बाधितांचे (PAP) पुनर्वसन न करणे, (v) दलदलीची जमिन व समुद्रातील भरती प्रभाव क्षेत्रामुळे पाइल फौंडेशन ऐवजी मीटर पॅनेलिंग तंत्राचा वापर, (vi) खडक फोडण्यासाठी छिन्नीऐवजी स्लीटर मशीनचा⁶ वापर, इत्यादी.

⁵ ₹ 3,884.61 कोटी - ₹ 1,175.72 कोटी

⁶ खडक फोडण्यासाठी वापरण्यात येणारे मशिन

ब्रिमस्टोवॅड प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीतील विलंबामुळे मुंबई शहर आणि उपनगर क्षेत्रामध्ये पावसाळ्यात पाणी साचण्याचा प्रश्न तसाच राहिला आणि 50 मी.मी. प्रतीतासापेक्षा कमी पावसातही सखल भागात पूर सदृश्य स्थिती निर्माण होणे ही नित्याची बाब झाली आहे.

4.1.3 प्रकल्प व्यवस्थापन

4.1.3.1 सल्लागाराची नेमणूक

वर्ष 1993 मध्ये तयार करण्यात आलेला मुळ ब्रिमस्टोवॅड अहवाल अदययावत करण्यासाठी तसेच त्यामध्ये अदययावत हायड्रोलिक मॉडेलिंग, पूरस्थितीच्या समस्येवरील उपाययोजना आणि प्राथमिक संकल्पचित्र, अभियांत्रिकी संकल्पचित्र यांचा समावेश करण्यासाठी व FFC च्या शिफारसीची अंमलबजावणी करण्यासाठी, कामे सुरु करण्याकरिता, बृहद् आराखडा आणि निविदापत्रे तयार करणे यासाठी MCGM ने ₹ 15.66 कोटी इतक्या सल्लागार शुल्क निश्चितीनंतर MWH इंडिया प्रायव्हेट लिमिटेड, मुंबई यांची सल्लागार म्हणून नियुक्ती केली (जुलै 2006). सदर अहवाल 21 महिन्यांमध्ये पूर्ण करावयाचा होता (एप्रिल 2008 पर्यंत). फेब्रुवारी 2008 मध्ये कामाच्या व्याप्तीमध्ये आणखी वाढ करण्यात येऊन त्यामध्ये, चार पर्जन्य जल उदचन केंद्रासाठी आधार नकाशा⁷ तयार करण्याच्या कामासह प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार सेवांचा समावेश करण्यात आला ज्यावरील एकूण सुधारित खर्च ₹ 38.97 कोटी होता व हे वाढीव काम 41 महिन्यांमध्ये म्हणजेच डिसेंबर 2009 पर्यंत (जुलै 2006 पासून) पूर्ण करावयाचे होते.

सल्लागार सेवेपैकी नोव्हेंबर 2013 पर्यंत मूळ ब्रिमस्टोवॅड अहवाल अदययावत करण्याच्या कामाची भौतिक प्रगती आणि चार ठिकाणाच्या पर्जन्यजल उदचन केंद्रांच्या PMC सेवेची प्रगती अनुक्रमे 92 टक्के आणि 65 टक्केच झाली होती. डिसेंबर 2009 पर्यंत सल्लागाराने जरी बृहद् आराखडा तयार करावयाचा होता तरी जुलै 2013 पर्यंत केवळ शहराचा व पूर्व उपनगराचा प्रारूप बृहद् आराखडा सादर करण्यात आला होता, पश्चिम उपनगराचा बृहद् आराखडा सादर करण्यात आला नव्हता. नोव्हेंबर 2013 पर्यंत सल्लागारास ₹ 27.29 कोटी अदा केले होते.

4.1.3.2 अतिक्रमणे न हटविणे

DPR प्रमाणे टप्पा-I मधील गोरेगांव (पश्चिम) प्रभाग-पी दक्षिण पाणलोट क्षेत्र क्र.216 मधील शास्त्रीनगर नाला प्रणालीतील लींकरोड ते खाडीपर्यंतच्या नाला सरळीकरण, बांधकाम व रुंदीकरणद्वारे झोपडीधारकांच्या पुनर्वसनाच्या कामाचा खर्च ₹ 3.47 कोटी होता. कामाच्या व्याप्तीमध्ये नाल्याचे रुंदीकरण (15 मीटर्स), खोलीकरण (3.5 मीटर्स - 4.5 मीटर्स) व 840 मीटर संरक्षक भिंत बांधणे (प्रत्येक बाजूची 420 मीटर) या कामांचा समावेश होता. मार्च 2008 पर्यंत पूर्ण करावयाचे हे काम ₹ 6.52 कोटी किंमतीस मे. राज इंजिनिअर्स यांना (मार्च 2007) देण्यात आले.

⁷ 0.2 मीटर परिमाणाची बाह्यरेखा असणारा मुंबई शहर व उपनगरीय क्षेत्राचा भौगोलिक हवाई सर्वेक्षण नकाशा

अतिक्रमीत शास्त्रीनगर नाला, गोरेगांव (पश्चिम)

लेखापरीक्षणात असे निदर्शनास आले की, नाल्याच्या कामाच्या जागेतील अतिक्रमणे न हटविल्यामुळे फेब्रुवारी 2010 पर्यंत काम सुरु झाले नव्हते. त्यानंतर, कंत्राटदाराने 840 मीटर निविदा परिमाणापैकी 140 मीटरचे संरक्षक भिंतीचे काम नाला प्रवाहाच्या वरच्या बाजूस लींक रोड वर केले, ज्यासाठी ₹ 5.24 कोटी खर्च झाला. अतिक्रमणे न हटविल्यामुळे काम बंद पडले (नोव्हेंबर 2011). मार्च 2012 मध्ये केलेल्या सुधारीत DPR नुसार शिल्लक कामाची किंमत ₹ 19.37 कोटी होती. अतिक्रमणे न हटविता काम दिल्यामुळे शास्त्रीनगर नाला प्रणालीचे रुंदीकरण व सरळीकरणाचे काम ऑक्टोबर 2013 पर्यंत अपूर्ण स्थितीत होते.

झोपडीधारकांच्या विरोधामुळे अतिक्रमणे हटविता आली नाहीत आणि त्यामुळे काम अपूर्ण राहिले असे MCGM ने सांगितले.

कामाच्या जागेवरील अडथळे दूर न करता कामाचे आदेश दिले गेल्यामुळे काम थांबले आणि नाला रुंदीकरण करून पर्जन्य जलाचा निचरा करण्याची क्षमता वाढवण्याचा उद्देश सफल झाला नाही, शिवाय, शिल्लक दिलेल्या किंमतीपेक्षा कामाचा खर्चही 200 टक्क्यांनी वाढला.

4.1.3.3 निधी अनियमितपणे वळविणे

सत्यशोधक समितीच्या (FFC) शिफारशीनुसार (मार्च 2006), 1.5 मिटरपेक्षा रुंद मुख्य नाले व नदया यांचे रुंदीकरण, सरळीकरण व बांधकामे यांचा, वाढीव क्षमतेने पर्जन्य जलाचा समुद्र, खाडी इत्यादी मध्ये निचरा व्हावा म्हणून ब्रिमस्टोव्हॅड प्रकल्पात समावेश करणे आवश्यक होते.

MCGM ने टप्पा-1 मधील दोन नाला सुधारणांची कामे⁸ दोन कंत्राटदारांना ₹ 9.57 कोटी व ₹ 6.52 कोटी स्वीकृत निविदा किंमतीस दिली होती (मे 2006 आणि मार्च 2007). अभिलेख्यांच्या तपासणीत असे आढळून आले की, MCGM ने ₹ 5.81 कोटी रक्कम (पहिल्या कामातील ₹ 2.34 कोटी व दुसऱ्या कामातील ₹ 3.47 कोटी), ब्रिमस्टोव्हॅड प्रकल्पात अंतर्भूत नसलेल्या इतर छोट्या नाल्यांच्या सुधारणा कामावर अनियमितपणे वळविली होती. शिवाय, निविदा न मागविता छोट्या नाल्यांची कामे दिल्यामुळे कंत्राटदारांना अवाजवी लाभ दिला गेला.

MCGM ने असे नमुद केले की, ही कामे करीत असताना इतर कोणतीही एजन्सी उपलब्ध नव्हती तसेच त्या परिसरात सातत्याने पाणी तुंबण्याची समस्या भेडसावत असल्याने काम तातडीने करणे गरजेचे होते. त्याचप्रमाणे, स्थानिक नगरसेवक व आमदारांकडून ही कामे

⁸ (i) पाणलोट क्षेत्र क्र. 405 (कुर्ला-पश्चिम) येथील सफेद पूल नाला यंत्रणेमध्ये सुधारणा/रुंदीकरण/खोली करण/पुनर्रचना आणि (ii) गोरेगांव (पश्चिम) येथील P-दक्षिण प्रभाग मधील पाणलोट क्षेत्र क्र. 216 मधील लींक रोड पासून खाडीपर्यंतच्या पट्ट्यातील शास्त्रीनगर नाला यंत्रणेचे सरळीकरण, बांधकाम आणि रुंदीकरण करून झोपडीवासियांचे पुनर्वसन करणे

करून घेण्याकरीता दबाव वाढला होता. त्यामुळे, ब्रिमस्टोवॅड प्रकल्पातील उपलब्ध बचतीमधून छोट्या नाल्यांची कामे करण्यात आली.

ब्रिमस्टोवॅड प्रकल्पात प्राधान्याने करावयाच्या कामासाठी प्राप्त झालेला निधी अनियमितपणे वळविल्यामुळे हे उत्तर मान्य करता येत नाही.

4.1.4 कंत्राट व्यवस्थापन

4.1.4.1 कामाच्या जागेतील बदलामुळे निष्फळ खर्च

लव्ह ग्रोव्ह वरळी येथे पर्जन्य जल उदंचन केंद्राचे (SWPs) काम प्रशासकीय आणि कार्यशाळा इमारतींच्या बांधकामासहीत मे. युनिटी-M&P-WPK कनसॉरशियम (कंत्राटदार) यांना ₹ 89.63 कोटी किंमतीस देण्यात आले होते (नोव्हेंबर 2007), जे 12 महिन्यात पूर्ण करावयाचे होते. पर्जन्यजल उदंचन केंद्रासाठी निश्चित केलेली जागा डॉ.अॅनी बेझंट रोड व त्यावरील पुलालगत होती. कामाच्या व्याप्तीनुसार कंत्राटदाराने जागेचे भौगोलिक सर्वेक्षण आणि भू-तांत्रिक अन्वेषण, उदंचन केंद्राचा आणि डिस्चार्ज चॅनेलच्या हैड्रॉलिक मॉडेलचा अभ्यास या कामांस सुरुवात केली. प्रशासकीय आणि कार्यशाळा इमारतींच्या आराखड्याला मंजूरी मिळाल्यावर कंत्राटदाराने पाइलींगच्या कामास सुरुवात केली आणि कंत्राटदारास ₹ 57.30 लाख अदा केले गेले.

तथापी ऑगस्ट 2008 मध्ये काम थांबविण्यात आले, कारण पर्जन्यजल उदंचन केंद्रासाठी निर्धारित केलेले सदरचे ठिकाण खालील कारणांमुळे अयोग्य ठरले. (i) हैड्रॉलिक मॉडेलच्या अभ्यासातून डॉ. अॅनी बेझंट रोडवरील पूलाची उंची वाढविण्यासाठी शिफारस करण्यात आली जे तांत्रिक दृष्ट्या अशक्य होते. (ii) अस्तित्वातील मुख्य मलनिःसारण वाहिनीचे स्थलांतर करावे लागले असते जे स्विकारार्थ नव्हते व (iii) MCGM च्या रस्ते व पूल विभागाद्वारे डॉ.अॅनी बेझंट रोडचे नजिकच्या काळात रुंदीकरण प्रस्तावित होते. परिणामी, पर्जन्य उदंचन केंद्राची जागा लव्ह ग्रोव्ह संकुलात दुसऱ्या ठिकाणी बदलण्यात आली. तथापी, पर्यायी ठिकाणी जागेच्या कमतरतेमुळे MCGM ने प्रशासकीय व कार्यशाळा इमारतीचे बांधकाम कार्यव्याप्ती मधून वगळले. त्यामुळे, कंत्राटदारास सर्वेक्षण/अन्वेषण/ पायलींग काम यासाठी केलेले ₹ 57.30 लाखाचे प्रदान निष्फळ ठरले.

MCGM ने कळविले (जून 2013) की, केलेल्या पाइल फाँडेशनचा वापर शक्य असल्यास भविष्यातील संरक्षक भिंत/इतर इमारती यांच्या बांधकामासाठी करण्यात येईल.

MCGM च्या उत्तरातून अनावश्यक पाइल फाँडेशनचा भविष्यात कशा प्रकारे वापर केला जाईल याची नक्की खात्री दिली जात नसतानाच, उदंचन केंद्राची जागा डॉ.अॅनी बेझंट रोड/पुलालगत असल्यामुळे पुरेश्या सर्वेक्षण/अन्वेषणाची निश्चिती कामाच्या निविदा मागविण्यापूर्वी करणे आवश्यक होते ही वस्तुस्थिती कायम राहाते. याशिवाय, या भांडवली स्वरूपाच्या प्रकल्पांच्या अंमलबजावणीत MCGM च्या विभाग (पर्जन्य जल वाहिन्या विभाग आणि रस्ते व पूल विभाग) नियोजन आणि समन्वयात अभाव असल्याचे दिसून येते होते.

4.1.4.2 वाहतुक शुल्काचे अनियमितपणे प्रदान

कराराच्या विशेष अट क्र. 30 नुसार उत्खनीत सामग्रीची वाहतुक व अतिरिक्त ठरलेल्या सामग्रीची विल्हेवाट यावरील किंमतीमध्ये उत्खननाची किंमत अंतर्भूत असल्याचे गृहीत धरण्यात येते.

लेखापरिक्षणात असे आढळून आले की, पूर्व उपनगरातील दोन कामांमध्ये⁹ 25,000 घ.मी. आणि 27,750 घ.मी. परिमाणातील कठीण खडकाच्या उत्खननासाठी कंत्राटदारास निविदा दराने प्रदान करण्यात आले होते. याव्यतिरिक्त, उत्खनन केलेल्या सामग्रीच्या वाहतूकीसाठी ₹ 1.27 कोटी¹⁰ रक्कम सुध्दा वाहतुक शुल्कापोटी अतिरिक्त बाब म्हणून कंत्राटदारास निविदा अटीचे उल्लंघन करून प्रदान करण्यात आली होती.

MCGM ने नमुद केले (जुन 2013) की, उत्खनन केलेला माल हा कठीण खडकातील होता आणि म्हणून तो नेहमीच्या उत्खनीत मालापेक्षा वेगळा होता व त्यामुळे अतिरिक्त बाब म्हणून मंजूर करण्यात आला होता.

करारातील विशेष अट क्र. 30 नुसार, वाहतूकीच्या खर्चापोटी अतिरिक्त पैसे प्रदान करण्याची परवानगी नसल्यामुळे हे उत्तर स्विकारणी नाही.

4.1.4.3 बँक हमीचे नुतनीकरण न करणे

कंत्राटदाराकडून सुरक्षा ठेव म्हणून बँक हमी घेतली जाते, जी कंत्राटदाराने कामामध्ये कसूर केल्यास ती हानी भरून काढण्यासाठी विभागाकडून वटविली जाते. बँक हमी नोंदवहीच्या पडताळणीत असे आढळून आले की, ₹ 54.30 कोटी रकमेच्या 78 बँक हमीचे नुतनीकरण MCGM ने मुदत संपल्यानंतर दोन ते 65 महिने उलटूनही केले नव्हते.

MCGM ने नमुद केले (जुलै 2013) की, कंत्राटदारांना बँक हमीचे नुतनीकरण करण्याबाबत पत्रे पाठविली आहेत. बँक हमीचे वेळेत नुतनीकरण न होणे हे, MCGM मध्ये वित्तिय हित जपण्यावर कमकुवत नियंत्रण होते याचे निदर्शक आहे.

4.1.4.4 रेल्वे प्राधिकाऱ्यांना दिलेल्या अग्रिमांचे समायोजन न करणे

ब्रिमस्टोवॅड प्रकल्पांतर्गत रेल्वे हद्दीतील बंदिस्त नाल्यांची क्षमता वाढ व गाळ काढण्याची कामे रेल्वे प्राधिकाऱ्यांनी ठेवी अंतर्गत कामे म्हणून करावयाची होती. MCGM ने 1996-97 ते 2012-13 या कालावधीत ₹ 32.33 कोटी रेल्वे प्राधिकाऱ्यांना अग्रिम म्हणून दिले होते. तरीही, सप्टेंबर 2013 पर्यंत अग्रिमांचे समायोजन झाले नव्हते.

MCGM ने नमुद केले (जुलै 2013) की, थकीत अग्रिमांची वसुली/समायोजन लवकरच करण्यात येईल. 1996-97 पासूनच्या अग्रिमांची वसुली/समायोजन न होणे महानगरपालिकेतील अंतर्गत नियंत्रणाचा अभाव दर्शवते.

4.1.4.5 सुसज्जता अग्रिमाची वसुली न करणे

कराराच्या सर्वसाधारण अट क्र. 84 नुसार, सुसज्जता अग्रिमाची (MA) वसुली कंत्राटदाराच्या चालू देयकातून योग्य त्या टक्केवारीने कामाच्या प्रगतीनुसार करावी व 80 टक्के काम पूर्ण झाले असताना त्यांची संपूर्ण वसुली व्हावी.

लव्ह ग्रोव्ह येथील पर्जन्यजल उदंचन केंद्राचे काम नोव्हेंबर 2007 मध्ये दिले होते आणि कंत्राटदारास ₹ 8.96 कोटी सुसज्जता अग्रिम दिला होता. लेखापरिक्षा पडताळणीत असे आढळले की, नोव्हेंबर 2011 पर्यंत संचित व्याजासह ₹ 12.60 कोटी सुसज्जता अग्रिम

⁹ (i) भांडूप येथील S-प्रभागामधील रेल्वे लाइनच्या वरच्या बाजूस असणाऱ्या उषा नगर नाला यंत्रणेचे सरळीकरण, रुंदीकरण आणि खोलीकरण आणि (ii) विक्रोळी S-प्रभाग येथील पाणलोट क्र. 306 मधील क्रॉम्टन कांजूरनाला प्रणालीमध्ये सुधारणा

¹⁰ पहिल्या कामातील 3,700 घन.मी. साठीचे ₹ 0.76 कोटी आणि दुसऱ्या कामातील 13,350 घन.मी. साठीचे ₹ 0.51 कोटी

कंत्राटदाराकडून देय होता. तथापि, ही रक्कम वसूल करण्याऐवजी, MCGM ने कंत्राटदाराकडून देय असलेल्या रकमेस (₹ 12.60 कोटी) नोव्हेंबर 2011 पासूनच्या कालावधीसाठी नवीन सुसज्जता अग्रीमामध्ये परीवर्तीत केले. कामास सुरुवात न करूनही MCGM ने कंत्राटदाराकडून ₹ 15.42 कोटी (मुळ रक्कम : ₹ 12.60 कोटी अधिक व्याज : ₹ 2.82 कोटी) इतका सुसज्जता अग्रीम वसूल केला नाही, परिणामी त्या प्रमाणात निधी अडून राहिला आणि कंत्राटदाराला अनियमित वित्तीय लाभ झाला.

MCGM ने नमुद केले (नोव्हेंबर 2013) की, व्याजासह सुसज्जता अग्रीमाची वसुली केली जाईल.

4.1.5 निष्कर्ष

MCGM च्या पर्जन्य जलवाहिन्या प्रकल्पाचे MCGM मार्फत होणारे कार्यान्वयन, विलंब आणि खर्चातील वाढीमुळे प्रभावीत होत होते. प्रकल्प व्यवस्थापन व कार्यान्वयन कमकुवत होते आणि अंतर्गत नियंत्रणात त्रुटी होत्या. सप्टेंबर 2013 अखेर ₹ 1,175.72 कोटी मंजूर प्रकल्प किंमतीऐवजी प्रत्यक्षात ₹ 1,764.55 कोटी खर्च झाले होते, तरीही, प्रकल्पांतर्गत करावयाच्या एकूण कामांपैकी फक्त 27.6 टक्के कामच कार्यान्वीत होऊ शकले होते. प्रकल्प सुधारीत करण्यात येणार असून प्रकल्पाची अंदाजीत सुधारीत किंमत ₹ 3,884.61 कोटी आहे. म्हणजेच, प्रकल्पावर ₹ 2,708.89 कोटी एवढा वाढीव खर्च होणार आहे. प्रकल्पाची अंमलबजावणी करण्यातील विलंबामुळे पावसाळ्यात मुंबई शहर व उपनगरात पूरसदृश्य स्थिती सातत्याने निर्माण होते.

4.1.6 शिफारशी

- MCGM ने प्रकल्पाची अंमलबजावणी काटकसरीने, कमीत कमी विलंब होऊन करण्याचे सुनिश्चित करावे;
- उपलब्ध जागेवर कोणतीही अतिक्रमणे आणि अडथळे नसल्याची खात्री झाल्यावर कंत्राटे देण्यात यावी; आणि
- कामासाठी निविदा मागविण्यापूर्वी आवश्यक सर्वेक्षण, अन्वेषणे आणि अभ्यास करावेत.

ही बाब शासनास ऑगस्ट 2013 मध्ये कळविण्यात आली; मार्च 2014 पर्यंत उत्तर प्राप्त झाले नव्हते.

नांदेड वाघाळा शहर महानगर पालिका

4.2 नांदेड वाघाळा शहर महानगर पालिका द्वारे विकास प्रकल्प व योजनांचे कार्यान्वयन

4.2.1 प्रस्तावना

मुंबई प्रादेशिक महानगर पालिका अधिनियम (मुंप्रामपा), 1949 अंतर्गत 26 मार्च 1997 रोजी नांदेड - वाघाळा शहर महानगर पालिकेची (NWCMC) प्रस्थापना करण्यात आली. नांदेड शहराची लोकसंख्या 4.3 लक्ष (2001 जनगणना) असून एकूण क्षेत्रफळ 61.44 चौ.कि.मी. आहे आणि हे महाराष्ट्रातील मराठवाडा क्षेत्रातील दुसऱ्या क्रमांकाचे मोठे शहर आहे. महानगर पालिकेच्या कार्यामध्ये विविध केंद्रीय/राज्य योजना/कार्यक्रम यांचे निष्पादन, नगरपालिकेच्या

पाण्यासंबंधीच्या सर्व कामांचे व्यवस्थापन आणि देखभाल, मालमत्तेचे मूल्य निर्धारण आणि मालमत्ता कर आकारणी, इमारती व जमिनीचे सर्वेक्षण करणे इत्यादींचा समावेश आहे. नांदेड वाघाळा शहर महानगर पालिके द्वारे जवाहरलाल नेहरु राष्ट्रीय नगर नुतनीकरण मिशनचा (JNNURM) घटक असलेल्या नागरी मूलभूत सोयींच्या अंमलबजावणी (Urban Infrastructure Governance-U.I.G.) अंतर्गत 11 प्रकल्प आणि 12 इतर विकास प्रकल्प/योजना (JNNURM व्यतिरिक्त) राबविल्या जात आहेत.

4.2.2 प्रकल्प / योजनांची निवड

NWCMC द्वारे JNNURM (UIG) अंतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या 11 प्रकल्पांपैकी 2006-07 पासून राबविण्यात येणाऱ्या तीन प्रकल्पांची लेखापरीक्षेसाठी (तक्ता 1) निवड करण्यात आली आणि 12 विकास प्रकल्प / योजना (JNNURM व्यतिरिक्त) पैकी 2006-07 पासून राबविण्यात येणारा एक प्रकल्प (गुरु-ता-गद्दी)¹¹ आणि 2010-11 पासून राबविण्यात येणारी एक योजना (मागासवर्गीय क्षेत्र अनुदान निधि) यांची देखील लेखापरीक्षेसाठी (तक्ता 2) निवड करण्यात आली.

तक्ता 1 : JNNURM (यु.आय.जी.) योजने अंतर्गत निवड केलेले प्रकल्प

अनु.क्र.	प्रकल्पाचे नाव	प्रकल्प शीर्षक
1	NAD ¹² -008	उत्तर नांदेड मधील पाणी पुरवठा यंत्रणेत सुधारणा
2	NAD-010	उत्तर नांदेड क्षेत्र - II मधील मलनिस्सारण योजनेत सुधारणा
3	NAD-014	नांदेडमधील वाहतूक जाळे यात सुधारणा -(पॅकेज - II, IIIA, IIIB)- रस्ते

तक्ता 2 : निवडलेले प्रकल्प / योजना (JNNURM व्यतिरिक्त)

अनु.क्र.	प्रकल्प/योजनेचे नाव
1	गुरु-ता-गद्दी
2	मागासवर्गीय क्षेत्र अनुदान निधी (BRGF)

4.2.3 प्राप्त अनुदान व झालेला खर्च

2006-07 ते 2012-13 दरम्यान नांदेड वाघाळा शहर महानगर पालिकेद्वारा प्राप्त झालेले अनुदान व JNNURM (UIG) अंतर्गत निवडलेल्या योजनांवर मार्च 2013 पर्यंत झालेला खर्च खाली तक्ता-3 मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे होता.

तक्ता 3 : JNNURM अंतर्गत निवडलेल्या योजनांत प्राप्त अनुदान व झालेला खर्च

(₹ कोटीमध्ये)

प्रकल्प	प्रकल्पाची मंजूर किंमत	प्रकल्पाच्या प्रारंभापासून 31-03-2013 पर्यंत प्राप्त निधी	प्रकल्पाच्या प्रारंभा पासून 31-03-2013 पर्यंत झालेला खर्च
NAD-008	90.87	98.82	79.52
NAD-010	42.93	45.91	57.12
NAD-014	214.97	212.17	230.41
एकूण	348.77	356.90	367.05

(स्रोत : NWCMC ने सादर केलेली माहिती)

टिप : उर्वरित आठ NAD प्रकल्पांच्या बचतीतून अतिरिक्त खर्च करण्यात आला.

¹¹ नांदेड या पावन शहराचे महत्व तेथे असलेल्या सचखंड गुरुद्वारा मुळे आहे, जेथे गुरु ग्रंथ साहिब ठेवले असून श्री गोविंद सिंगजी, शेवटचे शिख गुरु, यांच्या निवांताची जागा आहे. गुरु-ता-गद्दी च्या त्रिशताब्दी महोत्सवात (ऑक्टोबर 2008) सामिल होणाऱ्या भक्तांसाठी मूलभूत सुखसोयींची व्यवस्था करण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाने 2006-07 पासून नांदेड शहरासाठी अनेक विकास कामे मंजूर केली होती

¹² JNNURM अंतर्गत NWCMC साठी मंजूर प्रकल्पाचे प्रकल्प संकेत

2006-07 ते 2012-13 दरम्यान नांदेड वाघाळा शहर महानगर पालिके द्वारा प्राप्त झालेले अनुदान व निवडलेले विकास प्रकल्प/योजना यावर मार्च 2013 पर्यंत झालेला खर्च खाली तक्ता - 4 मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे होता.

तक्ता 4: निवडलेले प्रकल्प / योजना (JNNURM व्यतिरिक्त) यासाठी प्राप्त अनुदान व झालेला खर्च
(₹ कोटीमध्ये)

प्रकल्प / योजना	1.4.2006 ला सुरुवातीची शिल्लक	2006-13 दरम्यान प्राप्त झालेले अनुदान/ निधी	2006-13 दरम्यान झालेला खर्च	31.03.2013 ला अखेरची शिल्लक
BRGF	0	6.90	3.81	3.09
गुरु-ता-गद्दी	0	121.98	111.03	2.26*
एकूण	0	128.88	114.84	5.35

*₹ 8.69 कोटी जिल्हाधिकार्यांना परत केले व प्रत्यक्ष अखेरची शिल्लक ₹ 2.26 कोटी होती (स्रोत : NWCMC ने सादर केलेली माहिती)

4.2.4 प्रकल्प / योजनांचे कार्यान्वयन

4.2.4.1 निवडलेल्या प्रकल्पांचे JNNURM अंतर्गत कार्यान्वयन

JNNURM (UIG) अंतर्गत निवड केलेल्या तीन प्रकल्पांमध्ये पाणी पुरवठा, मलप्रवाह प्रणाली आणि रस्ते वाहतूक जाळे यांच्याशी संबंधित 49 विकास कार्यांचा समावेश आहे. 26 कामांचा समावेश असणारे दोन प्रकल्प (NAD-008 आणि NAD-010) आणि 23 कामांचा समावेश असणारा एक प्रकल्प (NAD-014) जुलै ते ऑक्टोबर 2006 दरम्यान एकूण ₹ 348.77 कोटी या मूल्यावर भारत शासनाच्या नगर विकास मंत्रालयाच्या केंद्रीय मंजूरी आणि संनियंत्रण समिती (CSMC) द्वारे मंजूर करण्यात आले. सर्व 49 कामे मे 2008 ते डिसेंबर 2012 दरम्यान पूर्ण करावयाचे होते.

लेखापरीक्षेस असे आढळले की 49 कामांपैकी फक्त चार कामे ऑक्टोबर 2008 ते सप्टेंबर 2009 या विनिर्दिष्ट कालावधीत ₹ 3.56 कोटी किंमतीवर पूर्ण करण्यात आले. उर्वरित 45 कामांपैकी 37 कामे ₹ 280.46 कोटी खर्चून दोन महिने ते 45 महिने विलंबाने पूर्ण करण्यात आले आणि ₹ 114.98 कोटी (झालेला खर्च : ₹ 68.36 कोटी) मूल्याची सात कामे जून 2013 पर्यंत प्रगतीत होती. ₹ 0.35 कोटी मूल्याचे एक काम कार्यान्वित करण्यात आले नाही. पूर्ण झालेल्या (विलंबाने व वेळेत) 41 कामांपैकी, 16 कामांमध्ये एकूण ₹ 14.57 कोटी मूल्याची दर वाढ झाली.

लेखापरीक्षेस निवडलेल्या प्रकल्पांच्या (NAD-008, NAD-010 आणि NAD-014) कार्यान्वयनात पुढील अपर्याप्तताही आढळल्या :

जोखिम व किंमत खंडाचा समावेश न केल्यामुळे जादा खर्च

उत्तर नांदेडच्या N-II क्षेत्रासाठी NAD-010 अंतर्गत मल प्रवाह प्रणाली करण्याचे काम एका कंत्राटदाराला निविदा मूल्य ₹ 31.55 कोटी या किंमतीवर ऑक्टोबर 2008 पर्यंत काम पूर्ण करण्यासाठी बहाल (एप्रिल 2007) करण्यात आले.

लेखापरीक्षा पडताळणीत असे निदर्शनास आले की कंत्राटदारास अनेकदा लेखी सूचना दिल्यानंतरही व बैठकी घेऊनही, कंत्राटदार कंत्राटाच्या खंड 2 मध्ये निर्देशित विनिर्दिष्ट महत्त्वाचे टप्पे संपादित करू शकला नाही. परिणामी, कंत्राटदाराकडून 5 व्या, 7 व्या, 9 व्या आणि 16 व्या चालू लेखा देयकामधून ₹ 1.21 कोटी निर्धारित नुकसान भरपाई (LD) वसूल करण्यात आली. सप्टेंबर 2008 आणि जून 2009 मध्ये NWCMC ने कंत्राटाच्या खंड 3(c) खाली

कंत्राटदाराच्या जोखिम व किंमतीवर कार्यान्वित न झालेला भाग काढून टाकण्याविषयी दोन नोटिसी बजावल्या. तथापि, खंड 3(c) लागू करण्यात आले नाही आणि डिसेंबर 2009 पर्यंत कंत्राट पूर्ण करण्यासाठी मुदत वाढवून देण्यात आली. जुलै 2010 मध्ये, हे काम कंत्राट खंड 15¹³ खाली काढून घेण्यात आले, परंतु त्या वेळेपर्यंत कंत्राटदाराला आधीच ₹ 10.73 कोटी (23 व्या चालू लेखा देयकापर्यंत) प्रदान करण्यात आले होते. मंजूर निविदेप्रमाणे कामाचे मूल्य ₹ 20.82 कोटी इतके होते.

उर्वरित कामांची सुधारित अंदाजित किंमत ₹ 22.78 कोटी इतकी होती, जे दुसऱ्या कंत्राटदाराला ₹ 25.03 कोटी मूल्यावर बहाल करण्यात आले (डिसेंबर 2010). परिणामी, ₹ 4.21 कोटी¹⁴ रक्कमेचा टाळता येण्याजोगा खर्च झाला. पहिल्या कंत्राटदाराची चूक असतानाही खंड 3(c) लागू न करता खंड 15 लागू करण्याबाबतचे कुठलेही कारण दस्तावेजांत उपलब्ध नाही व ह्यामुळे पहिल्या कंत्राटदाराला ₹ 4.21 कोटीचा गैरवाजवी लाभ झाला. खंड 15 लागू करण्याचे कारण महानगर पालिकेकडून मागविण्यात आले होते (फेब्रुवारी 2013) परंतु उत्तर सादर करण्यात आले नाही.

सार्वजनिक विद्युत खांब सरकविल्यामुळे महानगर पालिकेला हानि

सार्वजनिक बांधकाम विभाग, महाराष्ट्र शासनाने मार्च 1998 मध्ये एक परिपत्रक निर्गमित केले ज्यात असे विनिर्दिष्ट केले आहे की रस्त्यांच्या रुंदीकरणामुळे सार्वजनिक विद्युत खांब सरकविण्यावर होणाऱ्या खर्चाचे महाराष्ट्र राज्य विद्युत वितरण कंपनी (MSEDCL) आणि रस्त्यांचे काम कार्यान्वित करणारी एजेन्सी यांच्यात समान हिस्स्यात वाटप व्हावयास पाहिजे.

परंतु लेखापरीक्षेस असे आढळले (मार्च 2013) की NAD-14 अंतर्गत सार्वजनिक विद्युत खांब सरकविण्यावर झालेला संपूर्ण ₹ 10.89 कोटी खर्च NWCMC द्वारा JNNURM निधितून, MSEDCL कडून मागणी न करता करण्यात आला, ज्यामुळे NWCMC ला ₹ 5.45 कोटी रक्कमेची हानि झाली.

लेखापरीक्षा निरीक्षण मार्च आणि जुलै 2013 मध्ये निर्गमित करण्यात आले. परंतु महानगर पालिकेने कोणतेही उत्तर सादर केले नाही.

निर्धारित नुकसान भरपाईची कमी वसुली

दोन प्रकल्पांच्या (NAD-008 आणि NAD-010) कामात कंत्राटाच्या अटीविरुद्ध NWCMC ने कंत्राटदारांकडून निर्धारित नुकसान भरपाईची खाली चर्चितप्रमाणे पूर्णतः वसुली केली नाही:

- NAD-008, अंतर्गत उत्तर नांदेड साठी पाणी पुरवठा प्रणालीचे (जलशुद्धीकरण संयंत्र आणि पम्पिंग स्टेशन) पुनर्वसनाचे काम एका कंत्राटदाराला डिसेंबर 2008 पर्यंत पूर्ण करावयाच्या अटीवर निविदा किंमत ₹ 8.57 कोटीवर बहाल करण्यात (फेब्रुवारी 2008) आले. तथापि, हे काम फेब्रुवारी 2011 मध्ये 25 महिन्यांच्या विलंबाने पूर्ण करण्यात आले, ज्यासाठी ₹ 85.70 लक्ष ऐवजी ₹ 2.75 लक्ष निर्धारित नुकसान भरपाई आकारण्यात आली. परिणामी ₹ 82.95 लक्ष ची कमी वसुली झाली व कंत्राटदाराला तेवढ्याच रक्कमेचा गैरवाजवी लाभ झाला.

¹³ महानगर पालिका खंड 15 अंतर्गत निविदेत अंतर्भूत असलेल्या कामांचे पूर्णतः अथवा अंशतः, कोणतेही कारण न देता, कंत्राटदाराद्वारे काही कसूर असण्याची बाब वगळून, विखंडन करू शकते

¹⁴ ₹ 25.03 कोटी - ₹ 20.82 कोटी

महानगर पालिकेने नमूद केले (मार्च 2013) की कामाच्या व्याप्तीत जलशुध्दीकरण संयंत्राच्या आणि पम्पिंग यंत्राच्या विविध घटकांचे, ज्यांना शट डाऊन गरजेचे असते, सुधार / पुनःस्थापना यांचा समावेश आहे. यामुळे काम विहित कालावधीनंतर लांबल्या गेले.

उत्तर मान्य करण्यासारखे नाही कारण कंत्राटात समाविष्ट असणारे निर्धारित नुकसान भरपाई संबंधित खंड नुकसान भरपाई आकारणी मध्ये कोणत्याही परिस्थितीत सवलत देण्याची मुभा देत नाही.

- NAD-010 अंतर्गत एका कंत्राटदाराला ₹ 25.03 कोटी निविदा किंमतीवर डिसेंबर 2011 पर्यंत पूर्ण करावयाच्या अटीवर उत्तर नांदेड-क्षेत्र N-II साठी मलप्रवाह प्रणालीचे काम बहाल करण्यात (डिसेंबर 2010) आले. कंत्राटदार जरी विहित कालावधीत हे काम पूर्ण करू शकला नाही (मे 2013 पर्यंत काम प्रगतीत होते), तरी वसुली योग्य ₹ 2.28 कोटी रक्कमेच्या विरुद्ध फक्त ₹ 0.13 कोटी रक्कमेची नुकसान भरपाई आकारण्यात आली, ज्यामुळे ₹ 2.15 कोटी रक्कमेची कमी वसुली झाली.

महानगर पालिकेने नमूद केले (मे 2013) की काही वाजवी अडचणींमुळे जसे की काळ्या मातीतील काम आणि न थांबणारी रहदारी असलेले नगर क्षेत्र, थोड्याशा दंडानिशी मुदतवाढ प्रदान करण्यात आली.

उत्तर मान्य करण्यायोग्य नाही कारण सदर काम हे मूळ कंत्राटदाराने मध्येच सोडून दिलेले काम होते आणि म्हणूनच, सदर कंत्राटदारास कार्यस्थळाच्या परिस्थितीची जाणीव असणे अपेक्षित होते. अशा परिस्थितीत कंत्राटदारावर ₹ 0.13 कोटीची निर्धारित नुकसान भरपाईची आकारणी करणे योग्य नव्हते. यामुळे दुसऱ्या कंत्राटदाराला ₹ 2.15 कोटी चा गैरवाजवी लाभ झाला.

उत्पाद शुल्कामधील सूट वसूल न केल्यामुळे हानि

1 मार्च 2007 च्या भारत शासनाच्या अधिसूचनेनुसार 200 मी.मी. पेक्षा जास्त व्यास असलेल्या पाईपांना, जर असे पाईप पाणी पुरवठा प्रकल्पांचे अविभाज्य भाग असतील तर, उत्पाद शुल्क माफ असते.

NAD-008 प्रकल्पा अंतर्गत एका कंत्राटदाराला ₹ 35.17 कोटी निविदा किंमतीवर जून 2008 पर्यंत पूर्ण करावयाच्या अटीवर उत्तर नांदेड साठी पाणी पुरवठा पारेषण व वितरण व्यवस्था करण्याचे काम बहाल करण्यात (डिसेंबर 2006) आले. निविदेची अंदाजपत्रके महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या वर्ष 2005-06 च्या दरसूची वर आधारित होती. ज्यात वितरण जाळ्यात वापरण्यात येणाऱ्या पाईप वर 16.32 टक्के उत्पाद शुल्क समाविष्ट होते. सप्टेंबर 2006 मध्ये या कामासाठी निविदा मागविण्यात आल्या. ऑक्टोबर 2006 मध्ये बोलीदारांसोबत झालेल्या बोली पूर्व बैठकीत NWCMC ने स्पष्ट केले होते की भारत शासनाच्या उत्पाद शुल्क माफी संबंधित अधिसूचनेच्या आधारावर उत्पाद शुल्कावर वेळोवेळी देण्यात येणाऱ्या माफी इतकी रक्कम यशस्वी बोलीदाराकडून वसूल करण्याचे हक्क NWCMC कडे आरक्षित असतील.

लेखापरीक्षेस असे आढळले की जुलै ते ऑगस्ट 2009 दरम्यान कंत्राटदाराने DI पाईप ची खरेदी केली. परंतु कंत्राटदाराने भारत शासनाच्या 1 मार्च 2007 च्या अधिसूचनेच्या आधारावर उत्पाद शुल्कावर माफी मिळवली नाही. NWCMC ने कंत्राटदाराला 200 मी.मी. पेक्षा जास्त व्यास असणाऱ्या DI पाईपचा पुरवठा करण्यासाठी ₹ 12.32 कोटी रक्कमेचे भुगतान केले, ज्यात ₹ 1.73 कोटी उत्पाद शुल्क समाविष्ट होते आणि ज्याची बोली पूर्व बैठकित ठरल्याप्रमाणे कंत्राटदाराकडून वसुली झाली नाही.

NWCMC ने कंत्राटदाराच्या देयकांतून उत्पाद शुल्काची रक्कम वसूल न केल्याचे मान्य केले (मार्च 2013) आणि नमूद केले की जर असे केले असते तर केंद्र शासनास उत्पाद शुल्क माफीची रक्कम परत करावयास लागली असती.

केंद्र शासनास उत्पाद शुल्काची रक्कम परत करावयाचा प्रश्नच उद्भवत नाही कारण कामाच्या या बाबीवर ती रक्कम माफ होती. म्हणून, माफ असलेले उत्पाद शुल्क कंत्राटदाराकडून वसूल न केल्यामुळे महानगर पालिकेला ₹ 1.73 कोटी रुपयांची हानि झाली.

4.2.4.2 इतर विकास प्रकल्प / योजना

गुरु-ता-गद्दी

महाराष्ट्र शासनाने नांदेड शहरातील गुरु-ता-गद्दी च्या त्रिशताब्दी महोत्सवासाठी विविध विकासकामे कार्यान्वित करण्यासाठी ₹ 817 कोटी च्या कृती योजनेला मंजूरी (जून 2006) दिली. योजना नंतर ₹ 733.11 कोटी वर सुधारण्यात (जुलै 2007) आली. NWCMC ही कार्यान्वयन करणाऱ्या एजेन्सी पैकी एक होती आणि NWCMC ला जिल्हाधिकारी नांदेड कडून 2006-07 ते 2010-11 दरम्यान ₹ 121.98 कोटीचे अनुदान प्राप्त झाले होते. **परिशिष्ट- XV** मध्ये दर्शविल्यानुसार NWCMC ने मे 2013 पर्यंत 14 मंजूर घटकांच्या कार्यान्वयनावर ₹ 111.03 कोटी खर्च केले व जिल्हाधिकारी यांना ₹ 8.69 कोटी परत केले.

उपयोगिता प्रमाणपत्र न सादर करणे व लेखा पंजी बंद न करणे

विविध घटकांखाली प्रस्तावित विविध कार्यांसाठी विभागीय आयुक्त / जिल्हाधिकारी यांच्या द्वारे निर्गमित मंजूरी आदेशांनुसार विहित कालावधीत काम पूर्ण झाल्यानंतर कार्यान्वयन करणाऱ्या एजेन्सीने जिल्हाधिकाऱ्याकडे उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर करावयास पाहिजे. दस्तावेजांच्या पडताळणीत (मे 2013) असे निदर्शनास आले की जरी NWCMC ला 2006-07 ते 2010-11 दरम्यान ₹ 121.98 कोटी प्राप्त झाले असले तरीही मे 2013 पर्यंत जिल्हाधिकाऱ्याला उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर करण्यात आली नव्हती.

नोव्हेंबर 2011 मध्ये महाराष्ट्र शासनाने जिल्हाधिकारी, नांदेड यांना गुरु-ता-गद्दी साठी असलेल्या स्वीय प्रपंजी लेखा मधील सर्व अखर्चित शिल्लक रक्कम राज्याच्या एकत्रीकृत निधित परत करून 31 मार्च 2012 पर्यंत स्वीय प्रपंजी लेखा बंद करावयाचे आदेश दिले. त्यानुसार, जिल्हाधिकाऱ्यांनी (जुलै 2011, नोव्हेंबर 2011 आणि मार्च 2012) NWCMC ला गुरु-ता-गद्दीच्या लेखांना अंतिम रूप देण्याच्या, उपयोगिता प्रमाणपत्रे सादर करण्याच्या व अखर्चित शिल्लक परत करण्याच्या सूचना दिल्या. तथापि, NWCMC ने गुरु-ता-गद्दी चे लेखे पूर्ण केले नाही व मे 2013 पर्यंत लेखांमध्ये शिल्लक असलेली अखर्चित रक्कम ₹ 2.26 कोटी (**परिशिष्ट-XV**) परत केली नव्हती.

मुख्य लेखा अधिकारी, NWCMC यांनी नमूद केले (मे 2013) की गुरु-ता-गद्दीच्या लेखांना अंतिम रूप दिल्या जाईल, उपयोगिता प्रमाणपत्र सादर केल्या जातील आणि अखर्चित शिल्लक पुढील काळात शासनास परत करण्यात येईल.

कंत्राटाचे कमकुवत कार्यान्वयन

गोविंदबाग, नांदेड येथील पुनर्वसन व पुनःवसाहत स्थळावर पायाभूत सुविधांचा विकास करण्याचे काम एका कंत्राटदाराला ₹ 7.49 कोटी किंमतीवर सहा महिन्यात (ऑक्टोबर 2007) पूर्ण करण्याच्या अटीवर बहाल (एप्रिल 2007) करण्यात आले. दस्तावेजांच्या पडताळणीत (जून 2013) असे निदर्शनास आले की कंत्राटदाराने काम पूर्ण करण्याच्या विनिर्दिष्ट

तारखेपर्यंत फक्त 35 टक्के काम पूर्ण केले, ज्यासाठी NWCMC ने ₹ 24.55 लक्ष निर्धारित नुकसान भरपाईची वसुली केली. अनेकदा मुदतवाढ देऊनही आणि नुकसान भरपाईची आकारणी करूनही कंत्राटदार वाढवून दिलेल्या मुदतीत काम करू शकला नाही आणि NWCMC ने कंत्राटाच्या खंड 3(c) अंतर्गत कंत्राटदाराकडून त्याच्याच जोखीमीवर व किंमतीत उर्वरित काम काढून घेण्याबाबत नोटीस निर्गमित (मार्च 2008) केली. परंतु कंत्राटदाराने 31 मे 2008 पर्यंत मुदतवाढ देण्याची विनंती केली, जी महानगर पालिका आयुक्तांनी मान्य केली.

लेखापरीक्षेस असे निदर्शनास आले की कंत्राटदार हे काम वाढीव मुदतीतही (मे 2008) पूर्ण करू शकला नाही. NWCMC ने नागरी व विद्युत कामांसाठी ₹ 5.99 कोटी किंमतीचे 17 वे चालू लेखा देयक प्रदान केले (ऑक्टोबर 2009). जवळपास तीन वर्षांचा दिर्घ अवधी लोटल्यानंतर कार्यकारी अभियंता, JNNURM (मार्ग) यांनी महानगर पालिका आयुक्तांना कंत्राटदाराचे 17 वे चालू लेखा देयके 'अंतिम' समजण्यात यावे असा प्रस्ताव मांडला (ऑगस्ट 2012) व त्यासोबतच त्यांनी 'ना देय प्रमाणपत्र' व 'मूळ कामाचे पूर्णता प्रमाणपत्र', काम कंत्राटदाराद्वारे 17 मार्च 2009 ला पूर्ण झाले असे नोंदवून दिले. महानगर पालिका आयुक्तांनी जून 2013 पर्यंत हा प्रस्ताव मंजूर केला नव्हता. उर्वरित कामाची अंदाजित रक्कम ₹ 5.50 लक्ष असलेला एक भाग दुसऱ्या कामाबरोबर जोडून, दुसऱ्या कंत्राटदाराला जानेवारी 2010 मध्ये ₹ 69.39 लक्ष या एकूण किंमतीवर बहाल करण्यात आला. उर्वरित कामाचे अंदाजपत्रके NWCMC द्वारे जून 2013 पर्यंत बनविण्यात आले नव्हते.

खंड 3(c) खाली नोटिस दिल्यानंतर कंत्राटदाराला मुदतवाढ देणे व कंत्राटदाराचे ₹ 5.99 कोटी किंमतीचे देयके प्रदान करणे, ही महानगर पालिकेची कृती गंभीररित्या अनियमित होती. वस्तुतः, जेव्हा कंत्राटदाराने मे 2008 पर्यंतदेखील काम पूर्ण केलेले नव्हते, तेव्हा महानगर पालिकेने खंड 3(c) लागू करून उर्वरित अपूर्ण काम दुसऱ्या कंत्राटदाराला मूळ कंत्राटदाराच्या जोखिम व किंमतीवर द्यावयास पाहिजे होते. मूळ कंत्राटदाराचे 17 वे चालू लेखा देयक स्थगित ठेवण्यास पाहिजे होते आणि खंड 3(c) अंतर्गत विहित प्रक्रिया¹⁵ पूर्ण करूनच ते अंतिम करावयास पाहिजे होते.

मागासवर्गीय क्षेत्र अनुदान निधि

मागासवर्गीय क्षेत्र अनुदान निधि (BRGF), केंद्र पुरस्कृत योजना, 2010-11 मध्ये नांदेड जिल्ह्यात पुनःस्थापित करण्यात आली होती. जिल्हाधिकारी, नांदेड हे BRGF साठी निधी पुरविणारे व मंजूरी प्रदान करणारे प्राधिकारी होते व त्यांनी 44 कामांसाठी ₹ 690.54 लक्ष रक्कमेस प्रशासकीय मान्यता (AA) दिली व खाली तक्ता 5 मध्ये दर्शविल्याप्रमाणे 2010-13 दरम्यान NWCMC ला ₹ 690.36 लक्ष प्रदान केले.

¹⁵ उर्वरित अपूर्ण कामाची पुनः निविदा काढल्यामुळे आलेल्या अतिरिक्त किंमतीची मूळ कंत्राटदाराकडून वसुली

तक्ता 5 : प्रदान केलेल्या प्रशासकीय मान्यता, वितरित केलेला निधि, पूर्ण केलेले काम आणि झालेला खर्च यांचा तपशील (मार्च 2013 ची स्थिति)

(₹ लाखात)

अनु क्र.	वर्ष	जिल्हाधिकारी नांदेड द्वारे प्रदान केलेल्या प्रशासकीय मान्यता		पूर्ण झालेल्या कामांची संख्या	वितरित निधि	पूर्ण व प्रगतीत असलेल्या कामांवर झालेला खर्च	अभिप्राय
		कामांची संख्या	प्र.मा. ची दिनांक				
1	2010-11 (पहिला कालावधी)	13	21.3.2011	11	214.00	204.91	एक काम स्थानिक रहिवाशांकडून विरोध झाल्यामुळे रद्द करण्यात आले व एक काम प्रगतीत आहे.
2	2010-11 (दुसरा कालावधी)	9	3.3.2012	8	100.00	89.78	दुसऱ्या योजनेखाली काम सुरु असल्यामुळे एक काम सुरु होऊ शकले नाही.
3	2011-12 (पहिला कालावधी)	11	31.3.2012	6	175.68	85.98	तीन कामे कार्यस्थळ उपलब्ध नसल्यामुळे सुरु होऊ शकले नाहीत व दोन कामे प्रगतीत आहेत.
4	2011-12 (दुसरा कालावधी)	11	6.2.2013	0	200.68	0.01	संपूर्ण 11 कामांसाठी निविदा प्रक्रिया सुरु होती.
5	2012-13	0	0	0	0.00	0	2012-13 दरम्यान निधि वितरीत केल्या गेला नाही.
एकूण		44		25	690.36	380.68	

लेखापरीक्षेस असे आढळले की 44 कामांपैकी ₹ 489.68 लक्ष किंमतीचे 33¹⁶ कामांचे कार्यदेश 2010-11 ते 2012-13 दरम्यान निर्गमित करण्यात आले व ही कामे त्याच आर्थिक वर्षात पूर्ण करावयाची होती. निर्गमित केलेल्या 33 कार्यदेशांपैकी 23 कामे त्याच आर्थिक वर्षात पूर्ण करण्यात आली होती (झालेला खर्च : ₹ 152.13 लक्ष); दोन कामे दोन ते तीन महिन्यांच्या विलंबाने पूर्ण करण्यात आली होती (झालेला खर्च : ₹ 33.95 लक्ष); तीन कामे प्रगतीत होती (झालेला खर्च : ₹ 32.45 लक्ष); ₹ चार लक्ष किंमतीचे एक काम स्थानिक रहिवाशांकडून विरोध झाल्यामुळे रद्द करण्यात आले; आणि उर्वरित चार कामांपैकी (अंदाजित किंमत: ₹ 87.56 लक्ष) तीन कामे निर्मुक्त कार्यस्थळ उपलब्ध न झाल्यामुळे सुरु होऊ शकले नाही आणि एक काम दुसऱ्या योजनेखाली काम सुरु असल्यामुळे सुरु होऊ शकले नाही.

चार प्रकरणांमध्ये निर्मुक्त कार्यस्थळ उपलब्ध नसतानाही कार्यादेश निर्गमित करणे आणि एक काम रद्द करणे यामुळे ₹ 91.56 लक्ष निधिची अडवणूक झाली कारण हा निधि NWCMC ने स्वतः जवळच ठेवून घेतला होता.

4.2.5 निष्कर्ष

JNNURM च्या UIG घटकांतील प्रकल्पांच्या कार्यान्वयनाच्या वेळेत व किंमतीत अर्थपूर्ण वाढ झाली. कंत्राटाचे खंड / शासन आदेशांचे कामांच्या कार्यान्वयनामध्ये पालन न केल्यामुळे जादा खर्च अथवा हानि झाली. BRGF अंतर्गत मंजूर 44 कामांपैकी फक्त 25 कामे पूर्ण झाली व 11 कामे देण्यात आली नाही. उर्वरित आठ कामांपैकी तीन कामे प्रगतीत होती, एक काम रद्द करण्यात आले व चार कामे निर्मुक्त कार्यस्थळ उपलब्ध न झाल्यामुळे सुरु करण्यात येऊ शकले नाही. महानगर पालिकेने गुरु-ता-गद्दी अंतर्गत मिळालेल्या अनुदानाचे उपयोगिता

¹⁶ मंजूर 44 कामे वजा 11 कामे ज्यासाठी मार्च 2013 पर्यंत निविदा प्रक्रिया प्रगतीत होती

प्रमाणपत्र सादर केले नाही अथवा त्यांनी लेखे अंतिम केले नाही आणि अखर्चित रक्कमही परत केली नाही.

4.2.6 शिफारशी

- दर वाढ टाळण्याकरीता प्रकल्प व योजनांचे कार्यान्वयन सिमित वेळेत करावयास पाहिजे;
- कामांच्या कार्यान्वयनात कंत्राट अटींचे सक्तीने पालन करावयास पाहिजे; आणि
- निर्मुक्त कार्यस्थळांच्या उपलब्धतेची खातरजमा करूनच कार्यादेश निर्गमित करावयास पाहिजे.

हे प्रकरण ऑगस्ट 2013 मध्ये शासनास कळविण्यात आले; त्यांचे उत्तर मार्च 2014 पर्यंत प्रतिक्रित होते.

मिरा भायंदर महानगरपालिका

4.3 महसूलाची हानी

बाह्य स्रोतांचा वापर करून खाजगी संस्थांच्या मदतीने संरक्षक शुल्क वसूलीचे कंत्राट 22 महिन्यांच्या प्रदीर्घ काळात अंमलात न आणल्यामुळे मिरा भायंदर महानगर पालिकेला ₹ 39.62 कोटी इतकी महसूली हानी झाली.

महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम, 1949 (MMC Act, 1949) च्या कलम 466(1)(अ)(फ) सह कलम 147 अंतर्गत, महानगरपालिकेच्या क्षेत्रातून मार्गस्थ होणाऱ्या वाहनांकडून संक्रमण शुल्क (संरक्षक शुल्क) वसूल करण्यासाठी महानगरपालिकांना त्यांच्या आयुक्तांद्वारे प्राधिकृत करण्यात आले आहे. त्यानुसार, मिरा भायंदर महानगरपालिकेने (MBMC) महानगरपालिका क्षेत्रातून मार्गस्थ होणाऱ्या वाहनांवर संरक्षक शुल्क आकारले¹⁷ आणि स्वतःचे स्रोत¹⁸ वापरून ऑक्टोबर 2007 ते ऑगस्ट 2008 या कालावधीत (11 महिने) ₹ 80.93 लाख¹⁹ प्राप्त केले. त्यानंतर, सदर रक्कमेची वसूली करते वेळी वाहन थांबविताना महानगरपालिकेच्या कर्मचाऱ्याला गंभीर दुखापत झाल्यामुळे ही मोहीम बंद करण्यात आली.

नोव्हेंबर 2010 मध्ये, संरक्षक शुल्काची वसूली बाह्य स्रोतांचा वापर करून करण्यासाठी MBMC ने निविदा मागविल्या. मे. कोणार्क इन्फ्रास्ट्रक्चर लि. (कंत्राटदार) या उच्चतम बोलीदाराला संरक्षक शुल्क वसूल करण्यासाठी सात वर्षांच्या कालावधीसाठी कार्यादेश जारी करण्यात आला (मे 2011). संरक्षक शुल्क प्रदान सुचीनुसार, कंत्राटदाराने दोन हप्ते आगावू भरावयाचे होते म्हणजे मागणी दाखल करताना ₹ 83.42 लाख आणि व्यवहारांच्या पहिल्या वर्षासाठी 50 आठवड्यांकरीता प्रत्येक आठवड्यासाठी ₹ 41.71 लाख भरावयाचे होते. कराराचे पुढील वर्ष सुरु होण्याच्या एक महिना आधी त्यावर्षासाठीची रक्कम प्रदानाची सुची जारी करावयाची होती. कंत्राटदाराकडून कामास प्रारंभ होण्यापूर्वी MBMC ने महाराष्ट्र राज्य

¹⁷ स्थायी समितीच्या ठराव क्रमांक 220 आणि मार्च 2006 मधील सर्वसाधारण सभेच्या ठराव क्रमांक 97 द्वारे

¹⁸ संरक्षक शुल्काची वसूली करण्यासाठी महानगरपालिकेचे कर्मचारी तैनात केले होते

¹⁹ वेतन, पोलीस संरक्षणावरील खर्च, होम गार्डची तैनात इत्यादीच्या वजावटी नंतर उरलेली निव्वळ जमा ₹ 45.45 लाख होती.

रस्ते विकास महामंडळ (MSRDC), भारतीय राष्ट्रीय महामार्ग प्राधिकरण (NHAI) आणि वाहतूक पोलिस विभाग यांच्याकडून ना हरकत प्रमाणपत्रे (NOCs)²⁰ प्राप्त करावयाची होती.

मुख्य लेखा अधिकारी (CAO), MBMC यांच्याकडील दस्तऐवजांची तपासणी करताना असे निदर्शनास आले (जानेवारी 2013) की, जरी मे 2011 मध्ये कार्यादेश जारी करण्यात आला होता तरी संबंधित प्राधिकार्यांकडून NOC प्राप्त होण्यात पाच ते 12 महिन्यांचा कालावधी लागला. NHAI कडून (ऑक्टोबर 2011), MSRDC कडून (जानेवारी 2012) आणि वाहतूक पोलिसांकडून (मे 2012) NOC प्राप्त झाल्यानंतरही MBMC ने जून 2012 पासून संरक्षक शुल्क वसूलीचे काम सुरु करण्याविषयी कंत्राटदाराला सुचना जारी केल्या नव्हत्या. परिणामी, जून 2012 ते मार्च 2014 (22 महिने किंवा 95 आठवडे) या कालावधीसाठीचे संरक्षक शुल्क वसूल न केल्यामुळे MBMC ला ₹ 39.62 कोटी²¹ चा महसूली तोटा झाला होता.

MBMC च्या आयुक्तांनी असे प्रतिपादन केले (मे 2013) की, 4 नोव्हेंबर 2010 रोजी स्थायी आदेश जारी करून महापालिका आयुक्तांनी एजंटद्वारे (बाह्य स्रोत) संरक्षक शुल्काची आकारणी व वसूली करण्यात अधिमान्यता दिली होती आणि तो आदेश डिसेंबर 2010 मध्ये स्थायी समितीने मंजूर केला होता. महानगरपालिकेने घेतलेले हे निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या नगर विकास विभागाला कळविण्यात आले होते, परंतु, त्यांना ते मान्य असल्याचे त्यांनी कळविले नाही. आयुक्तांनी पुढे असेही सांगितले की, महापालिका क्षेत्रात जकात रद्द करण्यात आली आहे आणि 1 एप्रिल 2010 पासून स्थानिक कर (LBT) आकारण्यास सुरुवात करण्यात आली आहे, तसेच, ज्या ठिकाणी LBT लागू असतो अशा ठिकाणी संरक्षक शुल्काची आकारणी व वसूली करण्यासाठी MMCA अधिनियम, 1949 मध्ये कोणतीही विशिष्ट तरतूद नाही.

खालील मुद्द्यांमुळे हे उत्तर मान्य करता येत नाही :

- MMCA अधिनियम, 1949 च्या कलम 466(1)(अ)(फ) अंतर्गत, महानगरपालिका क्षेत्रातून मार्गस्थ होणाऱ्या वाहनांवर संरक्षक शुल्क आकारण्यासाठी स्थायी आदेश जारी करण्यासाठी आयुक्तांना अधिकार देण्यात आले आहेत. म्हणूनच यासाठी शासनाची मान्यता प्राप्त करण्याची गरज नव्हती.
- कल्याण डोंबिवली महानगरपालिकेने 2012-13 मध्ये LBT (₹ 86.10 कोटी) सह संरक्षक शुल्क (₹ 11.24 कोटी) प्राप्त केले होते; नाशिक महानगरपालिकेने 22 मे 2013 ते 31 मार्च 2014 दरम्यान LBT (₹ 444.51 कोटी) सह संरक्षक शुल्क (₹ 12.57 कोटी) प्राप्त केले होते आणि ठाणे महानगरपालिकेने 2013-14 दरम्यान LBT (₹ 370.01 कोटी) सह संरक्षक शुल्क (₹ 46.61 कोटी) प्राप्त केले होते असे लेखापरिक्षकांकडे असलेल्या माहितीवरून निदर्शनास आले. अशा प्रकारे, LBT बरोबर संरक्षक शुल्काची आकारणी न करण्यासाठी MBMC कडे कोणतेही सबळ कारण नव्हते.

जून 2013 मध्ये हे प्रकरण शासनाकडे निर्दिष्ट करण्यात आले; त्यांचे उत्तर मार्च 2014 पर्यंत प्राप्त झालेले नव्हते.

²⁰ वसूली चौक्या बांधणे, वाहतूकीचे योग्यप्रकारे नियमन, इतर सुरक्षात्मक उपाय इत्यादीसाठी वेगवेगळ्या प्राधिकार्यांकडून NOC प्राप्त करावे लागते

²¹ जून 2012 ते मार्च 2013 = 43 आठवडे
एप्रिल 2013 ते मार्च 2014 = 52 आठवडे

महसूली तोटा = ₹ 41.71 लाख प्रति आठवडा X 95 आठवडे = ₹ 39.62 कोटी

बृहन्मुंबई महानगरपालिका

4.4 सल्लागार शुल्काचे नियमबाह्य प्रदान

एप्रिल 2015 पर्यंत प्रस्तावित 4,26,024 सर्टिफाइड एमिशन रिडक्शनच्या (CER) निर्मिती ऐवजी प्रत्यक्षात निर्मिलेल्या 14,477 CERs करीता बृहन्मुंबई महानगरपालिकेने सल्लागाराला नियमबाह्यपणे ₹ 1.19 कोटी सल्लागार शुल्काचे प्रदान केले.

गोराई येथील डम्पींग ग्राऊंड शास्त्रोक्त पध्दतीने बंद करतांना बृहन्मुंबई महानगरपालिकेने (MCGM) स्वच्छता विकास कार्यतंत्रांगत (CDM²²) महानगरांसाठी एकात्मिक घनकचरा व्यवस्थापन योजना तयार करताना पर्यावरण विषयक सल्ल्यासाठी, योजना विकास आणि सल्लागार सेवांसाठी मे. इन्फ्रास्ट्रक्चर लिजिंग अँड फायनान्सियल सर्व्हिसेसची (IL&FS) नियुक्ति (मार्च 2008) केली होती. मिथेन वायू पकडून त्याचे ज्वलन केल्यामुळे हरीतगृह उत्सर्जन लक्षणीय कमी होणे अपेक्षित होते आणि म्हणून गोराई प्रकल्प, CDM अंतर्गत कार्बन क्रेडीटस् मिळविण्याच्या दृष्टीने सक्षम ठरेल असे अपेक्षित होते. MCGM ने IL&FS बरोबर सवलतीचा करार केला (सप्टेंबर 2008) आणि रक्कम प्रदानाच्या शर्तीनुसार MCGM ने IL&FS ला सर्टिफाइड एमिशन रिडक्शनच्या विक्रीतून मिळणाऱ्या एकूण महसूलाच्या पाच टक्के एवढे सल्लागार शुल्क द्यावयाचे होते. IL&FS ने, शास्त्रोक्त पध्दतीने डंपिंग ग्राऊंड बंद केल्यानंतर 2009-10 ते 2018-19 या 10 वर्षात 12,40,289 CERs निर्मितीचा अंदाज केला होता.

IL&FS ने योजना संकल्पचित्र विलेख (PDD) तयार केला आणि CDM नोंदणीकरीता तो संयुक्त राष्ट्रांच्या हवामान बदलावरील करार समितीस (UNFCCC) सादर केला. नोंदणी प्रक्रीये दरम्यान MCGM ने फेब्रुवारी 2009 मध्ये योजनेतून निर्माण होणाऱ्या कार्बन क्रेडीटस्च्या विक्री संबंधी आशियाई विकास बँकेबरोबर (ADB) एमिशन रिडक्शन परचेस अॅग्रीमेंट (ERPA) नावाचा एक करार केला. जून 2011 ते एप्रिल 2015 दरम्यान 4,26,024 CERs देण्यासाठी ऑक्टोबर 2009 मध्ये MCGM ला ADB कडून 5.16 दशलक्ष अमेरिकन डॉलर म्हणजेच ₹ 24.51 कोटी अग्रीमाच्या रूपात प्राप्त झाले.

लेखापरीक्षेला असे आढळून आले की (डिसेंबर 2012), ADB बरोबर केलेल्या कराराप्रमाणे व IL&FS ने तयार केलेल्या अंदाजाप्रमाणे प्रकल्पातून CERs ची निर्मिती होऊ शकली नाही. ERPA च्या अनुसूची 1 नुसार, 4,26,024 CERs पैकी MCGM ने जून 2012 पर्यंत 2,74,500 आणि जून 2013 पर्यंत 3,00,235 CERs (संचयी) ADB ला द्यायचे होते. तथापि, डंपिंग ग्राऊंडमधून पर्याप्त प्रमाणात गॅसची निर्मिती न झाल्यामुळे डिसेंबर 2011 पर्यंत प्रकल्पातून फक्त 14,477 CERs च निर्माण होऊ शकले. त्याचवेळी, IL&FS ने PDD मध्ये डिसेंबर 2011 पर्यंत 4,44,775 CERs ची निर्मिती होईल असा अंदाज वर्तविला होता. डंपिंग ग्राऊंड बंद होण्यापूर्वी अंदाज वर्तविलेला महानगरपालिका घन कचरा (MSW) (10.03 दशलक्ष टन) आणि शास्त्रोक्त पध्दतीने ग्राऊंड बंद करतेवेळी असणारे MSW चे प्रमाण (2.34 दशलक्ष टन) यातील मोठ्या प्रमाणातील तफावत हे निर्धारित CERs चा बटवडा करण्यातील लक्षणीय तूटीचे मुख्य कारण होते. कराराची अंमलबजावणी करण्यात अपर्याप्तता असूनही प्रत्यक्ष

²² सर्टिफाइड एमिशन रिडक्शन (CER) क्रेडीटस्, ज्याचा प्रत्येक भाग हा एक टन कार्बन डाय ऑक्साइड एवढा असतो, ते मिळविण्यासाठी विकसनशील देशांमध्ये उत्सर्जन घट प्रकल्पांना CDM मंजूरी देते. CERs चा व्यापार व विक्री करता येते आणि औद्योगिकदृष्ट्या प्रगत राष्ट्रे त्याचा वापर क्योही कराराच्या अंतर्गत उत्सर्जन घटीचे त्यांचे लक्ष्य काही प्रमाणात पूर्ण करण्यासाठी करतात.

निर्मिलेल्या 14,477 CERs साठी देय असलेल्या ₹ 4.16²³ लाख रक्कमेऐवजी एप्रिल 2015 पर्यंत बटवडा करावयाच्या प्रस्तावित 4,26,024 CERs प्रित्यर्थ MCGM ने IL&FS ला ₹ 1.23²⁴ कोटी इतकी सल्लागार शुल्काची संपूर्ण रक्कम प्रदान केली (ऑक्टोबर 2009). परिणामी, IL&FS ला ₹ 1.19²⁵ कोटी इतक्या सल्लागार शुल्काचे नियमबाह्य प्रदान झाले.

MCGM ने सत्यता स्विकारुन असे नमूद केले की (मे 2013), ERPA च्या अनुसूचीनुसार ADB ला CERs चा बटवडा करण्यात अपयशी ठरल्यामुळे, MCGM ने आंतरराष्ट्रीय बाजारातून पर्यायी CERs चा बटवडा करण्याचा पर्याय स्विकारला. तदनुसार, आंतरराष्ट्रीय बाजारातून ₹ 11.23 कोटी च्या एकूण निर्धारित CERs ची खरेदी करुन ADB ला बटवडा केला आणि ADB बरोबरचा करार संपुष्टात आणला. ADB ला पर्यायी CERs चा बटवडा करुन MCGM ने ₹ 13.28 कोटी²⁶ चा निव्वळ महसूल प्राप्त केला. MCGM ने पुढे असेही सांगितले की, जुलै 2012, ऑगस्ट 2012 आणि फेब्रुवारी 2013 मध्ये सल्लागार शुल्काच्या वसूलीसाठी IL&FS ला कारणे दाखवा नोटीस जारी करण्यात आल्या होत्या. परंतु, त्यांच्याकडून कोणताही प्रतिसाद देण्यात येत नव्हता. तसेच, जर IL&FS ने कोणताही प्रतिसाद दिला नाही व सल्लागार शुल्काचा परतावा दिला नाही तर सवलतीच्या करारानुसार, कंपनीला काळ्या यादीत टाकणे यासारखी कायदेशीर कारवाई करण्यात यावी. सदर मुद्दा हा करारातील दायित्व पूर्ण करण्याआधीच सल्लागारांला सल्लागार शुल्काचे नियमबाह्य प्रदान करण्याविषयीचा असल्याने MCGM ने सादर केलेले उत्तर सदर मुद्दयाच्या अनुषंगाने योग्य ठरत नाही.

हे प्रकरण शासनास जून 2013 मध्ये कळविले; मार्च 2014 पर्यंत उत्तर प्राप्त झाले नव्हते.

नागपूर सुधार प्रन्यास

4.5 निष्फळ खर्च

नागपूर सुधार प्रन्यासने माहिती तंत्रज्ञान इमारतीचे सार्वजनिक खाजगी भागीदारी पध्दतीने योग्य नियोजन न केल्यामुळे ₹ 1.83 कोटीचा निष्फळ खर्च झाला.

गायत्रीनगर, नागपूर येथे नागपूर सुधार प्रन्यास (नासुप्र) ने माहिती तंत्रज्ञान (IT) संकुल टप्प्याटप्प्याने बांधण्याचे प्रस्तावित (नोव्हेंबर 2005) केले, ज्याचा अंदाजित खर्च ₹ 2.77 कोटी एवढा होता. नकाशे, आराखडा आणि अंदाजपत्रक तयार करण्यासाठी संमंत्रक वास्तुशास्त्रज्ञाची नियुक्ति (मे 2006) करण्यात आली ज्यांचा मोबदला कामाच्या संपूर्ण किंमतीच्या 3 टक्के दरा एवढा होता. पहिल्या टप्प्याच्या कामासाठी जुलै 2006 मध्ये निविदा मागविण्यात आल्या, ज्यामध्ये तळघर, तळमजला आणि पहिल्या मजल्याच्या कामाचा समावेश होता. बांधकामाचे कंत्राट (नोव्हेंबर 2006) कंत्राटदाराला ₹ 2.88 कोटी किंमतीत, 15 महिन्यांच्या कालावधीत (फेब्रुवारी 2008) पूर्ण करण्याच्या अटीवर बहाल करण्यात आले.

अभिलेख्यांच्या पडताळणीत (सप्टेंबर 2010) असे निदर्शनास आले की कंत्राटदाराने तळघराच्या खोदकामाचे आणि प्रबलित सिमेंट काँक्रीट (RCC) स्तंभाचे ₹ 1.78 कोटी किंमतीचे बांधकाम जून 2008 पर्यंत केले. वास्तुशास्त्रीय शुल्क म्हणून वास्तुशास्त्रज्ञ संमंत्रकाला ₹ 4.86 लक्ष रक्कमेचे भुगतान करण्यात आले. कामाच्या प्रगती दरम्यान, नागपूर

²³ ₹ 24.51 कोटी ÷ 426024 CERs = ₹ 575.32 प्रति CER X 14477 CERs = ₹ 83.29 लाख X 5 टक्के

²⁴ ₹ 24.51 कोटी चे 5 टक्के = ₹ 1,22,55,000

²⁵ ₹ 1.23 कोटी - ₹ 0.0416 कोटी

²⁶ ADB कडून प्राप्त झालेला अग्रीम (₹ 24.51 कोटी) - ₹ 11.23 कोटी

सुधार प्रन्यासला असे आढळून आले की माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रालगतच्या भागात खाजगी चालकांद्वारे बांधण्यात आलेल्या खाजगी इमारतींचे सौंदर्यीकरण केलेले होते. खाजगी चालकाने बांधकामाच्या अत्याधुनिक तंत्राचा तसेच अत्याधुनिक बांधकाम साहित्याचा उपयोग केला होता. त्या इमारतीं मध्ये माहिती तंत्रज्ञानाला लागणाऱ्या सर्व प्रकारच्या अत्याधुनिक सुविधा होत्या. नासुप्रला असेही आढळले की नागपूर शहराचा समावेश JNNURM²⁷ योजनेमधील शहरांमध्ये असल्यामुळे शहरात अनिवार्य सुधारणा करण्यास नासुप्र बांधील होते, ज्यात सार्वजनिक खाजगी भागीदारीला (PPP) प्रोत्साहन देण्याचा समावेश होता. वरील बाबींना गृहित धरून नासुप्रने चालू असलेला कंत्राट रद्द करण्याचे ठरविले (ऑगस्ट 2009) आणि सार्वजनिक खाजगी भागीदारीतून संकल्पचित्र, बांधा, स्वीकारा, वापरा आणि हस्तांतरीत करा (DBOOT) या तत्वावर प्रकल्पाचे कार्यान्वयन करण्याचे ठरविले.

निविदा सूचनेद्वारे DBOOT तत्वावर माहिती तंत्रज्ञान संकुलाचा विकास करण्यासाठी ऑक्टोबर 2011 मध्ये प्रस्तावासाठी विनंती (RFP) मागविण्यात आली आणि फेब्रुवारी 2012 मध्ये हे काम सवलतीदारास ₹ 15.05 कोटी²⁸ अधिक वार्षिक भू-भाडे ₹ 30.10 लक्ष, 30 वर्षांच्या सवलत कालावधीसाठी, जो की 90 वर्षांपर्यंत वाढविल्या जाऊ शकतो, या आर्थिक मोबदल्यावर देण्यात आले. लेखापरीक्षेस असे आढळले की पहिला कंत्राट रद्द केल्यामुळे आपले आर्थिक हित सांभाळण्यासाठी नासुप्रने कुठलीही यंत्रणा/योजना तयार केली नाही. नासुप्रने DBOOT प्रकल्पाकरिता RFP दस्तावेज तयार केले, त्यामध्ये कामाच्या ठिकाणी जवळपास 1,400 चौ.मी. पायाचे RCC बांधकाम झालेले असण्याचा उल्लेख होता परंतु कोणत्याही प्रकारच्या आर्थिक विवरणाचा उल्लेख नव्हता. अशा प्रकारे अंशतः बांधकामावर नासुप्रने सुरुवातीला केलेला ₹ 1.83 कोटीचा²⁹ खर्च निष्फळ ठरला.

अधिक्षक अभियंता (SE), नासुप्रने ही वस्तुस्थिति मान्य केली की पहिल्या कंत्राटदाराने केलेल्या कामाची किंमत RFP दस्तावेजात समाविष्ट केली नव्हती. नासुप्रने असे नमूद (मार्च 2013) केले की 'तिथे जसे असेल तसे' या तत्वावर, निवडलेल्या कंत्राटदाराला जमीन प्रदान करण्यात आली होती आणि त्याला माहिती तंत्रज्ञान संकुलाचा विकास उपलब्ध असलेल्या जुन्या मजबूत सिमेंट काँक्रीट (RCC) बांधकामाचा उपयोग करूनच करावा अशी कोणतीही सक्ती करण्यात आली नव्हती. अधिक्षक अभियंतानी पुढे नमूद केले की निवडलेल्या कंत्राटदाराला नासुप्रने मंजूर केलेले नकाशे, आराखडा आणि विनिर्देश याप्रमाणे बांधकाम करावयाचे होते.

नासुप्रला माहिती तंत्रज्ञान संकुलाचे पहिल्या कंत्राटदाराद्वारे बांधकाम हाती घेते वेळीच, आजूबाजूला सुरेख प्रमुख दर्शन व अत्याधुनिक सुविधा सह IT-ITES इमारती³⁰ मोठ्या संख्येत असण्याची जाणीव होती. यावरून असे स्पष्टपणे निदर्शनास येते की I.T पार्कच्या विकासाचे नियोजन सुरुवातीपासूनच चुकीचे होते, ज्यामुळे ₹ 1.83 कोटीचा निष्फळ खर्च झाला.

ही बाब जून 2013 मध्ये शासनास कळविण्यात आली; मार्च 2014 पर्यंत त्यांचे उत्तर प्रतिक्रित आहे.

²⁷ जवाहरलाल नेहरू राष्ट्रीय नगर नुतनीकरण मिशन

²⁸ नासुप्र द्वारे निर्धारित केलेली राखीव किंमत ₹ 14.70 कोटी होती

²⁹ संमंत्रक वास्तुशास्त्रज्ञाला प्रदान केलेल्या ₹ 4.86 लक्षासह

³⁰ इन्फोस्पेक्ट्रम, इन्फोसेप्ट्स, आरकॉन, लाईटहाऊस प्रणाली, परसिस्टन्ट सिस्टम्स, झेटा सॉफ्टवेक, ट्रस्ट सिस्टम्स इत्यादि

4.6

निधीची अडवणूक आणि किंमतीतील टाळता येण्याजोगी वाढ

नागपूर सुधार प्रन्यासद्वारे जलतरणिकेच्या बांधकामाचे योग्य नियोजन न केल्यामुळे सहा वर्षा पेक्षा जास्त कालावधीसाठी ₹ एक कोटी एवढ्या निधीची अडवणूकच झाली नाही तर प्रकल्पाच्या किंमतीत ₹ 1.72 कोटीची वाढ झाली.

उत्तर नागपूर येथील रहिवाशांना मनोरंजनपर सुविधा देण्याच्या दृष्टिने नागपूर सुधार प्रन्यासने (ना.सु.प्र.) वैशालीनगर येथे ₹ 175 लक्ष एवढ्या अंदाजित किंमतीत जलतरणिका बांधण्याचा निर्णय घेतला (जुलै 2004). महाराष्ट्र शासन आणि ना.सु.प्र. यांनी या प्रकल्पासाठी प्रत्येकी ₹ 50 लक्ष अंशदान द्यावे या अटीवर नगर विकास विभाग (न.वि.वि.), महाराष्ट्र शासन यांनी विशेष शासन अनुदाना अंतर्गत या उद्देशासाठी ₹ एक कोटीचा निधी राखून ठेवला. महाराष्ट्र शासनाने त्यांचा ₹ 50 लक्ष एवढा हिस्सा ना.सु.प्र.ला ऑगस्ट 2004 मध्ये वितरित केला.

अभिलेख्यांच्या पडताळणीत (सप्टेंबर 2010) आणि ना.सु.प्र.ने सादर केलेल्या माहितीच्या (ऑक्टोबर 2013) तपासणीत प्रकल्पाच्या अंमलबजावणीत खालील अपर्याप्तता निदर्शनास आल्या :

- आर्थिक टंचाईमुळे ना.सु.प्र. ने त्यांचे ₹ 50 लक्ष अंशदान दिले नाही.
- जलतरणिकेच्या चार घटकांच्या³¹ बांधकामासाठी ना.सु.प्र.ने एकूण ₹ 107.10 लक्ष किंमतीवर डिसेंबर 2004 ते सप्टेंबर 2007 दरम्यान चार कंत्राट बहाल केले, जे जून 2005 ते जानेवारी 2008 दरम्यान (दोन ते सहा महिने) पूर्ण करावयाचे होते. चार घटकांपैकी, फक्त दोन घटक जानेवारी 2007 (वाढीव कालावधी दरम्यान) आणि जुलै 2009 (वाढीव कालावधीच्या एक वर्षा नंतर) मध्ये पूर्ण करण्यात आले. उर्वरित दोन घटकांपैकी एक घटक एप्रिल 2006 मध्ये अंशतः पूर्ण झाला आणि संकल्पचित्रातील बदलामुळे दुसऱ्या घटकाचे काम थांबविण्यात आले. ऑक्टोबर 2013 पर्यंत कंत्राटदारांना ₹ 100.10 लक्षाचे भुगतान केल्या गेले (परिशिष्ट-XVI).
- सुरुवातीला जलतरणिकेच्या बांधकामासाठी ₹ 76.63 लक्ष किंमतीचा अंदाज बांधला होता आणि ₹ 76.54 लक्ष किंमतीला निविदा मंजूर करण्यात आली. तथापि, कंत्राटदाराला कार्यादेश या अटीवर निर्गमित करण्यात आले की खर्च फक्त ₹ 50 लक्षाएवढाच मर्यादित करण्यात येईल. परिणामी, निविदेमध्ये समाविष्ट असलेल्या 95 कामांच्या बाबींपैकी फक्त 20 कामांचे कार्यान्वयन करण्यात आले आणि त्याचे अंतिम देयक ₹ 49.95 लक्ष म्हणजेच महाराष्ट्र शासनाद्वारे ऑगस्ट 2004 मध्ये दिलेल्या ₹ 50 लक्ष अंशदानाइतपत होते. वर्ष 2005-06 ते 2007-08 दरम्यान महाराष्ट्र शासनाद्वारे दलित वस्ती सुधार योजने अंतर्गत (DVSy) वितरित केलेल्या अनुदाना मधून ₹ 50.15 लक्षाचा (₹ 100.10 लक्ष - ₹ 49.95 लक्ष) उर्वरित खर्च करण्यात आला.
- ऑक्टोबर 2013 पर्यंत जलतरणिकेला कुठल्याही प्रकारे पाणी पुरवठ्याची जोडणी करण्यात आली नव्हती. जरी ना.सु.प्र.ने जलतरणिके पासून अंदाजे 500 मीटरच्या अंतरावर स्थित विहिरीपर्यंत पाईप लाईन टाकली होती तरी विहिरीतून पाणी

³¹ (i) जलतरणिकेचे बांधकाम, (ii) सिमेंट कॉन्क्रीटचा फरसबंदी रस्ता, (iii) स्नान घर व इतर नागरी कामे आणि (iv) शुद्धीकरण संयंत्राची उभारणी आणि कार्यान्वयन करणे

काढण्यात आले नाही कारण विहिरीच्या बाजूची जागा एका मंदिर संस्थेच्या अनधिकृतपणे ताब्यात होती.

- जलतरणिकेचे बांधकाम पूर्ण झाले नसतांनाही नागपूर सुधार प्रन्यासच्या विश्वस्त मंडळाने सार्वजनिक खाजगी भागीदारी (PPP) अंतर्गत जलतरणिकेच्या आवारातच “क्लब हाऊस” चे बांधकाम करण्याचे ठरविले (सप्टेंबर 2011). संमंत्रक वास्तुशास्त्रज्ञाने जलतरणिकेचे काम पूर्ण करण्यासह या प्रकल्पाच्या किंमतीचा ₹ 11 कोटीचा अंदाज बांधला होता. महाराष्ट्र शासन, नगर विकास विभागा द्वारे ना.सु.प्र. ने दिलेले ₹ 1.35 कोटीचे विशेष शासन अनुदान ऑक्टोबर 2013 पर्यंत उपयोगात आणल्या गेले नाही कारण संमंत्रक वास्तुशास्त्रज्ञा द्वारा तयार केलेले क्लब हाऊस चे प्रमुख दर्शन (elevation) आणि संकल्पचित्र आधीच असलेले स्नान घर पाडून करावयाचे होते, ज्यास ना.सु.प्र. कडून मंजूरी प्राप्त झाली नव्हती.

ना.सु.प्र. ने सांगितले (ऑक्टोबर 2013) की ‘क्लब हाऊस’ चा प्रस्ताव आता रद्द करण्यात आला आहे. अपूर्ण जलतरणिकेचे बांधकाम लवकर करण्यात येईल आणि त्यानुसार ₹ 246.57 लक्षाचे सुधारित अंदाजपत्रक तयार करून महाराष्ट्र शासनाकडे मान्यतेकरिता सादर करण्यात येईल. दलित वस्ती सुधार योजना 2011-12 अंतर्गतही ₹ 100 लक्षाची तरतुद करण्यात आली आहे. ना.सु.प्र. ने पुढे असेही नमूद केले की भूजल सर्वेक्षण आणि विकास यंत्रणेद्वारा पडताळणी केल्यानंतर जलतरणिकेसाठी पाण्याची व्यवस्था त्याच आवारात वेगवेगळ्या ठिकाणी स्थित असलेल्या दोन बोअर विहिरीद्वारा करण्यात येईल.

वरील घटनांच्या क्रमावरून असे स्पष्ट होते की जलतरणिका प्रकल्प अंमलबजावणीच्या नियोजनात गंभीर उणिवा होत्या. निधीच्या उपलब्धतेची खातरजमा न करता अथवा प्रकल्पाच्या सुसाध्यतेचा अभ्यास/सर्वेक्षण न करता प्रकल्पाचे कार्यान्वयन करण्यात आले, त्यामुळे सहा वर्षांपेक्षा (ऑक्टोबर 2013) पर्यंत जास्त कालावधीसाठी ₹ एक कोटी एवढ्या निधीची अडवणूक करण्यात आली. शिवाय प्रकल्पाच्या किंमतीत ₹ 1.72 कोटी³² ची वाढ झाली.

ही बाब जुलै 2013 मध्ये शासनास कळविण्यात आली; मार्च 2014 पर्यंत त्यांचे उत्तर प्रतिक्रित आहे.

नवी मुंबई महानगरपालिका

4.7 निविदेतील अटींची सक्ती न केल्यामुळे प्रकल्पावरील खर्चात झालेली वाढ जी टाळणे शक्य होते

निविदेतील अटींची सक्ती करण्यात नवी मुंबई महानगरपालिकेला अपयश आल्यामुळे ऐरोली व नेरुळ येथील रुग्णालयांच्या दोन प्रकल्पांच्या अंमलबजावणीत ₹ 4.86 कोटी इतका वाढीव खर्च झाला, जो टाळता येऊ शकला असता.

नवी मुंबई महानगरपालिकेने (NMMC) ऐरोली (प्रकल्प-I) आणि नेरुळ (प्रकल्प-II) येथे 100 खाटांची क्षमता असलेली दोन सामान्य रुग्णालये बांधण्याची अनुक्रमे ₹ 34.69 कोटी व

³² (झालेला खर्च ₹ एक कोटी + ₹ 2.47 कोटींची सुधारित अंदाजपत्रके) वजा ₹ 1.75 कोटींची मूळ अंदाजपत्रके

₹ 33.75 कोटी खर्चाची दोन कंत्राटे मे. सुप्रीम इन्फ्रास्ट्रक्चर इंडीया लि. (कंत्राटदार-I) यांना सोपविली. प्रकल्प-I पूर्ण करण्याची निर्धारित तारीख 12 एप्रिल 2011 निश्चित करण्यात आली होती, तसेच, प्रकल्प-II 12 फेब्रुवारी 2011 पर्यंत पूर्ण करावयाचा होता. कंत्राटदाराला दोन्ही कामांसाठी 30 नोव्हेंबर 2012 पर्यंत मुदतवाढ देण्यात आली होती.

निविदापत्रातील अट क्रमांक 101 अनुसार, प्रकल्पावरील कामामधील फरक/बदल एकूण कंत्राटाच्या 25 टक्के अधिक किंवा कमी यापेक्षा जास्त नसणे अपेक्षित होते. यामध्ये प्रत्येक कामाच्या व्याप्तीमध्ये झालेला फरक/बदल याची एकूण कामात झालेल्या फरकामध्ये दखल घेणे अपेक्षित नसते. बिल ऑफ क्वांटिटी (BOQ) मध्ये नमूद केलेल्या संख्येत/व्याप्तीत झालेल्या 25 टक्क्यांपर्यंतच्या वाढीसाठी कंत्राटदाराला BOQ मध्ये नमूद केलेल्या दराने रक्कम प्रदान करायची होती. परंतु, BOQ च्या व्याप्तीमध्ये 25 टक्क्यांहून अधिक वाढ झाल्यास अशा 25 टक्क्यापेक्षा अधिक ठरलेल्या मात्रेसाठी कंत्राटदाराची निर्धारित टक्केवारी समाविष्ट असणाऱ्या दरसूचीमधील दर किंवा कंत्राटदाराची निर्धारित टक्केवारी समाविष्ट नसणारा चालू जिल्हा दरसूचिमधील दर (DSR) यापैकी जो कमी असेल त्या दराने किंमतीचे निर्धारण करायचे होते.

प्राथमिक माहितीच्या नमुन्याच्या³³ आधारावर दोन्ही प्रकल्पांचे अंदाजपत्रक तयार करण्यात आले होते. परंतु, प्रकल्प प्रत्यक्षात कार्यान्वीत करताना भूखंडाच्या स्तरावर महत्वपूर्ण बदल करण्यात आल्याचे दिसून आले. त्यानंतर भूखंडाची वजन पेलण्याची क्षमता कमी असल्याने प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागाराने (PMC) दोन्ही प्रकल्पांच्या पायाभरणीच्या पद्धतीमध्ये बदल सुचविले ज्यामुळे निविदेतील कामाची व्याप्ती आणि अतिरिक्त बाबी यामध्ये वाढ झाली तसेच प्रकल्पावरील खर्चात (प्रकल्प I मध्ये ₹ 53.33 कोटी व प्रकल्प II मध्ये ₹ 56.07 कोटी) चढता बदल झाला (सप्टेंबर 2010). दरम्यान, मजुरी व सामग्रीच्या किंमतीमध्ये वाढ झाल्यामुळे कंत्राटदाराने निविदापत्रातील अट क्रमांक 101 चा दाखला देत, करारातील किंमतीच्या 125 टक्क्यांपेक्षा अधिक किंमतीस म्हणजेच प्रकल्प-I मध्ये ₹ 43.36 कोटीपेक्षा अधिक आणि प्रकल्प-II मध्ये ₹ 42.18 कोटी पेक्षा अधिक किंमतीस काम करण्यास नाखूशी दर्शविली (डिसेंबर 2011). PMC च्या सल्ल्यावरून NMMC ने, कंत्राटदाराला कंत्राटातील एकूण कामाच्या 125 टक्के एवढे काम पूर्ण झाल्यावर निविदेतील अट क्रमांक, 101 नुसार बंधनकारक असलेल्या दायित्वातून मुक्त केले (फेब्रुवारी 2012). NMMC ने मुळ कंत्राटाच्या 125 टक्क्यांहून अधिक ठरलेले उर्वरित काम (दोन्ही कंत्राटातील) मे.अमित कन्स्ट्रक्शन (कंत्राटदार-II) यांना एकूण ₹ 23.79³⁴ कोटी इतक्या किंमतीस सोपविले, जे मे 2013 पर्यंत पूर्ण करायचे होते.

लेखापरिक्षणांत असे आढळून आले की, त्यावेळच्या DSR चे (2011-12) निर्धारित/BOQ मधील कामाच्या प्रमाणाच्या 125 टक्क्यांसाठीचे दर हे पहिल्या कंत्राटदाराने प्रस्तावित केलेल्या दरापेक्षा कमी होते. म्हणूनच, ₹ 23.79 कोटीस दुसऱ्या कंत्राटदाराला देण्यात आलेले शिल्लक काम पहिल्या कंत्राटदाराकडून ₹ 18.93³⁵ कोटीस करून घेणे सहज शक्य होते, जे खालील तक्त्यात दर्शविले आहे :

³³ जमिनीत खोदकाम करून करण्यात आलेल्या जमिनीच्या पट्ट्याचा तपशील

³⁴ प्रकल्प-I : ₹ 10.75 कोटी; प्रकल्प-II : ₹ 13.04 कोटी (तक्ता पहावा)

³⁵ प्रकल्प-I : ₹ 8.45 कोटी; प्रकल्प-II : ₹ 10.48 कोटी

(₹ कोटीत)

शिल्लक कामाचा तपशिल	कंत्राटदार-II ची मान्य केलेली निविदा किंमत	चालू DSR (2011-12) नुसार येणारी किंमत	फरक	कंत्राटदार-II ची मान्य केलेली निविदा किंमत	चालू DSR (2011-12) नुसार येणारी किंमत	फरक
	प्रकल्प-I			प्रकल्प-II		
बांधकामे ³⁶	5.31	4.09	1.22	6.50	5.17	1.33
विद्युतीकरणामे कामे	4.17	3.48	0.69	4.51	3.91	0.60
उद्वाहने	1.27	0.88	0.39	2.03	1.40	0.63
एकूण	10.75	8.45	2.30	13.04	10.48	2.56

अशाप्रकारे, निविदापत्रातील अटीच्या अनुपालनाचा NMMC ने आग्रह न धरल्यामुळे प्रकल्पावरील खर्चात ₹ 4.86 कोटीने³⁷ वाढ झाली जी टाळता येऊ शकली असती. तसेच, NMMC ने जोखीम व खर्च याविषयीच्या अटींचा पाठपुरावा केला नव्हता व करारातील किंमतीपेक्षा 25 टक्के अधिक एवढ्याच प्रमाणात कराराची मर्यादा ठेवल्यामुळे पहिल्या कंत्राटदाराला सहजपणे पळवाट दिली गेली. मे 2013 पर्यंतची मुदत असूनही, मार्च 2014 पर्यंत दुसऱ्या कंत्राटदाराने शिल्लक कामापैकी फक्त 90 टक्के काम पूर्ण केले होते.

NMMC च्या आयुक्तांनी असे नमूद केले (सप्टेंबर 2013) की, निविदेतील अट क्रमांक 101 ही NMMC च्या करारातील सर्वसाधारण अट होती आणि त्यातील तरतूदीनुसार कृती करण्यात आली होती.

हे उत्तर स्वीकारार्ह नाही कारण, निविदेतील अट क्रमांक 101 चे पूर्णतः पालन केले गेले नव्हते, ज्यामुळे, प्रकल्पावरील खर्च ₹ 4.86 कोटीने वाढला.

ऑगस्ट 2013 मध्ये ही बाब शासनाकडे निर्दिष्ट करण्यात आली; मार्च 2014 पर्यंत त्यांचे उत्तर प्राप्त झाले नव्हते.

पिंपरी-चिंचवड महानगरपालिका

4.8 व्यापारी संकुलाच्या बांधकामाच्या वेळ आणि खर्चात वाढ आणि महसूली हानी

व्यापारी संकुलाच्या बांधकामावर, ₹ 85 लाख खर्च केल्यानंतर निधीच्या कमतरतेमुळे पिंपरी चिंचवड महानगरपालिकेने जानेवारी 2008 मध्ये हे काम थांबविले. हे काम मार्च 2014 पर्यंत देखिल पूर्ण झाले नव्हते, परिणामी त्याच्या मुल्यात ₹ 3.19 कोटीची वाढ झाली, तर ₹ 85 लाखाचा निधी हा सात वर्षांपेक्षा जास्त काळापासून अडकून पडला आणि भाडेपट्टी भाड्यापोटी ₹ 1.52 कोटी प्रतिवर्ष इतका आवर्ती महसूली हानी झाली.

रस्ता रुंदीकरणामुळे विस्थापित झालेल्या दुकानदारांच्या पुनर्वसनासाठी पिंपरी-चिंचवड महानगरपालिकेने (PCMC) चिंचवड येथील राखीव भुखंडावर एक व्यापारी संकुल बांधण्यासाठी प्रशासकीय मान्यता दिली होती (जून 2003). हे काम, ₹ 1.42 कोटी निविदा मुल्यावर एका कंत्राटदाराला देण्यात आले होते (ऑक्टोबर 2005). जे एप्रिल 2007 पर्यंत पूर्ण

³⁶ उत्खनन; RCC चे काम; फरसबंदी, फरशी व डॅडो; जलरोधक; अग्निशमन; रंगकाम (अंतर्गत व बाह्य); पाणी पुरवठा व सांडपाणी निचरा व्यवस्था; दारे व खिडक्या इत्यादी

³⁷ ₹ 23.79 कोटी - ₹ 18.93 कोटी

व्हावयास हवे होते. कामासाठी नोव्हेंबर 2007 पर्यंत मुदतवाढ दिली गेली होती. परंतु ₹ 0.85 कोटी खर्चून, 70 टक्के काम पूर्ण झाल्यावर निधीच्या कमतरतेच्या कारणावर PCMC ने काम थांबविले (जानेवारी 2008).

त्यानंतर, PCMC ने बांधा, वापरा आणि हस्तांतरित करा (BOT) या तत्वावर उर्वरित काम पूर्ण करण्याचा निर्णय घेतला ज्याला BOT समितीने जुलै 2009 मध्ये मान्यता दिली. ₹ 5.95 कोटी बोली देणारे मे. इंटरनॅशनल कन्व्हेयर लिमिटेड, कोलकता (विकासक) हे उच्चतम बोलीदार ठरल्यामुळे ऑक्टोबर 2010 मध्ये विकासकाला वाटप पत्र (LOA) जारी केले गेले आणि विकासकाला LOA प्राप्त झाल्यापासून 15 दिवसांच्या आत PCMC आणि विकासक यांच्या दरम्यान एक विकास करार करावयाचा होता. BOT प्रकल्प विकासकाला 70 वर्षांच्या भाडेपट्टी कालावधी करिता देण्यात आला होता.

लेखापरिक्षणात असे आढळून आले की, स्थानिक रहिवासी, विधानमंडळ सदस्य आणि महापालिकेच्या माजी सदस्यांनी प्रकल्पास जोरदार विरोध दर्शविल्यामुळे BOT प्रकल्पाच्या कामामध्ये प्रगती होऊ शकली नाही. महाराष्ट्र शासनाच्या नगर विकास विभागाने PCMC ला, व्यापारी संकुलाचा पालिकेच्या स्वतःच्या निधीतून आणि BOT द्वारे विकास करण्याचा तुलनात्मक अभ्यास करून जे जास्त फायदेशीर आहे त्यानुसार निर्णय घेण्याचा सल्ला दिला होता (नोव्हेंबर 2010 व जानेवारी 2011). PCMC ने UDD ला असे कळविले (फेब्रुवारी 2011) की, संदर्भित संकुलाचा BOT तत्वावर विकास करणे अधिक फायदेशीर होते (कारण कंत्राटदारास निर्धारित अधिमूल्य आगाऊ भरावे लागणार होते) आणि याबाबतीत पुढे मार्गदर्शन करण्यास सांगितले. लेखापरिक्षणात असे आढळून आले की, UDD ने त्यांचा निर्णय कळविण्या ऐवजी सप्टेंबर 2012 मध्ये म्हणजे जवळजवळ 19 महिन्यांनंतर नवीन शंका उपस्थित केल्या ज्यांचे निरसन PCMC ने जानेवारी 2013 मध्ये केले.

मार्च 2013 मध्ये PCMC ला असे लक्षात आले की (अ) UDD कडून निर्णय घेण्यात विलंब झाला होता, (ब) ऑक्टोबर 2010 मध्ये LOA जारी करून दोन वर्षे आणि पाच महिने उलटल्यावरही विकासकाबरोबर कोणताही विकास करार करण्यात आला नव्हता, (क) महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम, 1949, अंतर्गत तयार करण्यात आलेल्या नवीन विनियमांना लक्षात घेता महानगरपालिकेच्या मालकीच्या सर्व मालमत्ता जास्तीत जास्त 30 वर्षांसाठी भाडेपट्टी वर देण्यास मुभा होती, तरीही, BOT प्रकल्प 70 वर्षांच्या भाडेपट्टीवर देण्यात आला होता आणि (ड) दरम्यानच्या कालावधीत जमिनीच्या किंमतीमध्ये वाढ झाली होती. वरील सर्व प्रतिकूल घटक विचारात घेऊन PCMC ने LOA रद्द करण्याचा प्रस्ताव मांडला जो जुलै 2013 मध्ये BOT समितीने मंजूर केला. महानगरपालिकेच्या स्वतःच्या निधीमधून उर्वरित बांधकाम हाती घेऊन रस्ता रुंदीकरणामुळे विस्थापित झालेल्या दुकानदारांचे लवकरात लवकर पूर्णवसन करण्याचाही निर्णय घेण्यात आला.

PCMC ने जानेवारी 2013 मध्ये केलेल्या अंदाजानुसार शिल्लक कामाची किंमत ₹ 3.76 कोटी होती व मार्च 2014 पर्यंत देखिल कामासाठी निविदा मागवण्यात आल्या नव्हत्या. सुधारित आराखडे आणि अंदाजपत्रक तयार केल्यावर व निविदा मागवल्यावर प्रकल्पाच्या किंमतीमध्ये वाढ होण्याची शक्यता होती. मार्च 2014 पर्यंत महानगर पालिकेच्या स्वतःच्या अंदाजानुसार, सात वर्षांहूनही अधिक काळ (जानेवारी 2008 ते मार्च 2014) ₹ 0.85 कोटी एवढा निधी अडकून राहणे आणि भाडेपट्टी भाड्यापोटी प्राप्त व्हावयाच्या कमीत कमी वार्षिक ₹ 1.52 कोटी

इतक्या महसूलाचा आवर्ती हानी होणे या बरोबरच प्रकल्पाची किंमत ₹ 3.19³⁸ कोटीने वाढली होती.

PCMC च्या आयुक्तांनी वस्तूस्थिती मान्य केली व असे नमूद केले (जुलै 2013) की महाराष्ट्र शासनाकडून योग्य निर्देश प्राप्त न झाल्यामुळे त्यांना याबाबतीत अंतिम निर्णय घेता येऊ शकला नाही.

जुलै 2013 मध्ये ही बाब शासनास कळविण्यात आली; त्यांचे उत्तर मार्च 2014 पर्यंत प्राप्त झाले नव्हते.

पुणे महानगरपालिका

4.9 मालमत्ता कराची कमी आकारणी

मालमत्तेचे पट्टीयोग्य मुल्य ठरवितांना, मुंबई प्रांतिक महानगरपालिका अधिनियम, 1949 च्या तरतुदींचे अनुपालन न केल्यामुळे ₹ 43.96 कोटीच्या मालमत्ता कराची कमी आकारणी झाली परिणामी पुणे महानगरपालिकेला महसूली हानी झाली.

मुंबई प्रांतिक महानगरपालिका (BPMC) अधिनियम, 1949 च्या, अनुसूची "ड" अंतर्गत प्रकरण VIII (कर नियम) च्या नियम 7(1) च्या तरतुदींनुसार, मालमत्ता कर देय असलेल्या कुठल्याही इमारत किंवा जमिनीचे पट्टीयोग्य मुल्य (RV) ठरवितांना अशी जमीन किंवा इमारत भाड्याने दिल्यास, अशी जमीन किंवा इमारत दरवर्षी सर्वसाधारणपणे ज्या अपेक्षित दराने भाड्याने दिली जाईल, त्या वार्षिक भाड्याच्या 10 टक्के रक्कम वजा करावी व दुरुस्ती किंवा इतर कोणत्याही प्रयोजनासाठी केलेल्या वजावटीऐवजी ही वजावट केलेली असावी. BPMC अधिनियमातील सदर अधिसूचीच्या नियम 9(ब) मध्ये पुढे अशी तरतूद आहे की, प्रत्येक इमारत आणि जमिनीचे RV अधिनियमांच्या तरतुदींनुसार ठरवायला हवे.

मालमत्ता कर विभागाच्या 2010-11 ते 2012-13 या कालावधीच्या दस्तऐवजांची तपासणी केली असता असे आढळून आले की, पुणे महानगरपालिकेने (PMC) मालमत्तेचे RV ठरवितांना अधिनियमांतर्गत दुरुस्तीसाठी अनुज्ञेय असलेल्या 10 टक्के वजावटी ऐवजी 15 टक्के वजावट ग्राह्य केली, परिणामी ₹ 43.96 कोटी इतकी मालमत्ता कराची कमी आकारणी झाली, ज्यामुळे, PMC ला त्याप्रमाणात महसूलाची हानी झाली. त्याचा तपशील खाली दिला आहे :

वर्ष	वार्षिक भाड्याच्या 85 टक्के दराने निश्चित केलेले RV (₹ कोटीत)	वार्षिक भाड्याच्या 90 टक्के दराने निश्चित करावयाचे RV (₹ कोटीत)	RV ची कमी निश्चिती (₹ कोटीत)	मालमत्ता कराचा दर (टक्क्यात)	मालमत्ता कराची कमी आकारणी (₹ कोटीत)
2010-11	443.60	469.69	26.09	39.75	10.37
2011-12	508.42	538.33	29.91	50.75	15.18
2012-13	560.01	592.95	32.94	55.90	18.41
एकूण					43.96

³⁸ (₹ 0.85 कोटी + ₹ 3.76 कोटी) - ₹ 1.42 कोटी = ₹ 3.19 कोटी

लेखापरिक्षणात हे निदर्शनास आणून दिल्यानंतर PMC ने असे सांगितले (जून 2013) की, केलेली 15 टक्के वजावट ही दिनांक 3 एप्रिल 1970 ला झालेल्या PMC च्या सर्वसाधारण सभेच्या बैठकीत झालेल्या ठरावाला (क्रं 5) अनुसरून ग्राह्य करण्यात आली होती.

हे उत्तर मान्य करता येत नाही कारण, अधिनियमात योग्य दुरुस्ती केल्याशिवाय RV च्या दरात बदल करता येत नाही.

अशाप्रकारे, BPMC अधिनियम, 1949 च्या सद्य तरतुदींचे अनुपालन न केल्यामुळे ₹ 43.96 कोटी मालमत्ता कराची कमी आकारणी झाली.

हे प्रकरण शासनाला जुलै 2013 मध्ये संदर्भित केले होते, मार्च 2014 पर्यंत उत्तर प्राप्त झाले नव्हते.

म. सिन्हा

(माला सिन्हा)

प्रधान महालेखाकार (लेखापरिक्षा)-I,
मुंबई, महाराष्ट्र

मुंबई,
दिनांक 18 ऑगस्ट, 2014

प्रतिस्वाक्षांकीत

शशि कान्त शर्मा

(शशि कान्त शर्मा)

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरिक्षक

नवी दिल्ली,
दिनांक 20 ऑगस्ट, 2014

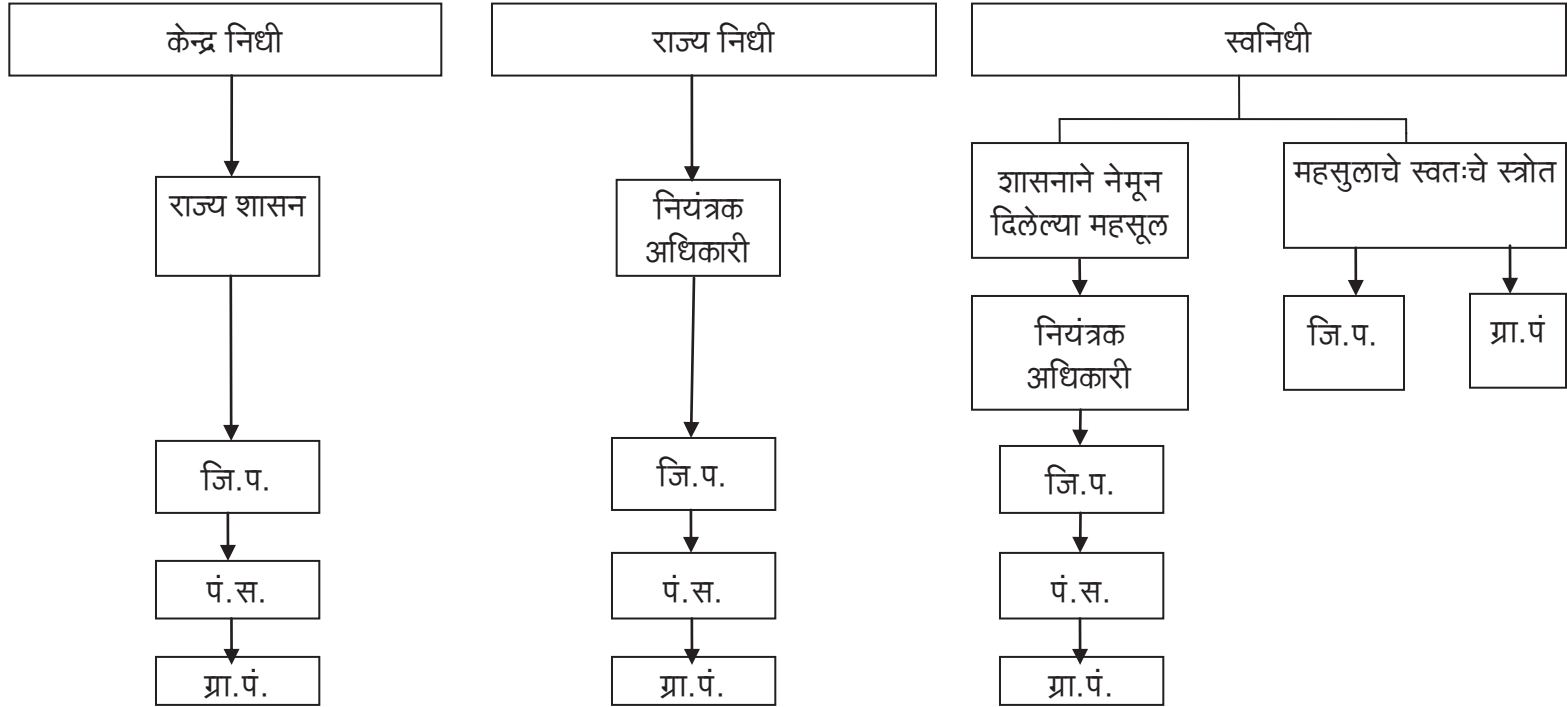
परिशिष्टे

परिशिष्ट I

(संदर्भ : परिच्छेद 1.4.4; पृष्ठ क्र. 3)

निधी ओघ तक्ता

परिशिष्ट II (संदर्भ : परिच्छेद 1.7.3; पृष्ठ क्र.6) हस्तांतरीत योजना, अभिकरण योजना आणि जिल्हा परिषदांच्या स्वतःच्या योजनांवरील वर्ष 2012-13 च्या खर्चाचा तपशील (₹ कोटीत)					
अ.क्र.	जिल्हा परिषदेचे नांव	हस्तांतरीत योजनांवरील खर्च	अभिकरण योजनांवरील खर्च	जिल्हा परिषदेच्या स्वतःच्या योजनांवरील खर्च	एकूण खर्च
1.	अहमदनगर	1027.03	68.71	32.95	1128.69
2.	अकोला	851.50	67.06	63.47	982.03
3.	अमरावती	632.62	36.66	15.80	685.08
4.	औरंगाबाद	672.50	88.61	18.22	779.33
5.	बीड	701.90	73.37	16.22	791.49
6.	बुलढाणा	636.00	68.00	538.00	1242.00
7.	चंद्रपूर	1170.91	63.54	81.96	1316.41
8.	धुळे	395.08	88.39	28.77	512.24
9.	गडचिरोली	776.97	60.64	66.13	903.74
10.	गोंदिया	416.75	33.11	54.14	504.00
11.	हिंगोली	279.22	00.00	8.70	287.92
12.	जळगाव	761.98	52.53	34.31	848.82
13.	जालना	427.90	50.80	11.05	489.75
14.	कोल्हापूर	1449.74	88.69	61.20	1599.63
15.	लातूर	622.73	32.29	6.02	661.04
16.	नागपूर	1246.52	0.00	0.00	1246.52
17.	नांदेड	766.47	71.62	6.82	844.91
18.	नंदूरबार	355.74	31.98	90.37	478.09
19.	नाशिक	1055.81	124.43	29.84	1210.08
20.	उस्मानाबाद	490.11	35.74	9.81	535.66
21.	परभणी	404.88	34.21	6.36	445.45
22.	पुणे	1029.47	104.49	115.71	1249.67
23.	रत्नागिरी	568.59	44.98	8.20	621.77
24.	रायगड	613.50	35.20	59.39	708.09
25.	सांगली	603.38	104.70	19.99	728.07
26.	सातारा	813.36	61.57	27.87	902.80
27.	सिंधुदुर्ग	382.45	34.40	43.22	460.07
28.	सोलापूर	1743.99	213.94	73.84	2031.77
29.	ठाणे	902.54	89.49	83.38	1075.41
30.	वाशिम	283.26	18.14	26.65	328.05
31.	यवतमाळ	769.94	138.98	15.87	924.79
	एकूण	22852.84	2016.27	1654.26	26523.37

(स्रोत : भंडारा व वर्धा वगळून 31 ZPs च्या मु.ले.व.वि.अ.कडून मिळालेली माहिती)

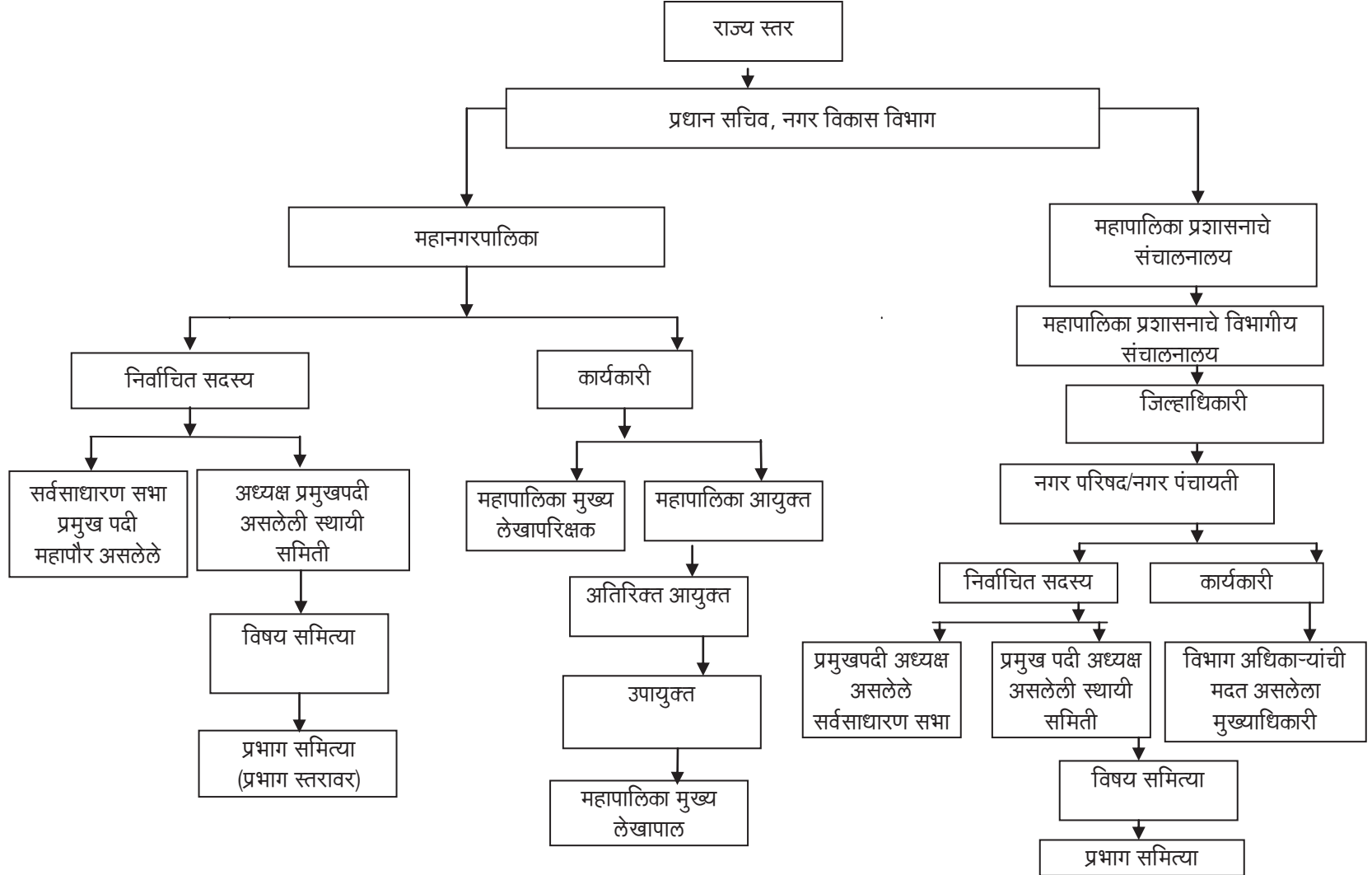
परिशिष्ट III (संदर्भ : परिच्छेद 1.10.4; पृष्ठ क्र. 9) संचालक, स्थानिक निधी लेखापरीक्षण अहवालातील प्रलंबित मुद्दे				
वर्ष	प्रलंबित परिच्छेदांची संख्या		आक्षेपित रक्कम (₹ कोटीत)	
	शासन निधी	ZPs च्या स्वतःचा निधी	शासन निधी	ZPs च्या स्वतःचा निधी
1962-63 ते 2001-02	46065	8147	1651.11	185.35
2002-03	4690	1349	139.20	30.82
2003-04	4035	1352	175.35	28.16
2004-05	600	2575	159.62	48.88
2005-06	7640	3245	348.36	64.61
2006-07	8737	2269	661.04	66.53
2007-08	6358	944	557.70	31.48
2008-09	8143	1579	424.16	63.36
2009-10	8903	2851	905.88	109.59
2010-11	8606	3037	993.62	175.24
एकूण	109178	27154	6016.04	804.02

(स्रोत : DLFA च्या वर्ष 2010-11 च्या वार्षिक लेखापरीक्षण आढावा अहवालानुसार)

परिशिष्ट IV

(संदर्भ : परिच्छेद 2.3.1; पृष्ठ क्र. 12)

संघटनात्मक संरचना

परिशिष्ट V							
(संदर्भ : परिच्छेद 2.4.5; पृष्ठ क्र. 13)							
महानगरपालिकांची आर्थिक स्थिती							
(₹ कोटीत)							
अ. क्र.	महापालिकेचे नांव	2010-11		2011-12		2012-13	
		जमा	खर्च	जमा	खर्च	जमा	खर्च
1.	अहमदनगर	140.58	118.54	162.05	158.67	175.63	152.11
2.	अकोला	137.55	182.24	299.72	273.36	227.62	254.21
3.	अमरावती	124.55	113.43	141.75	146.94	257.00	129.00
4.	औरंगाबाद	263.51	264.42	295.58	287.85	371.22	376.51
5.	भिवंडी-निजामपूर	227.08	265.93	511.93	503.63	266.84	285.00
6.	चंद्रपूर	00.00	00.00	00.00	00.00	102.58	77.91
7.	धुळे	106.73	96.30	117.67	113.80	136.97	132.54
8.	जळगाव	128.24	128.14	144.31	184.11	141.15	157.17
9.	कल्याण-डोंबिवली	749.79	704.39	827.38	771.78	809.90	669.42
10.	कोल्हापूर	184.33	182.85	151.34	261.79	336.75	323.17
11.	लातूर	00.00	00.00	00.00	00.00	62.78	89.73
12.	मालेगाव	129.01	134.08	179.74	174.39	274.62	224.57
13.	बृहन्मुंबई	19053.07	17683.94	18268.65	16870.76	22460.80	21275.46
14.	मिरा-भाईंदर	413.65	361.05	469.92	375.90	534.04	456.05
15.	नागपूर	807.79	833.07	807.08	746.89	939.83	880.76
16.	नांदेड-वाघाला	348.78	367.11	177.52	95.07	302.51	323.42
17.	नाशिक	665.53	647.47	785.86	788.48	956.53	898.19
18.	नवी मुंबई	1011.38	727.18	993.03	854.92	1229.78	1197.58
19.	परभणी	00.00	00.00	00.00	00.00	68.51	63.55
20.	पिंपरी-चिंचवड	1576.10	1013.10	2624.22	1304.92	1700.98	1295.52
21.	पुणे	2327.37	2062.29	2679.09	2468.21	2962.12	2826.72
22.	सांगली-मिरज-कुपवाड	116.05	108.73	141.35	116.10	146.55	120.23
23.	सोलापूर	364.40	305.08	156.39	286.92	218.73	309.99
24.	ठाणे	1038.88	1019.08	1544.59	1332.31	1343.78	1242.85
25.	उल्हासनगर	222.58	239.57	234.60	236.04	266.24	264.28
26.	वसई-विरार	*	*	521.50	293.80	752.12	541.68
	एकूण	30136.95	27557.99	32235.27	28646.64	37045.58	34567.62

(स्रोत : संबंधित महापालिकांकडून मिळालेली माहिती)

* पालिकेकडून माहिती मिळाली नाही

■ वर्ष 2012-13 मध्ये अस्तित्वात आलेल्या महानगरपालिका

परिशिष्ट VI

(संदर्भ : परिच्छेद 2.4.6; पृष्ठ क्र. 13)

31 मार्च 2013 रोजी असलेली मिळकत कराची थकबाकी

(₹ कोटीत)

अ. क्र.	महानगर पालिकेचे नांव	थकबाकीची प्रारंभिक शिल्लक	चालू मागणी	एकूण मागणी	वसूली			अखेरची शिल्लक
					चालू	थकबाकी	एकूण	
1.	अहमदनगर	71.31	45.04	116.35	15.37	13.31	28.68	87.67
2.	अकोला	8.07	12.33	20.40	8.65	7.11	15.76	4.64
3.	अमरावती	22.86	49.00	71.86	21.86	00.00	21.86	50.00
4.	औरंगाबाद	14.21	85.79	100.00	58.12	0.00	58.12	41.88
5.	भिवंडी-निजामपूर	10.81	18.37	29.18	9.75	9.29	19.04	10.14
6.	चंद्रपूर	2.08	8.07	10.15	5.88	1.38	7.26	2.89
7.	धुळे	11.48	6.39	17.87	3.63	4.32	7.95	9.92
8.	जळगाव	17.79	22.93	40.72	18.59	4.78	23.37	17.35
9.	कल्याण-डोंबिवली	130.98	192.66	323.64	138.67	41.48	180.15	143.49
10.	कोल्हापूर	12.05	26.13	38.18	22.58	15.07	37.65	0.53
11.	लातूर	2.11	7.00	9.11	6.05	1.60	7.65	1.46
12.	मालेगाव	9.55	8.73	18.28	4.95	3.48	8.43	9.85
13.	बृहन्मुंबई	9018.45	3657.08	12675.53	1509.81	471.67	1981.48	10694.05
14.	मिरा-भाईंदर	49.61	99.28	148.89	69.92	17.41	87.33	61.56
15.	नागपूर	112.46	98.32	210.78	84.76	77.64	162.40	48.38
16.	नांदेड-वाघाळा	5.97	10.36	16.33	9.07	2.99	12.06	4.27
17.	नाशिक	39.82	56.04	95.86	43.28	19.86	63.14	32.72
18.	नवी मुंबई	68.20	365.20	433.40	291.38	29.89	321.27	112.13
19.	परभणी	2.27	5.50	7.77	1.56	2.44	4.00	3.77
20.	पिंपरी-चिंचवड	95.80	128.91	224.71	99.82	43.47	143.29	81.42
21.	पुणे	686.53	830.91	1517.44	464.93	177.00	641.93	875.51
22.	सांगली-मिरज-कुपवाड	20.24	25.52	45.76	16.77	7.54	24.31	21.45
23.	सोलापूर	85.30	51.60	136.90	37.63	10.60	48.23	88.67
24.	ठाणे	105.92	188.08	294.00	30.13	209.00	239.13	54.87
25.	उल्हासनगर	158.25	95.56	253.81	30.90	19.93	50.83	202.98
26.	वसई-विरार	33.75	65.60	99.35	43.61	20.56	64.17	35.18
	एकूण	10795.87	6160.40	16956.27	3047.67	1211.82	4259.49	12696.78

(स्रोत : संबंधित महापालिकांकडून मिळालेली माहिती)

परिशिष्ट VII								
(संदर्भ : परिच्छेद 2.4.6; पृष्ठ क्र. 14)								
31 मार्च 2013 रोजी असणारी पाणीपट्टीची थकबाकी								
(₹ कोटीत)								
अ. क्र.	महानगर पालिकेचे नावे	थकबाकीची प्रारंभिक शिल्लक	चालू मागणी	एकूण मागणी	वसूली			अखेरची शिल्लक
					चालू	थकबाकी	एकूण	
1.	अहमदनगर	16.12	60.78	76.90	4.19	3.59	7.78	69.12
2.	अकोला	4.01	4.01	8.02	1.99	1.93	3.92	4.10
3.	अमरावती*	0	0	0	0	0	0	0
4.	औरंगाबाद	40.93	18.20	59.13	15.76	0.00	15.76	43.37
5.	भिवंडी-निजामपूर	14.25	12.01	26.26	5.52	2.70	8.22	18.04
6.	चंद्रपूर#	0	0	0	0	0	0	0
7.	धुळे	8.88	6.20	15.08	2.77	2.19	4.96	10.12
8.	जळगाव	8.20	14.49	22.69	11.13	2.80	13.93	8.76
9.	कल्याण-डोंबिवली	30.04	43.99	74.03	27.73	6.67	34.40	39.63
10.	कोल्हापूर	8.56	27.61	36.17	29.86	0.00	29.86	6.31
11.	लातूर*	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
12.	मालेगाव	9.34	7.40	16.74	3.76	3.18	6.94	9.80
13.	बृहन्मुंबई	732.66	589.93	1322.59	432.05	160.98	593.03	729.56
14.	मिरा-भाईंदर	2.77	29.77	32.54	28.13	1.57	29.70	2.84
15.	नागपूर	79.39	94.26	173.65	84.29	0.00	84.29	89.36
16.	नांदेड-वाघाळा	1.28	2.13	3.41	1.83	0.73	2.56	0.85
17.	नाशिक	21.00	32.83	53.83	26.13	12.72	38.85	14.98
18.	नवी मुंबई	0.00	65.72	65.72	65.64	0.00	65.64	0.08
19.	परभणी	2.87	6.07	8.94	0.71	0.70	1.41	7.53
20.	पिंपरी-चिंचवड	70.62	38.16	108.78	12.66	14.13	26.79	81.99
21.	पुणे	309.63	65.00	374.63	67.87	0.00	67.87	306.76
22.	सांगली-मिरज-कुपवाड	10.63	16.25	26.88	12.24	4.21	16.45	10.43
23.	सोलापूर	44.76	27.05	71.81	19.09	7.40	26.49	45.32
24.	ठाणे	52.54	69.96	122.50	17.83	49.19	67.02	55.48
25.	उल्हासनगर	83.11	5.62	88.73	2.32	0.00	2.32	86.41
26.	वसई-विरार	5.44	31.27	36.71	28.92	5.92	34.84	1.87
	एकूण	1557.03	1268.71	2825.74	902.42	280.61	1183.03	1642.71

(स्रोत : संबंधित महापालिकांकडून मिळालेली माहिती)

* महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाकडून पाणी पुरवठा केला जातो

खाजगी पाणी पुरवठा सेवा

परिशिष्ट VIII

(संदर्भ : परिच्छेद 2.4.7; पृष्ठ क्र. 14)

सर्व महानगरपालिकांचे वर्ष 2008-09 ते 2012-13 या कालावधीतील बाबनिहाय खर्चाचे विवरणपत्र

(₹ कोटीत)

खर्चाच्या बाबी	2008-09		2009-10		2010-11		2011-12		2012-13	
	एकूण खर्च	एकूण खर्चाशी टक्केवारी	एकूण खर्च	एकूण खर्चाशी टक्केवारी	एकूण खर्च	एकूण खर्चाशी टक्केवारी	एकूण खर्च	एकूण खर्चाशी टक्केवारी	एकूण खर्च	एकूण खर्चाशी टक्केवारी
1. प्रशासन (अ) आस्थापना (ब) इतर	4735 850	19.50 3.50	4674 1692	16.51 5.98	6700 613	24.31 2.22	7307 622	25.51 2.17	9941 546	28.76 1.58
2. करांची वसूली	131	0.54	00.00	00.00	00.00	00.00	00.00	00.00	00.00	00.00
3. रस्त्यांची दिवाबत्ती	368	1.52	321	1.13	449	1.63	592	2.07	652	1.89
4. पाणी पुरवठा	1857	7.65	1154	4.08	3700	13.43	3474	12.13	3900	11.28
5. सार्वजनिक सुरक्षा	164	0.68	74	0.26	117	0.42	107	0.37	117	0.34
6. सार्वजनिक आरोग्य	1736	7.15	572	2.02	1187	4.31	1266	4.42	1052	3.04
7. जलनिःसारण व मलनिःसारण	1121	4.62	506	1.79	1163	4.22	1065	3.72	1028	2.97
8. बांधकामे	5048	20.79	7082	25.02	3505	12.72	3834	13.38	4440	12.84
9. वाहतूक	69	0.28	104	0.37	97	0.35	205	0.72	331	0.96
10. शिक्षण	1182	4.87	477	1.68	777	2.82	786	2.74	899	2.60
11. दुर्बल घटकांवरील खर्च	541	2.23	237	0.84	227	0.82	443	1.55	553	1.60
12. असाधारण खर्च व दिलेली कर्जे	687	2.83	266	0.94	440	1.60	680	2.37	449	1.30
13. इतर खर्च	5789	23.84	11149	39.38	8583	31.15	8266	28.85	10661	30.84
अनुक्रमांक 2 ते 13 ची बेरीज	18693	77.00	21942	77.51	20245	73.47	20718	72.32	24081	69.66
एकूण खर्च	24278	100	28308	100	27558	100	28647	100	34568	100

(स्रोत : संबंधित पालिकांकडून मिळालेली माहिती)

परिशिष्ट IX

(संदर्भ : परिच्छेद 2.4.8; पृष्ठ क्र. 14)

2012-13 या वर्षाकरिता जमा खर्च व मिळकत कर व पाणी पट्टीची थकबाकी दर्शविणारी नगरपरिषदांची आर्थिक स्थिती
(₹ कोटीत)

जिल्हा	अ. क्र.	नगरपरिषदेचे नाव	जमा	खर्च	मिळकत कराची एकूण मागणी	मिळकत कराची थकबाकी	पाणी पट्टीची एकूण मागणी	पाणी पट्टीची थकबाकी
1	2	3	4	5	6	7	8	9
अहमदनगर	1	देवळाली प्रवरा	11.34	10.92	0.49	0.03	0.46	0.04
	2	कोपरगाव	25.05	24.19	2.63	0.50	2.42	0.55
	3	पाथर्डी	7.71	9.98	1.59	1.06	0.40	0.11
	4	राहाता पिंपळस	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	5	राहुरी	13.36	13.75	0.77	0.15	0.87	0.55
	6	संगमनेर	32.21	24.62	3.30	0.62	2.28	0.58
	7	शिर्डी	18.91	13.56	3.40	1.24	0.94	0.46
	8	श्रीगोंदा	8.21	1.82	1.01	0.09	0.35	0.16
	9	श्रीरामपूर	38.24	39.11	3.37	3.11	2.82	2.75
धुळे	10	दोंडाइचा वरवडे	40.24	41.27	1.18	0.23	1.38	0.66
	11	सिंदखेडा NP	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	12	शिरपूर वरवडे	53.02	45.90	1.81	0.05	1.69	0.03
जळगाव	13	अमळनेर	40.16	35.57	3.22	1.54	2.16	0.96
	14	भडगाव	3.61	3.06	2.38	1.40	1.22	0.64
	15	भुसावळ	41.06	38.85	16.03	7.47	2.71	1.43
	16	चाळीसगाव	53.91	52.30	3.55	0.79	1.65	0.19
	17	चोपडा	15.17	13.76	2.00	0.60	1.37	0.37
	18	धरणगाव	2.40	4.32	0.99	0.35	0.61	0.18
	19	एरंडोल	11.61	11.35	0.88	0.08	0.68	0.02
	20	फैजपूर	9.77	9.00	0.96	0.38	0.77	0.25
	21	जामनेर	18.36	13.29	1.44	0.66	0.94	0.61
	22	पाचोरा	19.46	14.04	4.58	2.90	0.98	0.18
	23	परोळा	5.05	9.23	1.21	0.48	0.84	0.35
	24	रावेर	5.19	5.80	0.70	0.07	0.62	0.06
जळगाव	25	सावडा	4.76	4.64	0.68	0.13	0.45	0.03
	26	यावल	8.88	8.93	0.62	0.05	0.48	0.04
कोल्हापूर	27	गडहिंगलज	10.24	10.08	2.04	0.43	0.78	0.20
	28	इचलकरंजी	147.25	127.77	14.90	2.47	5.82	1.70
	29	जयसिंगपूर	13.76	12.39	2.13	0.60	0.84	0.20
	30	कागल	14.56	20.95	1.45	0.63	0.67	0.08
	31	कुरुंदवाड	11.35	5.99	0.64	0.15	0.78	0.19
	32	मल्कापूर	1.54	1.37	0.28	0.01	0.09	0.01
	33	मुरगुड	6.87	5.76	0.20	0.02	0.23	0.00
	34	पन्हाळा	3.43	2.79	0.13	0.08	WCNA	WCNA
	35	वडगाव	12.78	9.39	0.67	0.15	0.44	0.14
नंदुरबार	36	नंदुरबार	21.20	24.22	4.86	0.85	1.88	0.26
	37	नवापूर	4.47	5.13	1.48	0.77	0.51	0.20
	38	शहादा	9.26	9.33	2.10	0.69	1.98	0.95
	39	तळोदा	4.42	5.24	0.83	0.38	0.33	0.21

1	2	3	4	5	6	7	8	9
नाशिक	40	भगूर	4.87	3.93	0.33	0.15	0.27	0.09
	41	इगतपुरी	8.87	8.39	0.80	0.19	0.62	0.29
	42	मनमाड	24.91	23.60	1.64	0.46	2.59	2.22
	43	नांदगाव	5.87	5.85	0.44	0.14	0.68	0.26
	44	सटाणा	11.86	11.30	9.43	8.17	0.64	0.19
	45	सिन्नर	17.49	16.70	5.05	1.24	1.59	0.20
	46	त्र्यंबक	4.10	3.62	0.51	0.05	0.21	0.03
पुणे	47	येवला	11.44	6.36	1.95	0.35	0.82	0.14
	48	आळंदी	0.06	0.04	0.03	0.01	0.01	0.00
	49	बारामती	31.81	35.19	4.18	1.46	1.43	0.45
	50	भोर	7.74	9.08	1.09	0.50	0.82	0.47
	51	दौंड	20.84	14.90	0.93	0.22	0.95	0.17
	52	इंदापूर	11.66	14.76	1.82	0.83	0.62	0.08
	53	जेजुरी	6.19	8.53	0.65	0.26	0.31	0.10
	54	जुन्नर	8.62	5.29	1.03	0.28	0.72	0.21
	55	लोणावळा	30.36	23.21	5.86	1.38	4.89	2.47
	56	सासवड	9.92	8.75	2.27	0.64	1.24	0.31
	57	शिरूर	6.71	14.80	1.85	0.47	0.88	0.31
58	तळेगाव दाभाडे	21.45	15.74	6.17	2.42	4.08	1.83	
रत्नगिरी	59	चिपळूण	18.37	17.28	4.27	1.41	1.03	0.33
	60	दापोली	6.87	5.34	1.18	0.35	0.33	0.12
	61	देवरुख NP	0.61	0.75	0.41	0.13	0.32	0.11
	62	गुहागर NP	0.64	1.32	0.14	0.01	0.14	0.01
	63	खेड	7.57	6.85	1.32	0.47	0.56	0.20
	64	लांजा NP	0.27	0.23	0.14	0.03	0.10	0.02
	65	राजापूर	7.78	8.27	0.46	0.12	0.27	0.10
	66	रत्नागिरी	29.17	26.63	5.71	2.87	3.02	0.56
रायगड	67	अलिबाग	11.73	11.19	2.69	0.62	1.10	0.47
	68	कर्जत	14.46	13.02	3.18	1.49	0.70	0.23
	69	खोपोली	43.75	39.51	5.84	1.94	1.01	0.31
	70	महाड	10.53	8.08	2.53	1.10	0.57	0.23
	71	माथेरान	4.44	9.26	0.22	0.04	0.00	0.00
	72	मुरुड-जंजिरा	3.38	3.30	0.54	0.21	0.24	0.04
	73	पनवेल	74.06	59.06	10.84	3.87	4.40	1.20
	74	पेण	13.73	11.31	2.88	0.61	1.43	0.34
	75	रोहा	14.32	9.58	2.14	0.43	0.79	0.13
	76	श्रीवर्धन	6.19	6.31	0.42	0.08	0.22	0.04
	77	उरण	11.80	11.10	2.05	0.58	1.68	0.61
सांगली	78	आष्टा	19.30	20.33	0.83	0.38	0.26	0.10
	79	इस्लामपूर	20.09	17.83	1.92	0.57	1.93	0.26
	80	जत	0.78	0.25	0.07	0.07	0.06	0.06
	81	तासगाव	16.51	18.40	0.83	0.29	0.74	0.14
	82	विटा	23.89	20.80	2.36	1.60	1.73	0.36

1	2	3	4	5	6	7	8	9
सातारा	83	कराड	29.17	42.19	0.04	0.01	0.03	0.01
	84	महाबळेश्वर	26.37	17.25	1.15	0.28	1.37	0.44
	85	मलकापूर	7.79	6.31	1.60	0.38	0.96	0.02
	86	म्हसवड	7.77	2.75	0.45	0.10	0.56	0.22
	87	पाचगणी	22.43	11.59	1.83	0.92	WCNA	WCNA
	88	फलटण	24.45	23.05	3.55	1.07	1.85	0.86
	89	रहिमतपूर	8.57	6.68	0.41	0.16	0.37	0.11
	90	सातारा	73.66	53.49	13.37	5.89	3.63	1.44
सिंधुदुर्ग	91	वाई	13.53	13.05	1.79	0.37	1.18	0.36
	92	कणकवली	5.76	2.41	0.56	0.05	0.16	0.05
	93	मालवण	7.34	6.74	0.72	0.08	0.26	0.02
	94	सावंतवाडी	13.86	10.65	0.77	0.04	1.07	0.06
सोलापूर	95	वेगुली	8.85	3.63	0.55	0.10	0.16	0.00
	96	अक्कलकोट	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	97	बाशी	58.00	50.87	6.59	2.52	6.73	3.16
	98	दुधनी	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	99	करमाळा	2.44	5.34	1.06	0.44	0.82	0.16
	100	कुर्डुवाडी	8.94	8.82	0.81	0.35	1.60	0.33
	101	मंगळवेडा	9.08	7.46	0.61	0.13	0.41	0.10
	102	मैदगी	3.77	3.24	0.20	0.10	0.18	0.03
ठाणे	103	पंढरपूर	42.40	44.68	4.19	1.59	2.89	1.29
	104	सांगोला	18.18	15.97	0.77	0.03	0.86	0.13
	105	अंबरनाथ	117.91	70.73	10.87	1.21	2.43	0.58
	106	डहाणू	14.59	18.76	2.85	0.36	1.09	0.59
	107	जव्हार	5.05	4.97	0.60	0.30	0.36	0.08
अकोला*	108	कुळगाव बदलापूर	108.04	113.40	9.77	2.22	WCNA	WCNA
	109	पालघर	16.72	10.97	7.91	4.28	1.70	0.96
	110	अकोट	0.37	0.33	2.45	1.19	0.00	0.00
	111	बाळापूर	7.50	7.34	0.29	0.06	0.00	0.00
	112	मूर्तिजापूर	26.85	24.63	0.49	0.03	1.74	1.69
अमरावती	113	पातुर	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	114	तेलहरा	16.53	7.00	0.33	0.07	0.48	0.07
	115	चांदूर रेल्वे	9.44	8.49	0.38	0.18	0.28	0.11
	116	चिखली	37.52	0.24	1.97	0.89	1.08	0.68
	117	धामणगाव रेल्वे	10.90	9.66	0.95	0.62	0.52	0.14
	118	अचलपूर	61.71	49.57	5.99	1.80	4.52	2.29
	119	अंजनगाव	10.61	6.44	0.90	0.07	WCNA	WCNA
	120	चांदूर बझार	4.71	6.30	0.48	0.22	0.75	0.22
	121	चिखलदरा	5.00	5.21	0.24	0.06	WCNA	WCNA
	122	दर्यापूर	11.30	3.53	0.53	0.67	0.00	0.00
	123	मोशी	11.77	19.84	1.36	0.49	1.64	0.41
124	वरुड	12.24	6.07	2.81	1.20	1.19	0.29	
125	शेंदुर्जनाघाट	9.54	8.34	0.28	0.03	0.28	0.04	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
औरंगाबाद	126	गंगापूर	9.60	7.82	0.58	0.22	1.19	0.92
	127	कन्नड	8.14	6.48	1.08	0.60	1.51	1.04
	128	खुलताबाद	4.85	3.94	0.24	0.05	0.32	0.06
	129	पैठण	13.76	15.41	0.65	0.59	1.06	1.01
	130	वैजापूर	16.41	27.65	1.67	0.31	0.64	0.10
	131	सिल्लोड	12.83	8.42	1.54	0.92	1.77	1.54
बीड	132	अंबेजोर्गाई	20.39	14.92	2.56	0.22	3.04	0.57
	133	केज	7.15	7.15	3.11	2.30	1.21	0.63
	134	बीड	49.96	47.14	7.06	4.10	9.06	6.04
	135	धारूर	5.12	4.45	0.20	0.10	0.71	0.34
	136	गेवराई	10.04	6.09	0.76	0.48	1.48	1.02
	137	माजलागाव	5.67	8.22	0.45	0.02	1.93	1.69
भंडारा	138	परळी वैजनाथ	42.19	17.94	2.73	1.24	2.29	1.36
	139	पावनी	3.77	5.86	0.31	0.07	0.36	0.03
	140	भंडारा	45.68	46.81	2.23	0.61	1.93	0.49
बुलढाणा	141	तुमसर	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	142	बुलढाणा	23.77	30.76	3.63	0.82	1.57	0.52
	143	देऊळगाव राजा	11.44	10.23	0.75	0.31	0.30	0.09
	144	खामगाव	47.64	32.88	4.70	1.73	1.40	0.60
	145	सिंदखेडराजा	6.83	5.77	0.64	0.45	0.21	0.09
	146	नांदुरा	11.66	11.92	1.60	0.85	0.82	0.57
	147	चिखली	37.52	24.42	1.97	0.89	1.08	0.68
	148	मलकापूर	21.43	23.67	1.80	0.57	0.02	0.01
	149	मेहकर	34.99	16.02	1.45	0.12	0.92	0.08
	150	लोणार	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	151	शेगाव	15.86	16.83	2.39	0.85	1.60	0.55
चंद्रपूर	152	जळगाव जामोद	3.93	5.19	0.40	0.21	WCNA	WCNA
	153	चंद्रपूर	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	154	बलारपूर	25.71	24.96	2.79	0.44	0.00	0.00
	155	भद्रावती	17.04	22.10	1.37	0.43	0.54	0.26
	156	ब्रम्हपुरी	18.45	8.26	1.97	0.71	0.60	0.25
	157	मुळ	7.80	5.89	0.95	0.34	0.42	0.19
	158	राजुरा	17.87	10.65	0.76	0.10	0.39	0.06
गडचिरोली	159	वरोरा	7.87	0.12	0.01	0.00	0.01	0.00
	160	देसाईगज	14.49	16.32	0.44	0.03	0.39	0.12
गोंदिया	161	गडचिरोली	15.95	16.59	2.34	0.59	0.71	0.20
	162	तिरोरा	20.67	28.65	0.73	0.25	0.00	0.00
हिंगोली	163	गोंदिया	111.33	107.77	8.26	4.88	0.00	0.00
	164	हिंगोली	9.86	8.28	1.70	0.42	1.71	0.64
	165	कळमनुरी	5.64	5.50	0.17	0.03	0.29	0.18
जालना	166	बसमथ	17.90	20.91	2.62	1.78	1.12	0.77
	167	भोकरदन	0.43	2.86	0.31	0.07	0.29	0.12
	168	परतुर	4.23	7.61	0.27	0.03	0.30	0.08
	169	जालना	0.53	0.60	0.26	0.20	0.06	0.05
	170	अंबड	7.28	0.26	0.34	0.11	0.70	0.51

1	2	3	4	5	6	7	8	9
लातूर	171	लातूर	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	172	अहमदपूर	10.67	7.09	0.61	0.02	0.73	0.03
	173	औसा	6.61	6.01	0.48	0.02	0.63	0.41
	174	निलंगा	9.48	6.24	4.22	3.68	4.24	3.62
	175	उदगीर	28.73	23.19	2.60	0.49	1.77	0.62
नागपूर	176	कलमेश्वर	10.82	11.76	0.77	0.09	0.82	0.07
	177	कामटी	15.60	18.06	1.27	0.73	3.44	2.49
	178	काटोल	30.56	30.95	1.74	0.33	0.93	0.12
	179	मोवाड	6.56	1.32	0.12	0.02	0.11	0.01
	180	नारखेड	12.81	15.63	0.69	0.34	0.52	0.21
	181	उमरेड	37.55	30.87	1.47	0.54	0.88	0.28
	182	सावनेर	35.42	14.23	1.47	0.53	0.45	0.04
	183	खापा	13.65	11.11	0.20	0.03	0.20	0.09
	184	रामटेक	8.34	4.56	0.48	0.04	0.47	0.18
	185	मोहापा	10.83	6.30	0.14	0.02	0.10	0.01
नांदेड	186	बिलोली	3.89	5.33	0.38	0.04	0.54	0.14
	187	लोहा	0.36	6.08	0.33	0.09	0.17	0.06
	188	देगळूर	12.01	11.22	0.60	0.09	1.11	0.41
	189	धर्माबाद	10.89	3.94	0.15	0.02	0.33	0.07
	190	हडगाव	5.01	0.81	0.33	0.09	0.64	0.37
	191	कंधार	4.99	5.33	0.38	0.04	0.54	0.14
	192	किनवट	8.41	5.84	0.49	0.09	0.23	0.08
	193	मुदखेड	12.11	44.78	0.20	0.03	0.27	0.05
	194	मुखेड	13.35	9.15	0.68	0.25	0.69	0.36
	195	उमरी	2.71	6.53	0.17	0.03	0.23	0.02
	196	भोकरदन	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	197	माहूर	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	198	अर्धापूर	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	199	कंडलवाडी	1.57	2.30	0.16	0.09	0.17	0.11
उस्मानाबाद	200	कल्लम	7.43	5.57	0.47	0.16	0.91	0.56
	201	उमरगा	7.69	8.09	0.76	0.26	0.55	0.28
	202	परांडा	6.95	13.05	0.25	0.04	0.16	0.06
	203	तुळजापूर	4.21	9.02	0.22	0.06	0.45	0.08
	204	भूम	6.16	5.11	0.41	0.12	0.73	0.29
	205	मुरुम	4.11	5.22	0.16	0.05	0.23	0.05
	206	नळदुर्ग	4.22	4.81	0.12	0.02	0.17	0.02
परभणी	207	गंगाखेड	12.54	12.76	0.35	0.23	1.22	0.91
	208	पूर्णा	6.55	4.47	0.53	0.09	0.31	0.15
	209	सोनपेठ	6.79	7.56	0.12	0.02	0.10	0.02
	210	जिंतूर	13.58	0.00	0.62	0.29	1.51	1.03
	211	सेलू	11.98	11.97	1.14	0.54	2.40	2.23
	212	मानवेथ	0.10	0.12	0.00	0.00	0.01	0.00
	213	पाथ्री	8.49	7.18	0.35	0.12	0.28	0.09

1	2	3	4	5	6	7	8	9
वर्धा	214	हिंगणघाट	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	215	आर्वी	8.75	7.56	0.75	0.14	0.02	0.00
	216	पुलगाव	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	217	वर्धा	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	218	सिंदी	6.00	5.20	0.40	0.17	0.30	0.13
	219	देवळी	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
वाशिम*	220	मंगरुळपीर	11.71	12.27	0.90	0.21	0.35	0.16
	221	करंजा लाड	22.18	21.02	2.45	1.06	WCNA	WCNA
	222	रिसोड	12.14	11.30	2.13	0.55	0.57	0.15
	223	वाशिम	57.42	35.86	8.40	5.06	2.12	1.58
यवतमाळ	224	यवतमाळ	31.00	63.29	10.52	7.22	WCNA	WCNA
	225	दारव्हा	8.31	7.70	0.55	0.06	0.78	0.64
	226	दिग्रस	17.19	16.60	0.00	0.00	0.00	0.00
	227	घटंजी	6.37	5.98	1.09	0.71	0.33	0.10
	228	पांढरकवडा	19.03	16.39	1.03	0.23	0.68	0.04
	229	पुसद	23.83	22.44	0.90	0.18	1.62	0.46
	230	उमरखेड	21.98	14.58	1.29	0.52	0.72	0.37
	231	वणी	9.60	8.62	1.91	1.17	0.87	0.24
	232	नेर नबाबपूर	8.78	3.71	0.49	0.11	0.55	0.15
	233	अरणी	5.74	3.71	0.81	0.33	0.91	0.53
एकूण			3701.94	3296.82	410.98	156.83	215.57	91.86

(स्रोत : संबंधित नगरपालिकांकडून प्राप्त झालेली माहिती)

ज्या ठिकाणी एखाद्या नगरपालिकेने माहिती सादर केली नाही त्या ठिकाणी "0" असे दर्शविले आहे.
WCNA = पाणी पट्टी लागू नाही कारण महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणामार्फत पाणी पुरवठा केला जातो.

परिशिष्ट X (संदर्भ : परिच्छेद 3.2.2.1; पृष्ठ क्र. 23)					
रद्द झालेल्या/कमी केलेल्या प्रकल्पांवरील व्याजाचा परतावा न देणे/कमी परतावा देणे दर्शविणारे विवरणपत्र (₹ कोटीत)					
अ. क्र.	ULB चे नाव	प्रकल्पाचे नांव	12.5 टक्क्यांनी प्रगणित केलेले व्याज	परतावा दिलेले व्याज	शिल्लक व्याज
1	2	3	4	5	6
1.	SRA, नागपूर	जय बजरंग नगर (र-)	1.77	0.73	1.04
		उत्तर विभाग, नागपूर (र-)	3.23	0	3.23
		नागपूर-3 (कमी केलेला)	0.09	0	0.09
		नागपूर-2 (कमी केलेला)	1.25	0	1.25
		नागपूर-6 (कमी केलेला)	0.47	0	0.47
		नागपूर (प) (कमी केलेला)	3.76	0	3.76
		नागपूर-4 (कमी केलेला)	0.9	0	0.9
2.	अमरावती महापालिका	टप्पा-I (र-)	1.77	0	1.77
		टप्पा-II (र-)	1.53	0	1.53
3.	नाशिक महापालिका	भिंवाडी व शिवाजीवाडी (र-)	5.01	1.97	3.04
4.	मालेगाव महापालिका	टप्पा-VIII (र-)	2.21	0.98	1.23
5.	पुणे महानगर पालिका	कोंढवा (र-)	3.71	0	3.71
		लोहगाव (र-)	7.91	0	7.91
		कोथरुड(र-)	2.97	0	2.97
		हडपसर (कमी केलेला)	4.28	0	4.28
		पथविक्रेते (र-)	0.14	0	0.14
6.	नवी मुंबई महापालिका	BSUP प्रकल्प, टप्पा-I (र-)	11.44	7.75	3.69
	एकूण		52.44	11.43	41.01

* कर्जाच्या मूलभूत दराने

स्त्रोत : CSMC चे इतिवृत व ULBs/parastatal संस्थांकडून लेखापरीक्षणाने गोळा केलेली माहिती

परिशिष्ट XI (संदर्भ : परिच्छेद 3.2.2.1; पृष्ठ क्र. 23) BSUP/IHSDP अनुदानावरील जमा व्याजाचा परतावा न देणे दर्शविणारे विवरणपत्र (₹ कोटीत)					
अ. क्र.	ULB चे नाव	ULBs ना प्राप्त झालेले अनुदान (केंद्रीय / राज्य)	राखीव अनुदानावरील जमा व्याज	परत केलेले व्याज	शिल्लक व्याजाची रक्कम
1.	कोल्हापूर महापालिका	21.33	3.13	0	3.13
2.	आष्टा नगरपरिषद (सांगली)	24.94	1.08	0	1.08
3.	मालेगाव महापालिका (नाशिक)	133.85	5.14	3.53	1.61
4.	दोंडिंचा नगरपरिषद (धुळे)	54.23	0.48	0	0.48
5.	धुळे महापालिका	53.75	0.31	0	0.31
6.	जामनेर नगरपरिषद (जळगाव)	18.99	0.56	0	0.56
7.	अमळनेर नगरपरिषद (जळगाव)	9.71	0.1	0	0.1
8.	औरंगाबाद महापालिका	5.88	1.4	0	1.4
9.	लातूर महापालिका	54.53	0.49	0	0.49
10.	नळदुर्ग नगरपरिषद (उस्मानाबाद)	9.29	0.24	0	0.24
11.	बुलढाणा नगरपरिषद	23.77	1.22	0	1.22
12.	मिरा भाईंदर महापालिका	48.22	7.35	0	7.35
13.	नाशिक महापालिका	115.25	10.48	0	10.48
14.	नांदेड वाघाला महापालिका	495.69	10.67	0	10.67
	एकूण	1069.43	42.65	3.53	39.12

स्त्रोत : ULBs नी दिलेली माहिती

परिशिष्ट-XII

(संदर्भ : परिच्छेद 3.3.1; पृष्ठ क्र. 25)

रद्द झालेले/कमी केलेले BSUP-IHSDP प्रकल्प दर्शविणारे विवरणपत्र

अ. क्र.	ULBs चे नाव / र- झालेला BSUP प्रकल्प	मंजूर DU ची संख्या	मंजूरी दिनांक	र- झालेल्या/ कमी केलेल्या DU ची संख्या	प्रकल्प खर्च	केंद्र शासनाचा हिस्सा	राज्य हिस्सा	ULB व लाभार्थीचा हिस्सा	र- झाल्याचा दिनांक	रद्द होण्याची/कमी करण्याची कारणे
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
BSUP (रद्द झालेले/कमी केलेले प्रकल्प)										
1.	नवी मुंबई महापालिका (01 प्रकल्प)	13600	28.11.06	13600	299.80	139.44	80.42	79.93	12.09.11	NMMC ने BSUP अंतर्गत ₹ 299.80 कोटी किंमतीच्या 13,600 घटाचे बांधकाम सुरु केले (नोव्हेंबर 2006). सिडकोने त्यांच्या मालकीची असलेली प्रस्तावित जागा हस्तांतरित न केल्याने NMMC प्रकल्पाची अंमलबजावणी करू शकली नाही व NMMC ने अनुदान SLNA ला प्रत्यार्पित केले (जानेवारी 2009/मे 2010) राज्य शासनाने प्रकल्प CIDCO कडे सोपविला (ऑगस्ट 2010), परंतु, फेब्रुवारी 2014 पर्यंत CIDCO ने प्रकल्प सुरु केलेला नव्हता.
2.	पुणे मनपा (07 प्रकल्प)	32953	28.08.06 ते 28.11.06	26650	300.69	144.09	93.57	63.02	12.09.11 ते 03/2013	BSUP अंतर्गत मंजूर केलेल्या 32,953 घरकुलांपैकी 26,650 घरकुलांचे काम जागेची अनुपलब्धता, विकसन हक्कांच्या हानिपूरक हस्तांतरणातील दिरंगाईमुळे जमीन मालकांचा विरोध, भाववाद इ. कारणास्तव महानगरपालिकेने रद्द केले/कमी केले. प्रकल्पांच्या कार्यान्वयनातील अपुरे नियोजन व समन्वयाचा अभाव यावरून स्पष्ट दिसून आले.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
3.	पिंपरी चिंचवड महापालिका (02 प्रकल्प)	18290	06.10.07 ते 24.02.09	11570	597.65	239.47	143.14	215.05	12.09.11 ते 03.12.13	भारत सरकारला सादर केलेल्या प्रस्तावात महापालिकेने BSUP अंतर्गत 13,250 EWS घरकुलांच्या कार्यान्वयनासाठी 24.35 हेक्टर जमीन चिखली पुणे येथे उपलब्ध असल्याची खात्री दिली (ऑक्टोबर 2007). तथापि, निसंदिग्ध जागे अभावी 6,530 घरकुलांचे बांधकाम सुरु होऊ शकले नाही व राज्य शासनाने काम रद्द करण्याचा प्रस्ताव CSMC ला सादर केला (डिसेंबर 2013).
4.	नागपूर (Parastatal संस्था) (08 प्रकल्प)	15907	28.11.06 ते 21.02.09	11526	449.29	231.03	197.07	21.20	12.09.11 ते 19.07.12	नवीन जागी जाणे भाडेकरूच्या हक्काबाबत समस्या उंच इमारत/अखंड कॉक्रीट बांधकाम पध्दती इत्यादिसाठी लाभार्थीचा विरोध
5.	नाशिक MC (05 प्रकल्प)	9280	28.11.06	4800	85.82	46.84	22.12	16.86	12.09.11 आणि 19.07.12	जागेची अनुपलब्धता व प्रकल्पांची जागा नवीन जागी नेण्यासाठी ULB चा अभाव, जागेची अनुपलब्धता जागेतील बदल, जवळपासच्या रहिवाश्यांकडून विरोध इ.
	BSUP प्रकल्पांकरिता एकूण	90030		68146	1733.25	800.87	536.32	396.06		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
IHSDP (र- झालेले/काटछाट केलेले प्रकल्प)										
6.	अमरावती MC (03 प्रकल्प)	4251	22.10.08 ते 28.01.09	4251	95.44	56.12	35.38	3.93	30.5.11 ते 19.07.12	महानगरपालिकेने अनुक्रमे 3.52 हेक्टर व 19.99 हेक्टर इतक्या खाजगी जमीन व शासकीय जमिनीवर IHSDP अंतर्गत 4,251 घरकुलांच्या बांधकामाचा समावेश असणाऱ्या तीन प्रकल्पांचे कार्यान्वयन प्रस्तावित केले. तथापि, DPR मध्ये प्रस्तावित केले असूनही शासकीय जमिनीचे हस्तांतरण तसेच खाजगी जमिनीचे संपादन करण्यासाठी प्रभावी पावले उचलली गेली नव्हती. हे प्रकल्प मे 2011 व जुलै 2012 मध्ये रद्द करण्यात आले. परिणामी, या प्रकल्पांच्या लाभापासून लाभार्थी वंचित राहिले.
7.	काटोल नगरपरिषद (01 प्रकल्प)	1418	27.02.07	683	9.15	7.58	1.29	0.29	31.3.12	जागेची निवड योग्य नव्हती प्रश्नांकित जागा बोऱ्यातून मुक्त नव्हती. जागेची वापर/शासनाची मालकी याचा DPR सादर करतेवेळी सल्लागाराने शास्ती केली परंतु प्रकल्पात काटछाट झाली ही वस्तुस्थिती तशीच राहिली.
8.	नारखेड नगर परिषद (01 प्रकल्प)	680	15.05.07	69	1.72	0.53	1.20	राज्य हिंश्यात समाविष्ट	19.07.12	सर्व प्रस्तावित ठव घरकुले रद्द करण्यात आली कारण ती खालच्या भागात येत होती व बांधकामास योग्य ठरली नव्हती आणि म्हणून प्रकल्पात काटछाट करण्यात आली.
IHSDP प्रकल्पाकरिता एकूण		6349		5003	106.31	64.23	37.87	4.22		
BSUP व IHSDP प्रकल्पांकरिता एकंदर एकूण		96379		73149	1839.56	865.10	574.19	400.28		

स्रोत : CSMC इतिवृत्त व ULBs/parastatal संस्थांनी दिलेली उत्तरे

परिशिष्ट-XIII

(संदर्भ : परिच्छेद 3.3.2: पृष्ठ क्र. 25)

कामांना प्रारंभ न झाल्याने दर्शविणारे विवरणत्र

अ. क्र.	ULBs/ Parastatal संस्थांची नावे	निवडलेल्या प्रकल्पाचे नाव	मंजुरीचा/ सुधारणेचा दिनांक	मंजूर/ सुधारित प्रकल्प खर्च (₹ कोटीत)	मंजूर/ सुधारित घर कुलांची संख्या	पूर्ण झालेली घरकुले	वाटप केलेली घरकुले	प्रगती पथावरील घरकुले	प्रारंभ न झालेली घरकुले	प्रारंभ न झालेल्या घर कुलांच्या मंजूर खर्च (₹ कोटीत)	कामांना प्रारंभ न होण्यासाठी कारणे
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	MHADA चे मुंबई मंडळ	गिरणी कामगारांसाठी LIG गृहनिर्माण	14.12.2006	737.78	8082	6948	2683	00	1134	113.62	संबंधित कापड गिरणीच्या जमिनीचे MHADA च्या मुंबई मंडळाला हस्तांतरण झाले नाही
		संक्रमण निवारा	14.12.2006		3918	3204	2616	00	714		
2.			कायमस्वरूपी संक्रमण निवारा	14.12.2006	245.53	6832	6549	4750	72	211	7.58
3.	MBMC	MBMC	11.11.2009	279.55	4136	0	0	1082	3054	205.07	संक्रमण निवारा बांधण्यात दिरंगाई व बांधकाम जागेवरून लाभार्थ्यांना न हलविणे
4.	ठाणे MC	ठाणे-I	28.2.2012	193.91	4621	2387	1332	1964	270	11.33	निविदा प्रक्रिया सुरु झाली
5.	KDMC	KDMC-I	06.12.2007	338.88	8142	307	300	3650	4185	174.18	मोकळी जागा उपलब्ध नसणे व कंत्राटदाराबरोबर भाववाढीब- ल वाद
6.	पुणे MC	येरवडा	05.02.2009	140.82	4000	2099	2099	1191	710	24.99	लाभार्थ्यांकडून वर्गणी भरण्यात व आवश्यक कागदपत्रे सादर करण्यात विलंब
7.		पुणे-वसतीगृहे	14.12.2006	5.26	1594	0	0	289	1305	4.31	जागेची समस्या व बांधकामाच्या खर्चातील वाढ
8.		हडपसर	9.11.2012	39.83	2408	1748	407	660	0	0	जागेची समस्या व बांधकाम खर्चातील वाढीमुळे बांधकामास विलंब झाला

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
9.	PCMC	EWS	06.10.2007	228.08	6720	5580	1554	426	714	24.23	निश्चित केलेल्या जागेचे संपादन न करणे
10.		PCMC-II	28.09.2006	94.98	4960	1540	1040	700	2720	52.09	संरक्षण अधिकाऱ्यांकडून NOC न घेताच DUs चे बांधकाम सुरु झाले प्रकरण न्याय प्रविष्ट
11.	KBMC	KBMC-I	29.12.2008	77.33	1634	460	0	560	614	29.06	निश्चित केलेल्या जागेवरील अनिक्रमणांमुळे बांधकामाच्या जागेत बदल
12.	नाशिक	चुंचाळे : I, II आणि III	28.11.2006	125.35	6000	1280	800	2480	2240	46.8	उंचसखळ जमिनीची स्थिती व NMC व कंत्राटदार यांमध्ये भाववाढीच्या प्रदानाकरिता मतभेद
13.	MC	नवीन नाशिक (सिडको)	19.7.2012	67.29	2800	1,100	340	360	1340	32.2	निश्चित केलेल्या जागेची अनुपलब्धता निश्चित केलेल्या जागेवर कार्यान्वयना विरुद्ध जनआंदोल जागेतील बदल इ.
14.	SRA, नागपूर	नागपूर- III	23.2.2012	56.88	1017	398	398	446	173	9.68	बहुमजळी इमारतीतील DUs मध्ये स्थलांतर करण्यासह अनिच्छल
15.		नागपूर SRA (PPP)	19.7.2012	116.72	1694	0	0	160	1534	105.7	PPP प्रकल्पास अल्प प्रतिसाद पर्यावरण विषयक मान्यता व बांधकाम आदाखल मिळविण्यातील दिरंगाई
16.	नांदेड MC	एकत्मिक गृहनिर्माण-I	29.12.2006	87.06	4132	2933	2933	722	477	10.05	लाभार्थ्यांच्या निवडीत लाभार्थ्यांकडून अंशदान मिळण्यात विलंब
17.		एकत्मिक गृहनिर्माण-II	20.12.2007	256.83	7820	4756	4599	1571	1493	49.03	लाभार्थ्यांच्या निवडीत लाभार्थ्यांकडून अंशदान मिळण्यात विलंब
18.		NTC प्रकल्प	18.12.2009	217.01	5136	0	0	00	5136	217.01	DPR मध्ये प्रस्तावित केल्याप्रमाणे राष्ट्रीय वस्त्रोद्योग गिरणी/गुरुद्वारा यांची जमीन हस्तांतरित न करणे, न्यायालयी प्रकरणे
एकूण (BSUP)				3309.09	85646	41289	25851	16333	28024	1116.93	
IHSDP											
19.	वाई (परिषद)	वाई	03.02.2009	6.89	342	0	0	168	174	3.51	प्रस्तावित जागेवरील अतिक्रमण, जमिनीवरील आरक्षणाचे स्वरूप बदलण्यात विलंब, लाभार्थ्यांचा निरुत्साह इ.
20.	कोल्हापूर MC	कोल्हापूर	12.12.2006	8.60	761	761	724	0	0	0	प्रकल्प पूर्ण झाला
21.	सांगली MC	सांगली-II	26.02.2009	93.88	3798	0	0	1395	2403	59.4	तळमजल्यावरील घरकुलांसाठी लाभार्थ्यांचा विरोध, जमिनीच्या समस्या इ.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
22.	आष्टा (परिषद)	आष्टा	27.02.2007	15.99	1256	1204	1175	52	0	0	काम प्रगतीपथावर
23.	मालेगाव MC	मालेगाव-III	15.01.2009	28.24	1440	1344	0	0	96	1.88	विलंब उंचसखल जागेची स्थिती व नवीन ठिकाणी बांधकाम जागा हळविणे
24.		मालेगाव-V	15.01.2009	29.31	1440	720	0	432	288	5.86	
25.		मालेगाव-XIX	23.03.2012	53.05	1,440	0	0	240	1,200	44.21	
26.	दोंडाइचा(परिषद)	DPR-II	10.12.2008	23.97	1,050	998	998	52	0	0	काम प्रगतीपथावर
27.	धुळे MC	धुळे-I	28.02.2009	23.58	966	906	276	60	0	0	काम प्रगतीपथावर
28.		धुळे-II	13.03.2012	34.96	1200	0	0	480	720	20.98	निविदा प्रक्रियेला अल्प प्रतिसाद व कंत्राटे देण्यात विलंब
29.	जामनेर (परिषद)	जामनेर	29.11.2007	15.61	1238	1104	0	134	0	0	काम प्रगतीपथावर
30.	अमळनेर(परिषद)	अमळनेर	28.02.2009	12.05	462	414	0	48	0	0	काम प्रगतीपथावर
31.	औरंगाबाद MC	औरंगाबाद	27.02.2007	11.84	617	288	256	11	318	6.1	लाभार्थ्यांचे अंशदान प्राप्त झाले नाही
32.	नळदुर्ग (परिषद)	नळदुर्ग	9.01.2008	20.69	1206	302	0	76	828	14.21	अतिक्रमणांमुळे मोकळी जागा उपलब्ध नव्हती
33.	अंजनगाव (परिषद)	अंजनगाव सुरजी	10.12.2008	21.91	816	0	0	124	692	18.58	निश्चित केलेल्या शासकीय जमिनीचे हस्तांतरण झाले नाही
34.	चांदूर (परिषद)	चांदूर रेल्वे	16.12.2008	6.82	347	231	0	88	28	0.55	अनुदान उशीरा प्राप्त झाले व कंत्राटदाराऐवजी स्वतःच घरकुलांचे बांधकाम करण्याची लाभार्थीची तयारी
35.	मूर्तिजापूर (परिषद)	मूर्तिजापूर-I	10.12.2008	24.56	1003	198	80	344	461	11.29	जिल्हाधिकार्यांना कळवून देखील शासकीय जमीन ULBs कडे हस्तांतरण झाली नाही
36.		मूर्तिजापूर-II	20.3.2012	21.34	620	0	0	18	602	20.72	जिल्हाधिकार्यांना कळवून देखील शासकीय जमीन ULBs कडे हस्तांतरण झाली नाही
37.	बुलढाणा (परिषद)	बुलढाणा-I	19.10.2007	12.52	892	762	679	130	00	0	कंत्राटदाराऐवजी लाभार्थ्यांना कामाचे कार्यान्वयन करण्यास देणे
38.	खामगाव (परिषद)	खामगाव-I	27.02.2008	27.37	1430	922	162	508	0	0	काम प्रगतीपथावर
39.		खामगाव-II	20.03.2012	22.24	710	22	0	27	661	20.71	काम प्रगतीपथावर
40.	लोणार (परिषद)	लोणार	22.10.2008	17.84	700	126	0	210	364	9.28	काम प्रगतीपथावर
41.	काटोल (परिषद)	काटोल	01.05.2012	10.53	735	644	525	13	78	1.12	काम प्रगतीपथावर

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
42.	नारखेड (परिषद)	नारखेड-I	19.07.2012	6.95	611	444	421	4	163	1.85	अनुदान उशीरा प्राप्त झाले त्यानंतर कंत्राटदार सुरु न केलेल्या कामाकरिता उर्वरित बांधकामासाठी प्रचलित दराची मागणी करित आहे जी ULB ने मान्य केली नाही
43.		नारखेड-II	30.05.2011	36.85	1603	0	0	285	1318	30.3	लाभार्थी घरकुले बांधणार होते परंतु किंमतीतील वाढीमुळे योजना स्वीकारण्यात त्यांचा उत्साह मावळला त्यामुळे कामास विलंब झाल
44.	भंडारा (परिषद)	भंडारा-I	30.09.2008	22.99	1169	650	201	51	468	9.2	निविदा प्रक्रियेतील विलंब व निविदाकारांचा अल्प प्रतिसाद
45.		भंडारा-II	30.05.2011	38.75	1544	128	0	371	1045	26.23	निविदा प्रक्रियेतील विलंब व निविदाकारांचा अल्प प्रतिसाद
46.	वर्धा (परिषद)	वर्धा	30.07.2008	12.50	634	346	0	72	216	4.26	काम प्रगतीपथावर
47.	पुलगाव (परिषद)	पुलगाव	26.11.2008	8.12	302	102	0	18	182	4.89	जागेची समस्या
48.	सावंतवाडी (परिषद)	सावंतवाडी	27.02.2008	1.34	62	62	62	0	0	0	काम पूर्ण झाले
एकूण (IHSDP)				671.29	30394	12678	5559	5411	12305	315.13	
एकंदर एकूण (BSUP+IHSDP)				3980.38	116040	53967	31410	21744	40329	1432.06	

टीप : चाचणी तपासणी केलेल्या 51 प्रकल्पांपैकी दोन पायाभूत सुनिश्चित प्रकल्प होते (त्यात DUs चे बांधकाम नव्हते) आणि एक प्रकल्प रद्द झाला 48 प्रकल्पांपैकी दोन प्रकल्पांत (अ.क्र. 20 व 48) DUs च्या प्रारंभास विलंब झाला नव्हता व सर्व DUs पूर्ण झाले होते

स्त्रोत: CSMC इनिव्हुत्त, ULBs/parastatal संस्थांनी सादर केलेले मासिक प्रगती अहवाल व उत्तरे

परिशिष्ट-XIV (संदर्भ : परिच्छेद 3.4.1; पृष्ठ क्र. 32) मुदत व किंमतीतील वाढीस कारणीभूत असलेला चाचणी तपासणी केलेल्या प्रकल्पांतील कामे देण्यातील विलंब दर्शविणारे विवरणपत्र (₹ कोटीत)										
अ. क्र.	ULB चा घटक	प्रकल्पांचे नाव (मंजुरीचा दिनांक)	मंजूर घरकुले	मंजूर खर्च	कंत्राट दिलेल्या घरकुलांची प्रत्यक्ष संख्या	कमी केलेल्या घरकुलांचा प्रमाणबद्ध मंजूर खर्च	काम बहाल करण्याचा दिनांक	दिलेल्या कामाची किंमत	किंमतीतील वाढ (स्तंभ 9 - स्तंभ 7)	मुदतीतील वाढ (महिने) (स्तंभ 8- स्तंभ 3)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	लातूर MC	पायाभूत सुविधा प्रकल्प (28.1.2009)	Infra project	51.67	Infra project	51.67	05.12.2009	56.83	5.16	10
2.	KBMC	KBMC-I (29.12.2008)	1634	70.3	1634	70.3	03.06.2010	74.74	4.44	17
3.	KDMC	KDMC-I (06.12.2007)	8142	322.74	8142	322.74	17.6.2008	400.46	77.72	06
4.	MBMC	MBMC (11.11.2009)	4136	279.55	4136	279.55	25.12.2010 ते 24.1.2011	330.55	51	13
5.	PCMC	EWS (06.10.2007)	13250	312.26	6720	158.37	02.03.2009	382.32	223.95	16
6.	NMC	PCMC-II (29.09.2006)	4960	94.97	4960	94.97	11.12.2007	149.37	54.40	14
एकूण			38122		31592				460.95	

स्रोत : CSMC इनिव्हल्ट व ULBs कडून केल्यापरीक्षणाने गोळा केलेली माहिती

परिशिष्ट XV (संदर्भ : परिच्छेद 4.2.4.2; पृष्ठ क्र. 51) गुरु-ता-गद्दी अंतर्गत मंजूर करण्यात आलेल्या बाबी (₹ लाखात)				
अ. क्र.	बाब	प्राप्त अनुदान	झालेला खर्च	मे 2013 ची शिल्लक
1	भूसंपादन	8,491.51	7,622.85	868.66
2	R&R स्थळावरील गृहनिर्माण घटक	871.34	869.93	1.41
3	R&R स्थळावरील पायाभूत सुविधा	740.39	610.01	130.38
4	कॅम्प साईट रस्ते	1,010.00	917.65	92.35
5	लालवाडी RUB च्या दोन्ही बाजूस रस्त्याचे बांधकाम	86.67	86.67	00.00
6	महापालिका रुग्णालयांमध्ये सुधारणा आणि नूतनीकरण	701.53	701.04	0.49
7	गुरुद्वारा दर्शन मार्ग, गुरुद्वारा क्षेत्र आणि कॅम्प साईट रस्त्यांचे स्वच्छतेची कामे	50.00	62.94	-12.94
8	कॅम्प साईट क्षेत्राचे तसेच शहरातील मुख्य रस्त्यांवरील दिवे	31.98	31.09	0.89
9	अग्नीशमन व्यवस्था व सामग्रीची खरेदी	118.00	104.67	13.33
10	अग्नीप्रतिबंधक सामग्रीची खरेदी आणि त्यासंबंधीत कर्मचाऱ्यांना मानधन	21.18	21.18	00.00
11	लहान फलकांची खरेदी	9.95	9.93	0.02
12	शासकीय प्रतिनियुक्त कर्मचाऱ्यांच्या वाहनांचे भाडे शुल्क	26.86	26.86	00.00
13	कॅम्प व्यवस्थापनासाठी कॅम्प अधिकाऱ्यांनी खरेदी केलेली सामग्री	6.08	5.98	0.10
14	कॅम्पचा नमुना	32.35	32.35	00.00
एकूण		12,197.84	11,103.15	1,094.69
जून 2008 ते नोव्हेंबर 2009 दरम्यान जिल्हाधिकारी, नांदेड यांना ₹ 868.66 लाख प्रत्यार्पित करण्यात आले आणि अखर्चित शिल्लक ₹ 226.03 लाख होती (₹ 1094.69 लाख - ₹ 868.66 लाख)				
स्त्रोत : NWCMC ने सादर केलेली माहिती				

परिशिष्ट XVI (संदर्भ : परिच्छेद 4.6 ; पृष्ठ क्र. 59) जलतरणिकेच्या निरनिराळ्या घटकांचा कंत्राटातील सविस्तर तपशिल आणि त्यांची स्थिती दर्शविणारे विवरण									
अनु क्र.	कामाचे नाव	कंत्राट किंमत (₹ लक्षा)	कंत्राटदाराचे नाव	कार्यदेश निर्गमित करण्याची तारीख	कालावधी आणि काम पूर्ण करण्याची निर्दिष्ट तारीख	मुदतवाढ पर्यंत	पूर्ण करण्याची प्रत्यक्ष तारीख	ऑक्टोबर 2013 पर्यंत केलेले भुगतान (₹ लक्षा)	अभिप्राय
1	जलतरणिकेचे बांधकाम (पहिला टप्पा)	76.54 (₹ 50 लक्षा पर्यंत मर्यादित)	गुप्ता कंस्ट्रक्शन	16/12/2004	सहा महिने 15/06/2005	15/04/2006	04/04/2006	49.95	काम अंशतः पूर्ण झाले.निधीच्या अनुपलब्धतेमुळे पूर्णतेचे काम आणि पाणी पुरवठ्याचे काम पूर्ण झाले नाही.
2	सिमेंट काँक्रीटचा फरसबंदी रस्ता	20.87	प्रविण आर. गेडाम	27/06/2006	चार महिने 26/10/2006	26/01/2007	25/01/2007	18.85	पूर्ण
3	स्नान घर आणि उर्वरित नागरी कामे	23.96	जुन्नैद कंस्ट्रक्शन	21/09/2007	चार महिने 20/01/2008	20/07/2008	14/07/2009	22.30	पूर्ण
4	शुध्दीकरण संयंत्राची उभारणी आणि कार्यान्वयन करणे	12.27	क्लोरिनेशन इंजिनिअरिंग	19/07/2007	दोन महिने 18/09/2007	--	--	9.00	संकल्प चित्रात बदल झाल्यामुळे काम थांबले
एकूण		107.10						100.10	
स्त्रोत : NIT ने सादर केलेली माहिती									

स्पष्टिकरण कोष

आद्याक्षरसंज्ञा आणि संक्षेपाक्षर

संज्ञा	विस्तार
ADB	आशियाई विकास बँक
BDO	गट विकास अधिकारी
BDS	अर्थसंकल्प वितरण प्रणाली
BOOT	बांधा, वापरा, मालकी घ्या व हस्तांतरीत करा
BoQ	संख्या देयक
BOT	बांधा, वापरा व हस्तांतरित करा
BPMC	मुंबई प्रांतिक महानगरपालिका
BRGF	मागास प्रदेश अनुदान निधी
BSUP	शहरातील गरीबांसाठी मुलभूत सुविधा
CAFO	मुख्य लेखे व वित्त अधिकारी
CAO	मुख्य लेखे अधिकारी
CDM	स्वच्छता विकास कार्यतंत्र
CEO	मुख्य कार्यकारी अधिकारी
CERs	सर्टीफाइड एमिशन रिडक्शन
CIDCO	शहर व औदयोगिक विकास महामंडळ
CSMC	केंद्रीय मंजूरी व संनियंत्रण समिती
CSR	चालू दर सूचि
DBOOT	संकल्पीत करा, बांधा, मालक व्हा, वापरा व हस्तांतरित करा
DLACs	जिल्हा स्तरीय लेखापरीक्षा समिती
DLFA	संचालक स्थानिक निधी लेखापरिक्षा
DLFAA	संचालक स्थानिक निधी लेखे लेखापरिक्षा
DMA	संचालक, महानगरपालिका प्रशासन
DPR	सविस्तर प्रकल्प अहवाल
DPRs	सविस्तर प्रकल्प अहवाल
DRDA	जिल्हा ग्रामीण विकास अभिकरण
DU	घरकुले
EE	कार्यकारी अभियंता

संज्ञा	विस्तार
ERPA	उत्सर्जन घट खरेदी करार
EWS	आर्थिक दृष्ट्या दूर्बल घटक
FFC	सत्य शोधक समिती
GoI	भारत सरकार/केंद्र शासन
GoM	महाराष्ट्र शासन
GPs	ग्राम पंचायती
GTG	गुर-ता-गड्डी
HoDs	विभागीय प्रमुख
IHSDP	एकात्मिक गृहनिर्माण व गलिच्छ वस्ती सुधार कार्यक्रम
IL&FS	गृहनिर्माण व नगर विकास महामंडळ म.
IT	माहिती तंत्रज्ञान
JNNURM	जवाहरलाल नेहरू राष्ट्रीय नगर पुनरुत्थान अभियान
KBMC	कुळगाव बदलापूर नगरपरिषद
KDMC	कल्याण डोंबिवली महानगरपालिका
LBS	स्थानिक संस्था
LBT	स्थानिक संस्था कर
LD	परिसमापित नुकसान
LIG	अल्प उत्पन्न गट
LoI	उद्देश पत्र
MA	सुसज्जता अग्रिम
MBMC	मीरा भायंदर महानगरपालिका
MCA	महानगरपालिका मुख्य लेखापरिक्षक
MCGM	बृहन्मुंबई महानगरपालिका
MHADA	महाराष्ट्र गृहनिर्माण व क्षेत्रविकास प्राधिकरण
MIDC	महाराष्ट्र औद्योगिक विकास महामंडळ
MMC	मुंबई महानगरपालिका महामंडळ
MMCA	महाराष्ट्र महानगरपालिका अधिनियम
MoHUPA	गृहनिर्माण व शहरी गरीबी निवारण मंत्रालय
MPCB	महाराष्ट्र प्रदूषण नियंत्रण मंडळ
MSEDCL	महाराष्ट्र राज्य विद्युत वितरण कंपनी

संज्ञा	विस्तार
MSRDC	महाराष्ट्र राज्य रस्ते विकास महामंडळ
MSW	महापालिका घन कचरा
MWH	मॉंटगोमेरी वॉटसन हाजरा
MZP&PS	महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्या
NCMC	नागपूर शहर महानगरपालिका
NGO	बिगर शासकीय संस्था
NHAI	भारताचे राष्ट्रीय महामार्ग प्राधिकरण
NIT	नागपुर सुधार प्रन्यास
NMAM	राष्ट्रीय महानगरपालिका लेखे नियमपुस्तिका
NMC	नागपुर महानगरपालिका
NMMC	नवी मुंबई महानगरपालिका
NOCs	ना हरकत प्रमाणपत्र
NP	नगर पंचायती
NWCMC	नांदेड वाघाला शहर महानगरपालिका
PCMC	पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका
PCNTDA	पिंपरी चिंचवड नवीन नगर विकास प्राधिकरण
PDD	प्रकल्प संकल्पचित्र दस्तऐवज
PMC	प्रकल्प व्यवस्थापन सल्लागार
PPP	सार्वजनिक खाजगी भागिदारी
PRIs	पंचायती राज संस्था
PSSs	पंचायत समित्या
PTT	कायमस्वरुपी संक्रमण गाळे
PWD	सार्वजनिक बांधकाम विभाग
RCC	रिइन्फोर्सड सिमेंट काँक्रीट
RV	पट्टीयोग्य मुल्य
SE	अधिक्षक अभियंता
SFC	राज्य वित्त आयोग
SLNA	राज्य स्तरीय नोडल संस्था
SLSC	राज्य स्तरीय सुकाणू समिती
SRA	झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरण

संज्ञा	विस्तार
SSC	संरचनात्मक स्थैर्यता प्रमाणपत्रे
SWD	पर्जन्य जलवाहिन्या
SWPS	पर्जन्यजल उदंचन केंद्र
TISS	टाटा समाजविज्ञान संस्था
TPIMA	निरिक्षण व संनियंत्रण त्रयस्थ पक्ष संस्था
TS	संक्रमण निवार
UDD	नगर विकास विभाग
UIG	नागरी पायाभुत सुविधा प्रशासन
ULBs	नागरी स्थानिक संस्था
UNFCCC	पर्यावरणातील बदलावरील संयुक्त राष्ट्रांचा साचेबद्ध करार
VDO	ग्राम विकास अधिकारी
VP	ग्राम पंचायत
YASHDA	यशवंतराव चव्हाण विकास प्रशासन प्रबोधिनी
ZP	जिल्हा परिषद

©

भारताचे नियंत्रक व महालेखापरीक्षक

www.cag.gov.in

www.agmaha.nic.in

सत्यमेव जयते

**Report of the
Comptroller and Auditor General of India
on
Local Bodies
for the year ended 31 March 2013**

Government of Maharashtra
Report No. 6 of the year 2014

**Report of the Comptroller and
Auditor General of India**

on

LOCAL BODIES

for the year ended 31 March 2013

GOVERNMENT OF MAHARASHTRA

Report No. 6 of 2014

TABLE OF CONTENTS

	Reference	
	Paragraph	Page No.
Preface		vii
Overview		ix
SECTION A		
CHAPTER I ACCOUNTS AND FINANCES OF PANCHAYATI RAJ INSTITUTIONS		
Introduction	1.1	1
Organisational Set up	1.2	1
Powers and Functions	1.3	2
Funding of Panchayati Raj Institutions	1.4	3
Devolution of funds	1.5	3
Transfer of functions and functionaries	1.6	4
Receipts and expenditure of PRIs	1.7	5
Accounting arrangements	1.8	6
Thirteenth Finance Commission Grants	1.9	9
Audit Arrangements	1.10	9
Conclusion	1.11	10
SECTION B		
CHAPTER II ACCOUNTS AND FINANCES OF URBAN LOCAL BODIES		
Introduction	2.1	11
Organisational set up	2.2	11
Organisational Structure	2.3	12
Financial profile	2.4	12
Thirteenth Finance Commission grants	2.5	14
Accounting arrangements	2.6	14
Audit Arrangements	2.7	15
Lack of response to audit observations	2.8	16
Conclusion	2.9	16

	Reference	
	Paragraph	Page No.
CHAPTER III PERFORMANCE AUDITS		
Urban Development Department		
Implementation of low cost housing projects under JNNURM sub-missions on Basic Services to the Urban Poor and Integrated Housing and Slum Development Programme	3.1	17
CHAPTER IV AUDIT OF TRANSACTIONS		
Urban Development Department		
MUNICIPAL CORPORATION OF GREATER MUMBAI		
Implementation of Brihanmumbai Storm Water Drain Project by Municipal Corporation of Greater Mumbai	4.1	37
NANDED WAGHALA CITY MUNICIPAL CORPORATION		
Implementation of developmental projects and schemes by Nanded Waghala City Municipal Corporation	4.2	44
MIRA BHAYANDAR MUNICIPAL CORPORATION		
Loss of revenue	4.3	51
MUNICIPAL CORPORATION OF GREATER MUMBAI		
Irregular payment of consultancy fee	4.4	52
NAGPUR IMPROVEMENT TRUST		
Infructuous expenditure	4.5	54
Blocking of funds and avoidable cost escalation	4.6	55
NAVI MUMBAI MUNICIPAL CORPORATION		
Avoidable increase in project cost due to non-enforcement of tender condition	4.7	56
PIMPRI CHINCHWAD MUNICIPAL CORPORATION		
Cost and time overrun and loss of revenue	4.8	58
PUNE MUNICIPAL CORPORATION		
Short-levy of property tax	4.9	59

APPENDICES	Appendix	Page No.
Fund flow statement	I	61
Details of expenditure incurred on transferred Schemes, agency Schemes and ZPs own Schemes during 2012-13	II	62
Outstanding paragraphs from the Report of Director, Local Fund Audit	III	63
Organisational structure	IV	64
Financial position of Municipal Corporations	V	65
Arrears of property tax as on 31 March 2013	VI	66
Arrears of water charges as on 31 March 2013	VII	67
Statement of item-wise expenditure of all Municipal Corporations during the year 2008-09 to 2012-13	VIII	68
Financial position of Municipal Councils showing receipts, expenditure and arrears of property tax and water charges for the year 2012-13	IX	69
Statement showing non-return/short-return of interest on cancelled/curtailed projects	X	77
Statement showing non-return of accrued interest on BSUP/IHSDP grants	XI	78
Statement showing cancelled / curtailed BSUP-IHSDP projects	XII	79
Statement showing non-commencement of works in test-checked projects	XIII	83
Statement showing delay in award of works in test-checked projects leading to cost overrun	XIV	87
Components sanctioned under Guru-ta-Gaddi	XV	88
Statement showing details of contracts concluded for various components of swimming pool and their status	XVI	89
Glossary		90

PREFACE

1. This Report for the year ended 31 March 2013 has been prepared for submission to the Governor of the State of Maharashtra under Article 151 of the Constitution of India.
2. The Report contains significant results of the Performance Audit and Compliance Audit of the Panchayati Raj Institutions and Urban Local Bodies under the Rural Development Department and the Urban Development Department of the Government of Maharashtra.
3. The instances mentioned in this Report are those, which came to notice in the course of test audit for the period 2012-13 as well as those, which came to notice in earlier years, but could not be reported in the previous Audit Reports; instances relating to the period subsequent to 2012-13 have also been included, wherever necessary.
4. The audit has been conducted in conformity with the Auditing Standards issued by the Comptroller and Auditor General of India.

OVERVIEW

OVERVIEW

This Report contains four chapters under two sections. Section A includes one chapter containing observations on the Accounts and Finances of Panchayati Raj Institutions. Section B comprises three chapters containing observations on the Accounts and Finances of Urban Local Bodies, one Performance Audit on Implementation of low cost housing projects under JNNURM sub-missions on Basic Services to the Urban poor and Integrated Housing and Slum Development Programme and nine compliance audit paragraphs. A summary of major audit findings is presented in this overview.

1. Accounts and Finances of Panchayati Raj Institutions

The allocation from total revenue of the State to Panchayati Raj Institutions showed a decrease from 16.99 per cent in 2008-09 to 14.50 per cent in 2012-13 as against 40 per cent recommended by the Second Maharashtra State Finance Commission.

Though annual accounts of all the 33 ZPs for the year 2011-12 and 2012-13 have been finalized, these were yet to be certified by DLFA and published in the Government Gazette.

The State Government had so far not amended (December 2013) the Maharashtra Zilla Parishads and Panchayat Samitis Account Code and Maharashtra Village Panchayat (Budget and Accounts) Rules to maintain annual accounts in the format prescribed by the Comptroller and Auditor General of India.

(Paragraphs 1.5, 1.8.4 and 1.8.5)

2. Accounts and Finances of the Urban Local Bodies

The total receipts of 26 Municipal Corporations in the State during 2012-13 was ₹ 37,046 crore which was higher by 14.92 per cent compared to the previous year. The major contribution in total receipts was from rent and taxes (51.92 per cent) and other income (41.66 per cent).

The Government of Maharashtra published (January 2013) the Maharashtra Municipal Account Code, 2013 prescribing the procedure for maintenance of accounts of receipts and disbursements of all the Municipal Councils. However, the same is not being followed (February 2014).

17 out of 26 Municipal Corporations which have prepared their annual accounts, Audit by Municipal Chief Auditor has been completed up to 2012-13 in four Municipal Corporations and up to 2011-12 in three Municipal Corporations, and reports have been submitted to the respective Standing Committees. In the remaining 10 Municipal Corporations, there were arrears in audit by MCA ranging between two and 10 years.

(Paragraphs 2.4.5, 2.4.6, 2.6.2 and 2.7.3)

---

3. Performance Audit - Urban Local Bodies

Implementation of low cost housing projects under JNNURM sub-missions on Basic Services to the Urban poor and Integrated Housing and Slum Development Programme

Performance Audit on implementation of low cost housing projects taken up under BSUP-IHSDP sub-missions of JNNURM for the period 2008-09 to 2012-13 revealed significant shortfalls in achievement of construction of sanctioned dwelling units (DUs) for the urban poor. The ULBs/Nodal Agency proposed detailed project reports (DPR) to the Central Government without ensuring availability of land, leading to cancellation/curtailment of large number of projects and non-utilization of Central grants. There was no uniform/transparent criterion for payment of consultancy fee to project consultants. Mobilisation advances were paid to contractors in violation of contract conditions. The beneficiaries were selected and allotted DUs without capturing biometric data which was necessary as per the JNNURM guidelines. Completed DUs remained unallotted due to their unviable locations or due to construction of DUs on plots reserved for other purposes. Delays in award of sanctioned works led to cost overrun. None of the 36 ULBs conducted social audits as stipulated in JNNURM guidelines in any of the 51 test-checked projects through the designated agencies.

(Paragraph 3.1)

4. Transaction Audit Findings - Urban Local Bodies

The implementation of Brihanmumbai Storm Water Drain project by MCGM was beset with delays and cost escalation. The project management and implementation was weak and there were lapses in internal controls. There was delay up to seven years in execution of the works under the project. As of September 2013, the actual expenditure incurred on the project was ₹ 1,764.55 crore against the approved DPR cost of ₹ 1,175.72 crore, but only 27.6 per cent of the works under the project could be implemented. The project is under revision and the revised cost of the project is estimated to be ₹ 3,884.61 crore i.e. a cost overrun of ₹ 2,708.89 crore. Due to delay in implementation of the project, the problem of flooding in Mumbai city and suburban areas remained unresolved.

(Paragraph 4.1)

There were significant time and cost overruns in implementation of three projects taken up by Nanded Waghala City Municipal Corporation under the UIG component of JNNURM. The contract Clauses/Government orders were not followed during implementation of works, resulting in extra expenditure or losses. Of the 44 works sanctioned under Backward Regions Grant Fund between 2010 and 2013, only 25 works were completed and 11 works were not tendered. Of the remaining eight works, three works were under progress, one work was cancelled and four works could not commence due to non-availability of clear sites. The Corporation neither submitted utilization certificates for grants received under Gur-ta-Gaddi project nor did it finalise the accounts and surrender the unspent balances.

(Paragraph 4.2)

Non-implementation of outsourcing contract for collection of escort fee through a private agency for 22 months resulted in loss of revenue of ₹39.62 crore to Mira Bhayandar Municipal Corporation.

(Paragraph 4.3)

Municipal Corporation of Greater Mumbai made irregular payment of consultancy fee amounting to ₹1.19 crore to a consultant on the projected delivery of 4,26,024 Certified Emission Reductions (CER) up to April 2015, instead of 14,477 CERs actually generated by the project.

(Paragraph 4.4)

Failure of Nagpur Improvement Trust to properly plan the development of IT Park through Public Private Partnership rendered an expenditure of ₹1.83 crore infructuous.

(Paragraph 4.5)

Failure of Nagpur Improvement Trust to appropriately plan the construction of a swimming pool not only led to blocking of funds of ₹one crore for more than six years but also increased the project cost by ₹1.72 crore.

(Paragraph 4.6)

Failure of Navi Mumbai Municipal Corporation to enforce the tender condition led to an avoidable increase of ₹4.86 crore in implementation of two hospital projects at Airoli and Nerul.

(Paragraph 4.7)

After spending ₹85 lakh on construction of a commercial complex, Pimpri Chinchwad Municipal Corporation stopped the work in January 2008 due to paucity of funds. The work was incomplete as of March 2014 resulting in cost overrun of ₹3.19 crore, besides blocking ₹85 lakh for more than seven years and recurring loss of revenue of ₹1.52 crore per annum on account of lease rent.

(Paragraph 4.8)

Non-observance of provisions of Bombay Provincial Municipal Corporations Act, 1949 while determining the rateable value of properties resulted in short-levy of property tax of ₹43.96 crore and consequential loss of revenue to Pune Municipal Corporation.

(Paragraph 4.9)

CHAPTER I

*ACCOUNTS AND FINANCES
OF PANCHAYATI
RAJ INSTITUTIONS*

SECTION A

CHAPTER I

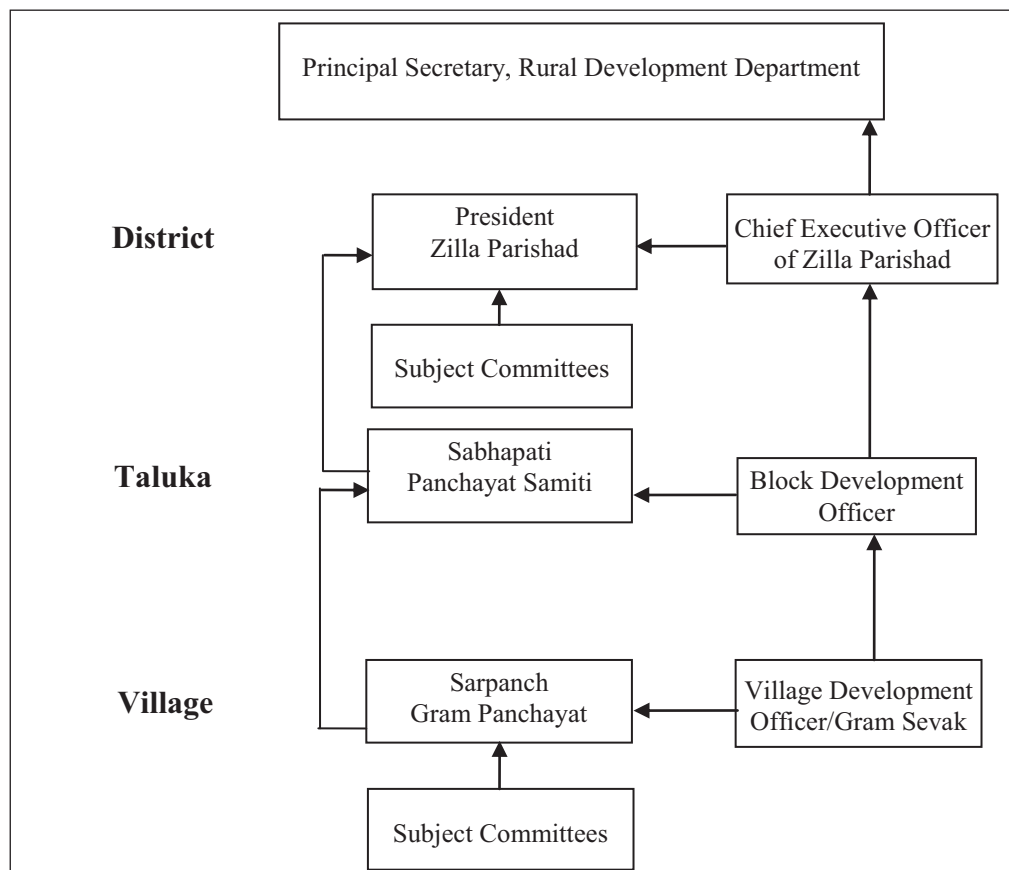
ACCOUNTS AND FINANCES OF PANCHAYATI RAJ INSTITUTIONS

1.1 Introduction

In conformity with the provisions of the 73rd Constitutional Amendment, the Maharashtra Zilla Parishads and Panchayat Samitis Act, 1961 (ZP/PS Act) and the Maharashtra Village Panchayats Act, 1958 (VP Act) were amended in 1994. A three tier system of Panchayati Raj Institutions (PRIs) comprising Zilla Parishads (ZPs) at the district level, Panchayat Samitis (PSs) at the block level and Gram Panchayats (GPs) at the village level were established in the State. As per 2011 Census, the total population of the State stood at 11.24 crore of which 55 *per cent* was from rural areas.

1.2 Organisational set up

The organisational set up of PRIs in Maharashtra is depicted below:

The Chief Executive Officer (CEO) in the ZP, the Block Development Officer (BDO) in the PS and the Village Development Officer (VDO)/Gram Sevak in the GP report functionally to the respective elected bodies and administratively to their next superior authority in the State Government

hierarchy.

There were 27,906¹ GPs for 43,663 villages in Maharashtra. The VDO/Gram Sevak, a village level functionary, functions as Secretary to the GP and is also responsible for maintenance of accounts and records at GP level. However, sanctioned strength of VDOs/Gram Sevaks was 22,684 which show that even one VDO/Gram Sevak post was not sanctioned for each GP. The persons-in-position was 21,091 only with a shortage of 1,593 as of December 2013. No reasons were on record for not sanctioning and filling up of the 1,593 posts of VDOs/Gram Sevaks.

1.3 Powers and Functions

1.3.1 There are 35 districts in Maharashtra. Two districts (Mumbai and Mumbai suburban) do not have rural areas and therefore, there are 33 ZPs in the State. ZPs have departments for Education, Public Works, Health, Minor Irrigation, Rural Water Supply, Social Welfare, Animal Husbandry, Agriculture, Women and Child Welfare, Integrated Child Development, Finance, General Administration and Village Panchayat.

1.3.2 ZPs are required to prepare a budget for the planned development of the district and utilisation of the resources. Government of India (GoI) Schemes, funded through the District Rural Development Agency (DRDA) and State Government Schemes are also implemented by ZPs. ZPs are empowered to impose water tax, pilgrim tax and special tax on land and buildings.

1.3.3 The intermediate tier of Panchayats at the Taluka level in Maharashtra is called the Panchayat Samitis. There are 351 PSs in the State. PSs do not have their own source of revenue and are totally dependent on the Block Grants received from ZPs. PSs undertake developmental works at the block level.

1.3.4 The VP Act provides for the constitution of Gram Sabha, which is the body consisting of persons registered in the electoral rolls of the villages within GP area. GPs are empowered to levy tax on buildings, betterment charges, pilgrim tax, taxes on fairs/festivals/entertainment, taxes on bicycles, vehicles, shops, hotels *etc.*

1.3.5 Gram Sabhas are required to meet periodically. They select beneficiaries for the State/Central Government Schemes, prepare and approve development plans and projects to be implemented by GPs, grant permission for incurring expenditure by GPs on developmental schemes. They also convey their views on proposal for acquisition of land by GPs.

---

¹ Source: Desk Diary 2014 of Government of Maharashtra

1.3.6 The broad accountability structure in PRIs is as follows:

PRIs	Functions Assigned
Zilla Parishad , CEO	<ol style="list-style-type: none"> 1. Drawal and disbursal of fund 2. Preparation of annual budget and accounts 3. Supervision and control of officers of the ZP 4. Finalisation of contracts 5. Publishing statement of accounts of ZPs in the Government Gazette
Chief Accounts and Finance Officer (CAFO), ZP	<ol style="list-style-type: none"> 1. Compilation of the accounts of ZP 2. Providing financial advice
Heads of Departments (HoDs) in ZPs	<ol style="list-style-type: none"> 1. According technical sanctions to the works and implement development Schemes. 2. Supervising the work of Class II officers
Panchayat Samiti, BDO	<ol style="list-style-type: none"> 1. Drawal and disbursal of funds 2. Execution and monitoring of Schemes and maintenance of accounts and records
Gram Panchayat, Gram Sevak	<ol style="list-style-type: none"> 1. Secretary to the Gram Sabha 2. Execution and monitoring of Schemes and maintenance of accounts and records

1.4 Funding of Panchayati Raj Institutions

1.4.1 The District Fund consists of money received from State budget funds for plan and non-plan State Schemes, assigned tax and non-tax revenues, receipts of ZPs, interest on investments etc.

1.4.2 The cash grants are released to the ZPs through Budget Distribution System (BDS) by the respective administrative departments in accordance with the Government Resolution dated 15 October 2008.

1.4.3 Introduction of distribution of cash grants however does not dispense with the system of assessment of grants of different departments in ZPs by the administrative departments.

1.4.4 A fund flow statement depicting the flow of funds to the PRIs is shown in **Appendix I**.

1.5 Devolution of funds

Allocation of funds

Article 243 (I) of the Constitution requires that the State Finance Commission (SFC) be appointed at the expiration of every fifth year.

The Second Maharashtra SFC recommended (March 2002) allocation of 40 *per cent* of State revenues to Local Bodies (LBs). The State Government while placing the Action Taken Note (March 2006) in the State Legislature on Second SFC's recommendation showed its inability to accept the above recommendation on the ground that they were already giving various grants towards natural calamity, rehabilitation of farmers, assistance for increased electricity bills to farmers. The table below indicates the total revenue of the State (tax and non-tax) *vis-à-vis* allocation to the PRIs as well as to Urban

Local Bodies (ULBs) during 2008-09 to 2012-13.

Head	(₹ in crore)				
	2008-09	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13
State's total revenue (STR) (Tax and non-tax)	61,819.88	67,458.95	83,252.14	95,776.16	1,13,432.98
Amount required to be allocated as per Second SFC to LBs (40 per cent)	24,727.95	26,983.58	33,300.86	38,310.46	45,373.19
Actual allocation to PRIs	10,501.98	11,726.62	13,260.93	14,294.73	16,444.42
Actual allocation to PRIs as a percentage of States' total revenue	16.99	17.38	15.93	14.93	14.50
Actual allocation to ULBs	1,651.47	1,708.89	4,350.04*	4,871.33	4,401.93
Actual allocation to ULBs as a percentage of States' total revenue	2.67	2.53	5.23	5.08	3.88
Total allocation to PRIs and ULBs	12,153.45	13,435.51	17,610.97	19,166.06	20,846.35
Actual allocation to PRIs and ULBs as a percentage of States' total revenue	19.66	19.92	21.16	20.01	18.38

Source: Figures adopted from CAG's Audit Report on State Finances and Finance Accounts for the year 2012-13, Government of Maharashtra

*Huge variation was due to misclassification in previous year as mentioned in in CAG's Report on State Finances for the year 2010-11, Government of Maharashtra

It would thus, be seen that only 18.38 per cent of the State's total revenue was allocated to the LBs during 2012-13.

The Third SFC was constituted in January 2005 for the period 2006-07 to 2010-11 and submitted its report in June 2006. However, the report has been presented to the State Legislature (December 2013). The Fourth SFC was constituted in February 2011 for the period 2011-12 to 2015-16 and was to submit its report to the State Government by September 2012. However, the date for submission of report was extended by the State Government up to 30 June 2014.

1.6 Transfer of functions and functionaries

1.6.1 The 73rd Constitutional Amendment envisaged that all 29 functions along with funds and functionaries mentioned in the XI Schedule of the Constitution of India would be eventually transferred to the PRIs through suitable legislation of the State Governments.

1.6.2 The State Government has transferred 11 functions and 15,480 functionaries to PRIs. Non-transfer of functions and functionaries has been commented in earlier Audit Reports also.

1.7 Receipts and expenditure of PRIs

(A) Zilla Parishads

1.7.1 As per information provided by 31 out of 33 ZPs², the position of revenue/capital receipts, revenue/capital expenditure in respect of ZPs and PSs for the period from 2008-09 to 2012-13 was as follows (PSs accounts were incorporated in ZP Accounts).

(₹ in crore)

Year	Receipts						Expenditure		
	Own ³ revenue	Government grants	Other revenue	Total revenue	Total capital	Total receipts	Revenue	Capital	Total
2008-09	542	11,825	443	12,810	3,066	15,876	11,661	3,118	14,779
2009-10	481	15,240	278	15,999	3,573	19,572	15,309	3,365	18,674
2010-11	627	17,721	307	18,655	3,939	22,594	20,847	4,981	25,828
2011-12	703	19,762	376	20,841	5,105	25,946	20,507	4,114	24,621
2012-13	1,014	21,630	692	23,336	10,290	33,626	21,835	8,168	30,003

(Source: figures furnished by ZPs)

(B) Gram Panchayats

The details of receipts and expenditures (revenue and capital) of GPs provided by 29 out of 33 ZPs⁴ during 2008-09 to 2012-13 were as under:

(₹ in crore)

Year	Total Receipts					Total Expenditure
	Government grants	Taxes	Contributions	Other receipts	Total receipts	
2008-09	524	506	115	162	1,307	1,252
2009-10	627	525	155	285	1,592	1,359
2010-11	618	745	158	193	1,714	1,560
2011-12	1,163	1,376	336	331	3,206	3,047
2012-13	1,235	832	189	628	2,884	2,350

(Source: Figures furnished by ZPs)

1.7.2 The following are the component-wise details of the revenue/capital expenditure of GPs and ZPs including PSs from 2010-11 to 2012-13:

² Except Bhandara and Wardha

³ Excludes opening balance

⁴ Except Amaravati, Bhandara, Beed and Yavatmal

(₹ in crore)

Sr. No.	Components	GPs expenditure			ZPs & PSs expenditure		
		2010-11	2011-12	2012-13	2010-11	2011-12	2012-13
1.	Education	64	122	60	8,434	9,705	10,894
2.	Health and Sanitation	399	708	457	1,949	1,627	1,547
3.	Public Works	523	1,180	843	1,626	1,351	1404
4.	Social Welfare	145	223	127	935	954	776
5.	Irrigation	29	65	5	823	451	778
6.	Animal Husbandry	6	9	5	256	286	321
7.	Agriculture	6	12	7	277	193	345
8.	Public lighting	39	70	47	47	36	25
9.	Forest	8	1	1	21	27	0
10.	Administration	262	507	323	1,368	1,649	2,004
11.	Rural Water Supply	*	*	54	*	*	348
12.	Women and Child	*	*	1	*	*	573
13.	Other expenditure	74	146	76	5,111	4,228	2,820
14.	Capital expenditure	5	4	344	4,981	4,114	8,168
TOTAL		1,560	3,047	2,350	25,828	24,621	30,003

(Source: Figures furnished by ZPs)

* Information not furnished separately by GPs, ZPs and PSs.

The expenditure of GPs in 2012-13 had decreased by 22.87 per cent in comparison to the previous year whereas, expenditure of ZPs had increased by 21.86 per cent during 2012-13 over the previous year.

1.7.3 The works undertaken by the ZPs are categorized as: (i) ZPs own schemes; (ii) Schemes transferred/funded by the State Government; and (iii) Schemes funded by other agencies. From the information received from 31 out of 33 ZPs² for the year 2012-13, these ZPs incurred an expenditure of ₹ 26,523.37 crore (₹ 22,852.84 crore on transferred schemes, ₹ 2,016.27 crore on agency schemes and ₹ 1,654.26 crore on ZPs own schemes). District-wise break up of expenditure incurred on transferred schemes, agency schemes and ZPs own schemes during 2012-13 are indicated in **Appendix II**.

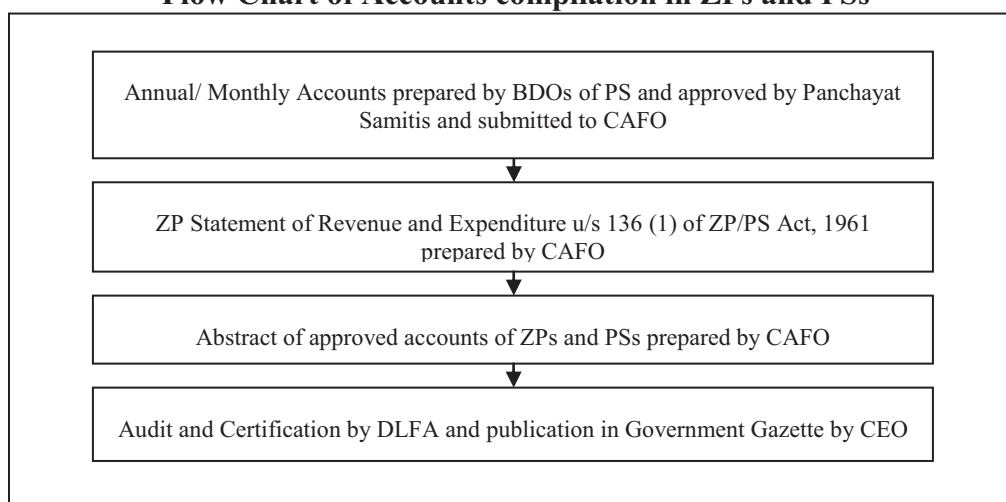
1.8 Accounting arrangements

1.8.1 Under the provisions of Section 136 (2) of ZP Act, the BDOs forward the accounts approved by the PSs to the ZPs and these form part of the ZPs' accounts. Under provisions of Section 62 (4) of the VP Act, the Secretaries of the GPs are required to prepare annual accounts of GPs. A Performance Audit on quality of maintenance of accounts in PRIs in Maharashtra State was also conducted and commented in Chapter II of the Report of the Comptroller and Auditor General of India (Local Bodies), Government of Maharashtra (GoM) for the year ended 31 March 2008.

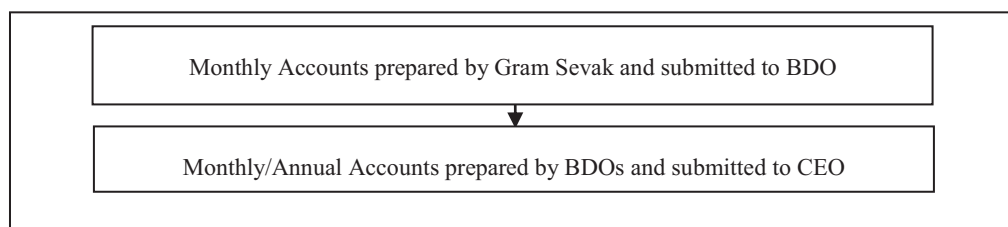
1.8.2 In accordance with the provisions of Section 136 (1) of the ZP/PS Act and Rule 66 A of the Maharashtra Zilla Parishads and Panchayat Samitis (MZP&PS) Account Code, 1968, CEOs of ZPs are required to annually prepare statements of accounts of revenue and expenditure of the ZPs along with statements of variations of expenditure from the final modified grants on or before 10 July of the following financial year to which the statement relates. These are then required to be placed before the Finance Committee and the accounts are finally to be placed before the ZPs for approval along with the Finance Committee reports.

1.8.3 The abstracts of the approved accounts of the ZPs/PSs are prepared by CAFO and forwarded to the Director, Local Fund Audit (DLFA) for audit, certification and publication in the Government Gazette.

Flow Chart of Accounts compilation in ZPs and PSs

Flow Chart of Accounts compilation in GPs

1.8.4 As per Section 136 of ZP Act and Rule 66 of MZP&PS Account Code, 1968, the prescribed date for preparation and approval of annual accounts of ZPs for a financial year is 30 September of the following year and accounts of ZPs are required to be published in the Government Gazette by 15 November of the year. Accordingly, the accounts for 2012-13 should have been finalized by September 2013 and published by November 2013. However, information provided by the Department (December 2013) indicated that only the accounts up to the year 2010-11 have been published in the Government Gazette and submitted to the State Legislature. The annual accounts of all 33 ZPs for the year 2011-12 and 2012-13 have been finalized and submitted to DLFA for certification. After certification by DLFA, accounts would be published in the Government Gazette.

1.8.5 Non-adoption of format of accounts prescribed by Comptroller and Auditor General of India

The Eleventh Finance Commission (EFC) had recommended that the Comptroller and Auditor General of India exercise control and supervision over the proper maintenance of accounts of LBs. Accordingly, Comptroller and Auditor General of India had prescribed the formats for maintenance of accounts by PRIs in 2002. This was followed by simplified formats in 2007 and 2009. The State Government was required to amend the MZP&PS Account Code, 1968 and Maharashtra Village Panchayat (Budget and Accounts) Rules, 1959 for adoption of the accounts formats prescribed by the Comptroller and Auditor General of India. It was however, observed that the State Government has not yet amended MZP&PS Account Code as of December 2013 due to which, accounts in the prescribed formats were not maintained in any of the ZPs. The Rural Development and Water Conservation Department (Department) stated that the practice of maintaining accounts in Model Accounting System (MAS) was in progress in all the PRIs of Maharashtra (ZPs, PSs and GPs). The proposal for amendments in relevant Rules has been submitted to Law and Judiciary Department for approval.

1.8.6 Pending assessment of grants

The grants released by the Government to ZPs were required to be assessed by the Heads of the Administrative Departments by July every year according to Government orders (May 2000). They were to inform Rural Development and Water Conservation Department about the amounts recoverable from/payable to ZPs for adjustment for release of further grants.

It was however, observed that in 23 out of 33 ZPs⁵, there were arrears in assessment of grants in respect of 10 Departments as shown below:

Sr. No.	Name of department	Period of arrears
1.	Education	2000-2013
2.	Agriculture	1998-2013
3.	Social Welfare	1998-2013
4.	Animal Husbandry	1999-2013
5.	Public Health	2000-2013
6.	Family Welfare	1998-2013
7.	Water Supply and Sanitation	1998-2013
8.	Women and Child Welfare	1993-2013
9.	Minor Irrigation	1998-2013
10.	Public Works	2001-2013

(Source: Figures furnished by ZPs)

The Department stated (December 2013) that the cash grants were released to the ZPs through Budget Distribution System by the respective Administrative Departments and all the Administrative Departments have been directed to clear the arrears in assessment of grants.

---

⁵ ZPs Aurangabad, Bhandara, Beed, Buldhana, Chandrapur, Jalna, Latur, Parbhani, Washim and Yavatmal did not furnish any information

1.9 Thirteenth Finance Commission Grants

The State Government released an amount of ₹ 2,711.70 crore as per recommendations of the Thirteenth Finance Commission of which, ₹ 1,582.29 crore (58 per cent) has been spent as of March 2013.

1.10 Audit arrangements

1.10.1 Audit by Director, Local Fund Audit

The Audit of PRIs is conducted by the DLFA in accordance with the provisions of the Maharashtra Local Fund Act, 1930, the Maharashtra Village Panchayat (Audit of Accounts) Rules, 1961 and VP Act, 1958. The DLFA prepares an Annual Audit Review Report on the financial working of PRIs for placement before the State Legislature.

It was observed that local fund (transaction) audit of all ZPs and PSs was conducted for the year 2012-13. The Consolidated Audit Review Report for the year 2010-11 was prepared by the DLFA and presented to the State Legislature in July 2013.

1.10.2 Audit by Comptroller and Auditor General of India

The Comptroller and Auditor General of India conducts audit of ZPs and PSs under Section 14 of The Comptroller and Auditor General's (Duties, Powers and Conditions of Service) Act, 1971. Section 142 A of the ZP Act, 1961 also contains an enabling provision for audit by the Comptroller and Auditor General of India.

Audit of GPs was also entrusted (March 2011) to the Comptroller and Auditor General of India under Technical Guidance and Supervision by the GoM under Section 20 (1) of The Comptroller and Auditor General's (DPC) Act, 1971.

1.10.3 Formation of District Level Audit Committees

The Government directed (March 2001) ZPs to constitute District Level Audit Committees (DLACs) for discussion and settlement of outstanding audit objections raised by DLFA and the Principal Accountant General/Accountant General. The Department stated (December 2013) that against 2,24,127 outstanding paragraphs, 12,334⁶ paragraphs had been cleared during 2012-13.

1.10.4 Outstanding Paragraphs from DLFA Reports

As per Annual Audit Review Report of DLFA for the year 2010-11, 1,09,178 paragraphs in respect of Government funds involving ₹ 6,016.04 crore and 27,154 paragraphs pertaining to ZPs own funds involving ₹ 804.02 crore were pending for settlement for the period from 1962 to 2011 as indicated in **Appendix III**.

1.10.5 Outstanding Inspection Reports and Paragraphs of Accountant General

Audit observations on financial irregularities and defects in initial accounts/records noticed during local audit by the Principal Accountant

⁶ Accountant General: 981; Local Fund Audit: 10,492 and Panchayati Raj Committee: 861

General/Accountant General but not settled on the spot are communicated to the heads of offices and departmental authorities through Inspection Reports. More important and serious irregularities are reported to the Government. Statements indicating the number of observations outstanding for over six months are also sent to the Government for expediting their settlement.

For efficient implementation of the schemes transferred to the PRIs and ensuring accountability, all deficiencies pointed out by the Principal Accountant General/Accountant General are required to be complied with promptly.

At the end of March 2013, 3,842 Inspection Reports containing 12,809 paragraphs of ZPs, PSs and GPs issued by audit were pending settlement despite holding of four Audit Committee Meetings during 2012-13.

Year	Inspection Reports	Paragraphs
Up to 2009-10	3030	8,819
2010-11	364	1,490
2011-12	244	1,156
2012-13	204	1,344
Total	3,842	12,809

Arrears in outstanding Inspection Reports and paragraphs indicated weak internal controls in PRIs.

1.11 Conclusion

The functioning of Panchayati Raj Institutions in the State revealed that:

- allocations to Local Bodies were meagre at 18.38 *per cent* (Panchayati Raj Institutions: 14.50 *per cent* and Urban Local Bodies: 3.88 *per cent*) as against 40 *per cent* of the total State's revenue recommended by the Second Maharashtra State Finance Commission;
- out of 29 functions listed in the XI Schedule of the Constitution of India, only 11 functions were transferred to Panchayati Raj Institutions;
- though annual accounts of all the 33 ZPs for the year 2011-12 and 2012-13 have been finalized, these were yet to be certified by DLFA and published in the Government Gazette; and
- the Maharashtra Zilla Parishads and Panchayat Samitis Account Code and Maharashtra Village Panchayat (Budget and Accounts) Rules have not been amended. As a result, accounts in the formats prescribed by the Comptroller and Auditor General of India were not maintained in any of the Zilla Parishads.

The matter was referred to the Government in April 2014; their reply was awaited.

CHAPTER II

***ACCOUNTS AND FINANCES OF
URBAN LOCAL BODIES***

SECTION B

CHAPTER II ACCOUNTS AND FINANCES OF URBAN LOCAL BODIES

2.1 Introduction

2.1.1 In conformity with the 74th Constitutional Amendment (1992), the Government of Maharashtra (GoM) amended (December 1994) the existing Mumbai Municipal Corporation (MMC) Act, 1888; the Bombay Provincial Municipal Corporation (BPMC) Act, 1949; the Nagpur City Municipal Corporation (NCMC) Act, 1948; and the Maharashtra Municipal Councils, Nagar Panchayats and Industrial Townships Act, 1965. All the Municipal Corporations, except Municipal Corporation of Greater Mumbai (MCGM) and NCMC which had their own Acts, are governed by the provisions of amended BPMC Act. There were 26 Municipal Corporations and 233 Municipal Councils including 13 Nagar Panchayats¹ (NP) in Maharashtra. The elections of the Municipal Corporations were held between 2008 and 2013.

2.1.2 Of the 18 functions referred to in the XII Schedule of the Constitution, 12 functions were assigned to the Urban Local Bodies (ULBs) under Sections 61 and 63 of the MMC Act and Section 63 of the BPMC Act, prior to the 74th amendment. The remaining six functions were also transferred/assigned to the ULBs after 1994.

2.2 Organisational set up

2.2.1 As per the Census of 2011, the total population of Maharashtra was 11.24 crore of which, 45 *per cent* were in the urban areas. The state has 45 cities/urban agglomerations having a population of over one lakh.

2.2.2 Twenty Six Municipal Corporations in the State have been created for urban agglomerations having a population of more than three lakh. These Municipal Corporations have been classified into four categories *i.e.* A, B, C and D based on the criteria of population, *per capita* income and *per capita* area. At present, apart from MCGM which falls in category A, there are two Municipal Corporations² in category B and four³ and 19⁴ Municipal Corporations in categories C and D respectively.

2.2.3 Similarly, 233 Municipal Councils have been created for smaller urban areas and categorised based on their population. At present, there are 12 'A' class (having population more than one lakh), 61 'B' class (having population more than 40,000 but not more than one lakh) and 160 'C'

¹ Dapoli, Devrukh, Guhagar, Lanja (Ratnagire), Kankawali (Sindhudurga), Shirdi (Ahmadnagar), Malkapur (Satara), Kej (Beed), Ardhapur, Mahur (Nanded), Shindkheda (Dhule), Madhula and Moodha (Nagpur)

² Nagpur and Pune

³ Nashik, Navi Mumbai, Pimpri-Chinchwad and Thane

⁴ Ahmednagar, Akola, Amravati, Aurangabad, Bhiwandi-Nizampur, Dhule, Jalgaon, Kalyan-Dombivli, Kolhapur, Malegaon, Mira-Bhayander, Nanded-Waghala, Sangli-Miraj-Kupwad, Solapur, Ulhasnagar, Vasai-Virar, Parbhani City, Latur and Chandrapur

class (having population of 40,000 or less) Municipal Councils including 13 NPs in the State for towns with population between 15,000 and 25,000.

2.3 Organisational structure

2.3.1 The organisational structure of ULBs is depicted in **Appendix IV**.

2.3.2 The accountability structure of a Municipal Corporation is as follows:

Sr. No.	Name of the Authority	Accountable for
1.	General Body	Policy decisions related to expenditure from the Corporation's Municipal Fund, implementation of various projects, schemes <i>etc.</i>
2.	Standing Committee	All functions related to approval of budget and sanction for expenditure as per the delegation. (It can delegate powers to Sub-Committee/Sub-committees).
3.	Municipal Commissioner	Administration and execution of all schemes and projects subject to conditions imposed by the General Body.
4.	Municipal Chief Accountant	Preparation of the annual budget and finalisation of accounts and to conduct internal audit.
5.	Municipal Chief Auditor	Audit of municipal accounts, preparation and submission of Audit Reports to the Standing Committee.

2.4 Financial profile

2.4.1 Municipal Funds are constituted under the provisions contained in the MMC Act, 1888, NCMC Act, 1948, BPMC Act, 1949 and Maharashtra Municipal Councils, Nagar Panchayats and Industrial Townships Act, 1965. All the money received by or on behalf of the Municipal Corporations and Municipal Councils under the provisions of the respective Acts, all money raised by way of taxes, fees, fines and penalties, all money received by or on behalf of Municipal Corporation and Municipal Councils from the Government, public or private bodies, from private individuals by way of grants or gifts or deposits and all interest and profits are credited to the Municipal Funds.

2.4.2 The State Government and Central Government release grants to the Municipal Corporations and Municipal Councils for implementation of schemes of the State sector and for Centrally Sponsored Schemes respectively. In addition, grants under the State Finance Commission and the Central Finance Commission recommendations are released for development works.

2.4.3 The accounts of each scheme/project are required to be kept separately. Utilisation Certificates are required to be sent to Central Government for Centrally Sponsored Schemes and to State Government for State schemes.

2.4.4 Under the BPMC Act, the MMC Act and the NCMC Act, Municipal Corporations are required to constitute special purpose funds *e.g.* Water and Sewerage Fund, Depreciation Fund, Sinking Fund *etc.* The capital works of water supply schemes and sewerage projects are to be executed out of the Water and Sewerage Fund. The Depreciation Fund is to be created for

replacement of capital assets. The Sinking Fund is to be created for redemption of long term loans.

2.4.5 The consolidated position of receipts and expenditure of ULBs are not maintained at the State level. As per the information furnished by Municipal Corporations, the overall receipts and expenditure of the Municipal Corporations in the State from 2008-09 to 2012-13 was as under:

(₹ in crore)

Items	2008-09	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13
Receipts	23,973	28,860	30,137	32,235	37,046
Expenditure	24,278	28,308	27,558	28,647	34,568

The total receipts and expenditure of all the 26 Municipal Corporations during 2012-13 was ₹ 37,046 crore and ₹ 34,568 crore respectively which includes the total receipts (₹ 22,461 crore) and expenditure (₹ 21,275 crore) of MCGM, as indicated in **Appendix V**.

2.4.6 Receipts

The total receipts of the Municipal Corporations from various sources during the last five years ending 31 March 2013 were as follows:

(₹ in crore)

Item	2008-09	Percentage to total receipts	2009-10	Percentage to total receipts	2010-11	Percentage to total receipts	2011-12	Percentage to total receipts	2012-13	Percentage to total receipts
Rents, taxes etc. including octroi, property tax and water charges	12,253	51.11	12,712	44.04	15,989	53.05	17,800	55.22	19,233	51.92
Government grants	1,084	4.52	1,217	4.22	972	3.23	1,198	3.72	1,867	5.04
Commercial enterprises	2,387	9.96	2,650	9.18	13	0.04	82	0.25	17	0.05
Deposits, Loans, etc.	4,111	17.15	6,242	21.63	1,280	4.25	1,853	5.75	496	1.33
Other Income	4,138	17.26	6,039	20.93	11,883	39.43	11,302	35.06	15,433	41.66
Total receipts	23,973	100	28,860	100	30,137	100	32,235	100	37,046	100

Overall, the total receipts of the Municipal Corporations showed an increasing trend over the five year period from ₹ 23,973 crore in 2008-09 to ₹ 37,046 crore in 2012-13. The share of Government grants in the total receipts of the Municipal Corporations ranged between 3.23 per cent and 5.04 per cent during the period 2008-13.

The tax revenue increased by ₹ 1,433 crore during 2012-13 which was 8.05 per cent more than the previous year (2011-12) whereas, the total receipts increased by ₹ 4,811 crore which was 14.92 per cent more than the previous year (2011-12).

Arrears in tax collection

Property Tax: Information furnished by all the Municipal Corporations revealed that during the year 2012-13, Municipal Corporations recovered 25.12 per cent of property taxes amounting to ₹ 4,259 crore against total demand of ₹ 16,956 crore (**Appendix VI**).

Water charges: Information furnished by 23 out of 26 Municipal Corporations revealed that during the year 2012-13, Municipal Corporations recovered 41.87 *per cent* of water charges amounting to ₹ 1,183 crore against total demand of ₹ 2,826 crore (**Appendix VII**).

2.4.7 Expenditure

As per information furnished by the Municipal Corporations, the total item-wise expenditure of all the Municipal Corporations in the State during last five years (2008-13) was as indicated in **Appendix VIII**.

The expenditure on administration increased to ₹ 10,487 crore during 2012-13 as compared to ₹ 7,929 crore in 2011-12. In the case of MCGM, out of total expenditure of ₹ 21,275 crore incurred during 2012-13, the share of expenditure on administration was ₹ 7,392 crore and constituted 34.75 *per cent* of the total expenditure. In respect of five⁵ other Municipal Corporations, the share of expenditure on administration to total expenditure exceeded 35 *per cent* and ranged between 35.88 and 55.81 *per cent*. High establishment cost restricted availability of funds for other services to be provided by the Municipal Corporations.

2.4.8 Receipt and expenditure of Municipal Councils

During 2012-13, 217 out of 233 Municipal Councils incurred an expenditure of ₹ 3,297 crore against total receipts of ₹ 3,702 crore. Further, 215 out of 233 Municipal Councils had arrears of property taxes of ₹ 157 crore against total demands of ₹ 411 crore. Similarly, 209 out of 233 Municipal Councils had arrears of water charges of ₹ 92 crore against total demands of ₹ 216 crore (**Appendix IX**).

2.5 Thirteenth Finance Commission grants

On the recommendation of the Thirteenth Finance Commission, Basic Grant of ₹ 421.29 crore and Performance Grant of ₹ 248.42 crore was released to various Municipal Corporations, Municipal Councils and Nagar Panchayats of which ₹ 144.59 crore (34.32 *per cent*) and ₹ 41.78 crore (16.82 *per cent*) respectively were utilized (November 2013).

2.6 Accounting arrangements

2.6.1 Section 93 of the BPMC Act, 1949 and Section 123 of the MMC Act, 1888 provide that the accounts of the Municipal Corporations should be maintained in the formats prescribed by the Standing Committees. In pursuance of the Eleventh Finance Commission recommendations, the Ministry of Urban Development, GOI in consultation with the Comptroller and Auditor General of India had finalised the National Municipal Accounts Manual (NMAM) for implementation of accrual based accounting system by ULBs in November 2004.

2.6.2 The GoM adopted (July 2005) the NMAM for implementation from the year 2005-06. The State Accounting Manual in conformity with the NMAM was under preparation. Till finalisation of the Manual, all Municipal

---

⁵ Ahmednagar (35.94 *per cent*) Amravati (55.81 *per cent*), Aurangabad (35.88 *per cent*), Bhiwandi Nizampur (38.28 *per cent*) and Sangli-Miraj-Kupwad (41.65 *per cent*)

Corporations were directed to maintain their accounts on accrual basis from the year 2005-06, as per the NMAM guidelines. The Steering Committee constituted by the GoM also recommended (January 2007) the implementation of the accrual system of accounting in the ULBs. The draft State Account Code for ULBs prepared by the Project Management Consultant appointed by the Director, Municipal Administration (DMA) was submitted to the Steering Committee in February 2008. The GoM published (January 2013) the Maharashtra Municipal Account Code, 2013 prescribing the procedure for maintenance of accounts of receipts and disbursements of all the Municipal Councils. However, the same is not being followed (February 2014).

2.7 Audit Arrangements

2.7.1 A Municipal Chief Auditor (MCA) is appointed by each Corporation under Section 78 (a) of the MMC Act, 1888 and Section 45 (i) of the BPMC Act, 1949 except for NCMC where audit is entrusted to the DLFA. The GoM, as per the recommendation of the 13th Finance Commission, entrusted (March 2011) the audit of all ULBs to the DLFA. The certification of accounts of all Local Self Institutions was also to be conducted by the DLFA. The DLFA stated (March 2014) that audit of 23 Municipal Corporations for the year 2011-12 has been completed and certification of annual accounts would be done after submission of accounts by the Corporations. In respect of Municipal Councils, DLFA stated that no separate certification is done by it.

2.7.2 Section 105 of the BPMC Act, 1949 and Section 135 of the MMC Act, 1888 provide that the MCA should audit the Municipal accounts and submit a report thereon to the Standing Committee. This report should comment on the instances of material impropriety or irregularities which the MCA may, at any time, observe in the expenditure or in the recovery of the money due to the Municipal Corporation. Section 136 of the MMC Act, 1888 further provides that the MCA shall examine and audit the statement of accounts and shall certify and report upon these accounts.

2.7.3 As per information furnished by 17 out of 26 Municipal Corporations which have prepared their annual accounts, audit by MCA has been completed up to 2012-13 in four⁶ Municipal Corporations and up to 2011-12 in three⁷ Municipal Corporations and reports submitted to the respective Standing Committees. In the remaining 10⁸ Municipal Corporations, there were arrears in audit by MCA ranging between two and 10 years.

The arrears in audit by MCA indicated weak internal controls existing in the Municipal Corporations.

2.7.4 The GoM issued orders in October 2002 entrusting the audit of Municipal Corporations to the Comptroller and Auditor General of India under Section 14 (2) of the Comptroller and Auditor General's (Duties, Powers and Conditions of Services) Act, 1971. The audit of Municipal Councils and NPs

---

⁶ Kolhapur, Malegaon, Mira Bhayander and Ulhasnagar

⁷ Ahmednagar, Bhiwandi-Nizampur, and Vasai-Virar

⁸ Dhule, Jalgaon, Kalyan Dombivali, MCGM, Nasik, Navi Mumbai, Pimpri Chinchwad, Pune, Sangli Miraj Kupwad and Solapur.

was entrusted (March 2011) to the Comptroller and Auditor General of India by GoM under Technical Guidance and Supervision.

The audit observations on financial irregularities and defects in initial accounts/records noticed during local audits but not settled on the spot are communicated to the heads of offices and departmental authorities through Inspection Reports. Statements indicating the number of observations outstanding for over six months are also sent to the Government for action.

2.8 Lack of response to audit observations

The Municipal Commissioners, Chief Officers and the elected bodies/Standing Committees are mainly responsible for the system of internal controls in the Municipal Corporations. For efficient implementation of the functions transferred to the ULBs, all deficiencies pointed out in audit by the Principal Accountant General/Accountant General are required to be complied with as early as possible as this would ultimately be helpful in efficient service delivery to the urban population. However, as of March 2013, there were large pendency in Inspection Reports and Paragraphs issued by the Principal Accountant General/Accountant General, Maharashtra to the Corporations, which was a reflection of inadequate internal controls.

Year	Inspection Reports	Paragraphs
Up to 2009-10	355	1396
2010-11	128	598
2011-12	152	1052
2012-13	98	613
Total	733	3659

2.9 Conclusion

The functioning of ULB in the State revealed the following:

- Utilisation of Basic Grants and Performance Grants released by the Thirteenth Finance Commission to the Municipal Corporations, Municipal Councils and Nagar Panchayats was only to the extent of 34.32 *per cent* and 16.82 *per cent* respectively.
- The GoM published (January 2013) the Maharashtra Municipal Account Code, 2013 prescribing the procedure for maintenance of accounts of receipts and disbursements of all the Municipal Councils. However, the same is not being followed.
- There were arrears in preparation of accounts of Municipal Corporations and their audit by Municipal Chief Auditor.
- Response to Inspection Reports and Paragraphs issued by Principal Accountant General/Accountant General, Maharashtra was not adequate.

The matter was referred to the Government in April 2014; their reply was awaited.

CHAPTER III

PERFORMANCE AUDITS

Chapter III
PERFORMANCE AUDITS

Urban Development Department

3.1 Implementation of low cost housing projects under JNNURM sub-missions on Basic Services to the Urban Poor and Integrated Housing and Slum Development Programme

Basic Services to the Urban Poor (BSUP) and Integrated Housing and Slum Development Programme (IHSDP) are two sub-missions of Jawaharlal Nehru National Urban Renewal Mission (JNNURM) to provide affordable and low cost housing, basic services and other related civic amenities to the urban poor in select cities through ULBs and statutory agencies. The nodal agency in the state for these two sub-missions was Maharashtra Housing and Area Development Authority.

Performance Audit on implementation of low cost housing projects taken up under these two sub-missions for the period 2008-09 to 2012-13 revealed significant shortfalls in achievement of construction of sanctioned dwelling units (DUs) for the urban poor. The ULBs/Nodal Agency proposed detailed project reports (DPR) to the Central Government without ensuring availability of land leading to cancellation/curtailment of large number of projects and non-utilization of Central grants. There was no uniform/transparent criterion for payment of consultancy fee to project consultants. Mobilisation advances were paid to contractors in violation of contract conditions. The beneficiaries were selected and allotted DUs without capturing biometric data which was necessary as per the JNNURM guidelines. Completed DUs remained unallotted due to their unviable locations or due to construction of DUs on plots reserved for other purposes. Delays in award of sanctioned works led to cost overrun. None of the 36 ULBs conducted social audits as stipulated in JNNURM guidelines in any of the 51 test-checked projects through the designated agencies. The key findings are highlighted below.

Highlights

Of the 3.36 lakh DUs sanctioned under BSUP-IHSDP between 2006-07 and 2012-13, the ULBs took up construction of only 2.51 lakh DUs of which, 0.78 lakh DUs were completed, construction of 0.44 lakh DUs was under progress (March 2013) and construction of the remaining 1.29 lakh DUs were not taken up due to non-availability of land, encroachments of sites, delay in tendering, late receipt of grants, reluctance of beneficiaries to cluster approach of housing etc.

(Paragraph 3.1.7)

Despite creating assets valuing ₹ 3,166.96 crore by construction of 0.56 lakh DUs under BSUP, the GoM did not establish a revolving fund to be used for meeting the operation and maintenance expenses of the assets so created, in contravention of JNNURM guidelines. Similarly, no policy

---

was evolved or any guidelines issued for operation and maintenance of 0.22 lakh DUs constructed at a cost of ₹ 584.08 crore under IHSDP.

(Paragraph 3.2.3)

Twenty eight BSUP-IHSDP projects involving construction of 73,149 DUs at an estimated cost of ₹ 1,839.56 crore were either cancelled or curtailed by the Central Government, as the ULBs prepared the detailed project reports without ensuring the availability of land. As a result, GoI grants amounting to ₹ 865.10 crore could not be utilized by the ULBs. In 46 out of 51 test-checked projects, construction of 40,329 DUs sanctioned at a cost of ₹ 1,432.06 crore did not commence even after two to seven years due to encroachments of land, cost escalations, court cases, non-receipt of beneficiaries' contribution etc.

(Paragraphs 3.3.1 and 3.3.2)

The ULBs took up construction of DUs on unviable locations or on land the titles of which did not vest with them or on plots reserved for other purposes, leading to blocking of ₹ 55.81 crore in 1,960 completed DUs and 720 ongoing DUs.

(Paragraph 3.3.5)

The ULBs did not adopt a uniform/transparent criterion for payment of consultancy fee to project consultants and mobilization advances paid to the contractors and their recoveries were not regulated as per contract conditions. Selection of beneficiaries was deficient given that a large number of beneficiaries were selected and allotted DUs without capturing biometric data in violation of JNNURM guidelines. None of the 36 ULBs conducted social audits in any of the 51 test-checked projects through the designated agencies.

(Paragraphs 3.3.3, 3.4.3, 3.3.4.1 and 3.5.1)

3.1.1 Introduction

JNNURM was launched by GoI in December 2005 for fast track, planned development of identified cities with focus on efficiency in urban infrastructure/services delivery mechanism, community participation and accountability of ULBs towards citizens. The Mission was initially launched for a period of seven years beginning from 2005-06, which was extended up to 2014-15.

JNNURM among other components consists of a sub-mission named BSUP, administered by the Ministry of Housing and Urban Poverty Alleviation, GoI (MoHUPA), for providing affordable and low cost housing, basic services and other related civic amenities to the urban poor in select cities. In Maharashtra, BSUP is implemented by 14 ULBs (11 Municipal Corporations and three Municipal Councils). Another sub-mission of JNNURM *i.e.* IHSDP envisaged similar objectives and is applicable to all cities/towns, excepting those covered under BSUP sub-mission. IHSDP is implemented in the State by 93 ULBs (11 Municipal Corporations and 82 Municipal Councils). While there is no ceiling on the unit cost of Dwelling Unit (DU) under BSUP, the ceiling per DU initially fixed at ₹ 80,000 under IHSDP was increased to ₹ 1,00,000 in February 2009.

3.1.2 Organisational Set up

GoI constituted (January 2006) a Central Sanctioning and Monitoring Committee (CSMC) headed by the Secretary, MoHUPA for approval of projects under BSUP and IHSDP. A State Level Steering Committee (SLSC) headed by the Chief Minister was constituted in Maharashtra (January 2006) for approval of projects at the state level. The GoM appointed (September 2006) Maharashtra Housing and Area Development Authority (MHADA) as the State Level Nodal Agency (SLNA) which assisted the SLSC. The SLNA invites proposals from various ULBs for processing and approval by the CSMC. The SLNA also oversees the execution and monitoring of projects taken up under these two sub-missions.

3.1.3 Audit objectives

The Performance Audit was conducted with a view to assessing whether:

- planning for selection of projects was effective;
- funding was adequate and prompt;
- projects were taken up as per Detailed Project Reports (DPRs) and executed economically, efficiently and effectively; and
- monitoring mechanism to oversee the implementation of projects was effective.

3.1.4 Audit criteria

The audit criteria were derived from the following documents:

- Guidelines/modified guidelines for BSUP and IHSDP issued in December 2005 and February 2009 under JNNURM and related instructions/orders issued by the GoI and the GoM;
- DPRs and Memorandum of Agreement (MoA) between GoI, GoM and ULBs;
- Minutes of meetings of CSMC/ SLSC;
- Instructions issued by SLNA; and
- Maharashtra Public Works Account Code, 1967, Slum Rehabilitation Act, 1971 and Rules thereunder.

3.1.5 Audit scope and methodology

The Performance Audit was conducted between March 2013 and June 2013 covering the period from 2008-09 to 2012-13. For this purpose, records in the office of the SLNA (MHADA), 19 out of 71 projects under BSUP and 32 out of 130 projects under IHSDP approved by CSMC between September 2006 and March 2012 were test-checked in 14 Municipal Corporations¹, three statutory agencies² and 19 Municipal Councils³. An entry conference was held with the Principal Secretary, Housing (GoM) and the Vice President, MHADA in May 2013 wherein the audit objectives, audit criteria and scope of audit

---

¹ Thane, Kalyan Dombivali, Mira-Bhayandar, Nashik, Pimpri Chinchwad, Pune, Nanded, Kolhapur, Sangli, Malegaon, Dhule, Amravati, Aurangabad and Latur

² Mumbai Board of MHADA; Slum Rehabilitation Authority, Nagpur; and Nagpur Improvement Trust

³ Wai, Ashta, Dondaicha, Jamner, Amalner, Naldurg, Anjangaon surji, Chandur Railway, Murtijapur, Buldhana, Khamgaon, Lonar, Katol, Narkhed, Bhandara, Wardha, Pulgaon, Sawantwadi and Kulgaon Badlapur

were discussed. An exit conference was held in November 2013.

Indian Audit and Accounts Department acknowledges the cooperation extended to Audit by the officials of the Urban Development Department, MHADA and the ULBs in conduct of the performance audit.

3.1.6 Funding pattern

The funding pattern of BSUP and IHSDP components is shown in **Table 1**.

Table1: Category of cities and funding pattern

Name of scheme	Category of cities ⁴	Fund sharing pattern in percentage			
		GoI	GoM	ULBs	Average beneficiary ⁵ share
BSUP	A and B category cities	50	30	9	11
	C category cities	80	9	0	11
IHSDP	All cities (other than those covered in BSUP sub-mission)	80	9	0	11

Source: BSUP-IHSDP guidelines (December 2005)

Central Assistance is released in four installments to ULBs for eligible components under BSUP and in two installments under IHSDP projects. The State Government and ULBs are required to release their share of grants simultaneously.

In addition, few special projects were also sanctioned by the CSMC for cities like Mumbai and Pune wherein a fixed amount of Central Assistance, on the basis of unit cost of house, was granted. These were houses for textile mill workers of Mumbai, economically weaker section (EWS), low income group (LIG), transit shelters (TS) etc.

3.1.7 Physical and financial progress

The position of receipt and release of grants through the SLNA for projects taken up under BSUP and IHSDP sub-missions during 2006-07 to 2012-13 is shown in **Table 2**.

Table 2: Receipt and release of grants (₹ in crore)

Year	BSUP						IHSDP							
	Grant received by SLNA			Grant released			Total release	Grant received by SLNA			Grant released			Total release
	GoM	GoI	Total	GoM	GoI	GoM		GoI	Total	GoM	GoI			
2006-07	78.00	0	78.00	55.49	00	55.49	50.00	0	50.00	16.59	0	16.59		
2007-08	95.44	473.17	568.61	00	230.21	230.21	0	53.76	53.76	33.11	45.31	78.42		
2008-09	0	186.91	186.91	46.36	332.90	379.26	0	242.93	242.93	0	7.94	7.94		
2009-10	0	484.45	484.45	107.92	205.18	313.10	0	293.30	293.30	23.96	297.56	321.52		
2010-11	193.27	277.28	470.55	243.97	315.68	559.65	12.24	11.30	23.54	10.91	35.70	46.61		
2011-12	209.60	329.98	539.58	227.04	229.14	456.18	107.96	89.49	197.45	84.22	383.82	468.04		
2012-13	30.53	90.09	120.62	10.84	296.17	307.01	4.38	287.79	292.17	75.79	172.39	248.18		
Total	606.84	1841.88	2448.72	691.62	1609.28	2300.90	174.58	978.57	1153.15 ⁶	244.58	942.72	1187.30 ⁶		

Source: Information furnished by SLNA

⁴ A category: Cities with 40 lakh plus population as per 2001 census; B category: Cities with 10 lakh plus but less than 40 lakh population; C category: Selected cities of religious/historic and tourist importance

⁵ 12 per cent from general category beneficiaries and 10 per cent from SC/ST/BC/OBC/PH and other weaker section beneficiaries

⁶ State Government released additional funds to the ULBs @ ₹ 25,000 per DU under IHSDP from February 2009 onwards

The physical and financial progress of the projects taken up under BSUP and IHSDP sub-missions during 2006-07 to 2012-13 as reported by the SLNA to GoI are indicated in **Table 3** and **Table 4**.

Table 3: Physical progress of DUs as of March 2013

Number of Projects	No. of DUs sanctioned	No. of DUs taken up for execution	No. of DUs completed	DUs in progress	DUs not commenced	Percentage of DUs completed	Percentage of DUs in progress
BSUP- 71	216690	143287	55738	23384	64165	38.90	16.32
IHSDP-130	119719	108167	22541	20897	64729	20.84	19.32
Total	336409⁷	251454	78279	44281	128894		

Source: CSMC minutes and monthly progress reports

Table 4: Financial progress of DUs as of March 2013

(₹ in crore)

Number of Projects sanctioned	Approved DPR cost	Grants released to ULBs (GoI and GoM)	ULB and Beneficiary contribution	Total grants available with ULBs	Grants utilized by ULBs	Percentage utilization against approved DPR cost	Percentage utilization against available grants
BSUP- 71	7245.58	2300.90	866.41	3167.38	3166.96	43.71	99.99
IHSDP-130	2717.36	1187.30	541.68	1728.97	584.08	21.49	33.78
Total	9962.94	3488.20	1408.09	4896.35	3751.04		

Source: CSMC minutes and information furnished by SLNA

Table 3 and **Table 4** show that:

- Against the sanctioned cost of ₹ 7,245.58 crore for construction of 2.17 lakh DUs under BSUP, 55,738 DUs were completed and 23,384 DUs were under construction as of March 2013 at a cost of ₹ 3,166.96 crore. Work on 64,165 DUs (44.78 *per cent*) had not commenced as of March 2013, due to non-availability of land, reluctance of beneficiaries to cluster⁸ approach of housing *etc.*
- Against the sanctioned cost of ₹ 2,717.36 crore for construction of 1.20 lakh DUs under IHSDP, 22,541 DUs were completed and 20,897 DUs were under construction as of March 2013 at a cost of ₹ 584.08 crore. Work on 64,729 DUs (59.84 *per cent*) had not commenced as of March 2013, due to non-transfer of Government land to the ULBs, encroachment of sites, non-availability of land, delay in tendering, late receipt of grants *etc.*

The physical and financial status of construction and allotment of DUs in 51 test-checked projects (19 projects under BSUP and 32 projects under IHSDP) as of February 2014 is as shown in **Table 5**.

⁷ 3,36,409 DUs are inclusive of 10,750 Transit Shelters; 10,265 Rehabilitation Units for street vendors; and 6,160 Dormitory Units

⁸ Group of residential properties situated at one place considered for development

Table 5: Physical and financial status of construction and allotment of DUs in test-checked projects

(₹ in crore)

Sub- mission	Original sanctioned DUs	DUs cancelled/ curtailed	DUs taken up for execution	DUs completed (percentage with reference to Col 4)	DUs in progress (percentage with reference to Col 4)	DUs not started (percenta- ge with reference to Col 4)	DUs allotted (percenta- ge with reference to Col 5)	Expenditure as per Monthly Progress Report of Feb 2014
1	2	3	4	5	6	7	8	9
BSUP	110787	25141	85646	41289 (48.21)	16333 (19.07)	28024 (33.72)	25851 (62.61)	2490.34
IHSDP	32591	2197	30394	12678 (41.71)	5411 (17.80)	12305 (40.48)	5559 (43.85)	327.42
Total	143378	27338	116040	53967 (46.52)	21744 (18.74)	40329 (34.74)	31410 (58.20)	

Source: CSMC minutes, monthly progress reports and replies received from ULBs/Statutory agencies

As may be seen from **Table 5** above, even after lapse of over seven years (2006-07 to February 2014), only 62.61 per cent and 43.85 per cent beneficiaries were allotted DUs under BSUP and IHSDP respectively.

3.2 Financial management

3.2.1 Non-release of State share

The CSMC sanctioned (December 2006) three special projects involving construction of 23,011 DUs⁹ under BSUP at Mumbai at a total cost of ₹ 1,146.47 crore. The projects were to be implemented by the Mumbai Board of MHADA. As per the DPRs, the approved cost of 12,832 TS (6,000 + 6,832) was ₹ 614.43 crore to be shared by GoI (₹ 237.93 crore) and GoM (₹ 376.50 crore). In September 2008, GoM on the recommendation of SLNA, reduced the number of TS from 12,832 to 10,750 which was approved by the CSMC on the condition that the total number of DUs to be constructed would remain 23,011 (the number of DUs under LIG housing for textile mill workers was increased from 6,000 to 8,082).

Audit scrutiny revealed that in view of reduction in number of TS to be constructed, the share of GoM reduced from ₹ 376.50 crore to ₹ 291.43 crore of which, the GoM released only ₹ 58.44 crore between 2006-08. The GoM did not release the remaining funds amounting to ₹ 232.99 crore (February 2014) and the deficit was borne by Mumbai Board of MHADA. Of the 10,750 TS to be constructed, the Mumbai Board of MHADA constructed 9,753 TS and construction of 72 TS was in progress. The construction of remaining 925 TS had not been taken up (February 2014).

3.2.2 Interest on grants

With a view to ensure that unspent funds continue to earn interest, the same should be kept in interest bearing account. The CSMC, while reviewing the projects proposed for cancellation/curtailment, had been advising the States that the unutilized Central Assistance due to cancellation/curtailment be refunded with applicable interest as per provisions of General Financial Rules, 2005. The SLNA in May 2012 had fixed the rate of interest at the Prime

⁹ LIG housing for textile mill workers and transit shelters (6,000 DUs + 6,000 TS); Transit shelters for urban poor (6,832 TS); LIG housing for EWS/LIG scheme (4,179 DUs)

Lending Rate (12.50 *per cent*) to be paid by the ULBs to GoI/GoM, in the event of curtailment/cancellation of the projects. Further, based on the GoI directive of January 2013, the SLNA directed (March 2013) all the ULBs to refund the interest earned on grants received for the ongoing projects sanctioned under JNNURM to GoI/GoM as per their share contribution.

Audit observed that the ULBs did not follow the above directions leading to loss of interest, non-refund of interest, short-payment of interest *etc.* as discussed below.

3.2.2.1 Interest accrued not returned

Five Municipal Corporations and one statutory agency did not return interest amounting to ₹ 41.01 crore in respect of 11 cancelled and six curtailed projects as shown in **Appendix X**. 14 ULBs did not return accrued interest of ₹ 39.12 crore on grants received (June 2013) as detailed in **Appendix XI**. Further action taken in this regard was awaited (February 2014).

3.2.2.2 Loss of interest on funds kept in current account

The Municipal Corporation, Pune and Nanded Waghala City Municipal Corporation (NWCMC) did not keep the BSUP grants¹⁰ in interest bearing account but in current account leading to loss of interest of ₹ 11.58 crore.

3.2.2.3 Irregular diversion of interest earned

CSMC sanctioned seven DPRs in January 2009 valuing ₹ 170.36 crore for Municipal Corporation, Malegaon under IHSDP, which included an element of ₹ 6.20 crore for land leveling to be borne by GoM from its share. Audit observed that GoM/SLNA issued instructions (February and July 2012) to the Corporation to deposit the interest earned on the grants released and on mobilization advance paid to the contractor, so that the same could be released back to the Corporation against the State share towards land leveling charges. Malegaon MC deposited interest amounting to ₹ 5.71 crore (₹ 1.20 crore on mobilization advance and ₹ 4.51 crore on grants received) to the SLNA between August 2011 and August 2012 and SLNA then released ₹ 5.43 crore (out of ₹ 5.71 crore) to the Corporation between August 2011 and May 2013 towards land leveling charges. The action of SLNA was irregular as interest earned by the Corporation from the released grants was required to be refunded to the GoI and GoM (in proportion of their share of release) and the cost towards land leveling should have been met by the GoM entirely.

3.2.3 Revolving fund not set up

As per JNNURM guidelines of December 2005 and February 2009, proper maintenance of assets and upkeep of cleanliness and hygiene in housing complexes/colonies developed under BSUP and IHSDP should be given utmost importance. Under sub-mission on BSUP, whenever the SLNA releases Central and State funds to the implementing agencies, it should ensure that at least 10 *per cent* of the funds released are recovered and ploughed into a revolving fund to be utilized for meeting the operation and maintenance expenses of the assets created under BSUP. For assets created under IHSDP, it

¹⁰ (i) MC, Pune: Grant of ₹ 33.22 crore kept in current account for five BSUP projects from April 2007 to February 2012

(ii) NWCMC: Grants ranging from ₹ 10 lakh to ₹ 24.45 crore kept in current account for 11 BSUP projects from April 2007 to June 2011

was the responsibility of ULBs/implementing agencies to keep an inventory of assets created and also to maintain and operate the assets and facilities so created.

Audit observed that though the GoM has created assets valuing ₹ 3,166.96 crore by construction of 55,738 DUs under BSUP during the period 2006-07 to 2012-13, it has not created the revolving fund as of March 2014 for meeting the operation and maintenance expenses of the assets so created. Further, while 22,541 DUs have been constructed at a total cost of ₹ 584.08 crore under IHSDP during the same period, the GoM had not evolved any policy or issued any guidelines for operation and maintenance of the assets so created.

In the exit conference Principal Secretary accepted the fact and stated that since the mission is extended up to March 2015, revolving fund would be created after looking into the modalities of its usage with respect to the GoI guidelines. The SLNA stated that the responsibility for maintenance of common assets rests with the ULBs.

3.3 Planning

Under BSUP and IHSDP, DPRs were proposed by the ULBs/SLNA to CSMC without ensuring availability of land leading to cancellation/curtailment of large number of projects. Consequently, as of March 2013, the GoM could construct only 78,279 DUs under BSUP and IHSDP (23.27 *per cent*) as against 3,36,409 DUs sanctioned. The deficiencies observed are discussed in succeeding paragraphs.

3.3.1 Cancellation/curtailment of projects resulting in non-utilization of Central grants

Scrutiny of the monthly progress reports available with the SLNA as well as in seven ULBs¹¹ (which also included Navi Mumbai) and one statutory agency¹², revealed that 23 BSUP projects sanctioned at a cost of ₹ 1,733.25 crore and five IHSDP projects sanctioned at a cost of ₹ 106.31 crore were either cancelled or curtailed by CSMC on the recommendations of the GoM (**Appendix XII**), as the DPRs were prepared without ensuring the availability of land. As a result, grants amounting to ₹ 865.10 crore sanctioned by GoI could not be utilized by the ULBs.

3.3.2 Non-commencement of works

Audit observed that in 51 test-checked projects sanctioned between September 2006 and March 2012, the ULBs undertook construction of 1,16,040 DUs at a total cost of ₹ 3,980.38 crore. However, construction of 40,329 DUs (34.75 *per cent*) in 46 projects with sanctioned cost of ₹ 1,432.06 crore did not commence even after lapse of two to seven years (February 2014) as detailed in **Appendix-XIII**. The ULBs attributed the non-commencement of works to non-availability of clear site, non-transfer of Government land, non-receipt of beneficiaries' contribution, court cases *etc.* In some cases, the contractors did not agree to execute the works at fixed rates. As such, the benefits of low cost housing could not accrue to the targeted beneficiaries.

---

¹¹ Municipal Corporations: Navi Mumbai, Pune, Pimpri Chinchwad, Nashik and Amravati
Municipal Councils: Katol and Narkhed

¹² Statutory agency: Slum Rehabilitation Authority, Nagpur

3.3.3 Engagement of consultants for preparation of DPRs

In its meeting held on 13 September 2007, the CSMC fixed the fees for reimbursement of consultancy charges for preparation of DPRs at two *per cent* and one *per cent* of the sanctioned project cost subject to maximum of ₹ 75 lakh and ₹ 40 lakh for projects taken up under BSUP and IHSDP respectively. Where DPRs are prepared without competitive bidding or in-house by Departmental authorities, fees of two *per cent* and one *per cent* of the sanctioned project cost subject to a maximum of ₹ 10 lakh and ₹ five lakh was to be reimbursed to ULBs for BSUP and IHSDP projects respectively. Besides, CSMC also issued detailed guidelines (January 2010) for engagement of Project Management Consultants (PMC) at a fee of 2.5 *per cent* of the tendered cost of work. However, GoM did not formulate any guidelines or a model agreement for engagement of consultants/PMCs and thus, the ULBs did not adopt a uniform/transparent criteria for payment of consultancy fee. It was noticed in audit that payment made to consultants between 2008 and 2013 ranged between one *per cent* and 4.90 *per cent* in 17 of 51 test-checked projects in nine ULBs. In the exit conference Principal Secretary accepted the fact and stated that procedures for identification of consultants would be looked into so as to ensure transparency and uniformity.

Audit scrutiny revealed the following issues in payment to PMCs:

- Four¹³ ULBs appointed consultants between November 2006 and May 2008 for preparation and appraisal of 29 DPRs under BSUP at a fee of ₹ 60.04 crore, without inviting bids. Of the four ULBs, NWCMC submitted a claim of ₹ 6.70 crore to CSMC for reimbursement on account of preparation of 10 DPRs. As the consultant was engaged without competitive bidding, the CSMC restricted the claim at the rate applicable for departmentally prepared DPRs and reimbursed only ₹ 0.80 crore for eight DPRs whereas, the remaining claim for the two DPRs was not settled (February 2014). Audit observed that the other three ULBs submitted claims for reimbursement of ₹ 12.95 crore for preparation of 19 DPRs though the consultants were appointed without competitive bidding process and thus, eligible for reimbursement of only ₹ 1.90 crore (19 DPRs x ₹ 10 lakh). The claims were pending with CSMC as of February 2014.
- Three ULBs and one statutory agency cancelled 40,892 DUs¹⁴ between May 2011 and December 2013 as land was not available for construction. As availability of land was not ascertained by ULBs/consultants before preparation of DPRs, an expenditure of ₹ 5.79¹⁵ crore incurred on consultancy fees towards preparation of 13 DPRs proved to be infructuous. The benefit of affordable housing also did not accrue to the urban poor.

¹³ Nanded Waghela City Municipal Corporation (NWCMC), Pune Municipal Corporation (PMC), Pimpri Chinchwad Municipal Corporation (PCMC) and Kalyan Dombivali Municipal Corporation (KDMC)

¹⁴ Municipal Corporation: Pune (26,650 DUs), Pimpri Chichwad (6,530 DUs) and Amravati (4,251 DUs); Statutory agency: Slum Rehabilitation Authority, Nagpur (3,461 DUs)

¹⁵ PMC ₹1.23 crore (seven DPRs), PCMC ₹ 3.88 crore (one DPR), Nagpur SRA ₹ 0.56 crore, (two DPRs) and Amravati ₹ 0.12 crore (three DPRs)

- Mira Bhayander Municipal Corporation (MBMC) undertook (November 2009) an *in-situ*¹⁶ project for construction of 4,136 DUs (sanctioned DPR cost ₹ 279.55 crore) for slum dwellers on Government land at Janta Nagar and Kashi Church. Work orders were given to four contractors in December 2010 and January 2011 at a total cost of ₹ 330.55 crore with stipulation for completion by December 2012 (Kashi Church) and January 2013 (Janta Nagar). The sanctioned DPR cost included a rent component of ₹ 29.78 crore¹⁷ to accommodate all the 4,136 beneficiaries, displaced by *in-situ* construction of DUs, in other localities. The sanctioned DPR cost also envisaged construction of 2,068 TS on the assumption that the rest of the 2,068 beneficiaries may opt for rent compensation. MBMC appointed (February 2009) a consultant for the project at a cost of ₹ 5.17 crore (1.85 *per cent* of ₹ 279.55 crore) for survey, preparation of DPR, layouts, estimates *etc.*

Audit observed that the work of 2,067 out of 2,068 TS was awarded (December 2010 and January 2011), along with construction of 4,136 DUs, to the same contractors (cost of TS component was ₹ 29 crore) for completion by December 2012/January 2013. However, during execution of work, the site of TS was not found fit and MBMC had to shift the site to another location. Due to change of site, only 781 out of 2,067 TS could be constructed (February 2014). Further, of the 4,136 DUs to be completed by January 2013, construction of 1,082 commenced only in November 2013. This clearly indicated that the survey, layout and the DPR initially prepared by the consultant for the TS component of the project was deficient and payment of ₹ 45.86 lakh¹⁸ made to the consultant up to October 2013 was wasteful, besides delaying the project significantly.

3.3.4 Deficiencies in selection of beneficiaries

The GoI issued various guidelines from time to time regarding identification of beneficiaries and the contribution they are required to make for low cost DUs under BSUP and IHSDP. These are as follows:

- Contribution of 12 *per cent* of project cost by general category beneficiaries (JNNURM guidelines of December 2005).
- Contribution of 10 *per cent* of project cost by SCs/STs/BC/OBC/PH and other weaker section beneficiaries (JNNURM guidelines of December 2005).
- A token contribution of five *per cent* of the project cost to be recovered from the beneficiaries belonging to the poorest among the poor people (6th CSMC meeting held on 28 November 2006).

---

¹⁶ *In-situ* development/redevelopment of slums means construction of DUs at the same place after demolition of the existing structures

¹⁷ ₹ 3,000 rent compensation per month x 24 months x 4,136 beneficiaries = ₹ 29.78 crore

¹⁸ ₹ 29.78 crore x 1.85 *per cent* consultancy fee for preparations of DPR for TS component only = ₹ 55.09 lakh of which, ₹ 45.86 lakh was paid up to October 2013

- Beneficiary contribution including loan to be restricted to an upper limit of ₹ 40,000 per DU. Further, the concerned State should provide a subsidy in keeping with the intent and spirit of BSUP/IHSDP so that the loan burden on a poor EWS or LIG household does not exceed between 12 to 25 *per cent* of the total cost of the EWS or LIG DU (26th CSMC meeting held on 20 December 2007).
- Each DU should have minimum carpet area of 25 sqm with provisions of one multiple purpose room and a bedroom plus kitchen and toilet (6th CSMC meeting held on 28 November 2006).
- Biometric details of the beneficiaries to be uploaded on the website within one month of the date of approval of the projects (26th CSMC meeting held on 20 December 2007).

Audit scrutiny revealed the following:

3.3.4.1 Delay and lack of transparency in finalization of list of beneficiaries

25 ULBs and one statutory agency (out of 33 ULBs and three statutory agencies test-checked) proposed construction of 1,07,421 DUs for rehabilitation of same number of beneficiaries in respect of 31 projects sanctioned by the CSMC between 2006-07 and 2012-13. However, the ULBs and the statutory agency finalized the names of only 82,505 out of 1,07,421 beneficiaries as of February 2014.

Audit further observed that:

- Biometric data was captured only in respect of only 27,688 out of 82,505 beneficiaries. Of the 27,688 beneficiaries, biometric data was captured in respect of 6,074 beneficiaries within one month from the date of sanction of projects and for the remaining 21,614 beneficiaries, biometric data was captured after a lapse of more than one month.
- Of the 27,688 beneficiaries whose biometric data was captured, only 10,927 beneficiaries were allotted DUs (39.46 per cent) as of February 2014.
- Biometric data in respect of 54,817 beneficiaries has not been captured (February 2014). However, 14 out of 25 ULBs finalized the names of 19,334 out of 54,817 beneficiaries and allotted 7,358 DUs (38 *per cent*) in contravention of GoI guidelines.
- None of the 25 ULBs and the statutory agency uploaded the list of beneficiaries giving their biometric details on their official websites or State Government's website, as envisaged in the guidelines.

3.3.4.2 Application of wrong criteria for selection of beneficiaries

In Municipal Corporation, Pune, 4,000 DUs were sanctioned (February 2009) under BSUP as *in-situ* project involving eight slums. The redevelopment of these slums was prioritized as they existed on Government land in a residential belt. The DUs proposed for construction were individual DUs with ground or ground plus one storied structures with carpet area of 25 sqm. The work orders for all the DUs were issued in June 2009.

Audit observed that:

- Of the 4,000 sanctioned DUs, 1,677 DUs were targeted for the beneficiaries residing in kachha huts that existed in the eight slums and the remaining 2,323 units were meant for other slum dwellers not residing in kachha huts. The Corporation passed a resolution for providing DUs to those slum dwellers having an existing carpet area of more than 10 sqm. As a result, of the 1,677 units (kachha huts), 568 huts were not selected for redevelopment as the area of these huts was less than 10 sqm. The criterion adopted by the Corporation for identification of beneficiaries was arbitrary as it eliminated the poorest of the poor.
- All the eight slums could not be de-notified as 568 huts remained undeveloped.

3.3.4.3 Selection of beneficiaries among mill workers

The GoM under BSUP authorized (October 2006) Mumbai Board of MHADA to construct 6,000 LIG housing units for the mill workers affected by closure of 58 textile mills on the vacant mill land that was transferred to the Board. The number of housing units to be constructed was increased from 6,000 to 8,082 in August 2009. In response to an advertisement issued by the Board between September 2010 and December 2011, 1.49 lakh applications were received from the mill workers. As land from only 18 out of 58 textile mill were transferred to the Board, only 46,099 out of total 1.49 lakh applications were short-listed by the Board. As of January 2014, the Board had constructed 6,948 out of 8,082 housing units of which, 2,683 units were allotted to the mill workers through lottery. The remaining 4,265 units have not been allotted. Audit observed that:

- Each beneficiary had to pay ₹ 7.50 lakh for the house (against the construction cost of ₹ 10.34 lakh), which was significantly higher than the maximum threshold limit of 25 per cent (₹ 2.59 lakh)¹⁹ prescribed by GoI.
- The exemption orders of GoM of October 2007 to execute the sale deed on payment of stamp duty of ₹ 100 per housing unit were not adhered to. Instead, stamp duty of ₹ 37,500 per housing unit (the full rate) was insisted upon by MHADA.
- Considering the criterion fixed by GoI for LIG housing and the stamp duty exemption available, each mill worker to whom housing unit was allotted in this project, had to bear an additional financial burden of ₹ 5.28 lakh²⁰.

3.3.4.4 Deletion of names from selected list of beneficiaries

In Municipal Corporation, Dhule, 966 beneficiaries were identified at the time of approval of DPR in February 2009. Of these, 670 beneficiaries were not able to deposit their share contribution and therefore, their names were deleted in March 2011.

Audit observed that the Corporation did not make any efforts either to place

---

¹⁹ 25 per cent of the construction cost (₹ 10.34 lakh)

²⁰ Excess contribution charged from each mill worker of ₹ 4.91 lakh (₹ 7.50 lakh – ₹ 2.59 lakh) plus excess stamp duty charged per housing unit of ₹ 37,400 (₹ 37500 - ₹ 100)

these beneficiaries in the poorest among the poor category by allowing them to make a token contribution of five *per cent* or arrange for low cost loans for them from Housing and Urban Development Corporation Limited (HUDCO), in order to retain them.

3.3.5 Non-allotment of dwellings units leading to blocking of funds

The ULBs did not ensure construction of DUs on unencumbered land and compliance to Development Regulations resulting in non-allotment of DUs and blocking of funds, as discussed below.

3.3.5.1 Blocking of funds due to non-obtaining of No Objection Certificate

The CSMC sanctioned (September 2006) three DPRs at a total cost of ₹ 225.17 crore for construction of 11,760 *in-situ* DUs to be implemented by Pimpri Chinchwad Municipal Corporation (PCMC) for rehabilitation of beneficiaries living in slums at dangerous locations²¹. The work of 4,160 out of 11,760 DUs commenced in December 2007. Of the 4,160 DUs, 2,800 DUs were allotted as of April 2013, 640 DUs though ready for allotment in January 2012 were not allotted as of February 2014 and work on 720 DUs was in progress (February 2014).

Audit observed that the land for the project was given to PCMC by the Pimpri Chinchwad New Town Development Authority (PCNTDA) in 1976 for rehabilitation of slum dwellers and the entire land was under Red Zone *i.e.* restricted area of Defence. As the title of land did not vest with PCMC, the Bombay High Court while admitting a Writ Petition filed by an individual, granted a Stay Order in April 2012 on the construction work as No Objection Certificate (NOC) from Defence Authorities was not obtained. The Stay Order prevailed as of February 2014 and the Defence Authorities refused (February 2014) to issue the NOC. As a result, expenditure of ₹ 23.23 crore incurred on 640 completed DUs and 720 ongoing DUs remained blocked.

3.3.5.2 Blocking of funds due to construction of dwelling units on plots reserved for other purposes

A DPR for construction of 672 DUs at Link Road, Patra Shed to be implemented by PCMC was approved by CSMC (February 2009) at a total cost of ₹ 28.37 crore under BSUP. The Building Plan for execution of work was sanctioned (May 2010) by the PCMC on two plots reserved for Sewerage Treatment Plant and Vegetable Market, without de-reserving the same as required under Maharashtra Regional Town Planning Act, 1966. As of April 2013, 560 out of 672 DUs were completed at a cost of ₹ 25.27 crore. Meanwhile, a Writ Petition was filed before the Bombay High Court (October 2012) against issue of commencement certificate by PCMC without changing the nature of reservation.

As a result, occupation certificate could not be issued by the Town Planning Department of PCMC till February 2014 and 560 DUs completed at a cost of ₹ 25.27 crore could not be allotted to the beneficiaries.

²¹ Slums located beside the river belts, nallas, railway tracks, hill slopes *etc.*

3.3.5.3 Construction of dwelling units at unviable locations leading to blocking of funds

The CSMC sanctioned a project (February 2008) under IHSDP involving construction of 1,430 *in-situ* DUs in five slums in Khamgaon Municipal Council at a total cost of ₹ 27.37 crore. The work orders were issued between January 2009 and January 2010 with completion period of 15 months.

However, in two out of the five designated slums, the council faced resistance from other beneficiaries who had already been accommodated in pucca houses through other schemes. As a result, the Council had to construct (April 2013) 922 out of 1,430 DUs at other distant locations.

Audit observed that of the 922 completed DUs, 162 DUs were allotted to the beneficiaries and the remaining 760 DUs constructed at a cost ₹ 7.31 crore could not be allotted till February 2014 due to reluctance of the identified beneficiaries to leave their present settlements and accept the DUs constructed at distant locations. The construction of remaining 508 DUs (1,430 DUs – 922 DUs) was in progress.

The Council stated (March 2014) that though consent of the beneficiaries had been taken at the time of preparation of DPR but, they were not willing to move into the completed DUs. Now the Council was considering beneficiaries from other slums who were willing to move into the completed DUs.

The reply is not acceptable because in the changed scenario, the Council did not take the consent of the identified beneficiaries before constructing 922 DUs at distant locations. If prior consent of the beneficiaries had been obtained, the number of DUs constructed in the changed locations could have been rationalized.

3.3.6 Transit tenements built under BSUP sold in open market

The CSMC sanctioned (December 2006) construction of 6,832 permanent transit tenements (PTT) in Mumbai to be implemented by Mumbai Board of MHADA at a cost of ₹ 245.53 crore to accommodate the beneficiaries staying in dilapidated cessed buildings²² in Mumbai. After renovation of the cessed buildings, they were to be shifted back from PTT to their renovated houses. Of the 6,832 PTT, Mumbai Board of MHADA constructed 682 PTT in Malwani at a cost of ₹ 25.01 crore.

Audit observed that instead of accommodating the beneficiaries affected by renovation of cessed buildings, the Mumbai Board of MHADA sold 423 of the 682 PTT in the open market during 2010-11 at a total cost of ₹ 23.09 crore, on the ground that there was no requirement of PTT at Malwani. The sale process of the remaining 259 PTT was in progress as of March 2014. In October 2011 and October 2012, the SLNA approved another proposal of Mumbai Board of MHADA for construction of 739 PTT at three locations.

This clearly showed that construction of 682 PTT at Malwani at a cost of ₹ 25.01 crore was not justified as proper assessment of requirements was not carried out. It was also not clear if the further proposal for construction of 739 PTT was justified as even the 682 PTT constructed were sold/being sold in the open market.

---

²² A cessed building in Mumbai is one that was built before 1 September 1940 and up to 30 September 1969. A cess known as the Mumbai Repair and Reconstruction cess, is contributed by tenants of these buildings for maintenance of these buildings

3.4 Implementation of Projects

Audit observed various deficiencies in execution of 51 test-checked projects under BSUP-IHSDP such as, time and cost overruns, non-availability of clear sites, irregularities in granting of mobilization advances, infructuous expenditure on inferior quality of work *etc.* as discussed in succeeding paragraphs.

3.4.1 Cost overrun due to delay in award of sanctioned works

The CSMC had fixed a timeline of 12 to 18 months for completion of work sanctioned under BSUP and IHSDP. Audit however, observed that there was delay of six to 17 months in award of 31,592 works in six²³ out of 33 test-checked ULBs leading to cost overrun of ₹ 460.95 crore as detailed in **Appendix XIV**. The ULBs attributed the delays in awarding of works to delays in finalization of work sites, unsuitability of land for construction due to uneven landscape, re-tendering *etc.*

3.4.2 Cost overrun due to non-availability of clear site

The CSMC sanctioned (December 2007) DPR involving 8,142 DUs under BSUP in Kalyan Dombivali Municipal Corporation (KDMC) at a total cost of ₹ 322.74 crore scheduled for completion by December 2009. The work was divided into 12 parts and work orders were issued in June 2008 at the tendered cost of ₹ 400.60 crore. In the DPR, KDMC had committed that it possessed clear sites for construction of all the 8,142 DUs. The contractors completed 307 DUs by February 2013, work for 3,650 DUs were under progress and construction of 4,185 DUs had not commenced (February 2014) due to encroachments and non-availability of clear sites which led to demand for price escalation from the contractors for ongoing and held up works.

KDMC recalculated (July 2012) the cost of 8,142 DUs at ₹ 514.02 crore due to price escalation and submitted (July 2012) a revised proposal to the SLNA and the MoHUPA, GoI for additional fund of ₹ 113.42 crore²⁴, which was not sanctioned. KDMC forwarded (February 2014) a proposal to the GoM for cancellation of 3,551 DUs on account of time and cost overruns and site problems.

Thus, due to time and cost overruns and site problems the Corporation not only had to scale down the number of DUs for construction from 8,142 to 4,591²⁵ but could take up construction of only 3,957 DUs (48.60 *per cent*)²⁶ after a delay of four years²⁷ at a cost of ₹ 146.66 crore²⁸ (February 2014). Further, if construction of the remaining 634 DUs²⁹ is taken up in 2014, the

²³ Municipal Corporations: Kalyan-Dombivali; Mira-Bhayander; Pimpri-Chinchwad; Nashik and Latur

Municipal Council: Kulgaon-Badlapur

²⁴ ₹ 514.02 crore - ₹ 400.60 crore

²⁵ 8,142 DUs - 3,551 DUs

²⁶ 307 completed DUs + 3,650 DUs in progress = 3,957 DUs
(3,957 DUs ÷ 8,142 DUs) x 100 = 48.60%

²⁷ From January 2010 to December 2013

²⁸ Expenditure incurred on 307 completed DUs = ₹ 11.26 crore

Expenditure incurred on in-progress 3,650 DUs as of February 2014 = ₹ 135.40 crore

²⁹ 4,591 DUs - 3,957 DUs

estimated cost would work out to ₹ 35.76 crore³⁰ against their base price of ₹ 21.30 crore³⁰ in 2008 (considering a price escalation of nine *per cent per annum*).

3.4.3 Regulation of mobilization advance

As per GR issued (February 1996) by the GoM, mobilization advance (MA) is to be restricted to five *per cent* of tendered cost and recovered within a stipulated period along with interest at prevailing lending rate of banks. Audit observed that there was no transparency and uniformity in tender conditions to regulate payment of MA as indicated below.

- In Municipal Corporation, Nashik a contractor was granted MA of ₹ 15.60 crore for construction of 6,000 DUs under BSUP. The contractor completed only 1,280 DUs, construction of 2,480 was in progress and the construction of remaining 2,240 DUs had not commenced (February 2014). The excess MA paid to the contractor was ₹ 5.82 crore³¹ as construction of 2,240 DU had not commenced. As of March 2014, against the MA of ₹ 15.60 crore, the Corporation had recovered MA of ₹ 10.25 crore from the contractor.
- Municipal Corporation, Malegaon awarded the work of construction of 15,840 DUs to a contractor in August 2009/March 2012 under IHSDP at a total cost of ₹ 443.85 crore and paid MA aggregating ₹ 36.94 crore between November 2009 and March 2012, as against the admissible advance of ₹ 22.19 crore at five *per cent* of total cost as stipulated in the contract. This resulted in excess grant of MA of ₹ 12.69 crore to the contractor (after adjustment of ₹ 2.06 crore). Grant of excess MA beyond the conditions of contract was irregular.
- Three ULBs³² under IHSDP paid MA of ₹ 8.96 crore to three contractors between August 2008 and August 2010 for execution of 3,806 DUs, though there were no such provision in the contracts. The ULBs also short-recovered interest amounting to ₹ 64.01 lakh³³ from the contractors.
- Mira Bhayander Municipal Corporation (MBMC) granted MA of ₹ 5.73 crore to three contractors in May 2011 for construction of 4,136 DUs under BSUP. The MA was to be recovered from the first four running account bills of the contractors. The work orders were issued in December 2010 and January 2011 with due date of completion being December 2012 and January 2013. Audit observed that the contractors commenced the work of 1,082 DUs only in November 2013 against the target date of completion of all the 4,136 DUs by

---

³⁰ As thumb rule, the Corporation considers an escalation at nine *per cent per annum* to arrive at the current cost of construction for any particular year. The base price of one DU in 2008 was ₹ 3.36 lakh and considering an annual price escalation of 9%, the price of one DU in 2014 (after six years) will be ₹ 5.64 lakh. Thus, while the cost of 634 DUs in 2008 was ₹ 21.30 crore (₹ 3.36 lakh x 634), their cost after 9% price escalation in 2014 will be ₹ 35.76 crore (₹ 5.64 lakh x 634)

³¹ (₹ 15.60 crore ÷ 6,000 DUs) x 2,240 DUs

³² Municipal Corporation, Dhule; Municipal Councils, Kulgaon Badlapur and Naldurg

³³ Municipal Corporation, Dhule: ₹ 33.38 lakh; Municipal Council, Kulgaon Badlapur: ₹ 17.33 lakh; Municipal Council, Naldurg: ₹ 13.30 lakh

January 2013. As a result, MA amounting to ₹ 5.73 crore remained blocked and the purpose for which MA was given *i.e.* to expedite the work was also not achieved.

In all the above cases financial benefits were granted to contractors which was irregular.

3.4.4 Implementation of a project through Public Private Partnership

The CSMC sanctioned (February 2009) construction of 6,357 DUs at a cost of ₹ 402.29 crore through Public Private Partnership (PPP) for slum relocation and rehabilitation in Nagpur City under BSUP. Under the PPP model, private partners were required to submit proposals along with title of land available with them for the project. In turn, the private partners were to be compensated with incentives in the form of Transfer of Development Rights (TDR). However, Slum Rehabilitation Authority (SRA), Nagpur could not implement the project due to lack of response from private entrepreneurs and the target was downsized by the CSMC in July 2012 to 1,694 DUs (revised cost ₹ 116.72 crore).

Audit observed that four entrepreneurs were short-listed for the revised work of 1,694 DUs after calling for expression of interest and they were given one third of admissible TDR after transfer of land in the name of the SRA, Nagpur. However, work order was issued (June 2012) for construction of only 544 out of 1,694 DUs to an entrepreneur for completion by June 2014. Of the 544 DUs, work on 160 DUs was in progress (February 2014). The work order for the remaining 1,150 DUs was not issued due to lack of response from other entrepreneurs and failure of SRA to obtain environment clearance from Maharashtra Pollution Control Board (MPCB) and approval of layout plan from Nagpur Municipal Corporation (NMC). However, TDRs granted to other entrepreneurs were not cancelled.

During joint site visit (April 2013) by Audit with officials of SRA, Nagpur, it was observed that the site was far away from the city and was not connected by road. It also lacked infrastructure facilities such as, education, health, water supply, sewerage and electricity. The possibility of cancellation of work of the remaining 1,150 DUs, due to abnormal delay in getting approvals from MPCB and NMC and remote site location, cannot be ruled out. Further, in the absence of basic infrastructure facilities, it is not clear whether the beneficiaries would move to the new remote location once the construction of 544 DUs is completed.

3.4.5 Infructuous expenditure on inferior quality of works

Anjangaon Surji Municipal Council undertook construction of 816 DUs under IHSDP (₹ 19.92 crore) at two locations. The work was awarded (December 2009) to M/s Krishna Buildcon (contractor) with stipulated period of completion of 15 months (March 2011).

Dilapidated condition of DUs

The contractor was paid ₹ 71.76 lakh up to July 2010 for constructing 124 out of 816 DUs. Upon receipt of complaints (August 2010) from the local leaders on the quality of the work executed by the contractor, the Council stopped the work in September 2010. The poor quality of work was also confirmed by MHADA (September 2010), Sub-Divisional Officer, Daryapur (October 2010) and TPIMA³⁴ (November 2010). The contractor was asked (November 2010) by the Council to remove the deficiencies.

Audit observed that despite the poor quality of work executed by the contractor, the Bank Guarantee of ₹ 19.93 lakh which was valid up to November 2010 was neither en-cashed nor renewed by the Council. On joint field visit by Audit with Council officials (May 2013), the DUs were found to be in a dilapidated condition.

Thus, expenditure of ₹ 71.76 lakh incurred by the Council on construction of 124 DUs proved to be infructuous. The PMC who was appointed in February 2009 for supervision of the project also failed to monitor the project effectively.

The Council stated (April 2014) that an FIR had been lodged against the contractor and the PMC for poor quality of work.

3.4.6 Avoidable expenditure on construction of ramps

Under Kalyan Dombivali Municipal Corporation (KDMC), 33 ‘A’ type buildings were sanctioned (December 2007) by the CSMC at a total cost of ₹ 338.88 crore which included lifts and staircases up to seventh floor. Audit observed that in 11 out of 33 buildings, in addition to lifts and staircases, ramps admeasuring 3,321 sqm up to seventh floor were also constructed, though no provisions were included in the standard building design under BSUP for the same.

Photograph showing ramp in addition to lift and staircase

KDMC stated (June 2013) that provision of ramps were not initially submitted with the DPR. However, during discussion in CSMC meeting it was suggested

---

³⁴ Third Party Inspection and Monitoring Agency

to provide ramp to the buildings and accordingly, the plans were submitted and sanctioned by the CSMC.

The construction of ramps was not justified as lifts and staircases had been constructed. The expenditure of ₹ 4.09 crore incurred on construction of ramps in 11 buildings was avoidable.

3.5 Monitoring

3.5.1 Social audit of projects

The BSUP-IHSDP sub-missions provided for social audit with a view to ensure transparency and accountability in implementation of the projects, participation of all stakeholders including community participation to help them realize their rights and entitlements and identify and resolve gaps with a view towards curbing mismanagement. The GoM issued instructions (June 2007) for getting social audits done by ULBs through Tata Institute of Social Sciences (TISS), Yashwantrao Chavan Academy of Development Administration (YASHDA)³⁵ or any other Non Government Organisation (NGO).

Audit observed that none of the 36 ULBs conducted social audits in any of the 51 test-checked projects through the designated agencies (TISS and YASHDA) or any NGO.

3.5.2 Structural stability of buildings

The design and scope of estimates of any building specify the intended life of the buildings under normal use and maintenance with an appropriate degree of safety. The National Building Code of India, 2005 prescribed the mean probable design life of general buildings and structures at 50 years.

Audit observed that only Mumbai Board of MHADA had mentioned the intended life of the buildings at 50 years in respect of DUs constructed for textile mill workers and TS for which RCC designs were duly verified from Engineering Institutes. Of the 36 test-checked ULBs, 15 ULBs procured Structural Stability Certificates (SSC) either from engineering colleges, structural engineers, consulting firms *etc.* indicating life expectancy of the buildings up to 75 years. Twelve ULBs did not procure SSC and the remaining nine ULBs did not furnish any information to Audit.

3.6 Conclusion

Of the 3.36 lakh DUs sanctioned under BSUP-IHSDP between 2006-07 and 2012-13, only 2.51 lakh DUs were taken up for construction of which, 0.78 lakh DUs were completed, construction of 0.44 lakh DUs was under progress as of March 2013 and construction of remaining 1.29 lakh DUs were not taken up due to non-availability of land, encroachments of sites, delay in tendering, late receipt of grants, reluctance of beneficiaries to cluster approach of housing *etc.* Interest accrued on the grants received by the ULBs were not refunded to GoI/GoM. A revolving fund envisaged for meeting the operation and maintenance expenses of the assets created under BSUP was not established by the GoM. The ULBs did not adopt a uniform/transparent criterion for payment of consultancy fee to project consultants and

---

³⁵ A state training institute at Pune, Maharashtra

mobilization advances paid to the contractors and their recoveries were not regulated as per contract conditions. Selection of beneficiaries was deficient given that a large number of beneficiaries were selected and allotted DUs without capturing biometric data. Construction of DUs was taken up on unviable locations or on land the title of which did not vest with the ULBs or on plots reserved for other purposes, leading to blocking of funds. There were cost overruns due to delay in award of works and non-availability of clear sites. None of the 36 ULBs conducted social audits in any of the 51 test-checked projects through the designated agencies.

3.7 Recommendations

- ULBs should initiate detailed project reports only after ascertaining availability of clear sites for implementation of projects effectively and efficiently;
- The Government should frame guidelines regulating engagement of project consultants;
- The ULBs should ensure adherence to the Government directives on survey/identification of beneficiaries and payment of mobilisation advance;
- The Government should establish the revolving fund for meeting the operation and maintenance expenses of the assets created under BSUP;
- Timeline for award of sanctioned works should be fixed to avoid cost overruns and their possible cancellation/curtailment at later stage;
- ULBs should conduct social audits with a view to ensuring transparency and accountability in implementation of the projects; and
- An action plan may be drawn up to complete the construction of the 3.36 lakh DUs sanctioned up to 31 March 2013 so that the targeted poor beneficiaries avail of the benefits under these two sub-missions.

The matter was referred to the Government in September 2013; their reply was awaited as of March 2014.

CHAPTER IV

AUDIT OF TRANSACTIONS

Chapter IV
AUDIT OF TRANSACTIONS

URBAN DEVELOPMENT DEPARTMENT

MUNICIPAL CORPORATION OF GREATER MUMBAI

4.1 Implementation of Brihanmumbai Storm Water Drain Project by Municipal Corporation of Greater Mumbai

4.1.1 Introduction

The Municipal Corporation of Greater Mumbai (MCGM) is governed by Mumbai Municipal Corporation Act, 1888. The city of Mumbai is surrounded by the Arabian Sea. The area receives an average rainfall of 2,400 mm. The Storm Water Drain (SWD) system in Mumbai is more than 100 years old and designed for rain intensity of 25 mm per hour with run-off co-efficient¹ of 0.50.

After heavy rains in June 1985, which caused extensive damage to property and loss of human lives, MCGM decided to carry out the study of SWD system in the city and appointed (1989) M/s Watson Hawksley International as consultant for this purpose. The consultant submitted a report in 1993 named Brihanmumbai Storm Water Drain (Brimstowad) and recommended revision of design criteria of rainfall intensity to 50 mm per hour with run-off coefficient of 1.00 and suggested various SWD improvement works amounting to ₹ 616.30 crore, as per prices prevailing in 1992.

Greater Mumbai area received unprecedented rains in July 2005 which flooded many parts of Mumbai city and suburbs. The rail and road traffic came to halt as shown in the photographs below.

Mahim Railway Station

LBS road in Kurla

GoM appointed (August 2005) a Fact Finding Committee (FFC) to analyse the factors responsible for flooding and suggest remedial measures to avoid such incidents in future. MCGM also appointed (July 2006) M/s Montgomery Watson Hazra (MWH) India Private Limited, Mumbai as consultant to update

---

¹ Run-off is that part of the rainfall which flows over the ground into the stream channels and rivers. The percentage of rainfall that appears as storm water run-off from a surface is called the run-off coefficient

the original Brimstowad Report prepared in 1993 and prepare a Master Plan² for the City and Eastern and Western suburbs. Based on the recommendations of the FFC (March 2006), the Brimstowad works for improving the SWD system were undertaken (March 2007) by MCGM at a cost of ₹ 1,200 crore, as per Detailed Project Report (DPR) prepared by the MWH in February 2007. The DPR was approved by the GoI in July 2007. Being an important project, GoI sanctioned 100 per cent project cost of ₹ 1,200 crore and released ₹ 1,000 crore to MCGM during the period August 2007 to March 2013. The details of works proposed and completed under the project are given in Table 1.

Table 1- Category of works proposed and completed (Phase-I and II)

(Length in meters; ₹ in crore)

Category of Works	No. of Works	Total length as per DPR	Length as per Tender	Actual length executed	DPR Cost	Actual expenditure up to September 2013
Rehabilitation of old SWD system	7	24380	25157	14785	191.61	262.51
Widening, training and remodeling of nallas	47	85986	85776	58078.50	700.11	1322.31
Storm water pumping stations	4 ³	--	--	--	284.00	179.73
TOTAL	58	110366	110933	72863.50	1175.72	1764.55

Source: Table prepared on the basis of Monthly Progress Report for the month of September 2013

As per approved DPR (July 2007), the entire Brimstowad Project comprising of 58 works was divided into two phases. Phase-I included 20 immediate priority works valuing ₹ 356.55 crore and Phase-II contained 38 remaining works valuing ₹ 819.17 crore. The works under Brimstowad Project commenced in December 2006 and was to be completed by November 2014. MCGM has incurred an expenditure of ₹ 1,764.55 crore⁴ as of September 2013 but completed only 16 out of 58 works (27.6 per cent).

4.1.2 Project implementation

As of September 2013, of the 20 priority works under Phase-I, MCGM completed 14 works and six works were under progress. The delays beyond the stipulated date of completion under Phase-I ranged between three months to seven years. Further, of the 38 works under Phase-II, only two works were completed, 32 works were under progress and tenders for the remaining four works had not been invited (September 2013). The delay in implementation of works under Phase-II was up to three years. Audit observed significant shortfalls in implementation of the project, as indicated below.

- Against seven works of Rehabilitation of old SWD system admeasuring 24,380 meters, only one work admeasuring 1,912 meters was completed (September 2013) by incurring an expenditure of ₹ 48.74 crore against sanctioned DPR cost of ₹ 20.54 crore. The

² Master Plan is the detailed planning for a project with proper alignments and contour maps

³ Eight Storm Water Pumping Stations were clubbed into four works

⁴ Expenditure under Phase-I: ₹663.81 crore; Phase-II: ₹1,100.74 crore

remaining six works were incomplete after executing works admeasuring 12,873 meters and incurring an expenditure of ₹ 213.77 crore, against DPR cost of ₹ 171.07 crore.

- Of the 47 works of Widening, training and remodeling of nalla length of 85,986 meters (estimated DPR cost: ₹ 700.11 crore), MCGM has completed only 15 works in nalla length of 15,508 meters at an expenditure of ₹ 201.49 crore against sanctioned DPR cost of ₹ 83.42 crore. Further, of the remaining 32 nalla works, 29 works admeasuring 42,570.50 meters was executed at an expenditure of ₹ 1,120.82 crore as of September 2013 against sanctioned DPR cost of ₹ 570.17 crore, due to non-removal of encroachments. Tender was not invited in one case whereas, two works were not started.
- Of the eight Storm water pumping stations (these were clubbed into four works), works of setting up two pumping stations were completed in March 2010 and April 2010 (expenditure incurred ₹ 140.42 crore). Works of two pumping stations were in progress as of September 2013 and expenditure incurred was ₹ 39.31 crore. Setting up of the remaining four pumping stations was not undertaken due to non-selection of sites.

Significant delays in implementation of the project led to cost escalations and shortfalls in achievement of targets. As a result, MCGM in March 2012 submitted a revised DPR to GoI for implementation of Phases-I and II at a revised capital cost of ₹ 3,884.61 crore, which has not been approved by GoI as of September 2013. MCGM also revised the timeline for the project from November 2014 to May 2015. As per the revised DPR, the project cost stands escalated to ₹ 2,708.89 crore⁵ i.e. an increase of 230.40 per cent over the initial estimates. The reasons for increase in project cost were (i) original DPR was prepared based on Schedule of Rates (SoR) of 2004-05 whereas, the tenders were invited at SoR for the years 2007-08 and 2008-09; (ii) change in scope of works due to site conditions during actual execution; (iii) detailed engineering surveys were conducted after approval of original DPR; (iv) delay in acquisition of lands, non-clearance of encroachments and rehabilitation of Project Affected Persons (PAP); (v) change of methodology from pile foundation to meter panelling due to marshy land and tidal zone; and (vi) use of splitter machines⁶ instead of rock chiselling for rock breaking *etc.*

Due to delay in implementation of Brimstowad Project, the problem of flooding in Mumbai city and suburban areas continues and flooding of low-lying areas, even when rainfall is less than 50 mm per hour, continues to be a regular feature.

4.1.3 Project management

4.1.3.1 Appointment of consultant

MCGM appointed (July 2006) MWH India Private Limited, Mumbai as consultant at a consideration of ₹ 15.66 crore to update the original Brimstowad Report prepared in 1993 and to include updated hydraulic

⁵ ₹ 3,884.61 crore - ₹ 1,175.72 crore

⁶ Machine used for rock breaking

modelling, flooding solutions and preliminary design, engineering design and preparation of Master Plan and tender documents for taking up works to implement the recommendations of the FFC. The report was to be completed within 21 months (April 2008). The scope of work was further enhanced in February 2008 to include Project Management Consultancy Services for four storm water pumping stations with preparation of basemap⁷ at a revised cost of ₹ 38.97 crore and this was to be completed in 41 months *i.e.* December 2009 (counting from July 2006).

As of November 2013, the physical progress of consultancy services for updating the original Brimstowad Report and PMC services for storm water pumping stations at four locations was 92 *per cent* and 65 *per cent* respectively. The Master Plan was to be prepared by the consultant by December 2009 but till July 2013 only the draft Master Plan of the city and Eastern suburb has been submitted and not of the Western suburb. The consultant has been paid ₹ 27.29 crore till November 2013.

4.1.3.2 Non-removal of encroachments

The cost of Phase-I work for Rehabilitation of hutment dwellers by training, construction and widening of Shastri Nagar nalla system from Link Road to Creek in catchment area No. 216 in P-South Ward of Goregaon (West) as per the DPR was ₹ 3.47 crore. The scope of the work included widening (15 meters), deepening (3.5 to 4.5 meters) and construction of 840 meters of retaining walls (420 meters on either side) of Shashtri Nagar nalla. The work was awarded (March 2007) to M/s Raj Engineers at a cost of ₹ 6.52 crore to be completed by March 2008.

Encroached Shastri Nagar Nalla, Goregaon (W)

Audit scrutiny revealed that the work was not started till February 2010 due to non-removal of encroachments from the nalla site. Thereafter, the contractor executed work on 140 meters of retaining wall on the upstream of the nalla on the Link Road against the tender quantity of 840 meters and incurred an expenditure of ₹ 5.24 crore. The work was stopped (November 2011) due to non-removal of encroachments. The cost of balance work was ₹ 19.37 crore as per revised DPR prepared in March 2012. As the work was awarded without removal of encroachments, the widening and training work of Shastri Nagar nalla system remained incomplete as of October 2013.

---

⁷ Topographical aerial survey map of Mumbai City and Suburban areas with contour of 0.2 meter interval

MCGM stated that due to resistance from the hutment dwellers, encroachments could not be removed and therefore, the work remained incomplete.

The non-clearance of site before award of work resulted in stoppage of work, non-achievement of objective of increased rain water discharge capacity by widening of nalla and increase in cost of the work by over 200 *per cent* of the awarded cost.

4.1.3.3 Irregular diversion of funds

As per FFC recommendations (March 2006), the work of widening, training and constructing of major nallas and rivers with width above 1.5 meters were to be included for execution under Brimstowad Project so as to discharge storm water into sea, creeks *etc.* with enhanced capacity.

MCGM awarded (May 2006 and March 2007) two nalla improvement works⁸ at a tendered cost of ₹ 9.57 crore and ₹ 6.52 crore to two contractors under Phase I. Scrutiny of records revealed that MCGM irregularly diverted ₹ 5.81 crore (₹ 2.34 crore from first work and ₹ 3.47 crore from second work) to another minor nalla improvement work not covered under the Brimstowad Project. Besides, undue benefit was also afforded to the contractors as these works of minor nallas was awarded to them without inviting tenders.

MCGM stated that during execution of work no other agency was available and there was an urgent need to carry out the work as the persistent problem of water logging existed in surrounding areas. Also, local Councillors and MLA were pressing hard to carry out these works. Hence, the works of minor nallas were executed from the savings available under Brimstowad Project.

The reply is not acceptable as funds received under the Brimstowad Project for priority works were irregularly diverted.

4.1.4 Contract management

4.1.4.1 Unfruitful expenditure due to change of site

The work of Love Grove storm water pumping station (SWPS) including construction of administrative and workshop buildings at Worli was awarded (November 2007) to M/s Unity-M&P-WPK consortium (contractor) at a total cost of ₹ 89.63 crore, to be completed in 12 months. The site for SWPS was adjacent to Dr. Annie Besant Road and the overhead bridge. The contractor started the work by conducting topographic survey and geotechnical investigation, hydraulic model study of the pumping station and discharge channel, as per scope of work. On approval of the drawings for the administrative and workshop buildings, the piling work for these buildings was commenced and a payment of ₹ 57.30 lakh was made to the contractor.

The work was however, stopped in August 2008 as the existing location of SWPS was found unsuitable because (i) the hydraulic model study had recommended raising of the existing bridge height on Dr. Annie Besant Road,

⁸ (i) Improving/widening/deepening/remodeling of Saphed Pool nalla system in catchment area No. 405 (Kurla-West) and (ii) Rehabilitation of hutment dwellers by training, construction and widening of Shastri Nagar nalla system from Link Road to Creek in catchment area No. 216 in P-South Ward of Goregaon (West)

which was not technically feasible, (ii) shifting of the existing main sewer, which was not considered advisable and (iii) imminent widening of Dr. Annie Besant Road by Roads and Bridges Department of the MCGM. Consequently, the site of SWPS was shifted to another location within the Love Grove complex. However, due to space constraints at the relocated site, MCGM deleted the construction of administrative and workshop buildings from the scope of work. As a result, payment of ₹ 57.30 lakh made to the contractor for survey/investigation/piling work was rendered unfruitful.

MCGM stated (June 2013) that the pile foundation would be utilised for construction of retaining wall/structure in future, whenever possible.

While the reply furnished by MCGM does not render a firm assurance as to how the redundant pile foundation would be utilized in the near future, the fact remained that the SWPS site being adjacent to Dr. Annie Besant road/bridge, adequate surveys/investigations should have been carried out before tendering for the work. Besides, there was lack of planning and coordination between the Departments of MCGM (Storm Water Drain Department and Roads and Bridges Department) in the implementation of this project.

4.1.4.2 Irregular payment of transportation charges

As per Special Condition No. 30 of the contract, the rate of excavation is deemed to have been included in the cost of transportation and disposal of surplus excavated material.

Audit scrutiny revealed that in two works⁹ of the Eastern suburb, quantity of hard rock excavated to the extent of 25,000 cum and 27,750 cum was paid to the contractors at the tendered rates. In addition, transportation charges amounting to ₹ 1.27 crore¹⁰ for the excavated material were also paid to the contractors as an extra item, in violation of contract condition.

MCGM stated (June 2013) that as the material excavated was hard rock, it was sanctioned as an extra item and therefore, it was treated as a different material compared to the usual excavated material.

The reply is not acceptable as Special Condition No. 30 of the contract did not permit extra payment for cost of transportation.

4.1.4.3 Non-renewal of bank guarantees

Bank guarantees are taken from the contractors as a security which, in the event of default by the contractors, is encashed by the Department to recover the losses. Scrutiny of bank guarantee register revealed that 78 bank guarantees valuing ₹ 54.30 crore were not renewed by MCGM even after their expiry ranging from two to 65 months.

MCGM stated (July 2013) that letters have been issued to the contractors for renewal of bank guarantees. Non-renewal of bank guarantees in time indicated weak control mechanism in the Corporation to safeguard its financial interests.

---

⁹ (i) Training, widening and deepening of Usha Nagar nalla system upstream of railway line in Bhandup S-Ward and (ii) Improvement of Crompton Kanjurnalla system in catchment No. 306, Vikroli S-Ward

¹⁰ ₹ 0.76 crore for 3,700 cum in respect of first work and ₹ 0.51 crore for 13,350 cum for the second work

4.1.4.4 Non-adjustment of advances paid to railway authorities

Work of augmentation and de-silting of railway culverts under Brimstowad Project were to be executed by the railway authorities as deposit works. MCGM paid advance of ₹ 32.33 crore to the railway authorities during the period 1996-97 to 2012-13. However, the advance remained unadjusted as of September 2013.

MCGM stated (July 2013) that outstanding advances would be recouped/adjusted at the earliest. Non-recovery/adjustment of advances that date back to 1996-97 indicated lack of internal controls in the Corporation.

4.1.4.5 Non-recovery of mobilization advances

As per General Conditions of Contract No. 84, recovery of mobilization advance(MA) is required to be made from the running account bills of the contractors in suitable percentage based on the progress of work done and is to be fully recovered by the time 80 *per cent* work is completed.

The work of construction of SWPS at Love Grove was awarded in November 2007 and a MA of ₹ 8.96 crore was granted to the contractor. Audit scrutiny revealed that the liability of the contractor towards MA along with accumulated interest till November 2011 was ₹ 12.60 crore. However, instead of effecting recovery from the contractor, MCGM treated the liability of the contractor (₹ 12.60 crore) as fresh MA from November 2011 onwards. Despite non-commencement of work, MCGM did not recover MA amounting to ₹ 15.42 crore from the contractor (principal amount: ₹ 12.60 crore plus interest: ₹ 2.82 crore), resulting in blocking of funds and irregular financial benefit to the contractor.

MCGM stated (November 2013) that MA along with interest would be recovered from the contractor.

4.1.5 Conclusion

The implementation of Brihanmumbai Storm Water Drain project by MCGM was beset with delays and cost escalation. The project management and implementation was weak and there were lapses in internal controls. As of September 2013, the actual expenditure incurred on the project was ₹ 1,764.55 crore against the approved DPR cost of ₹ 1,175.72 crore but only 27.6 *per cent* of the works under the project could be implemented. The project is under revision and the revised cost of the project is estimated to be ₹ 3,884.61 crore *i.e.* a cost overrun of ₹ 2,708.89 crore. Due to delay in implementation of the project, flooding in Mumbai city and suburban areas continues.

4.1.6 Recommendations

- MCGM may ensure that the project is implemented economically, with minimum delays;
- Contracts may be awarded after ensuring availability of sites clear of encroachments and encumbrances; and
- All requisite surveys, investigations and studies of the work sites may be conducted before tendering for the works.

The matter was referred to the Government in August 2013; their reply was awaited as of March 2014.

NANDED WAGHALA CITY MUNICIPAL CORPORATION

4.2 Implementation of developmental projects and schemes by Nanded Waghala City Municipal Corporation

4.2.1 Introduction

Nanded Waghala City Municipal Corporation (NWCMC) was established on 26 March 1997 under the Bombay Provincial Municipal Corporation Act (BPMC), 1949. Nanded city with a population of 4.3 lakh (2001 census) and having total area of 61.44 sq km is the second largest city in the Marathwada region of Maharashtra. The functions of the Corporation include implementation of various Central/State schemes/programmes, management and maintenance of all municipal water works, assets valuation and imposition of property tax, land and building surveys etc. NWCMC is implementing 11 projects under Urban Infrastructure Governance (UIG) component of JNNURM and 12 other developmental projects/schemes (other than JNNURM).

4.2.2 Selection of projects/schemes

Of the 11 projects being implemented by NWCMC under JNNURM (UIG), three projects implemented since 2006-07 were selected for audit (**Table 1**) and of the 12 developmental projects/schemes (other than JNNURM), one project (Gur-ta-Gaddi)¹¹ being implemented since 2006-07 and one scheme (Backward Regions Grant Fund) being implemented since 2010-11 was also selected for audit (**Table 2**).

Table 1: Projects selected under JNNURM (UIG) scheme

Sl. No.	Name of the project	Project name
1	NAD ¹² -008	Improvement to water supply system in North Nanded
2	NAD-010	Improvement to sewerage system in North Nanded – Zone-II
3	NAD-014	Improvement to movement network in Nanded (Package II, IIIA, IIIB) – Roads

Table 2: Projects/schemes selected (other than JNNURM)

Sl. No.	Name of the project/scheme
1	Gur-ta-Gaddi (GTG)
2	Backward Regions Grant Fund (BRGF)

4.2.3 Grants received and expenditure incurred

Grants received by NWCMC between 2006-07 and 2012-13 and expenditure incurred up to March 2013 in respect of the selected projects under JNNURM (UIG) was as shown in **Table 3** below.

¹¹ The importance of holy city of Nanded is due to presence of Sachkhand Gurudwara, housing Guru Granth Sahib and resting place of last Sikh Guru Shri Gobind Singhji. For providing basic amenities to the devotees attending the GTG tercentenary (October 2008), various developmental works were approved by GoM in Nanded city since 2006-07

¹² Project code denoting project sanctioned for NWCMC under JNNURM

Table 3: Grants received and expenditure incurred on selected projects under JNNURM
(₹ in crore)

Project	Approved cost of project	Grant received from start of project till 31-3-2013	Expenditure incurred from start of project till 31-3-2013
NAD-008	90.87	98.82	79.52
NAD-010	42.93	45.91	57.12
NAD-014	214.97	212.17	230.41
Total	348.77	356.90	367.05

(Source: Information furnished by NWCMC)

Note: Excess expenditure met from savings of remaining eight NAD projects

Grants received by NWCMC between 2006-07 and 2012-13 and expenditure incurred up to March 2013 in respect of the selected developmental projects/schemes was as shown in **Table 4** below.

Table 4: Grants received and expenditure incurred on selected projects/schemes (other than JNNURM)

(₹ in crore)

Projects/scheme	Opening Balance as on 1-4-2006	Grants/funds received during 2006-13	Expenditure incurred during 2006-13	Closing balance as on 31-3-2013
BRGF	0	6.90	3.81	3.09
GTG	0	121.98	111.03	2.26*
Total	0	128.88	114.84	5.35

*₹ 8.69 crore surrendered to Collector and ₹ 2.26 crore was actual closing balance

(Source: Information furnished by NWCMC)

4.2.4 Implementation of projects/schemes

4.2.4.1 Implementation of projects selected under JNNURM

Three projects selected under JNNURM (UIG) scheme comprised 49 developmental works relating to water supply, sewerage collection and improvement of road network. Two projects (NAD-008 and NAD-010) comprising 26 works and one project (NAD-014) comprising 23 works were sanctioned by the Central Sanctioning and Monitoring Committee (CSMC) of Ministry of Urban Development, GoI between July and October 2006 at a total cost of ₹ 348.77 crore. All the 49 works were to be completed between May 2008 and December 2012.

Audit observed that of the 49 works, only four works were completed within the stipulated period between October 2008 and September 2009 at a cost of ₹ 3.56 crore. Of the remaining 45 works, 37 works costing ₹ 280.46 crore were completed after a delay ranging from two months to 45 months and seven works valuing ₹ 114.98 crore (expenditure incurred: ₹ 68.36 crore) were in progress as of June 2013. One work valuing ₹ 0.35 crore was not executed. Of the 41 completed works (delayed as well as those completed on time), there was an overall cost escalation of ₹ 14.57 crore in 16 works.

Audit also observed the following inadequacies in implementation of the selected projects (NAD-008, NAD-010 and NAD-014):

Extra expenditure due to non-invocation of risk and cost Clause

The work of Providing sewerage collection system for N-II Zone of North Nanded under NAD-010 was awarded (April 2007) to a contractor at a tendered cost of ₹ 31.55 crore for completion by October 2008.

Audit scrutiny revealed that despite several written instructions and meetings, the contractor failed to achieve the stipulated milestones indicated in Clause 2 of the contract. As a result, liquidated damages (LD) amounting to ₹ 1.21 crore was recovered from the contractor from 5th, 7th, 9th and 16th running account bills. In September 2008 and June 2009, NWCMC issued two notices under Clause 3(c) of the contract for withdrawal of unexecuted portion of work at the contractor's risk and cost. However, Clause 3 (c) was not invoked and the contractor was granted extension of time up to December 2009. In July 2010, the work was withdrawn under Clause 15¹³ of the contract by which time, the contractor had already been paid ₹ 10.73 crore (up to 23rd running account bill). The cost of balance work as per accepted tender was ₹ 20.82 crore.

The revised cost estimates of the balance works was ₹ 22.78 crore which was awarded (December 2010) to another contractor for ₹ 25.03 crore, resulting in an avoidable expenditure of ₹ 4.21 crore¹⁴. The invocation of Clause 15 instead of Clause 3(c) despite lapses on the part of the first contractor were not available on record but led to an undue financial benefit of ₹ 4.21 crore to the first contractor. The reasons for invoking Clause 15 were also called for (February 2013) from the Corporation but, no reply was furnished.

Loss to Corporation on utility shifting

The Public Works Department (PWD), GoM issued a Circular in March 1998 stipulating that expenditure incurred on utility shifting during road widening works is to be shared equally between Maharashtra State Electricity Distribution Company (MSEDCL) and the agency implementing the road works.

Audit however, observed (March 2013) that the entire expenditure of ₹ 10.89 crore on utility shifting under NAD-14 project was incurred by the NWCMC from JNNURM funds without raising a demand on MSEDCL, thereby resulting in loss of ₹ 5.45 crore to NWCMC.

The audit observation was issued in March and July 2013. The Corporation did not furnish any reply.

Short-recovery of liquidated damages

In works under two projects (NAD-008 and NAD-010), NWCMC did not recover full LD from the contractors in contravention of contract conditions, as discussed below:

- Under NAD-008, the work of Rehabilitation of water supply system for North Nanded (water treatment plant and pumping station) was awarded (February 2008) to contractor at a tendered cost of ₹ 8.57 crore to be completed by December 2008. The work was

---

¹³ The Corporation under Clause 15 may rescind whole or any part of the work specified in the tender without assigning any reasons, other than default on the part of the contractor

¹⁴ ₹ 25.03 crore - ₹ 20.82 crore

however, completed in February 2011 after a delay of 25 months, for which LD of ₹ 2.75 lakh was levied instead of ₹ 85.70 lakh, resulting in short-recovery of ₹ 82.95 lakh and an undue financial benefit of this same amount to the contractor.

The Corporation stated (March 2013) that scope of work included repair/replacement of various components of water treatment plant and pumping machinery which required shutdowns. As a result, the work got extended beyond the stipulated time.

The reply is not acceptable as the relevant LD clause included in the contract did not provide for any concession in respect of levy of LD under any circumstances.

- Under NAD-010, the work of Providing sewerage collection system for North Nanded – Zone N-II was awarded (December 2010) to a contractor at a tendered cost of ₹ 25.03 crore to be completed by December 2011. Though the contractor failed to complete the work within the stipulated period (the work was in progress till May 2013), LD of only ₹ 0.13 crore was levied as against ₹ 2.28 crore recoverable, leading to short-recovery of ₹ 2.15 crore.

The Corporation stated (May 2013) that due to genuine difficulties such as, work in black cotton soil and urban area having continuous traffic, extension with meagre penalty was granted.

The reply is not acceptable as the work in question was the leftover work not completed by the original contractor and therefore, the present contractor was expected to be aware of the site conditions. Under these circumstances, the levy of LD of only ₹ 0.13 crore on the contractor was not in order. This action rendered an undue financial benefit of ₹ 2.15 crore to the second contractor.

Loss on account of non-recovery of exempt excise duty

As per GoI notification of 01 March 2007, pipes of outer diameter exceeding 200 mm was be exempt from payment of excise duty when such pipes are an integral part of the water supply projects.

Under project NAD-008, the work of Providing water supply transmission and distribution system for North Nanded was awarded (December 2006) to a contractor at a tendered cost of ₹ 35.17 crore for completion by June 2008. The estimates of the tender were based on the Schedule of Rates of Maharashtra Jeevan Pradhikaran for the year 2005-06 which included an excise duty element of 16.32 *per cent* for the pipes to be used for distribution network. Tenders for the work were invited in September 2006. In the pre-bid meeting held with the bidders in October 2006, NWCMC clarified that it reserved the rights to recover from the successful bidder the amount equivalent to the excise duty which is exempt based on GoI notification on excise duty exemption from time to time.

Audit observed that the contractor had purchased DI pipes between July and August 2009. However, no excise duty exemption was availed of by the contractor in the light of GoI notification of 01 March 2007. NWCMC paid ₹ 12.32 crore to the contractor for supply of DI pipes of diameter exceeding

200 mm including an excise duty element of ₹ 1.73 crore, which was not recovered from the contractor as per the decision taken in pre-bid meeting.

NWCMC accepted (March 2013) that it did not recover the amount of excise duty from the bills of the contractor stating that had this been done, the amount of exempt excise duty would have to be paid back to the Central Government.

The payment of excise duty back to the Central Government does not arise as duty was exempt for this item for this work. Thus, non-recovery of exempt excise duty from the contractor resulted in loss of ₹ 1.73 crore to the Corporation.

4.2.4.2 Other developmental projects/schemes

Gur-ta-Gaddi

The GoM approved (June 2006) an action plan of ₹ 817 crore for execution of various developmental works in Nanded city for GTG tercentenary. The plan was revised (July 2007) to ₹ 733.11 crore. NWCMC was one of the executing agencies and received a grant of ₹ 121.98 crore from the Collector, Nanded between 2006-07 and 2010-11 and incurred an expenditure of ₹ 111.03 crore up to May 2013 for execution of 14 sanctioned components and surrendered ₹ 8.69 crore to Collector, as detailed in **Appendix XV**.

Non-submission of utilisation certificates and non-closure of accounts

As per sanction orders issued by the Divisional Commissioner/Collector for various works proposed under different components, the implementing agencies were required to submit Utilization Certificates (UC) to the Collector after completion of works within the stipulated period. Scrutiny of records (May 2013) revealed that though NWCMC received a grant of ₹ 121.98 crore during 2006-07 and 2010-11, no UCs were furnished to the Collector as of May 2013.

The GoM in November 2011 directed the Collector, Nanded to surrender all the unspent balances of Personal Ledger Account (PLA) maintained for GTG, to the Consolidated Fund of State and close the PLA by 31 March 2012. Accordingly, the Collector instructed (July 2011, November 2011 and March 2012) NWCMC to finalize the GTG accounts, submit the UCs and surrender the unspent balances. However, NWCMC did not finalise the GTG accounts nor surrendered an unspent balance of ₹ 2.26 crore (**Appendix XV**) lying in the accounts as of May 2013.

The Chief Accounts Officer, NWCMC stated (May 2013) that the GTG accounts would be finalized, UCs would be submitted and unspent balances would be surrendered to the Government in due course.

Poor implementation of a contract

The work of Development of infrastructure at Rehabilitation and Resettlement site at Govindbag, Nanded was awarded (April 2007) to a contractor at a cost of ₹ 7.49 crore for completion by six months (October 2007). Scrutiny of records (June 2013) revealed that the contractor completed only 35 *per cent* of the work up to the stipulated date of completion, for which NWCMC recovered LD of ₹ 24.55 lakh. Despite several extensions and levy of LD, the

contractor failed to execute the work within the extended period and NWCMC issued (March 2008) a notice under Clause 3(c) of the contract for withdrawal of the balance work at his risk and cost. But the contractor requested for extension up to 31 May 2008 which was accepted by the Municipal Commissioner.

Audit observed that the contractor could not complete the work even by the extended date (May 2008). NWCMC paid (October 2009) the 17th running account bill of the contractor amounting to ₹ 5.99 crore relating to civil and electrical works. After a long gap of almost three years, the Executive Engineer, JNNURM (Roads) submitted (August 2012) a proposal to the Municipal Commissioner to treat the 17th running account bill of the contractor as 'final' enclosing therewith a 'No Due Certificate' and a 'Completion Certificate of Original Work' indicating that the work had been completed by the contractor on 17 March 2009. The Municipal Commissioner did not approve the proposal as of June 2013. A part of the balance work estimated at ₹ 5.50 lakh was clubbed with another work and awarded to a different contractor in January 2010 at a total financial consideration of ₹ 69.39 lakh. The estimates for the remaining balance work were not prepared by NWCMC as of June 2013.

The action of the Corporation to grant extension of time to the contractor after issue of notice Clause 3 (c) followed by releasing his dues amounting to ₹ 5.99 crore was highly irregular. In fact, when the contractor failed to complete the work even by May 2008, the Corporation should have invoked Clause 3 (c) and awarded the balance incomplete works to another contractor at the risk and cost of the original contractor. The 17th running account bill of the original contractor should have been held in abeyance and settled after following due procedure¹⁵ envisaged under Clause 3 (c).

Backward Regions Grant Fund

BRGF, a Centrally Sponsored Scheme, was introduced in Nanded district in 2010-11. The District Collector, Nanded, being the funding and sanctioning authority for BRGF, granted Administrative Approvals(AA) to 44 works at a cost of ₹ 690.54 lakh and released ₹ 690.36 lakh to NWCMC during 2010-13 as shown in **Table 5** below.

Table 5: Details of AA granted, funds released, works completed and expenditure incurred (Status as on March 2013) (₹ in lakh)

Sl. No.	Year	AA accorded by Collector, Nanded		Number of works completed	Fund released	Expenditure incurred on completed and ongoing works	Remarks
		No. of works	Date of AA				
1.	2010-11 (I st spell)	13	21.3.2011	11	214.00	204.91	One work was cancelled due to opposition from the local residents and one work is in progress.
2.	2010-11 (II nd spell)	9	3.3.2012	8	100.00	89.78	Due to an ongoing work under another scheme, one work could not be started.

¹⁵ Recovery of excess cost due to re-tendering of the balance incomplete works from the original contractor

3.	2011-12 (I st spell)	11	31.3.2012	6	175.68	85.98	Three works could not commence due to non-availability of clear sites and two works were in progress.
4.	2011-12 (II nd spell)	11	6.2.2013	0	200.68	0.01	Tendering process was in progress in respect of all the 11 works.
5.	2012-13	0	0	0	0.00	0	No funds were released during 2012-13.
Total		44		25	690.36	380.68	

Audit observed that work orders for 33¹⁶ out of 44 works valuing ₹ 489.68 lakh were issued between 2010-11 and 2012-13 to be completed within the same financial years. Of the 33 work orders issued, 23 works were completed within the same financial years (expenditure incurred: ₹ 152.13 lakh); two works were completed after delay ranging from two to three months (expenditure incurred: ₹ 33.95 lakh); three works were in progress (expenditure incurred: ₹ 32.45 lakh); one work valuing ₹ four lakh was cancelled due to opposition by local residents; and of the remaining four works (estimated cost: ₹ 87.56 lakh), three works could not commence due to non-availability of clear sites and one work could not commence due to an ongoing work under another scheme.

Issue of work orders without ensuring availability of clear sites in four cases and cancellation of one work resulted in blocking of funds of ₹ 91.56 lakh, as these funds were retained by NWCMC.

4.2.5 Conclusion

There were significant time and cost overruns in implementation of projects under the UIG component of JNNURM. The contract Clauses/Government orders were not followed during implementation of works, resulting in extra expenditure or losses. Of the 44 works sanctioned under BRGF, only 25 works were completed and 11 works were not tendered. Of the remaining eight works, three works were under progress, one work was cancelled and four works could not commence due to non-availability of clear sites. The Corporation neither submitted utilization certificates for grants received under Gur-ta-Gaddi nor did it finalise the accounts and surrender the unspent balances.

4.2.6 Recommendation

- Implementation of projects and schemes should be carried out in a time bound manner to avoid cost overrun;
- The contract Clauses should be followed diligently during implementation of works; and
- Work orders should be issued only after ensuring availability of clear sites.

The matter was referred to the Government in August 2013; their reply was awaited as of March 2014.

---

¹⁶ 44 sanctioned works minus 11 works for which tendering process was in progress as of March 2013

Mira Bhayandar Municipal Corporation

4.3 Loss of revenue

Non-implementation of outsourcing contract for collection of escort fee through a private agency for 22 months resulted in loss of revenue of ₹ 39.62 crore to Mira Bhayandar Municipal Corporation.

Section 147 read with Section 466 (1) (A) (f) of The Maharashtra Municipal Corporations Act, 1949 (MMCA Act, 1949) authorises Municipal Corporations, through its Commissioner, to impose transit fee (escort Fee) from vehicles passing through the Corporation area. Mira Bhayandar Municipal Corporation (MBMC) levied¹⁷ escort fee on vehicles passing through the Corporation area and collected ₹ 80.93 lakh¹⁸ during the period October 2007 to August 2008 (11 months) by deploying their own resources¹⁹. Thereafter, the operation was discontinued as a municipal employee sustained serious injuries while stopping a vehicle.

In November 2010, MBMC invited tenders for outsourcing the collection of escort fee. Accordingly, a work order was issued (May 2011) to the highest bidder M/s Konark Infrastructure Limited (contractor) for collection of escort fee for a period of seven years. As per the escort fee payment schedule, the contractor was liable to pay to MBMC two instalments in advance *i.e.* ₹ 83.42 lakh at the time of issue of order and ₹ 41.71 lakh per week thereafter for 50 weeks for the first year of operations. The schedules for subsequent years were to be issued one month prior to commencement of the next contract year. Before commencement of the work by the contractor, MBMC was required to obtain no objection certificates (NOC)²⁰ from Maharashtra State Road Development Corporation (MSRDC), National Highway Authority of India (NHAI) and Traffic Police.

Scrutiny of records (January 2013) maintained by the Chief Accounts Officer (CAO), MBMC revealed that though the work order was issued in May 2011, it took five to 12 months to get NOCs from the respective authorities. Even after obtaining NOCs from NHAI (October 2011), MSRDC (January 2012) and Traffic Police (May 2012), MBMC did not issue instructions to the contractor to commence operations for collection of escort fee from June 2012 onwards. Consequently, there was loss of revenue of ₹ 39.62 crore²¹ to MBMC due to non-collection of escort fee for the period from June 2012 to March 2014 (22 months or 95 weeks).

The Municipal Commissioner, MBMC stated (May 2013) that the levy and collection of escort fee through appointment of an agent (outsourcing agency)

¹⁷ *Vide* Standing Committee Resolution No. 220 and General Body Resolution No. 97 of March 2006

¹⁸ Net collection was ₹ 45.45 lakh after deduction for salaries, expenditure incurred on Police protection, Home Guard deployment *etc.*

¹⁹ Municipal employees were deployed for collection of escort fee

²⁰ NOC is required from different authorities for construction of collection booths, proper regulation of traffic, other safety measures *etc.*

²¹ June 2012 to March 2013 = 43 weeks

April 2013 to March 2014 = 52 weeks

Loss of revenue = ₹ 41.71 lakh per week × 95 weeks = ₹ 39.62 crore

was authorized by the Municipal Commissioner by issue of Standing Order on 04 November 2010 and approved by the Standing Committee in December 2010. These decisions of the Corporation were forwarded to the Urban Development Department, GoM but, no approval was conveyed. The Commissioner added that in the Corporation area, octroi has been abolished and local body tax (LBT) was introduced from 01 April 2010 and there is no specific provision in the MMCA Act, 1949 for levy and collection of escort fee where LBT is applicable.

The reply is not acceptable for the following reasons:

- Under Section 466(1)(A)(f) of the MMCA Act, 1949, the Commissioner is empowered to issue Standing Orders to impose escort fee on vehicles passing through the Corporation area. As such, the approval of the State Government was not required.
- Information available with Audit revealed that Kalyan Dombivili Municipal Corporation collected escort fee (₹ 11.24 crore) along with LBT (₹ 86.10 crore) during 2012-13; Nashik Municipal Corporation collected escort fee (₹ 12.57 crore) along with LBT (₹ 444.51 crore) between 22 May 2013 and 31 March 2014; and Thane Municipal Corporation collected escort fee (₹ 46.61 crore) along with LBT (₹ 370.01 crore) during 2013-14. Thus, there were no valid reason(s) for MBMC for not levying escort fee along with LBT.

The matter was referred to the Government in June 2013; their reply was awaited as of March 2014.

Municipal Corporation of Greater Mumbai

4.4 Irregular payment of consultancy fee

Municipal Corporation of Greater Mumbai made irregular payment of consultancy fee amounting to ₹1.19 crore to a consultant on the projected delivery of 4,26,024 Certified Emission Reductions (CER) up to April 2015, instead of 14,477 CERs actually generated by the project.

For scientific closure of the dumping ground at Gorai, Municipal Corporation of Greater Mumbai (MCGM) appointed (March 2008) M/s Infrastructure Leasing and Financial Services Limited (IL&FS) as consultant for providing environmental consultancy and project development and advisory services for developing an Integrated Solid Waste Management Plan for the metropolitan city under Clean Development Mechanism (CDM²²). The capture and combustion of methane gas was expected to result in substantial reduction of greenhouse emissions and it was envisaged that the Gorai Project had the potential to earn carbon credits under CDM. MCGM signed (September 2008) a concession agreement with IL&FS and as per terms of payment, IL&FS was to be paid consultancy fee of five *per cent* of the total revenue received by MCGM from the sale of Certified Emission Reductions (CERs). IL&FS

---

²² The CDM allows emission-reduction projects in developing countries to earn certified emission reduction (CER) credits, each equivalent to one tonne of carbon dioxide. The CERs can be traded and sold and used by industrialized countries to meet part of their emission reduction targets under Kyoto Protocol

estimated generation of 12,40,289 CERs during the 10 year period from 2009-10 to 2018-19, after scientific closure of the dumping ground.

IL&FS prepared the Project Design Document (PDD) and submitted it to United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) for CDM registration. During the process of registration, MCGM entered into an Emission Reductions Purchase Agreement (ERPA) with Asian Development Bank (ADB) in February 2009 for forward sale of carbon credits to be generated from the project. MCGM received an advance payment of US\$ 5.16 million equivalent to ₹ 24.51 crore from ADB in October 2009 for delivery of 4,26,024 CERs between June 2011 and April 2015.

Audit scrutiny revealed (December 2012) that the project failed to generate CERs as per the agreement with ADB and the estimates prepared by IL&FS. As per Schedule I of ERPA, of the 4,26,024 CERs, MCGM was required to deliver 2,74,500 CERs by June 2012 and 3,00,235 CERs (cumulative) by June 2013. However, due to lack of sufficient gas generation from the dumping ground, the project could generate only 14,477 CERs till December 2011. On the other hand, IL&FS in the PDD had estimated generation of 4,44,775 CERs till the end of December 2011. One of the major reasons for significant shortfall in delivery of contracted CERs was the huge difference between the quantity of Municipal Solid Waste (MSW) estimated before closure (10.03 million tonnes) and the actual quantity of MSW scientifically closed (2.34 million tonnes). Despite inadequacies in implementation of the agreement, MCGM paid (October 2009) the entire consultancy fee of ₹ 1.23²³ crore upfront to IL&FS on the projected delivery of 4,26,024 CERs up to April 2015, instead of ₹ 4.16 lakh²⁴ payable on 14,477 CERs actually generated. This resulted in irregular payment of consultancy fee of ₹ 1.19 crore²⁵ to IL&FS.

MCGM accepted the facts and stated (May 2013) that due to failure to deliver CERs to ADB as per Schedule of ERPA, it opted to deliver replacement CERs from international market. Accordingly, the total contracted CERs were purchased from international market at a total cost of ₹ 11.23 crore and delivered to ADB and the contract with ADB was closed. By delivering replacement CERs to ADB, MCGM earned a net revenue of ₹ 13.28 crore²⁶. MCGM added that show-cause notices were issued to IL&FS in July 2012, August 2012 and February 2013 for recovery of consultancy fee but, no response was forthcoming. Further, if IL&FS does not show any response and refund the consultancy fee, legal action as per concession agreement, including blacklisting of the firm, would be initiated.

Reply furnished by MCGM is not relevant as the issue here relates to irregular payment of consultancy fee upfront to the consultant even before fulfilment of contractual obligations. Further, the consultant has not responded to the show-cause notices till December 2013.

The matter was referred to the Government in June 2013; their reply was awaited as of March 2014.

²³ 5% of ₹24.51 crore = ₹ 1,22,55,000

²⁴ ₹ 24.51 crore ÷ 426024 CERs = ₹ 575.32 per CER × 14477 CERs = ₹ 83.29 lakh × 5%

²⁵ ₹ 1.23 crore – ₹ 0.0416 crore

²⁶ Advance received from ADB (₹ 24.51 crore) – ₹ 11.23 crore

Nagpur Improvement Trust

4.5 Infertuous expenditure

Failure of Nagpur Improvement Trust to properly plan the development of IT Park through Public Private Partnership rendered an expenditure of ₹ 1.83 crore infertuous.

Nagpur Improvement Trust (NIT) proposed (November 2005) construction of an Information Technology (IT) complex at Gayatri Nagar, Nagpur in a phased manner at an estimated cost of ₹ 2.77 crore. A consulting architect was appointed (May 2006) for preparation of drawings, designs and estimates at a remuneration of three *per cent* of the total cost of the work. Under Phase I, tenders for the work of basement, ground floor and first floor were invited in July 2006. The work was awarded (November 2006) to a contractor at a cost of ₹ 2.88 crore to be completed in 15 months (February 2008).

Scrutiny of records (September 2010) revealed that the contractor executed the work of basement excavation and reinforced cement concrete (RCC) columns by June 2008 at a cost of ₹ 1.78 crore. An amount of ₹ 4.86 lakh was also paid to the consulting architect towards architectural fees. During the progress of work, NIT observed that the buildings constructed by other private operators in the adjoining area of the IT zone had beautiful elevations. The private operators had employed modern techniques of construction and used latest construction material. The buildings had all the modern facilities as per requirements of the IT sector. The NIT further observed that the Nagpur city, being one of the cities included under JNNURM²⁷, was committed to implement the mandatory reforms, one of which was to encourage the Public Private Partnership (PPP). On the above considerations, the NIT decided (August 2009) to terminate the ongoing contract and implement the project through PPP on Design, Build, Own, Operate and Transfer (DBOOT) basis.

Tender notice inviting Request for Proposal (RFP) for development of IT Park on DBOOT basis was issued in October 2011 and the work was awarded to a concessionaire in February 2012 at a financial consideration of ₹ 15.05 crore²⁸ plus an annual ground rent of ₹ 30.10 lakh for a concession period of 30 years, extendable up to 90 years. Audit observed that NIT did not work out any mechanism to secure its financial interest caused by termination of first contract. The RFP document prepared by NIT for the DBOOT project only mentioned that the site possessed a partially built foundation structure of RCC covering approximately 1,400 sqm, without indicating any financial details. As a result, an expenditure of ₹ 1.83 crore²⁹ initially incurred by NIT on partial structures was rendered infertuous.

The Superintending Engineer (SE), NIT while accepting the fact that the cost of work done by the first contractor was not included in the RFP document, stated (March 2013) that the land was allotted to the successful bidder on 'as is where is basis' and there was no compulsion for the successful bidder to develop the IT Park using the existing RCC construction. The SE added that

---

²⁷Jawaharlal Nehru National Urban Renewal Mission

²⁸ The reserve price fixed by NIT was ₹ 14.70 crore

²⁹ Including ₹ 4.86 lakh paid to the consulting architect

the successful bidder was to carry out the construction as per drawings, designs and specifications approved by NIT.

The NIT was aware of the presence of a large number of IT-ITES establishments³⁰ with beautiful elevations and modern facilities before it took up the construction of the IT complex through the first contractor and clearly showed that the planning for development of the IT Park was *ab initio* faulty leading to infructuous expenditure of ₹ 1.83 crore.

The matter was referred to the Government in June 2013; their reply was awaited as of March 2014.

4.6 Blocking of funds and avoidable cost escalation

Failure of Nagpur Improvement Trust to appropriately plan the construction of a swimming pool not only led to blocking of funds of ₹ one crore for more than six years but also increased the project cost by ₹ 1.72 crore.

In order to extend recreational facilities to the residents of North Nagpur, Nagpur Improvement Trust (NIT) resolved (July 2004) to construct a swimming pool at Vaishali Nagar at an estimated cost of ₹ 175 lakh. For this purpose, the Urban Development Department (UDD), GoM earmarked ₹ one crore under Special Government Grant subject to condition that the GoM and the NIT would contribute ₹ 50 lakh each for the project. The GoM released its share of ₹ 50 lakh to NIT in August 2004.

Scrutiny of records (September 2010) and information furnished (October 2013) by NIT revealed the following inadequacies in implementation of project:

- NIT did not contribute its share of ₹ 50 lakh due to financial crunch.
- NIT awarded four contracts between December 2004 and September 2007 for construction of four components³¹ of swimming pool at a total cost of ₹ 107.10 lakh to be completed between June 2005 and January 2008 (two to six months). Of the four components, only two components were completed in January 2007 (within the extended period) and July 2009 (one year after the expiry of extended period). Of the remaining two components, one was partially completed in April 2006 and the other was stopped due to change in design. As of October 2013, a payment of ₹ 100.10 lakh was made to the contractors (**Appendix XVI**).
- The construction of swimming pool tank was initially estimated at ₹ 76.63 lakh and the accepted tender cost was ₹ 76.54 lakh. However, work order was issued to the contractor with the condition that the expenditure would be restricted to ₹ 50 lakh only. As a result, the contractor executed only 20 out of 95 items of work included in the

³⁰ Infospectrum, Infocepts, Arcon, Lighthouse Systems, Persistent Systems, Zeta Softech, Trust Systems etc.

³¹ (i) Construction of swimming pool tank, (ii) cement concrete pavement, (iii) bath houses and other civil works and (iv) installation and commissioning of a filtration plant

tender and his final bill was settled for ₹ 49.95 lakh *i.e.* within the limit of the ₹ 50 lakh contributed by GoM in August 2004. The rest of the expenditure of ₹ 50.15 lakh (₹ 100.10 lakh - ₹ 49.95 lakh) was met from the grants released by the GoM under Dalit Vasti Sudhar Yojana (DVSU) between 2005-06 and 2007-08.

- No water supply connection was established for the swimming pool as of October 2013. Though NIT had laid pipeline up to a well located approximately 500 meters from the pool, no water could be drawn from the well as the land adjacent to the well was under unauthorized possession of a temple trust.
- While the work of swimming pool remained incomplete, the Board of Trustees of NIT resolved (September 2011) to construct a club house within the pool premises under Public Private Partnership (PPP). The consulting architect estimated the cost of project including completion of swimming pool at ₹ 11 crore. The UDD, GoM released Special Government Grant of ₹ 1.35 crore to NIT which remained unutilized as of October 2013, as the elevation and design prepared by the consulting architect for the club house, by demolishing the already constructed bath houses, was not approved by NIT.

NIT stated (October 2013) that the proposal for club house has been cancelled. The work of incomplete swimming pool would be taken up shortly and accordingly, revised estimates of ₹ 246.57 lakh has been prepared for approval of GoM. A provision of ₹ 100 lakh has also been made under DVSU 2011-12. NIT added that arrangements for water for the pool would be made through two bore wells at different locations in the same premises, after verification by the Ground Water Survey and Development Agency.

The sequence of events clearly showed that planning for implementation of swimming pool project was seriously flawed. The project was undertaken without any feasibility study/survey or ensuring availability of funds, leading to blocking of funds of ₹ one crore for more than six years (up to October 2013) besides increasing the project cost by ₹ 1.72crore³².

The matter was referred to the Government in July 2013; their reply was awaited as of March 2014.

Navi Mumbai Municipal Corporation

4.7 Avoidable increase in project cost due to non-enforcement of tender condition

Failure of Navi Mumbai Municipal Corporation to enforce the tender condition led to an avoidable increase of ₹ 4.86 crore in implementation of two hospital projects at Airoli and Nerul.

Navi Mumbai Municipal Corporation (NMMC) awarded (August 2009) two works of construction of 100 bedded General Hospitals at Airoli (work-I) and at Nerul (work-II) to M/s Supreme Infrastructure India Limited (first

---

³² (Expenditure already incurred ₹ one crore + revised estimates of ₹ 2.47 crore) minus original estimates of ₹ 1.75 crore

contractor) at a cost of ₹ 34.69 crore and ₹ 33.75 crore respectively. The stipulated date of completion of work-I was 12 April 2011 while work-II was to be completed by 12 February 2011. Extension was granted up to 30 November 2012 for both the works.

As per condition 101 of the tender document, the variation/deviation in carrying out the items of work was not to exceed plus or minus 25 per cent of the contract sum. The deviation/variation in the quantity of individual items was not to be taken as deviation/variation in the contract. For increase up to 25 per cent over the quantities shown in the Bill of Quantities (BOQ), the contractor was to be paid at the rates mentioned in the BOQ. However, if quantities increased beyond 25 per cent of the quantities shown in BOQ, the excess quantities beyond 25 per cent were to be priced based on schedule rates with the contractor's quoted percentage or as per current District Schedule of Rates (DSR) without contractor's quoted percentage, whichever was less.

Audit scrutiny revealed that the estimates of both the works were based on sample bore data³³. However, during actual execution, drastic changes were observed in the strata of the plot. The Project Management Consultant (PMC) subsequently suggested changes in foundation methods of both the works due to poor load bearing capacity of the strata which not only resulted in an increase in tendered quantities and extra items but also led to an upward revision (September 2010) in the project cost (₹ 53.33 crore for work-I) and (₹ 56.07 crore for work-II). However, citing condition 101 of the tender, the contractor expressed his unwillingness (December 2011) to execute the works beyond 125 per cent of the contract sum i.e. ₹ 43.36 crore for work-I and ₹ 42.18 crore for work-II due to increase in cost of labour and material. NMMC, on advice of the PMC, relieved (February 2012) the contractor of his liabilities in terms of condition 101 of the tender, after execution of works up to 125 per cent of contract sum. NMMC awarded (November 2012) the balance quantities beyond 125 per cent of the contract sum (in respect of both the works) to M/s Amit Constructions (second contractor) at a total cost of ₹ 23.79³⁴ crore to be completed by May 2013.

Audit observed that the then current DSR (2011-12) for the quantities beyond 125 per cent of the contract sum/BOQ were less than the first contractor's quoted rates. Therefore, the balance quantities awarded to the second contractor for ₹ 23.79 crore could have been executed by the first contractor at a cost of ₹ 18.93 crore³⁵, as indicated in the table below.

Particulars of balance work	(₹ in crore)					
	Accepted tender cost of contractor-II	Cost as per current DSR (2011-12)	Difference	Accepted tender cost of contractor-II	Cost as per current DSR (2011-12)	Difference
	Work-I			Work-II		
Civil works ³⁶	5.31	4.09	1.22	6.50	5.17	1.33
Electrification works	4.17	3.48	0.69	4.51	3.91	0.60
Elevator	1.27	0.88	0.39	2.03	1.40	0.63
Total	10.75	8.45	2.30	13.04	10.48	2.56

³³ Details of earth strata obtained by drilling into the earth

³⁴ Work-I: ₹ 10.75 crore; Work-II : ₹ 13.04 crore (refer table)

³⁵ Work-I: ₹ 8.45 crore, Work-II : ₹ 10.48 crore

³⁶ Excavation; RCC work; paving, flooring and dado; water proofing; fire-fighting; painting (internal and external); water supply and drainage; doors and windows etc.

Thus, failure of NMMC to enforce the tender condition led to an avoidable increase in project cost by ₹ 4.86 crore³⁷. NMMC also did not invoke the risk and cost clause and provided an easy escape route to the first contractor by restricting the contract to plus 25 per cent of the contract sum. As of March 2014, the second contractor has completed only 90 per cent of the balance works, against the target date of May 2013.

The Commissioner, NMMC stated (September 2013) that condition 101 is a general condition of contract of NMMC tenders and action was taken as per the provisions contained therein.

Reply is not acceptable as tender condition 101 was not enforced leading to increase in project cost by ₹ 4.86 crore.

The matter was referred to the Government in August 2013; their reply was awaited as of March 2014.

Pimpri Chinchwad Municipal Corporation

4.8 Cost and time overrun and loss of revenue

After spending ₹ 85 lakh on construction of a commercial complex, Pimpri Chinchwad Municipal Corporation stopped the work in January 2008 due to paucity of funds. The work was incomplete as of March 2014 resulting in cost overrun of ₹ 3.19 crore, besides blocking ₹ 85 lakh for more than seven years and recurring loss of revenue of ₹ 1.52 crore per annum on account of lease rent.

Pimpri Chinchwad Municipal Corporation (PCMC) accorded administrative approval (June 2003) for construction of a commercial complex on a reserved plot at Chinchwad for relocating the shop owners affected by road widening. The work was awarded (October 2005) to a contractor at a tendered cost of ₹ 1.42 crore for completion by April 2007. Extension was granted to the contractor up to November 2007. However, after completion of 70 per cent of the work and incurring an expenditure of ₹ 0.85 crore, the work was stopped (January 2008) by PCMC citing shortage of funds.

Subsequently, PCMC took a decision to complete the balance work on Built Operate and Transfer (BOT) basis, which was approved by the BOT Committee in July 2009. As M/s International Conveyers Limited, Kolkata (developer) was the highest bidder at ₹ 5.95 crore to the tenders, Letter of Allotment (LoA) was issued to the developer in October 2010 and a development agreement was to be signed between PCMC and the developer within 15 days of receipt of LoA by the developer. The BOT project was awarded to the developer for a lease period of 70 years.

Audit scrutiny revealed that the BOT project could not progress due to strong opposition from the local residents, legislators and an ex-Councillor. The Urban Development Department (UDD), GoM advised (November 2010 and January 2011) PCMC to work out the comparative benefits of the project if

---

³⁷ ₹ 23.79 crore - ₹ 18.93 crore

developed using Corporation's own funds or through BOT and take a decision accordingly. PCMC informed (February 2011) UDD that the development of complex on BOT basis was more beneficial (as the contractor was to pay the quoted premium upfront) and requested for further guidance. Audit observed that instead of communicating its decision, the UDD, after a time lapse of nearly 19 months, raised more queries in September 2012 which were addressed by PCMC in January 2013.

In March 2013, PCMC noted that (a) there had been delay on the part of UDD in decision making, (b) a period of two years and five months had elapsed since the issue of LoA in October 2010 but, no development agreement was signed with the developer, (c) in view of new regulations framed under The Maharashtra Municipal Corporations Act, 1949, all Municipal properties given on lease was to be restricted to a maximum period of 30 years whereas, the BOT project was awarded for a lease period of 70 years, and (d) there had been increase in the cost of land in the intervening period. In view of the above disabling factors, PCMC proposed cancellation of LoA which was ratified by the BOT Committee in July 2013. It was also decided to rehabilitate the shop owners affected by road widening work at the earliest by taking up the remaining construction work from the Corporation's own funds.

The cost of balance work, as estimated by PCMC in January 2013, was pegged at ₹ 3.76 crore and the work has not been tendered as of March 2014. This cost is likely to increase further once revised plans and estimates are drawn up and tenders invited. As of March 2014, the project has already registered a cost overrun of ₹ 3.19³⁸ crore, besides blocking ₹ 0.85 crore for more than seven years (January 2008 to March 2014) and recurring loss of revenue of at least ₹ 1.52 crore *per annum* from lease rent, as per Corporation's own estimation.

The Commissioner, PCMC accepted the facts and stated (July 2013) that appropriate directions from GoM were not received and therefore, it could not take a final decision in the matter.

The matter was referred to the Government in July 2013; their reply was awaited as of March 2014.

Pune Municipal Corporation

4.9 Short-levy of property tax

Non-observance of provisions of Bombay Provincial Municipal Corporations Act, 1949 while determining the rateable value of properties resulted in short-levy of property tax of ₹ 43.96 crore and consequential loss of revenue to Pune Municipal Corporation.

Rule 7(1) of Chapter VIII (Taxation Rules) under Schedule 'D' of Bombay Provincial Municipal Corporations (BPMC) Act, 1949 provides that in order to fix the rateable value (RV) of any building or land assessable to a property tax, there shall be deducted from the amount of the annual rent for which such land or building might reasonably be expected to be let out from year to year a

³⁸ (₹ 0.85 crore + ₹ 3.76 crore) - ₹ 1.42 crore = ₹ 3.19 crore

sum equal to 10 *per cent* of the said annual rent and the said deduction shall be *in lieu* of all allowances for repairs or on any other account whatever. Rule 9(b) of the said Schedule of BPMC Act further provides that the RV of each building and land shall be determined in accordance with the provisions of the Act.

Scrutiny of records of Property Tax Department for the period 2010-11 to 2012-13 revealed that Pune Municipal Corporation (PMC), while determining the RV of the properties, allowed 15 *per cent* deduction for repairs instead of 10 *per cent* permissible under the Act, resulting in short-levy of property tax of ₹ 43.96 crore and consequential loss of revenue to PMC to that extent. The details are as under:

Year	RV fixed @ 85 <i>per cent</i> of annual rent (₹ in crore)	RV to be fixed @ 90 <i>per cent</i> of annual rent (₹ in crore)	Short-fixation of RV (₹ in crore)	Rate of property tax (in <i>per cent</i>)	Short-levy of property tax (₹ in crore)
2010-11	443.60	469.69	26.09	39.75	10.37
2011-12	508.42	538.33	29.91	50.75	15.18
2012-13	560.01	592.95	32.94	55.90	18.41
Total					43.96

On being pointed out in audit, PMC stated (June 2013) that 15 *per cent* deduction was allowed as per resolution (No. 5) passed by the General Body of the PMC in its meeting held on 03 April 1970.

The reply is not acceptable as the rate of RV cannot be changed without an appropriate amendment to the Act

Thus, non-observance of the existing provisions of the BPMC Act, 1949 resulted in short-levy of property tax of ₹ 43.96 crore.

The matter was referred to the Government in July 2013; their reply was awaited as of March 2014.

Mumbai,
The 18 August, 2014

(MALA SINHA)
Principal Accountant General (Audit)-I,
Maharashtra

Countersigned

New Delhi,
The 20 August, 2014

(SHASHI KANT SHARMA)
Comptroller and Auditor General of India

APPENDICES

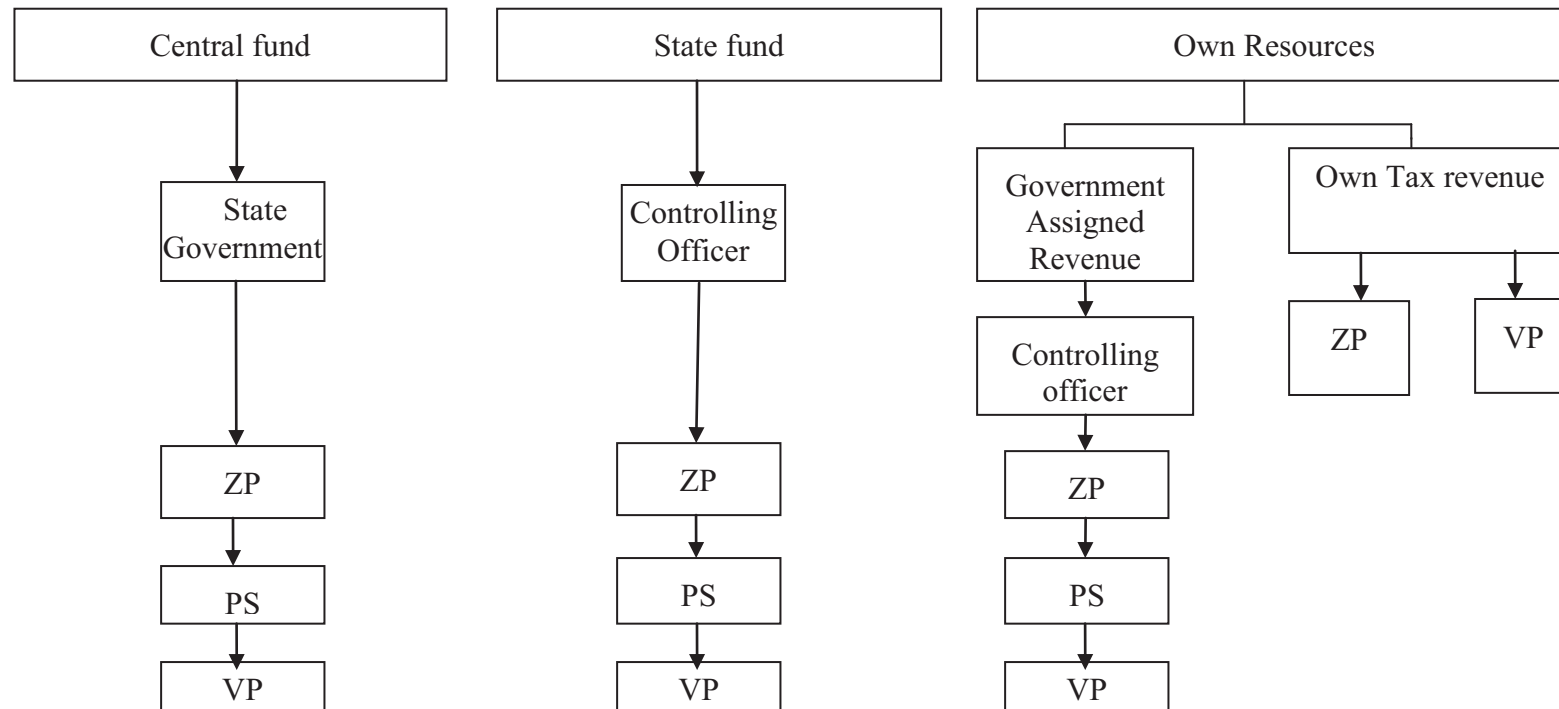

Appendix I

(Reference: Paragraph 1.4.4; Page No.3)

FUND FLOW STATEMENT

Appendix II					
<i>(Reference: Paragraph 1.7.3; Page No.6)</i>					
Details of expenditure incurred on transferred schemes, agency schemes and ZPs own schemes during 2012-13					
(₹ in crore)					
Sr. No.	Name of ZP	Expenditure on transferred schemes	Expenditure on agency schemes	Expenditure on ZPs own schemes	Total expenditure
1.	Ahmednagar	1027.03	68.71	32.95	1128.69
2.	Akola	851.50	67.06	63.47	982.03
3.	Amravati	632.62	36.66	15.80	685.08
4.	Aurangabad	672.50	88.61	18.22	779.33
5.	Beed	701.90	73.37	16.22	791.49
6.	Buldhana	636.00	68.00	538.00	1242.00
7.	Chandrapur	1170.91	63.54	81.96	1316.41
8.	Dhule	395.08	88.39	28.77	512.24
9.	Gadchiroli	776.97	60.64	66.13	903.74
10.	Gondia	416.75	33.11	54.14	504.00
11.	Hingoli	279.22	00.00	8.70	287.92
12.	Jalgaon	761.98	52.53	34.31	848.82
13.	Jalna	427.90	50.80	11.05	489.75
14.	Kolhapur	1449.74	88.69	61.20	1599.63
15.	Latur	622.73	32.29	6.02	661.04
16.	Nagpur	1246.52	0.00	0.00	1246.52
17.	Nanded	766.47	71.62	6.82	844.91
18.	Nandurbar	355.74	31.98	90.37	478.09
19.	Nashik	1055.81	124.43	29.84	1210.08
20.	Osmanabad	490.11	35.74	9.81	535.66
21.	Parbhani	404.88	34.21	6.36	445.45
22.	Pune	1029.47	104.49	115.71	1249.67
23.	Ratnagiri	568.59	44.98	8.20	621.77
24.	Raigad	613.50	35.20	59.39	708.09
25.	Sangli	603.38	104.70	19.99	728.07
26.	Satara	813.36	61.57	27.87	902.80
27.	Sindhudurg	382.45	34.40	43.22	460.07
28.	Solapur	1743.99	213.94	73.84	2031.77
29.	Thane	902.54	89.49	83.38	1075.41
30.	Washim	283.26	18.14	26.65	328.05
31.	Yavatmal	769.94	138.98	15.87	924.79
	Total	22852.84	2016.27	1654.26	26523.37

(Source: Information received from CAFOs of 31 ZPs excluding Bhandara and Wardha)

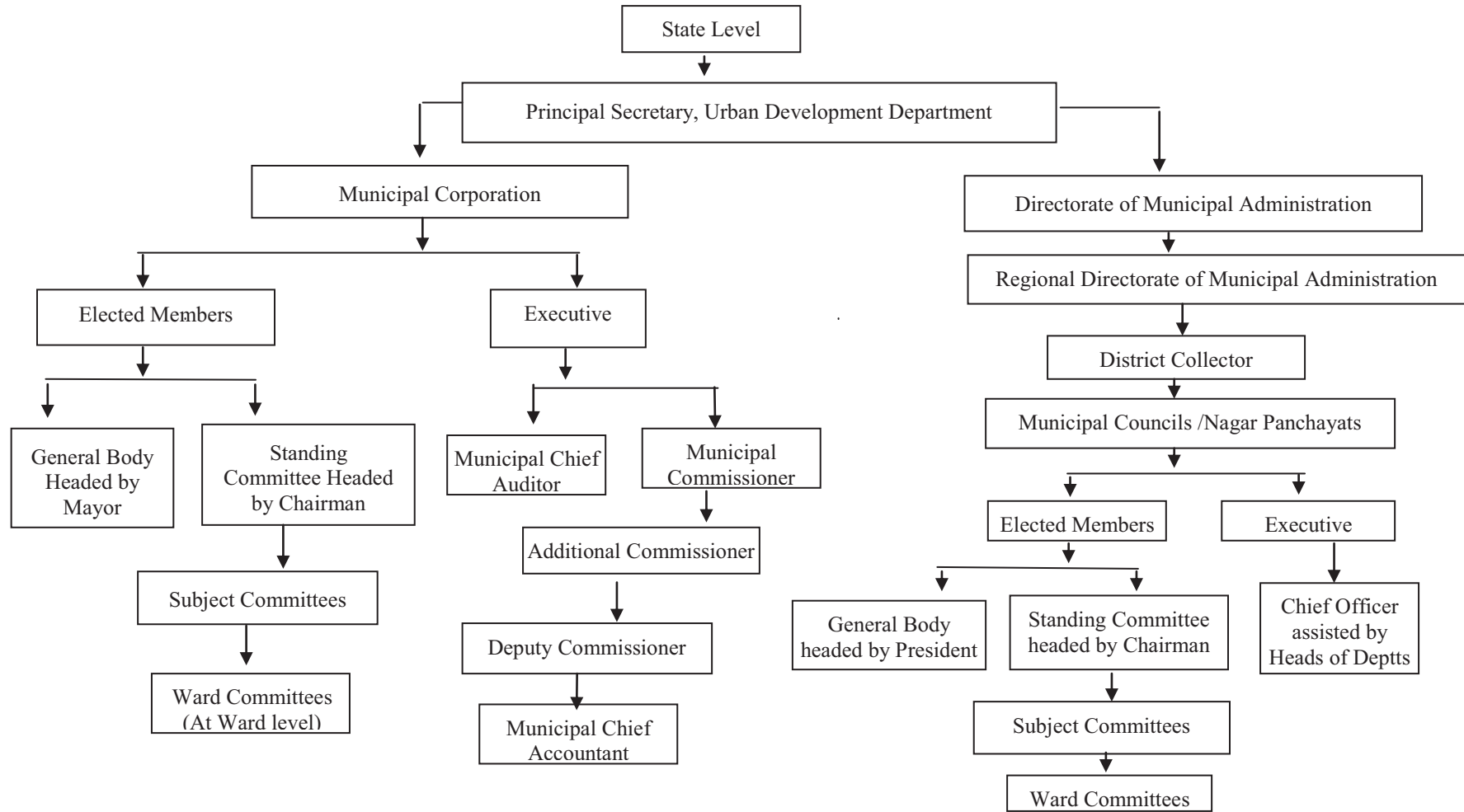
Appendix III				
<i>(Reference: Paragraph 1.10.4; Page No. 9)</i>				
Outstanding paragraphs from the Reports of Director, Local Fund Audit				
Year	Number of outstanding paragraphs		Objected amount (₹ in crore)	
	Government funds	ZPs own funds	Government funds	ZPs own funds
1962-63 to 2001-02	46065	8147	1651.11	185.35
2002-03	4690	1349	139.20	30.82
2003-04	4035	1352	175.35	28.16
2004-05	600	2575	159.62	48.88
2005-06	7640	3245	348.36	64.61
2006-07	8737	2269	661.04	66.53
2007-08	6358	944	557.70	31.48
2008-09	8143	1579	424.16	63.36
2009-10	8903	2851	905.88	109.59
2010-11	8606	3037	993.62	175.24
Total	109178	27154	6016.04	804.02

(Source: As per Annual Audit Review Report of DLFA for the year 2010-11)

Appendix IV

(Reference: Paragraph 2.3.1; Page No. 12)

Organisational structure

Appendix V							
<i>(Reference: Paragraph 2.4.5; Page No.13)</i>							
Financial position of Municipal Corporations							
(₹ in crore)							
Sr. No.	Name of the Corporations	2010-11		2011-12		2012-13	
		Receipts	Expenditure	Receipts	Expenditure	Receipts	Expenditure
1.	Ahmednagar	140.58	118.54	162.05	158.67	175.63	152.11
2.	Akola	137.55	182.24	299.72	273.36	227.62	254.21
3.	Amravati	124.55	113.43	141.75	146.94	257.00	129.00
4.	Aurangabad	263.51	264.42	295.58	287.85	371.22	376.51
5.	Bhiwandi-Nizampur	227.08	265.93	511.93	503.63	266.84	285.00
6.	Chandrapur ■	00.00	00.00	00.00	00.00	102.58	77.91
7.	Dhule	106.73	96.30	117.67	113.80	136.97	132.54
8.	Jalgaon	128.24	128.14	144.31	184.11	141.15	157.17
9.	Kalyan-Dombivli	749.79	704.39	827.38	771.78	809.90	669.42
10.	Kolhapur	184.33	182.85	151.34	261.79	336.75	323.17
11.	Latur ■	00.00	00.00	00.00	00.00	62.78	89.73
12.	Malegaon	129.01	134.08	179.74	174.39	274.62	224.57
13.	MCGM	19053.07	17683.94	18268.65	16870.76	22460.80	21275.46
14.	Mira-Bhayander	413.65	361.05	469.92	375.90	534.04	456.05
15.	Nagpur	807.79	833.07	807.08	746.89	939.83	880.76
16.	Nanded-Waghala	348.78	367.11	177.52	95.07	302.51	323.42
17.	Nashik	665.53	647.47	785.86	788.48	956.53	898.19
18.	Navi Mumbai	1011.38	727.18	993.03	854.92	1229.78	1197.58
19.	Parbhani ■	00.00	00.00	00.00	00.00	68.51	63.55
20.	Pimpri-Chinchwad	1576.10	1013.10	2624.22	1304.92	1700.98	1295.52
21.	Pune	2327.37	2062.29	2679.09	2468.21	2962.12	2826.72
22.	Sangli-Miraj-Kupwad	116.05	108.73	141.35	116.10	146.55	120.23
23.	Solapur	364.40	305.08	156.39	286.92	218.73	309.99
24.	Thane	1038.88	1019.08	1544.59	1332.31	1343.78	1242.85
25.	Ulhasnagar	222.58	239.57	234.60	236.04	266.24	264.28
26.	Vasai-Virar	*	*	521.50	293.80	752.12	541.68
	Total	30136.95	27557.99	32235.27	28646.64	37045.58	34567.62

(Source: Information received from respective Municipal Corporations)

* Information not furnished by the Corporation

■ Corporation created in 2012-13

Appendix VI

(Reference: Paragraph 2.4.6; Page No.13)

Arrears of property tax as on 31 March 2013

(₹ in crore)

Sr. No	Name of Municipal Corporation	Opening balance of arrears	Current demand	Total demand	Recovery			Closing balance
					Current	Arrears	Total	
1.	Ahmednagar	71.31	45.04	116.35	15.37	13.31	28.68	87.67
2.	Akola	8.07	12.33	20.40	8.65	7.11	15.76	4.64
3.	Amravati	22.86	49.00	71.86	21.86	00.00	21.86	50.00
4.	Aurangabad	14.21	85.79	100.00	58.12	0.00	58.12	41.88
5.	Bhiwandi-Nizampur	10.81	18.37	29.18	9.75	9.29	19.04	10.14
6.	Chandrapur	2.08	8.07	10.15	5.88	1.38	7.26	2.89
7.	Dhule	11.48	6.39	17.87	3.63	4.32	7.95	9.92
8.	Jalgaon	17.79	22.93	40.72	18.59	4.78	23.37	17.35
9.	Kalyan-Dombivli	130.98	192.66	323.64	138.67	41.48	180.15	143.49
10.	Kolhapur	12.05	26.13	38.18	22.58	15.07	37.65	0.53
11.	Latur	2.11	7.00	9.11	6.05	1.60	7.65	1.46
12.	Malegaon	9.55	8.73	18.28	4.95	3.48	8.43	9.85
13.	MCGM	9018.45	3657.08	12675.53	1509.81	471.67	1981.48	10694.05
14.	Mira-Bhayander	49.61	99.28	148.89	69.92	17.41	87.33	61.56
15.	Nagpur	112.46	98.32	210.78	84.76	77.64	162.40	48.38
16.	Nanded-Waghala	5.97	10.36	16.33	9.07	2.99	12.06	4.27
17.	Nashik	39.82	56.04	95.86	43.28	19.86	63.14	32.72
18.	Navi Mumbai	68.20	365.20	433.40	291.38	29.89	321.27	112.13
19.	Parbhani	2.27	5.50	7.77	1.56	2.44	4.00	3.77
20.	Pimpri-Chinchwad	95.80	128.91	224.71	99.82	43.47	143.29	81.42
21.	Pune	686.53	830.91	1517.44	464.93	177.00	641.93	875.51
22.	Sangli-Miraj-Kupwad	20.24	25.52	45.76	16.77	7.54	24.31	21.45
23.	Solapur	85.30	51.60	136.90	37.63	10.60	48.23	88.67
24.	Thane	105.92	188.08	294.00	30.13	209.00	239.13	54.87
25.	Ulhasnagar	158.25	95.56	253.81	30.90	19.93	50.83	202.98
26.	Vasai-Virar	33.75	65.60	99.35	43.61	20.56	64.17	35.18
	Total	10795.87	6160.40	16956.27	3047.67	1211.82	4259.49	12696.78

(Source: Information received from respective Municipal Corporations)

Appendix VII

(Reference: Paragraph 2.4.6; Page No.14)

Arrears of water charges as on 31 March 2013

(₹ in crore)

Sr. No	Name of Municipal Corporation	Opening balance of arrears	Current demand	Total demand	Recovery			Closing balance
					Current	Arrears	Total	
1.	Ahmednagar	16.12	60.78	76.90	4.19	3.59	7.78	69.12
2.	Akola	4.01	4.01	8.02	1.99	1.93	3.92	4.10
3.	Amravati *	0	0	0	0	0	0	0
4.	Aurangabad	40.93	18.20	59.13	15.76	0.00	15.76	43.37
5.	Bhiwandi-Nizampur	14.25	12.01	26.26	5.52	2.70	8.22	18.04
6.	Chandrapur #	0	0	0	0	0	0	0
7.	Dhule	8.88	6.20	15.08	2.77	2.19	4.96	10.12
8.	Jalgaon	8.20	14.49	22.69	11.13	2.80	13.93	8.76
9.	Kalyan-Dombivli	30.04	43.99	74.03	27.73	6.67	34.40	39.63
10.	Kolhapur	8.56	27.61	36.17	29.86	0.00	29.86	6.31
11.	Latur *	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
12.	Malegaon	9.34	7.40	16.74	3.76	3.18	6.94	9.80
13.	MCGM	732.66	589.93	1322.59	432.05	160.98	593.03	729.56
14.	Mira-Bhayander	2.77	29.77	32.54	28.13	1.57	29.70	2.84
15.	Nagpur	79.39	94.26	173.65	84.29	0.00	84.29	89.36
16.	Nanded-Waghala	1.28	2.13	3.41	1.83	0.73	2.56	0.85
17.	Nashik	21.00	32.83	53.83	26.13	12.72	38.85	14.98
18.	Navi Mumbai	0.00	65.72	65.72	65.64	0.00	65.64	0.08
19.	Parbhani	2.87	6.07	8.94	0.71	0.70	1.41	7.53
20.	Pimpri-Chinchwad	70.62	38.16	108.78	12.66	14.13	26.79	81.99
21.	Pune	309.63	65.00	374.63	67.87	0.00	67.87	306.76
22.	Sangli-Miraj-Kupwad	10.63	16.25	26.88	12.24	4.21	16.45	10.43
23.	Solapur	44.76	27.05	71.81	19.09	7.40	26.49	45.32
24.	Thane	52.54	69.96	122.50	17.83	49.19	67.02	55.48
25.	Ulhasnagar	83.11	5.62	88.73	2.32	0.00	2.32	86.41
26.	Vasai-Virar	5.44	31.27	36.71	28.92	5.92	34.84	1.87
	Total	1557.03	1268.71	2825.74	902.42	280.61	1183.03	1642.71

(Source: Information received from respective Municipal Corporations)

* Water supply by Maharashtra Jeevan Pradhikaran

Private water supply service

Appendix VIII

(Reference: Paragraph 2.4.7; Page No.14)

Statement of item-wise expenditure of all Municipal Corporations during the year 2008-09 to 2012-13

(₹ in crore)

Items of expenditure	2008-09		2009-10		2010-11		2011-12		2012-13	
	Total Expenditure	Percentage to total	Total Expenditure	Percentage to total	Total Expenditure	Percentage to total	Total Expenditure	Percentage to total	Total Expenditure	Percentage to total
1. Administration										
(a) Establishment	4735	19.50	4674	16.51	6700	24.31	7307	25.51	9941	28.76
(b) Others	850	3.50	1692	5.98	613	2.22	622	2.17	546	1.58
2. Recovery of taxes	131	0.54	00.00	00.00	00.00	00.00	00.00	00.00	00.00	00.00
3. Street lighting	368	1.52	321	1.13	449	1.63	592	2.07	652	1.89
4. Water Supply	1857	7.65	1154	4.08	3700	13.43	3474	12.13	3900	11.28
5. Public Security	164	0.68	74	0.26	117	0.42	107	0.37	117	0.34
6. Public Health	1736	7.15	572	2.02	1187	4.31	1266	4.42	1052	3.04
7. Drainage and sewerage	1121	4.62	506	1.79	1163	4.22	1065	3.72	1028	2.97
8. Construction works	5048	20.79	7082	25.02	3505	12.72	3834	13.38	4440	12.84
9. Transport	69	0.28	104	0.37	97	0.35	205	0.72	331	0.96
10. Education	1182	4.87	477	1.68	777	2.82	786	2.74	899	2.60
11. Expenditure on weaker sections	541	2.23	237	0.84	227	0.82	443	1.55	553	1.60
12. Extraordinary expenditure and loans extended	687	2.83	266	0.94	440	1.60	680	2.37	449	1.30
13. Other expenditure	5789	23.84	11149	39.38	8583	31.15	8266	28.85	10661	30.84
Total of Sr. No. 2 to 13	18693	77.00	21942	77.51	20245	73.47	20718	72.32	24081	69.66
Total expenditure	24278	100	28308	100	27558	100	28647	100	34568	100

(Source: Information received from respective Corporations)

Appendix IX

(Reference: Paragraph 2.4.8 Page No.14)

Financial position of Municipal Councils showing receipts, expenditure and arrears of property tax and water charges for the year 2012-13

(₹ in crore)

District	Sr. No.	Name of Municipal Councils	Receipt	Expenditure	Total demand of Property Tax	Arrears in Property Tax	Total demand of water charges	Arrears in water charges
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ahmednagar	1	Devlali Pravara	11.34	10.92	0.49	0.03	0.46	0.04
	2	Kopargaon	25.05	24.19	2.63	0.50	2.42	0.55
	3	Pathardi	7.71	9.98	1.59	1.06	0.40	0.11
	4	Rahata pimplas	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	5	Rahuri	13.36	13.75	0.77	0.15	0.87	0.55
	6	Sangamner	32.21	24.62	3.30	0.62	2.28	0.58
	7	Shirdi	18.91	13.56	3.40	1.24	0.94	0.46
	8	Shrigonda	8.21	1.82	1.01	0.09	0.35	0.16
	9	Shrirampur	38.24	39.11	3.37	3.11	2.82	2.75
Dhule	10	Dondaicha Varwade	40.24	41.27	1.18	0.23	1.38	0.66
	11	Sindkheda NP	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	12	Shirpur Waravade	53.02	45.90	1.81	0.05	1.69	0.03
Jalgaon	13	Amalner	40.16	35.57	3.22	1.54	2.16	0.96
	14	Bhadgaon	3.61	3.06	2.38	1.40	1.22	0.64
	15	Bhusaval	41.06	38.85	16.03	7.47	2.71	1.43
	16	Chalisgaon	53.91	52.30	3.55	0.79	1.65	0.19
	17	Chopada	15.17	13.76	2.00	0.60	1.37	0.37
	18	Dharangaon	2.40	4.32	0.99	0.35	0.61	0.18
	19	Erandol	11.61	11.35	0.88	0.08	0.68	0.02
	20	Faizpur	9.77	9.00	0.96	0.38	0.77	0.25
	21	Jamner	18.36	13.29	1.44	0.66	0.94	0.61
	22	Pachora	19.46	14.04	4.58	2.90	0.98	0.18
	23	Parola	5.05	9.23	1.21	0.48	0.84	0.35
	24	Raver	5.19	5.80	0.70	0.07	0.62	0.06

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Jalgaon	25	Savda	4.76	4.64	0.68	0.13	0.45	0.03
	26	Yawal	8.88	8.93	0.62	0.05	0.48	0.04
Kolhapur	27	Gadhinglaj	10.24	10.08	2.04	0.43	0.78	0.20
	28	Ichalkaranji	147.25	127.77	14.90	2.47	5.82	1.70
	29	Jaysingpur	13.76	12.39	2.13	0.60	0.84	0.20
	30	Kagal	14.56	20.95	1.45	0.63	0.67	0.08
	31	Kurundwad	11.35	5.99	0.64	0.15	0.78	0.19
	32	Malkapur	1.54	1.37	0.28	0.01	0.09	0.01
	33	Murgud	6.87	5.76	0.20	0.02	0.23	0.00
	34	Panhala	3.43	2.79	0.13	0.08	WCNA	WCNA
	35	Vadgaon	12.78	9.39	0.67	0.15	0.44	0.14
Nandurbar	36	Nandurbar	21.20	24.22	4.86	0.85	1.88	0.26
	37	Navapur	4.47	5.13	1.48	0.77	0.51	0.20
	38	Shahada	9.26	9.33	2.10	0.69	1.98	0.95
	39	Taloda	4.42	5.24	0.83	0.38	0.33	0.21
Nashik	40	Bhagur	4.87	3.93	0.33	0.15	0.27	0.09
	41	Igatpuri	8.87	8.39	0.80	0.19	0.62	0.29
	42	Manmad	24.91	23.60	1.64	0.46	2.59	2.22
	43	Nandgaon	5.87	5.85	0.44	0.14	0.68	0.26
	44	Satana	11.86	11.30	9.43	8.17	0.64	0.19
	45	Sinner	17.49	16.70	5.05	1.24	1.59	0.20
	46	Trimbak	4.10	3.62	0.51	0.05	0.21	0.03
	47	Yeola	11.44	6.36	1.95	0.35	0.82	0.14
Pune	48	Alandi	0.06	0.04	0.03	0.01	0.01	0.00
	49	Baramati	31.81	35.19	4.18	1.46	1.43	0.45
	50	Bhor	7.74	9.08	1.09	0.50	0.82	0.47
	51	Daund	20.84	14.90	0.93	0.22	0.95	0.17
	52	Indapur	11.66	14.76	1.82	0.83	0.62	0.08
	53	Jejuri	6.19	8.53	0.65	0.26	0.31	0.10
	54	Junnar	8.62	5.29	1.03	0.28	0.72	0.21
	55	Lonavala	30.36	23.21	5.86	1.38	4.89	2.47
	56	Saswad	9.92	8.75	2.27	0.64	1.24	0.31

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Pune	57	shirur	6.71	14.80	1.85	0.47	0.88	0.31
	58	Talegaon Dabhade	21.45	15.74	6.17	2.42	4.08	1.83
Ratnagiri	59	Chiplun	18.37	17.28	4.27	1.41	1.03	0.33
	60	Dapoli	6.87	5.34	1.18	0.35	0.33	0.12
	61	Devrukh NP	0.61	0.75	0.41	0.13	0.32	0.11
	62	Guhagar NP	0.64	1.32	0.14	0.01	0.14	0.01
	63	Khed	7.57	6.85	1.32	0.47	0.56	0.20
	64	Lanja NP	0.27	0.23	0.14	0.03	0.10	0.02
	65	Rajapur	7.78	8.27	0.46	0.12	0.27	0.10
	66	Ratnagiri	29.17	26.63	5.71	2.87	3.02	0.56
Raigad	67	Alibag	11.73	11.19	2.69	0.62	1.10	0.47
	68	Karjat	14.46	13.02	3.18	1.49	0.70	0.23
	69	Khopoli	43.75	39.51	5.84	1.94	1.01	0.31
	70	Mahad	10.53	8.08	2.53	1.10	0.57	0.23
	71	Matheran	4.44	9.26	0.22	0.04	0.00	0.00
	72	Murud-Janjira	3.38	3.30	0.54	0.21	0.24	0.04
	73	Panvel	74.06	59.06	10.84	3.87	4.40	1.20
	74	Pen	13.73	11.31	2.88	0.61	1.43	0.34
	75	Roha	14.32	9.58	2.14	0.43	0.79	0.13
	76	Shriwardhan	6.19	6.31	0.42	0.08	0.22	0.04
	77	Uran	11.80	11.10	2.05	0.58	1.68	0.61
Sangli	78	Ashta	19.30	20.33	0.83	0.38	0.26	0.10
	79	Islampur	20.09	17.83	1.92	0.57	1.93	0.26
	80	Jat	0.78	0.25	0.07	0.07	0.06	0.06
	81	Tasgaon	16.51	18.40	0.83	0.29	0.74	0.14
	82	Vita	23.89	20.80	2.36	1.60	1.73	0.36
Satara	83	Karad	29.17	42.19	0.04	0.01	0.03	0.01
	84	Mahabaleshwar	26.37	17.25	1.15	0.28	1.37	0.44
	85	Malkapur	7.79	6.31	1.60	0.38	0.96	0.02
	86	Mhaswad	7.77	2.75	0.45	0.10	0.56	0.22
	87	Panchgani	22.43	11.59	1.83	0.92	WCNA	WCNA
	88	Phaltan	24.45	23.05	3.55	1.07	1.85	0.86
	89	Rahimpur	8.57	6.68	0.41	0.16	0.37	0.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Satara	90	Satara	73.66	53.49	13.37	5.89	3.63	1.44
	91	Wai	13.53	13.05	1.79	0.37	1.18	0.36
Sindhudurg	92	Kankavali	5.76	2.41	0.56	0.05	0.16	0.05
	93	Malvan	7.34	6.74	0.72	0.08	0.26	0.02
	94	Sawantwadi	13.86	10.65	0.77	0.04	1.07	0.06
	95	Vengurla	8.85	3.63	0.55	0.10	0.16	0.00
Solapur	96	Akkalkot	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	97	Barshi	58.00	50.87	6.59	2.52	6.73	3.16
	98	Dudhani	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	99	Karmala	2.44	5.34	1.06	0.44	0.82	0.16
	100	Kurduwadi	8.94	8.82	0.81	0.35	1.60	0.33
	101	Mangalwedha	9.08	7.46	0.61	0.13	0.41	0.10
	102	Maindargi	3.77	3.24	0.20	0.10	0.18	0.03
	103	Pandharpur	42.40	44.68	4.19	1.59	2.89	1.29
Thane	104	Sangola	18.18	15.97	0.77	0.03	0.86	0.13
	105	Ambernath	117.91	70.73	10.87	1.21	2.43	0.58
	106	Dahanu	14.59	18.76	2.85	0.36	1.09	0.59
	107	Jawhar	5.05	4.97	0.60	0.30	0.36	0.08
	108	Kulgaon Badlapur	108.04	113.40	9.77	2.22	WCNA	WCNA
Akola *	109	Palghar	16.72	10.97	7.91	4.28	1.70	0.96
	110	Akot	0.37	0.33	2.45	1.19	0.00	0.00
	111	Balapur	7.50	7.34	0.29	0.06	0.00	0.00
	112	Murtizapur	26.85	24.63	0.49	0.03	1.74	1.69
	113	Patur	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Amravati	114	Telhara	16.53	7.00	0.33	0.07	0.48	0.07
	115	Chandur Rly	9.44	8.49	0.38	0.18	0.28	0.11
	116	Chikhali	37.52	0.24	1.97	0.89	1.08	0.68
	117	Dhamangaon Rly	10.90	9.66	0.95	0.62	0.52	0.14
	118	Achalpur	61.71	49.57	5.99	1.80	4.52	2.29
	119	Anjangaon	10.61	6.44	0.90	0.07	WCNA	WCNA
	120	Chandur Bazar	4.71	6.30	0.48	0.22	0.75	0.22
	121	Chikhaldara	5.00	5.21	0.24	0.06	WCNA	WCNA
	122	Daryapur	11.30	3.53	0.53	0.67	0.00	0.00
	123	Morshi	11.77	19.84	1.36	0.49	1.64	0.41
124	Warud	12.24	6.07	2.81	1.20	1.19	0.29	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Amravati	125	Shendurjanaghat	9.54	8.34	0.28	0.03	0.28	0.04
Aurangabad	126	Gangapur	9.60	7.82	0.58	0.22	1.19	0.92
	127	Kannad	8.14	6.48	1.08	0.60	1.51	1.04
	128	Khultabad	4.85	3.94	0.24	0.05	0.32	0.06
	129	Paithan	13.76	15.41	0.65	0.59	1.06	1.01
	130	Vaijapur	16.41	27.65	1.67	0.31	0.64	0.10
	131	Sillod	12.83	8.42	1.54	0.92	1.77	1.54
Beed	132	Ambejogai	20.39	14.92	2.56	0.22	3.04	0.57
	133	Kaij	7.15	7.15	3.11	2.30	1.21	0.63
	134	Beed	49.96	47.14	7.06	4.10	9.06	6.04
	135	Dharur	5.12	4.45	0.20	0.10	0.71	0.34
	136	Georai	10.04	6.09	0.76	0.48	1.48	1.02
	137	Majalgaon	5.67	8.22	0.45	0.02	1.93	1.69
	138	Parli Vajjnath	42.19	17.94	2.73	1.24	2.29	1.36
Bhandara	139	Pavni	3.77	5.86	0.31	0.07	0.36	0.03
	140	Bhandara	45.68	46.81	2.23	0.61	1.93	0.49
	141	Tumsar	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Buldhana	142	Buldana	23.77	30.76	3.63	0.82	1.57	0.52
	143	Deulgaon Raja	11.44	10.23	0.75	0.31	0.30	0.09
	144	Khamgaon	47.64	32.88	4.70	1.73	1.40	0.60
	145	Sindkhedraja	6.83	5.77	0.64	0.45	0.21	0.09
	146	Nandura	11.66	11.92	1.60	0.85	0.82	0.57
	147	Chikhali	37.52	24.42	1.97	0.89	1.08	0.68
	148	Malkapur	21.43	23.67	1.80	0.57	0.02	0.01
	149	Mehkar	34.99	16.02	1.45	0.12	0.92	0.08
	150	Lonar	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	151	Shegaon	15.86	16.83	2.39	0.85	1.60	0.55
	152	Jalgaon Jamod	3.93	5.19	0.40	0.21	WCNA	WCNA
Chandrapur	153	Chandrapur	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	154	Ballarpur	25.71	24.96	2.79	0.44	0.00	0.00
	155	Bhadrawati	17.04	22.10	1.37	0.43	0.54	0.26
	156	Brahmapuri	18.45	8.26	1.97	0.71	0.60	0.25
	157	Mul	7.80	5.89	0.95	0.34	0.42	0.19
	158	Rajura	17.87	10.65	0.76	0.10	0.39	0.06

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Chandrapur	159	Warora	7.87	0.12	0.01	0.00	0.01	0.00
Gadchiroli	160	Desaiganj	14.49	16.32	0.44	0.03	0.39	0.12
	161	Gadchiroli	15.95	16.59	2.34	0.59	0.71	0.20
Gondia	162	Tirora	20.67	28.65	0.73	0.25	0.00	0.00
	163	Gondia	111.33	107.77	8.26	4.88	0.00	0.00
Hingoli	164	Hingoli	9.86	8.28	1.70	0.42	1.71	0.64
	165	Kalamnuri	5.64	5.50	0.17	0.03	0.29	0.18
	166	Basmath	17.90	20.91	2.62	1.78	1.12	0.77
Jalana	167	Bhokardan	0.43	2.86	0.31	0.07	0.29	0.12
	168	Partur	4.23	7.61	0.27	0.03	0.30	0.08
	169	Jalna	0.53	0.60	0.26	0.20	0.06	0.05
	170	Ambad	7.28	0.26	0.34	0.11	0.70	0.51
Latur	171	Latur	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	172	Ahmedpur	10.67	7.09	0.61	0.02	0.73	0.03
	173	Ausa	6.61	6.01	0.48	0.02	0.63	0.41
	174	Nilanga	9.48	6.24	4.22	3.68	4.24	3.62
	175	Udgir	28.73	23.19	2.60	0.49	1.77	0.62
Nagpur	176	Kalmeshwar	10.82	11.76	0.77	0.09	0.82	0.07
	177	Kamptee	15.60	18.06	1.27	0.73	3.44	2.49
	178	Katol	30.56	30.95	1.74	0.33	0.93	0.12
	179	Mowad	6.56	1.32	0.12	0.02	0.11	0.01
	180	Narkhed	12.81	15.63	0.69	0.34	0.52	0.21
	181	Umred	37.55	30.87	1.47	0.54	0.88	0.28
	182	Saoner	35.42	14.23	1.47	0.53	0.45	0.04
	183	Khapa	13.65	11.11	0.20	0.03	0.20	0.09
	184	Ramtek	8.34	4.56	0.48	0.04	0.47	0.18
	185	Mohapa	10.83	6.30	0.14	0.02	0.10	0.01
Nanded	186	Billoli	3.89	5.33	0.38	0.04	0.54	0.14
	187	Loha	0.36	6.08	0.33	0.09	0.17	0.06
	188	Degloor	12.01	11.22	0.60	0.09	1.11	0.41
	189	Dharmabad	10.89	3.94	0.15	0.02	0.33	0.07
	190	Hadgaon	5.01	0.81	0.33	0.09	0.64	0.37
	191	Kandhar	4.99	5.33	0.38	0.04	0.54	0.14
	192	Kinwat	8.41	5.84	0.49	0.09	0.23	0.08
	193	Mudkhed	12.11	44.78	0.20	0.03	0.27	0.05

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Nanded	194	Mukhed	13.35	9.15	0.68	0.25	0.69	0.36
	195	Umari	2.71	6.53	0.17	0.03	0.23	0.02
	196	Bhokardan	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	197	Mahur	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	198	Ardhapur	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	199	Kundalwadi	1.57	2.30	0.16	0.09	0.17	0.11
Osmanabad	200	Kallam	7.43	5.57	0.47	0.16	0.91	0.56
	201	Omerga	7.69	8.09	0.76	0.26	0.55	0.28
	202	Paranda	6.95	13.05	0.25	0.04	0.16	0.06
	203	Tuljapur	4.21	9.02	0.22	0.06	0.45	0.08
	204	Bhoom	6.16	5.11	0.41	0.12	0.73	0.29
	205	Murum	4.11	5.22	0.16	0.05	0.23	0.05
	206	Naldurg	4.22	4.81	0.12	0.02	0.17	0.02
Parabhani	207	Gangakhed	12.54	12.76	0.35	0.23	1.22	0.91
	208	Purna	6.55	4.47	0.53	0.09	0.31	0.15
	209	Sonpeth	6.79	7.56	0.12	0.02	0.10	0.02
	210	Jintur	13.58	0.00	0.62	0.29	1.51	1.03
	211	Selu	11.98	11.97	1.14	0.54	2.40	2.23
	212	Manwath	0.10	0.12	0.00	0.00	0.01	0.00
	213	pathri	8.49	7.18	0.35	0.12	0.28	0.09
Wardha	214	Hinganghat	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	215	Arvi	8.75	7.56	0.75	0.14	0.02	0.00
	216	Pulgaon	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	217	Wardha	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	218	Sindi	6.00	5.20	0.40	0.17	0.30	0.13
	219	Deoli	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Washim *	220	Mangrulpir	11.71	12.27	0.90	0.21	0.35	0.16
	221	Karanja Lad	22.18	21.02	2.45	1.06	WCNA	WCNA
	222	Risod	12.14	11.30	2.13	0.55	0.57	0.15
	223	Washim	57.42	35.86	8.40	5.06	2.12	1.58
Yawatmal	224	Yavatmal	31.00	63.29	10.52	7.22	WCNA	WCNA
	225	Darwaha	8.31	7.70	0.55	0.06	0.78	0.64
	226	Digras	17.19	16.60	0.00	0.00	0.00	0.00
	227	Ghatanji	6.37	5.98	1.09	0.71	0.33	0.10
	228	Pandharkawda	19.03	16.39	1.03	0.23	0.68	0.04

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Yawatmal	229	Pusad	23.83	22.44	0.90	0.18	1.62	0.46
	230	Umarkhed	21.98	14.58	1.29	0.52	0.72	0.37
	231	Wani	9.60	8.62	1.91	1.17	0.87	0.24
	232	Ner Nababpur	8.78	3.71	0.49	0.11	0.55	0.15
	233	Arni	5.74	3.71	0.81	0.33	0.91	0.53
Total			3701.94	3296.82	410.98	156.83	215.57	91.86

(Source: Information received from respective Municipal Councils)

Information wherever not furnished by any Municipal Council has been indicated as '0'.

WCNA= Water Charges not applicable as water is being supplied by Maharashtra Jeevan Pradhikaran

Appendix X					
<i>(Reference: Paragraph 3.2.2.1; Page No. 23)</i>					
Statement showing non-return/short-return of interest on cancelled/curtailed projects					
(₹ in crore)					
Sl. No.	Name of the ULB	Name of the project	Interest worked out at 12.5 per cent*	Interest refunded	Outstanding interest
1	2	3	4	5	6
1.	SRA, Nagpur	Jay Bajrang Nagar (cancelled)	1.77	0.73	1.04
		North Zone Nagpur (cancelled)	3.23	0	3.23
		Nagpur-3 (Curtailed)	0.09	0	0.09
		Nagpur-2 (Curtailed)	1.25	0	1.25
		Nagpur-6 (Curtailed)	0.47	0	0.47
		Nagpur (W) (Curtailed)	3.76	0	3.76
		Nagpur-4 (Curtailed)	0.9	0	0.9
2.	Amravati Municipal Corporation	Phase-I (Cancelled)	1.77	0	1.77
		Phase-II (Cancelled)	1.53	0	1.53
3.	Nashik Municipal Corporation	Bhimwadi & Shivajiwadi (cancelled)	5.01	1.97	3.04
4.	Malegaon Municipal Corporation	Phase-VIII (cancelled)	2.21	0.98	1.23
5.	Pune Municipal Corporation	Kondhawa (cancelled)	3.71	0	3.71
		Lohgaon (cancelled)	7.91	0	7.91
		Kothrud (cancelled)	2.97	0	2.97
		Hadapsar (curtailed)	4.28	0	4.28
		Street Vendors (cancelled)	0.14	0	0.14
6.	NMMC	BSUP project, Phase-I (cancelled)	11.44	7.75	3.69
	Total		52.44	11.43	41.01

* At Prime Lending Rate

Source: CSMC minutes and information collected by audit from ULBs/statutory agencies

Appendix XI					
<i>(Reference: Paragraph 3.2.2.1; Page No. 23)</i>					
Statement showing non-return of accrued interest on BSUP/IHSDP grants					
(₹ in crore)					
Sr. No.	Name of ULB	Grant received by ULBs (Central /State)	Accrued interest on parked grants	Interest refunded	Out-standing interest amount
1.	Kolhapur Municipal Corporation	21.33	3.13	0	3.13
2.	Ashta Municipal Council (Sangli)	24.94	1.08	0	1.08
3.	Malegaon Municipal Corporation (Nashik)	133.85	5.14	3.53	1.61
4.	Dondaicha Municipal Council (Dhule)	54.23	0.48	0	0.48
5.	Dhule Municipal Corporation	53.75	0.31	0	0.31
6.	Jamner Municipal Council (Jalgaon)	18.99	0.56	0	0.56
7.	Amalner Municipal Council (Jalgaon)	9.71	0.1	0	0.1
8.	Aurangabad Municipal Corporation	5.88	1.4	0	1.4
9.	Latur Municipal Corporation	54.53	0.49	0	0.49
10.	Naldurg Municipal Council (Osmanabad)	9.29	0.24	0	0.24
11.	Buldhana Municipal Council	23.77	1.22	0	1.22
12.	Mira Bhayander Municipal Corporation	48.22	7.35	0	7.35
13.	Nashik Municipal Corporation	115.25	10.48	0	10.48
14.	Nanded Waghala Municipal Corporation	495.69	10.67	0	10.67
	Total	1069.43	42.65	3.53	39.12

Source: Information furnished by ULBs

Appendix-XII*(Reference: Paragraph 3.3.1; Page No.24)***Statement showing cancelled/curtailed BSUP-IHSDP projects****(₹ in crore)**

Sl. No.	Name of ULBs / Cancelled BSUP Project	No. of DUs sanctioned	Date of sanction	No. of DUs cancelled/ curtailed	Project cost	GoI share	GoM share	ULB and beneficiaries Share	Date of cancellation	Reasons for cancellation/ curtailment
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
BSUP (cancelled/curtailed projects)										
1.	Navi Mumbai MC (01 project)	13600	28.11.06	13600	299.80	139.44	80.42	79.93	12.09.11	NMMC undertook (November 2006) construction of 13,600 DUs at a cost of ₹ 299.80 crore under BSUP. NMMC could not implement the project as the land belonged to CIDCO which did not hand over the proposed site. NMMC surrendered the grants (January 2009/ May 2010) to the SLNA. The project was entrusted to CIDCO (August 2010) by the State Government but till February 2014, the project has not been commenced by CIDCO.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2.	Pune MC (07 projects)	32953	28.08.06 to 28.11.06	26650	300.69	144.09	93.57	63.02	12.09.11 to 03/2013	The Municipal Corporation cancelled/curtailed execution of 26,650 of 32,953 DUs sanctioned under BSUP on the plea of non-availability of land, resistance from land owners for delay in getting compensatory Transfer of Development Rights, price escalation <i>etc.</i> This clearly indicated poor planning and lack of coordination in implementation of the projects.
3.	Pimpri Chinchwad MC (02 projects)	18290	06.10.07 to 24.02.09	11570	597.65	239.47	143.14	215.05	12.09.11 to 03.12.13	Of the 18,290 DUs sanctioned, 5,040 DUs meant for Pimpri Chinchwad New Town Development Authority project was cancelled due to non-availability of land and beneficiaries' reluctance to shift and construction of 6,530 out of 13,250 DUs for EWS project could not commence for want of clear site and the State Government submitted to CSMC (December 2013) proposal for cancellation of the work.
4.	Nagpur (Statutory Agency) (08 projects)	15907	28.11.06 to 21.02.09	11526	449.29	231.03	197.07	21.20	12.09.11 to 19.07.12	Resistance from beneficiaries for relocation, tenant rights issues, high rise/monolithic concrete construction method <i>etc.</i>

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
5.	Nashik MC (05 projects)	9280	28.11.06	4800	85.82	46.84	22.12	16.86	12.09.11 and 19.07.12	Non-availability of land and inability of ULB to relocate the project site and change in location, opposition from nearby residents <i>etc.</i>
	Total for BSUP project	90030		68146	1733.25	800.87	536.32	396.06		
IHSDP (cancelled/curtailed projects)										
6.	Amravati MC (03 projects)	4251	22.10.08 to 28.01.09	4251	95.44	56.12	35.38	3.93	30.5.11 to 19.07.12	The Municipal Corporation proposed execution of three projects comprising construction of 4,251 DUs (October 2008/January 2009) under IHSDP on private and State Government land involving 3.52 ha and 19.99 ha respectively. However, no effective steps were taken for transfer of State Government land as well as acquisition of private land though the same was proposed in DPRs. The projects were cancelled in May 2011 and July 2012. As a result, the beneficiaries remained deprived of the benefits of the projects.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
7.	Katol Municipal Council (01 project)	1418	27.02.07	683	9.15	7.58	1.29	0.29	31.3.12	The selection of site was not proper. The site in question was not free from encumbrances and land use was not taken into account by the consultant while submitting DPR. ULB had penalized the consultant but the project was curtailed.
8.	Narkhed Municipal Council (01 project)	680	15.05.07	69	1.72	0.53	1.20	Included in State Share	19.07.12	69 out of 680 proposed DUs were cancelled as they fell in the low-line area, which was not found fit for construction.
Total for IHSDP project		6349		5003	106.31	64.23	37.87	4.22		
Grand Total for BSUP and IHSDP projects		96379		73149	1839.56	865.10	574.19	400.28		

Source: CSMC minutes and replies furnished by ULBs/statutory agencies

Appendix-XIII

(Reference: Paragraph 3.3.2: Page No. 24)

Statement showing non-commencement of works in test-checked projects

Sl. No.	Name of ULBs/Statutory agencies	Name of test-checked project	Date of sanction/Revision	Sanctioned/Revised project cost (₹ in crore)	No. of DUs finally taken up for execution	DUs completed	DUs allotted	DUs in progress	DUs not started	Sanctioned cost of non-started DUs (₹ in crore)	Reasons for non-commencement of works
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Mumbai Board of MHADA	LIG housing for mill workers	14.12.2006	737.78	8082	6948	2683	00	1134	113.62	Non-transfer of respective textile mill land to Mumbai Board of MHADA.
		Transit Shelters	14.12.2006		3918	3204	2616	00	714		
2.		Permanent Transit Shelters	14.12.2006	245.53	6832	6549	4750	72	211	7.58	Non-availability of clear site.
3.	MBMC	MBMC	11.11.2009	279.55	4136	0	0	1082	3054	205.07	Delay in construction of transit shelters and non-shifting of beneficiaries from construction sites.
4.	Thane MC	Thane-I	28.2.2012	193.91	4621	2387	1332	1964	270	11.33	Tendering process started.
5.	KDMC	KDMC-I	06.12.2007	338.88	8142	307	300	3650	4185	174.18	Non-availability of clear site and dispute on price escalation with contractors.
6.	Pune MC	Yerawada	05.02.2009	140.82	4000	2099	2099	1191	710	24.99	Delay in payment of contribution and submission of required documents by beneficiaries.
7.		Pune-Dormitory	14.12.2006	5.26	1594	0	0	289	1305	4.31	Land problem and escalation in cost of work.
8.		Hadapsar	9.11.2012	39.83	2408	1748	407	660	0	0	Construction delayed due to land problems and escalation in cost of work.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
9.	PCMC	EWS	06.10.2007	228.08	6720	5580	1554	426	714	24.23	Non-acquisition of designated lands.
10.		PCMC-II	28.09.2006	94.98	4960	1540	1040	700	2720	52.09	Construction of DUs started without obtaining NOC from Defence authorities. Matter is sub-judice.
11.	KBMC	KBMC-I	29.12.2008	77.33	1634	460	0	560	614	29.06	Change in construction site due to encroachment on designated land.
12.	Nashik MC	Chunchale: I, II and III	28.11.2006	125.35	6000	1280	800	2480	2240	46.8	Uneven site condition and dispute between NMC and the contractor for payment of price escalation.
13.		New Nashik (CIDCO)	19.7.2012	67.29	2800	1,100	340	360	1340	32.2	Non-availability of designated land, public agitation against execution of project at designated site, change of site <i>etc.</i>
14.	SRA, Nagpur	Nagpur- III	23.2.2012	56.88	1017	398	398	446	173	9.68	Reluctance of beneficiaries to shift to DUs in multi-storied buildings.
15.		Nagpur SRA (PPP)	19.7.2012	116.72	1694	0	0	160	1534	105.7	Poor response to PPP project, delay in getting environment clearance and building plans.
16.	Nanded MC	Integrated Housing- I	29.12.2006	87.06	4132	2933	2933	722	477	10.05	Delay in selection of beneficiaries, getting beneficiaries contribution <i>etc.</i>
17.		Integrated Housing- II	20.12.2007	256.83	7820	4756	4599	1571	1493	49.03	Delay in selection of beneficiaries, getting beneficiaries contribution <i>etc.</i>
18.		NTC project	18.12.2009	217.01	5136	0	0	00	5136	217.01	Non transfer of National Textile Mill/Gurudwara lands as proposed in DPR, Court cases <i>etc.</i>
Total (BSUP)				3309.09	85646	41289	25851	16333	28024	1116.93	
IHSDP											
19.	Wai (Council)	Wai	03.02.2009	6.89	342	0	0	168	174	3.51	Encroachment on proposed site, delay in changing of nature of reservation of land, beneficiaries reluctance <i>etc.</i>
20.	Kolhapur MC	Kolhapur	12.12.2006	8.60	761	761	724	0	0	0	Project completed.
21.		Sangli MC	26.02.2009	93.88	3798	0	0	1395	2403	59.4	Opposition from beneficiaries for ground floor DUs, land problems <i>etc.</i>

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
22.	Ashta (Council)	Ashta	27.02.2007	15.99	1256	1204	1175	52	0	0	Work in progress.
23.	Malegaon MC	Malegaon-III	15.01.2009	28.24	1440	1344	0	0	96	1.88	Delay in vacating encroachments on site, uneven site condition and relocation of site.
24.		Malegaon-V	15.01.2009	29.31	1440	720	0	432	288	5.86	
25.		Malegaon-XIX	23.03.2012	53.05	1440	0	0	240	1,200	44.21	
26.	Dondicha (Council)	DPR-II	10.12.2008	23.97	1050	998	998	52	0	0	Work in progress.
27.	Dhule MC	Dhule-I	28.02.2009	23.58	966	906	276	60	0	0	Work in progress.
28.		Dhule-II	13.03.2012	34.96	1200	0	0	480	720	20.98	Poor response in tendering and delay in award of contracts.
29.	Jamner (Council)	Jamner	29.11.2007	15.61	1238	1104	0	134	0	0	Work in progress.
30.	Amalner (Council)	Amalner	28.02.2009	12.05	462	414	0	48	0	0	Work in progress.
31.	Aurangabad MC	Aurangabad	27.02.2007	11.84	617	288	256	11	318	6.1	Beneficiaries' contribution not received.
32.	Naldurg (Council)	Naldurg	9.01.2008	20.69	1206	302	0	76	828	14.21	No clear land was available due to encroachments.
33.	Anjangaon (Council)	Anjangaon Surji	10.12.2008	21.91	816	0	0	124	692	18.58	Non transfer of designated Government land.
34.	Chandur Railway (Council)	Chandur Railway	16.12.2008	6.82	347	231	0	88	28	0.55	Late receipt of grants and beneficiaries' willingness to construct DUs themselves.
35.	Murtijapur (Council)	Murtijapur-I	10.12.2008	24.56	1003	198	80	344	461	11.29	Government land not transferred to ULBs though taken up with the Collectorate.
36.		Murtijapur-II	20.3.2012	21.34	620	0	0	18	602	20.72	Government land not transferred to ULBs though taken up with the Collectorate.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
37.	Buldhana (Council)	Buldhana-I	19.10.2007	12.52	892	762	679	130	00	0	Allotment of work to beneficiaries in lieu of contractor.
38.	Khamgaon (Council)	Khamgaon I	27.02.2008	27.37	1430	922	162	508	0	0	Work in progress.
39.		Khamgaon-II	20.03.2012	22.24	710	22	0	27	661	20.71	Work in progress.
40.	Lonar (Council)	Lonar	22.10.2008	17.84	700	126	0	210	364	9.28	Work in progress.
41.	Katol (Council)	Katol	01.05.2012	10.53	735	644	525	13	78	1.12	Work in progress.
42.	Narkhed (Council)	Narkhed-I	19.07.2012	6.95	611	444	421	4	163	1.85	Grants received very late resulting in late payment to contractor. Later on, the contractor demanded current rate for balance construction which was not accepted by the ULB.
43.		Narkhed-II	30.05.2011	36.85	1603	0	0	285	1318	30.3	Beneficiaries were constructing the DUs however, cost overrun made them reluctant for opting the scheme thereby delaying the work.
44.	Bhandara (Council)	Bhandara-I	30.09.2008	22.99	1169	650	201	51	468	9.2	Delay in tendering process and poor response from bidders.
45.		Bhandara-II	30.05.2011	38.75	1544	128	0	371	1045	26.23	Delay in tendering process and poor response from bidders.
46.	Wardha (Council)	Wardha	30.07.2008	12.50	634	346	0	72	216	4.26	Work in progress.
47.	Pulgaon (Council)	Pulgaon	26.11.2008	8.12	302	102	0	18	182	4.89	Land problem.
48.	Sawantwadi (Council)	Sawantwadi	27.02.2008	1.34	62	62	62	0	0	0	Project completed.
Total (IHSDP)				671.29	30394	12678	5559	5411	12305	315.13	
Grand Total (BSUP+IHSDP)				3980.38	116040	53967	31410	21744	40329	1432.06	

Note: Of the 51 test-checked projects, two were infrastructure projects (there was no construction of DUs) and one project was cancelled. Of the 48 projects, in two projects (Sl. No. 20 and 48), there was no delay in commencement of DUs and all the DUs were completed.

Source: CSMC minutes, monthly progress reports and replies furnished by ULBs/statutory agencies

Appendix-XIV

(Reference: Paragraph 3.4.1; Page No.31)

Statement showing delay in award of works in test-checked projects leading to cost overrun

(₹ in crore)

Sl. No.	Name of ULB	Name of project (Date of sanction)	DUs sanctioned	Sanctioned cost	Actual number of DUs for which contracts were awarded	Proportionate sanctioned cost of reduced number of DUs	Date of award of work	Cost of work awarded	Cost overrun	Time overrun (months)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 (Col 9 – Col 7)	11 (Col 8- Col 3)
1.	Latur MC	Infra projects (28.1.2009)	Infra project	51.67	Infra project	51.67	05.12.2009	56.83	5.16	10
2.	KBMC	KBMC-I (29.12.2008)	1634	70.3	1634	70.3	03.06.2010	74.74	4.44	17
3.	KDMC	KDMC-I (06.12.2007)	8142	322.74	8142	322.74	17.6.2008	400.46	77.72	06
4.	MBMC	MBMC (11.11.2009)	4136	279.55	4136	279.55	25.12.2010 to 24.1.2011	330.55	51	13
5.	PCMC	EWS (06.10.2007)	13250	312.26	6720	158.37	02.03.2009	382.32	223.95	16
		PCMC-II (29.09.2006)	4960	94.97	4960	94.97	11.12.2007	149.37	54.40	14
6.	NMC	Chunchale I, II,III (28.11.2006)	6,000	113.11	6000	113.11	14.05.2008	157.39	44.28	17
Total			38122		31592				460.95	

Source: CSMC minutes and information collected by audit from ULBs

Appendix XV*(Reference: Paragraph 4.2.4.2; Page No.48)***Components sanctioned under Guru-ta-Gaddi****(₹ in lakh)**

Sl. No.	Components	Grant received	Expenditure incurred	Balance as on May 2013
1	Land Acquisition	8,491.51	7,622.85	868.66
2	Housing Unit R&R Site	871.34	869.93	1.41
3	Infrastructure at R&R Site	740.39	610.01	130.38
4	Camp Site Roads	1,010.00	917.65	92.35
5	Construction of road on both side of Lalwadi RUB	86.67	86.67	00.00
6	Up gradation & Renovation of Municipal Hospitals	701.53	701.04	0.49
7	Sanitation work on Gurudwara Darshan Marg, Gurudwara Area and Camp Site Roads	50.00	62.94	-12.94
8	Street Light in Camp Site Area and on main roads in the City	31.98	31.09	0.89
9	Fire Fighting arrangements & equipments purchase	118.00	104.67	13.33
10	Purchase of Equipments for prevention of fire and honorarium to fire employees	21.18	21.18	00.00
11	Purchase of Portable Sign Boards	9.95	9.93	0.02
12	Hire charges of vehicles for Government deputed employees	26.86	26.86	00.00
13	Purchase of equipments by Camp Officer for camp Management	6.08	5.98	0.10
14	Model Camp	32.35	32.35	00.00
Total		12,197.84	11,103.15	1,094.69

₹ 868.66 lakh was surrendered to Collector, Nanded between June 2008 and November 2009 and the unspent balance was ₹ 226.03 lakh (₹ 1094.69 lakh - ₹ 868.66 lakh)

Source: Information provided NWCMC

Appendix XVI

(Reference : Paragraph 4.6 ; Page No.55)

Statement showing details of contracts concluded for various components of swimming pool and their status

Sl. No	Name of Work	Contract value (₹ in Lakh)	Name of contractor	Date of issue of work order	Period and stipulated date of completion	Extension granted up to	Actual date of completion	Payment made up to October 2013 (₹ in lakh)	Remarks
1.	Construction of swimming pool tank(First Phase)	76.54 (restricted to ₹ 50 lakh)	Gupta Construction	16/12/2004	Six months 15/06/2005	15/04/2006	4/04/2006	49.95	Work partially completed. Finishing work and water supply work could not be completed due to fund constraints.
2.	Cement Concrete pavement	20.87	Praveen R. Gedam	27/06/2006	Four months 26/10/2006	26/01/2007	25/01/2007	18.85	Completed
3.	Bath houses and remaining civil work	23.96	Junnaid Construction	21/09/20 07	Four months 20/01/2008	20/07/2008	14/07/2009	22.30	Completed
4.	Installation and commissioning of water filtration plant	12.27	Chlorination Engineering	19/07/2007	Two months 18/09/2007	--	--	9.00	Work stopped due to change in design.
	Total	107.10						100.10	

Source: Information provided by NIT

Glossary

Acronyms and abbreviations

Term	Extended form
ADB	Asian Development Bank
BDO	Block Development Officer
BDS	Budget Distribution System
BOOT	Built, Operate, Own and Transfer
BoQ	Bill of Quantities
BOT	Built Operate and Transfer
BPMC	Bombay Provincial Municipal Corporation
BRGF	Backward Regions Grant Fund
BSUP	Basic Services for Urban Poor
CAFO	Chief Accounts and Finance Officer
CAO	Chief Accounts Officer
CDM	Clean Development Mechanism
CEO	Chief Executive Officer
CERs	Certified Emission Reductions
CIDCO	City and Industrial Development Corporation
CSMC	Central Sanctioning and Monitoring Committee
CSR	Current Schedule of Rates
DBOOT	Design, Build, Own, Operate and Transfer
DLACs	District Level Audit Committees
DLFA	Director Local Fund Audit
DLFA	Director Local Fund Accounts Audit
DMA	Director Municipal Administration
DPR	Detailed Project Report
DPRs	Detailed Project Reports
DRDA	District Rural Development Agency
DU	Dwelling units
EE	Executive Engineer
ERPA	Emission Reductions Purchase Agreement
EWS	Economically Weaker Section
FFC	Fact Finding Committee
GoI	Government of India
GoM	Government of Maharashtra
GPs	Gram Panchayats
GTG	Gur-ta-Gaddi
HoDs	Head of Departments

Term	Extended form
HUDCO	Housing and Urban Development Corporation Ltd.
IHSDP	Integrated Housing and Slum Development Programme
IL&FS	Infrastructure Leasing and Financial Services Ltd
IT	Information Technology
JNNURM	Jawaharlal Nehru National Urban Renewal Mission
KBMC	Kulgaong Badlapur Municipal Council
KDMC	Kalyan Dombivali Municipal Corporation
LBs	Local Bodies
LBT	Local Body Tax
LD	Liquidated Damages
LIG	Low Income Group
LoI	Letter of Intent
MA	Mobilization Advance
MBMC	Mira Bhayandar Municipal Corporation
MCA	Municipal Chief Auditor
MCGM	Municipal Corporation of Greater Mumbai
MHADA	Maharashtra Housing and Area Development Authority
MIDC	Maharashtra Industrial Development Corporation
MMC	Mumbai Municipal Corporation
MMCA	The Maharashtra Municipal Corporations Act
MoHUPA	Ministry of Housing and Urban Poverty Alleviation
MPCB	Maharashtra Pollution Control Board
MSEDCL	Maharashtra State Electricity Distribution Company
MSRDC	Maharashtra State Road Development Corporation
MSW	Municipal Solid Waste
MWH	Montgomery Watson Hazra
MZP&PS	Maharashtra Zilla Parishads and Panchayat Samitis
NCMC	Nagpur City Municipal Corporation
NGO	Non Government Organization
NHAI	National Highway Authority of India
NIT	Nagpur Improvement Trust
NMAM	National Municipal Accounts Manual
NMC	Nagpur Municipal Corporation
NMMC	Navi Mumbai Municipal Corporation
NOCs	No Objection Certificates
NP	Nagar Panchayats
NWCMC	Nanded Waghala City Municipal Corporation
PCMC	Pimpri Chinchawad Municipal Corporation
PCNTDA	Pimpri Chinchawad New Town Development Authority

Term	Extended form
PDD	Project Design Document
PMC	Project Management Consultants
PPP	Public Private Partnership
PRI	Panchayati Raj Institutions
PS	Panchayat Samitis
PTT	Permanent Transit Tenements
PWD	Public Works Department
RCC	Reinforced Cement Concrete
RV	Rateable value
SE	Superintending Engineer
SFC	State Finance Commission
SLNA	State Level Nodal Agency
SLSC	State Level Steering Committee
SRA	Slum Rehabilitation Authority
SSC	Structural Stability Certificates
SWD	Storm Water Drain
SWPS	Storm Water pumping station
TISS	Tata Institute of Social Sciences
TPIMA	Third Party Inspection and Monitoring Agency
TS	Transit Shelters
UDD	Urban Development Department
UIG	Urban Infrastructure Governance
ULB	Urban Local Bodies
UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change
VDO	Village Development Officer
VP	Village Panchayat
YASHDA	Yashwantrao Chavan Academy of Development Administration
ZP	Zilla Parishad

©

Comptroller and Auditor General of India

www.cag.gov.in

www.agmaha.nic.in